

An abstract painting featuring thick, expressive brushstrokes in a palette of yellow, white, black, red, and brown. The composition is dynamic, with large, overlapping shapes and a textured surface. The background is a solid yellow, while the central area is dominated by dark, swirling forms and bright, contrasting colors.

CHARLOTTA CARLSTRÖM

En villkorad gemenskap

Hbtq, sexualitet och
kristen frikyrklighet

MAKADAM

EN VILLKORAD GEMENSKAP

EN VILLKORAD GEMENSKAP

Hbtq, sexualitet och kristen frikyrklighet

CHARLOTTA CARLSTRÖM

MAKADAM

MAKADAM FÖRLAG
GÖTEBORG · STOCKHOLM
WWW.MAKADAMBOK.SE

Denna bok är publicerad med stöd från

Gunvor och Josef Anérs stiftelse
Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur
Ottarfonden
Åke Wibergs stiftelse
Stiftelsen Torsten Amundsons fond

Denna bok är utgiven inom Kriterium, ett konsortium som sakkunniggranskar svensk vetenskaplig litteratur. Samtliga böcker utgivna inom Kriterium finns tillgängliga open access via hemsidan www.kriterium.se.

ISSN 2002-2131 Kriterium (Online)
<https://doi.org/10.22188/kriterium.43>

En villkorad gemenskap. Hbtq, sexualitet och kristen frikyrklighet

© 2023 Charlotta Carlström

Omslagsillustration © Kent Wisti, "Kyss"

ISBN 978-91-7061-927-4 (pdf)

Innehåll

TACK!	9
FÖRORD	11
1. HBTQ, SEXUALITET OCH FRIKYRKLIGHET	15
Inledning	15
<i>Syfte</i>	17
<i>Begrepp</i>	17
Bokens upplägg	19
Sexualitet – då och nu	20
Hbtq i Sverige	22
Svensk frikyrklighet	24
Hbtq och kristendom	25
<i>Olika tolkningstraditioner</i>	25
<i>Samfundens syn på hbtq</i>	27
<i>Bibelsyn och bibeltolkning</i>	30
<i>Vigselrätt</i>	30
<i>EKHO och Regnbågsnyckeln</i>	31
Forskningsläget	33
<i>Hbtq och svensk kristenhet</i>	33
<i>Internaliserad homonegativitet, minoritetsstress och mikroaggressioner</i>	34
<i>Omvändelseterapi/-metoder</i>	34
2. DEN VETENSKAPLIGA KONTEXTEN: TEORI, METOD OCH TOLKNING	37
Vetandets tillblivelse	37
Teoretiska och analytiska utgångspunkter	38
<i>Levbarhet, erkännande och att bebo normer</i>	39

<i>Emotioner</i>	40
<i>Makt</i>	42
Att forska om hbtq och tro	42
Intervjupersonerna, intervjuerna och viljan att delta	45
<i>Analysmetod</i>	48
3. ATT (INTE) FÖLJA DE FÖRVÄNTADE LIVSLINJERNA	49
Gemenskapens betydelse	49
Karismatiska samfund	54
<i>Den karismatiska lockelsen</i>	55
Barn- och ungdomstid	58
<i>Vem vill ha en äppelskrutt?</i>	60
<i>Att bli förälskad</i>	62
<i>Undvika sex och bli extra helig</i>	65
En snårig väg till acceptans	67
<i>Bibelsyn och tolkning</i>	71
<i>Att våga berätta</i>	75
4. VILLKORADE GEMENSKAPER OCH ERKÄNNANDETS KRAFT	81
Relationen till Gud	81
<i>En stöttande Gud</i>	84
(Hetero)normativitetens geografi	89
<i>"Frikyrkan passar människor som passar in"</i>	89
<i>Att gifta sig heterosexuellt som icke-heterosexuell</i>	91
Andra klassens församlingsmedlem	96
<i>"Du får vara medlem men du får inte leda lovsång"</i>	100
5. MAKT, TYSTNAD OCH FÖRSAMLINGSLIV	109
En smärtsam tystnad	109
Levbara liv – nu och i evighet	113
Församlingen som en kropp	116
Maktordningar och queera herdar	121
<i>Queera herdar och vikten av förebilder</i>	127

6. SEXUALITETER, INTIMITETER OCH QUEERA UTRYMMEN	131
Den paradoxala (frikyrkliga) sexualiteten	131
<i>Ett kristet förhållningssätt</i>	132
<i>"Har vi legat med varandra nu?"</i>	136
Trans och bisexualitet – den monogama och binära ordningens hot	138
<i>"Kavla upp ärmarna och var lesbiska!"</i>	140
<i>Sexualiteten som flytande</i>	141
Förkroppsligade ritualer, karismatiska uttryck och erotiserad andlighet	143
Queera utrymmen	148
7. HEDER, SKAM OCH ATT (INTE) VARA RESPEKTABEL	153
Att erfara skam	153
<i>"Att ha en kvarnsten runt halsen"</i>	155
Kyskhetsnormer, heder och femininitet	157
<i>"Om du tar på dig en kjol..."</i>	161
Transvarande och att kunna passera	163
<i>Kroppen som yta för respektabilitet</i>	163
Emotioners klubbighet	171
Disciplin, självtekniker och synd	174
8. DEMONER, UTDRIVNING OCH OMVÄNDELSEMETODER	183
<i>"Du kan be bort det, det går att bota"</i>	184
<i>"Djävulen skjuter sina pilar"</i>	188
Andeutdrivning	192
En kamp mellan ont och gott	195
<i>"Är du Guds barn eller djävulens barn?"</i>	196
<i>Rädslan för Guds straff</i>	200
<i>Jesu återkomst är nära</i>	202
Uteslutandets mekanismer och att lämna tron	203
9. ETT ARBETE FÖR (OCH I) FÖRÄNDRING	209
En kyrka för alla – vad innebär det?	209
<i>Mångfald och representation</i>	210

<i>Samtal och öppenhet – att bryta en tystnadskultur</i>	211
<i>Engagemang och ställningstagande</i>	213
<i>Vikten av kunskap och förståelse</i>	215
 AVSLUTNING	 219
 BILAGOR	
PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA	223
PRESENTATION AV DE FRIKYRKLIGA SAMFUNDEN	227
 NOTER	 231
 REFERENSLISTA	 235

Tack!

Först och främst vill jag vända mig till er som är intervjuade i denna bok. Utan er – ingen bok! Mitt allra varmaste och innerligaste tack till er för att ni så generöst delat med er av era erfarenheter och reflektioner.

Till religionsvetarna på Södertörns högskola, tack för att ni på olika sätt bidrog till att min postdoktor-anställning blev en så givande och rolig tid (trots pandemi!). Jag är så glad för alla spännande samtal och seminarier men också för era synpunkter och kommentarer på boken! Jag vill även rikta ett tack till mina kollegor på Centrum för sexologi och sexualitetsstudier vid Malmö universitet.

Det finns några personer som särskilt noga har läst och granskat mitt manus och bidragit med avgörande synpunkter. Lena Roos, Suzann Larsdotter och Hanna Möllås – tack för både skarpsinniga och kloka kommentarer på texten och för entusiasmerande samtal!

Vidare vill jag tacka Åsa Arping på Kriterium samt Johanna Gustavsson Lundberg som gjort ett ypperligt arbete som vetenskapligt ansvarig. Tack också till de två anonyma granskarna som genom noggranna läsningar och konstruktiva kommentarer hjälpt mig att skärpa och förtydliga mina resonemang.

Makadam förlag, tack för ett sådant gott samarbete! Särskilt stort tack till min redaktör Karina Klok.

Det är flera stiftelser som bidragit till finansiering under arbetets gång samt till tryckning av boken: Gunvor och Josef Anér stiftelse, Konung

Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur, Ottarfonden, Åke Wibergs stiftelse samt stiftelsen Torsten Amundsons fond. Mitt varmaste tack till er!

Ett hjärtligt tack till konstnären Kent Wisti för tillståndet att använda en illustration från samlingen Kyss som omslagsbild.

Slutligen vill jag tacka min familj och mina vänner. Nova och Jakob, ni är kärlek och ljus.

Förord

Tack igen för intervjun! Syftet är ju ett helt annat men jag känner att intervjun var läkande för mig. Det kan kanske vara intressant för dig att veta. Jag har inte träffat särskilt många som är genuint intresserade av att få svar på sådana frågor så det kändes fint för mig att få berätta.

Så skriver Laura efter att Charlotta Carlström har intervjuat henne för denna bok. Det speglar också en vanlig attityd till hbtq-frågor inom frikyrkorna: Många talar helst inte om det, och när man talar om det är de flesta mer intresserad av att ge svar än att få svar från de personer det faktiskt berör. Och häri ligger det stora värdet i Carlströms bok. I en lång rad intervjuer har hon lyssnat, samtalat, frågat vidare och ger därmed en nyanserad och färgrik bild av intervjupersonernas erfarenheter och reflektioner.

Carlström ger en bild av något som både finns och inte finns i den frikyrkliga tankevärlden. Många av intervjupersonerna berättar om den undervisning rörande hbtq de har fått, till exempel i ungdomsgrupper. Om all sexualitet som inte är inomäktenskapliga heterosexuella relationer som något syndigt, som leder bort från Gud, som inte hör hemma i församlingens gemenskap. Å andra sidan att samkönade relationer är så otänkbara att just detta gör att relationer länge kan hållas hemliga, eftersom det inte ses som konstigt att personer av samma kön har mycket kroppskontakt eller sover i samma säng när man är på läger.

Boken berättar också om just det som anges i titeln, en villkorad gemenskap, om att få vara med, men bara på nåder, som en andra klassens församlingsmedlem. Om att homosexualitet inte är en synd om man väljer att leva hela livet i celibat. Om att välja att stanna kvar i församlingen men inte tala högt om att väninnan som följer med till gudstjänsten egentligen är en partner. Om att komma ut och som en konsekvens bli främtagen alla församlingsuppdrag: att inte längre få undervisa, predika eller representera. Och att ändå vilja vara kvar eftersom det är här de hör hemma, i den karismatiska kristendomen, med den känslomässiga lovsången, det starka personliga engagemanget, gemenskapen som alltid finns där när livet är svårt, eftersom andra kyrkliga gemenskaper känns urvattnade och känslofattiga. Och en kärlek till det de har fått med sig från sin frikyrkliga bakgrund: en grundtrygghet, en känsla av att vara älskad, att alltid bli förlåten, en grundrespekt för andra människor. Det här är inte unikt för kristna inom frikyrkovärlden. Liknande kommentarer kan man höra från hbtq-personer inom till exempel ortodox judendom. För dem skulle livet vara lättare i en regnbågscertifierad reformjudisk synagoga, men samtidigt känner de att det är inom ortodoxin de hör hemma, med dess sätt att helga de mest vardagliga handlingar till något som varje dag påminner om att de tillhör det judiska folket.

Carlströms material är komplext i alla avseenden. Gruppen intervju-personer omfattar män, kvinnor och transpersoner ur skilda generationer. De kommer från storstäder och mindre orter, och från olika samfund. Vissa har kommit ut som hbtq, andra inte. Attityderna bland samfunden varierar på hela skalan från totalt avståndstagande till acceptans och bejakande. Även inom respektive samfund finns skillnader i inställning mellan församlingar, grupper och individer.

Boken skildrar inte en slutpunkt utan är snarare ett nedslag i en rad olika processer, såväl för samfund och församlingar som för individer. Det handlar om samtal som förs, inom samfund, med vänner, med världen utanför frikyrkorna och med Gud. Samtal som leder fram till den punkt där samfund och individer befinner sig på just nu, som speglar både den väg som vandrats och möjligen den som leder in i framtiden. Som intervjupersonen Pontus uttrycker det:

Nu i efterhand ser jag det som en lång process med Gud och mig själv. Att när jag märkte att jag började acceptera det i mig själv så växte min relation till Gud också, att då kunde jag vara ärlig med vem jag var inför Gud också och så fick jag någon form av bekräftelse från Gud att det är sådan här du är, det är bra, det är så du ska vara.

Lena Roos

Professor i religionsvetenskap
Södertörns högskola

1. Hbtq, sexualitet och frikyrklighet

Inledning

”Homofoberna har inte ensamrätt till frikyrkan”, skriver Stefan Albinsson, pastor i Norrmalmskyrkan, i en artikel i *Expressen* den 27 maj 2021.¹ Det är felaktigt, fortsätter han, att tala om ”frikyrkan” i singularis då ”frikyrkligheten täcker in en mängd olika samfund och kyrkor med olika förhållningssätt till bland annat homosexuella och transpersoner”. Artikeln är del i en debatt som pågår under flera veckor under våren och sommaren 2021 om homo- och bisexuellas, transpersoners och queeras villkor i de kristna frikyrkosamfunden. Debatten inleds med att författaren och artisten Jonas Gardell skriver ett öppet brev² till den evangelikale pastorn Stefan Swärd. Gardell är arg och besviken på Swärd för hur denne uttrycker sig om samkönade relationer.³ Swärd svarar Gardell, och flera artiklar följer.

Varför debatten sker just nu – och i riksmedia – kan givetvis ha olika anledningar, men en bidragande orsak är troligtvis att Immanuelkyrkan i Örebro (som tillhör samfundet Evangeliska Frikyrkan) genomförde en historisk omröstning bland sina medlemmar under våren 2021 huruvida en välsignelseakt för samkönade par ska tillåtas i församlingen eller ej. En stor majoritet av medlemmarna röstade för att samkönade välsignelseakter ska få förekomma i församlingen.⁴ I samma veva påbörjades ett arbete i samfundet i stort runt dessa frågor. Några månader senare, under hösten samma år, sker en omröstning även i Equmeniakyrkan. Här handlar omröstningen främst om ett gemensamt beslut att samtliga försam-

lingar inom Equmeniakyrkan ska tillåta samkönade vigslar. Majoriteten röstade emot ett sådant beslut på kyrkokonferensen i september 2021.⁵

Debatten om hbtq i frikyrkorna är dock inte ny; hbtq har under lång tid utgjort en laddad fråga med djupt splittrade åsikter och hållningar (Andersson, 2016; Carlström, 2020; Svartvik, 2008). Vissa samfund har tagit upp samhällseliga förändringar som en del av församlingarnas liv och lära och således blivit mer bejakande i frågor som rör hbtq och sexualitet, medan andra församlingar ser förändringarna som oförenliga med grundläggande kristna värderingar. I en studie där jag undersöker hur homosexualitet framställts i den kristna tidningen *Dagen* under åren 2009–2019 (Carlström, 2020) framkommer tydligt att synen på homosexualitet är splittrad i de frikyrkliga samfunden. Diskussionerna och debatterna i *Dagen* handlar framför allt om homosexualitet i förhållande till bibelsyn, synd och moral samt samfundens syn i relation till det omgivande samhället.

Att synen på homosexualitet är splittrad känns igen från tidigare studier; forskare från olika länder betonar att homosexualitet är den mest centrala skiljelinjen mellan liberala och värdekonserverativa kyrkor idag (se exempelvis Hellqvist & Vähäkangas, 2018; Woodhead, 2007). De olika synsätten skapar konflikter och splittringar såväl mellan som inom samfunden (Carlström, 2020; van den Berg, 2017). Jesper Svartvik, forskare i nytestamentlig exegetik (bibeltolkning), framhåller den stora uppmärksamhet som de svenska kyrkorna har ägnat homosexualitet. Han skriver i sin bok *Bibeltolkningens bakgator*:

Under de senaste decennierna torde – jämte frågan om förhållandet mellan kyrka och stat – inget problemkomplex ha ägnats så stor uppmärksamhet och utretts så grundligt som just frågan om de kristna homosexuellas möjligheter att synas, verka och sanktioneras i församlingslivet (Svartvik, 2008, s. 302).

Den här boken baseras på djupintervjuer med 29 hbtq-personer som har eller har haft en tillhörighet i något av de frikyrkliga samfunden Svenska Alliansmissionen, Evangeliska Frikyrkan, Equmeniakyrkan, Frälsningsarmén, Pingst – Fria församlingar i samverkan, Trosrörelsen, Vineyard Norden eller i Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen (EFS).⁶ Majoriteten av

de intervjuade upplever att hbtq i samfunden ses som en ”svår fråga” som helst undviks då den riskerar att skapa konflikter, osämja och splittring. De beskriver att en viktig anledning till att låta sig intervjuas är att de vill mana till samtal och förändring, finna och forma ett språk, sätta ord på känslor, tankar och reflektioner om det som rör hbtq, sexualitet och kristen tro.⁷

Syfte

I boken vill jag lyfta fram det personliga och specifika i de intervjuade hbtq-personernas berättelser om att vara (eller ha varit) frikyrkligt kristen, samtidigt som min ambition också är att denna kunskap ska ge förståelse för övergripande strukturer som påverkar de villkor som präglar kristna hbtq-personer i samtida Sverige. Jag är intresserad av personernas levda erfarenheter, vilket innebär att jag i enlighet med en fenomenologisk ingång ser erfarenheter som förkroppsligade och kontextuellt, rumsligt och tidsligt situerade (Husserl, 1913/1962; Merleau-Ponty, 1995). Jag fördjupar mig inte i teologiska dogmer och regler, utan är snarare intresserad av hur sådana utsagor erfars och upplevs av de intervjuade. Jag vill undersöka hur individerna relaterar den frikyrkligt kristna miljön till sin (upp)levda sexualitet och/eller könsidentitet. Vägledande frågor i boken är: hur erfär intervjupersonerna sexualitet, intimitet och tro? hur navigerar de i att förena sin kristna identitet med sin sexualitet och/eller identitet som queer, icke-binär eller trans? hur påverkas de av de uppfattningar som finns om sexualitet och hbtq inom frikyrkorna?

Begrepp

I boken använder jag termen frikyrkligt samfund och syftar då på Svenska Alliansmissionen, Evangeliska Frikyrkan, Equmeniakyrkan, Frälsningsarmén, Pingst – Fria församlingar i samverkan, Trosrörelsen eller Vineyard Norden. Varje samfund består av flera församlingar. En församling består av en grupp människor som regelbundet firar gudstjänst och bedriver olika verksamheter tillsammans. Församlingarna leds vanligtvis av en eller flera pastorer (inom Frälsningsarmén kallas församlingen för kår och församlingsledaren för officier) vars uppgift är att leda gudstjänsterna och ansvara för undervisning och själavård. Jag använder begreppet församling och kyrka synonymt.

Vilka bokstäver och begrepp som ryms – och bör rymmas – under förkortningen hbtq diskuteras återkommande inom både forskning och aktivism. Olika versioner har föreslagits med varierande kritik och uppskattning. En viktig aspekt, som lyfts av psykologiforskaren Tove Lundberg med kolleger (2017), är problemet att infoga både sexuell läggning och könsidentitet under samma paraplybegrepp. Det kan innebära vitt skilda erfarenheter att definiera sig som exempelvis gay och icke-binär. Ofta kritiserar också att hbtq-begreppet är exkluderande då det är många uttryckssätt, identiteter och praktiker som faller utanför förkortningen. Ytterligare en invändning är att begreppen som ryms inom hbtq i stor utsträckning har formulerats inom medicinska diskurser som haft till uppgift att diagnostisera och behandla människor, vilket innebär att de kan uppfattas som stigmatiserande och patologiserande. En annan kritisk synpunkt är att hbtq utgår från stabila och oföränderliga kategorier; intervjupersonerna har ibland påpekat och påtalat svårigheten i att definiera sig som något av begreppen homosexuell, bisexuell, trans eller queer. Ulrika, en av de intervjuade, säger till exempel: ”Jag vet inte vad jag ska definiera mig som. Ju mer jag liksom lär känna mig själv desto mindre benägen är jag att ha titlar [...] jag känner mig extremt ödmjuk när det gäller identitet och sexualitet”. I boken använder jag hbtq främst eftersom de intervjuade själva använder förkortningen eller de begrepp den omfattar. Men jag ser det som viktigt att ta begreppens begränsningar i beaktande och även det faktum att de är föränderliga över tid. Exempelvis var bisexualitetens ursprungliga betydelse att känna begär till både män och kvinnor. I takt med att den binära uppdelningen, där människor ses uteslutande som kvinnor eller män, har problematiserats har bisexualitetens betydelse också förändrats. Psykologiforskaren Anna Malmquist (2017) beskriver att bisexualitet numera oftast definieras som attraktion till människor av alla/flera kön och könsidentiteter.

Även trans är ett begrepp som rymmer flera identifikationer och uttryck. Det som är gemensamt är ett könsuttryck som går emot normativa förväntningar eller att inte identifiera sig, åtminstone inte enbart eller alltid, med det kön som tilldelats vid födseln. En transpersons könsidentifikation kan följa den könsbinära normen och hen kan identifiera sig som antingen man eller kvinna, men det finns också många som ifrågasätter denna dikotomi. Att vara icke-binär kan innebära att ens kön varierar, att

det är flytande eller instabilt. Transpersoner, liksom cis-personer (som identifierar sig med sitt födelsekön), kan definiera sig som homosexuella, bisexuella, pansexuella eller heterosexuella. Trans har således inte med en persons sexuella läggning att göra.

Queer kan handla om identitet, aktivism och politik; det kan till exempel vara ett samlingsnamn för olika, kritiskt granskande perspektiv på sexualitet. Att definiera sig som queer innebär att på olika sätt gå emot rådande hetero- och cis-normer. Queerforskare belyser hur sexuella normer uppstår, hur de fungerar och upprätthålls, men också hur de ifrågasätts och motarbetas. Istället för att se till det som är "avvikande" riktas blicken mot det normativa. Exempel på frågor inom queerforskningen kan vara: vad är sexualitet? vad är makt? hur har synen på sexualitet förändrats? vilken relation har sexualitet till föreställningar om kvinnligt och manligt? Genom att undersöka hur sexualitet organiseras, regleras och upplevs kan vi förstå hur identiteter, handlingar, normer och föreställningar sammanvävs till det som vid en viss tid och på en viss plats kallas sexualitet (Ambjörnsson, 2016). I den här boken används begreppet queer dels av intervjupersonerna som ett sätt att identifiera sig själva, dels som ett teoretiskt verktyg. De queerteoretiska perspektiven möjliggör en kritisk ingång till kön och sexualitet och kan bidra med kunskap om hur (kristna) normer för hur livet bör levas är nära sammanvävda med heteronormativitet och kärnfamiljsideal.

Bokens upplägg

I detta första kapitel kommer jag introducera läsaren till ämnena sexualitet, hbtq och frikyrklighet. Jag kommer också att ge en kortare genomgång av tidigare forskning på området.

I nästa kapitel beskrivs bokens teoretiska, analytiska och metodologiska utgångspunkter. Så följer bokens första empiriska kapitel. Där beskrivs de frikyrkliga miljöerna och intervjupersonerna berättar hur det var att växa upp och vara tonåring i dessa kontexter. De reflekterar också kring processen att erkänna och acceptera sin identitet inför sig själv och andra, och att finna sätt att förena identitet, sexualitet och den kristna tron. Kapitel 4 handlar om relationen till Gud samt följderna av att leva som öppen hbtq-person. I kapitel 5 tar jag avstamp i begrepp som makt,

tystnad och självdisciplinering och undersöker dessa i relation till församlingslivet samt vad det innebär att vara hbtq-person i dessa kontexter. I kapitel 6 belyses sexualitet, intimiteter och queera begär. Här diskuterar jag också vilken sorts sexualitet som är möjlig och hur utrymmen för queera begär kan skapas i frikyrkliga miljöer. Samtliga intervjupersoner har upplevt skamkänslor i sin sexualitet eller identitet som homo-/bi-sexuell eller transperson. Detta diskuteras i kapitel 7, som också belyser heders- och kyskhetsnormer i de frikyrkliga kontexterna. I kapitel 8 undersöks de intervjuades erfarenheter av påtryckningar om att förändra sin identitet eller sexualitet som hbtq-personer. Det handlar om erfarenheter av omvändelsemetoder, utdrivning av onda andar och att förhålla sig till en världsbild uppdelad i ont och gott. I kapitel 9 återger jag intervjupersonerna reflektioner om möjlighet till förändring i kyrkorna och hur ett arbete för en bejakande syn på hbtq-personer kan möjliggöras. Därefter följer en slutdiskussion och sammanfattning. I slutet av boken finns en presentation av dem jag intervjuat. Denna följs av en kortare redogörelse för de samfund som finns representerade i boken.

Sexualitet – då och nu

Sexualitet handlar om våra känslor, begär, identiteter, praktiker, längtan, lust och fantasier. Den utgör en viktig del av hur vi ser på oss själva och hur vi definierar oss. Sexualiteten är även ett socialt och kulturellt format fenomen, omgärdat av regler och normer för vad som är moraliskt och omoraliskt, lagligt och olagligt. Den kan vara lust- och njutningsfull men kan också omfatta stigma, våld och förtryck. World Association for Sexual Health (WAS) definierar sexualitet som

a central aspect of being human throughout life, encompasses sex, gender identities and roles, sexual orientation, eroticism, pleasure, intimacy, and reproduction. Sexuality is experienced and expressed in thoughts, fantasies, desires, beliefs, attitudes, values, behaviors, practices, roles, and relationships. While sexuality can include all these dimensions, not all of them are always experienced or expressed (WAS, 2014, s. 1).

För att förstå och analysera hbtq, sexualitet och kristendom idag kan en historisk tillbakablick vara till hjälp. I samband med vetenskapens framväxt på 1700–1800-talen försvagades kyrkans dittills mycket starka roll i samhället. Industrialiseringen tog fart, människor flyttade in till städer och staten behövde ta ett större ansvar i frågor som rörde demografi, hygien, sjukdomar, trångboddhet och sexualetik. Idéhistorikern Karin Johannisson beskriver att i takt med att samhället blev alltmer sekulariserat växte nya former och tekniker fram för att kontrollera människors sexualitet. Exempelvis ersattes kristendomens biktfunktion med läkarvetenskapens samtalsordning. Johannisson (2010, s. 128) konstaterar att ”det som fram till 1700-talet betraktats som synd, [blev] ett brott under 1800-talet, för att kring sekelskiftet 1900 klassificeras som sjukdom”. Därmed omformades sexualiteten och sexuella avvikelser blev till patologiska processer som samtidigt blev föremål för terapeutiska eller normaliserande ingrepp. Föreställningen om sexualiteten som synd ersattes med föreställningen om att all icke-reproduktiv sexualitet var skadlig för människans psykiska eller fysiska hälsa. Makt- och kontrollfunktioner för att disciplinera människans sexualitet är något som den franske tänkaren Michel Foucault har ägnat mycket tid till att studera. I sin första bok om sexualitetens historia, *Viljan att veta*, skriver han:

Det äkta paret med sin ordnade sexualitet får rätt till mer diskretion. Det tenderar att fungera som norm, en kanske strängare men tystlåtnare norm. Vad man istället rannsakar är barnens sexualitet, dårarnas och brottslingarnas sexualitet; det är lustarna hos dem som inte älskar det andra könet; det är drömmerierna, tvångsföreställningarna, de små manierna eller de stora lidelserna (Foucault, 1976/2002, s. 60).

Under 1700-talet, menar Foucault, förflyttades maktutövningen från makthavare som använde metoder som straff och övervakning till individen, som genom självkontroll och disciplinerande sätter upp gränser och bestraffar sig själv genom skuld, skam och självförakt. Foucault kallar detta för en internaliserad självkontroll (jag återkommer till detta i kapitel 7). Denna självkontroll fördjupades under 1800-talet då vetenskapen och medicinen fick en allt starkare jurisdiktion över kroppen och sexuali-

teten: "Moral och medicin ingick en slagkraftig allians", skriver Johannisson (2010, s. 130). Det var också under denna tid som homosexualitet började framställas som ett sätt att kategorisera en grupp i samhället. År 1886 utgav den tyske psykiatern Richard von Krafft-Ebing *Psychopathia sexualis* där samtliga, vid den tiden, kända "avvikelser" klassificerades. Tidigare hade "avvikande" sexuella handlingar betraktats som just handlingar som inte hade med identitet att göra; nu kom de istället att definiera individen. Foucault (1976/2002, s. 65) skriver: "Könets besynnerligheter har knutits till kroppen och förvandlats till något djupt karakteristiskt hos individerna i fråga, och därmed har de kommit in under hälsans och det patologiskas teknologi".

På så sätt kom den eftersträfvansvärda och sunda sexualiteten att begränsas till det tvåsamma äktenskapet mellan en man och en kvinna med syfte att alstra barn tillsammans. I takt med att heterosexualiteten premierades kom homosexualitet att bli såväl patologiserad som kriminaliserad. Denna uppdelning mellan homo- och heterosexualitet, samt att se dem som identiteter istället för beteenden, är således en relativt ny företeelse.

Dessa nya sätt att tala om sexualitet som växte fram under 1800-talet har i flera avseenden blivit avgörande för den nutida förståelsen och kunskapen om sexualitet. Teologen Elizabeth Stuart menar att den moderna sexualitetsdiskursen har gått hand i hand med den kristna teologin, i vilken sexualiteten ansetts vara grundläggande för en individs identitet. Även om perspektiven gått isär huruvida homosexualitet ska betraktas som patologisk eller ej, vidhölls synen på heterosexualiteten som "God's normative will" (Stuart, 1997, s. 186).

Hbtq i Sverige

I Folkhälsomyndighetens (2019) befolkningsundersökning *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017* uppger 10,3 procent av deltagarna en annan sexuell identitet än heterosexuell.⁸ I en undersökning av samma myndighet från 2015 uppger cirka 0,4 procent att de definierar sig, eller har definierat sig, som transperson. Samhällets syn på hbtq-personer har förändrats markant på relativt kort tid (Flores & Park, 2018). Samkönade äktenskap var olagliga över hela världen fram

till 2001, men från januari 2021 kan samkönade äktenskap ingås i 29 nationer. I Sverige har det skett en rad förändringar i såväl lagstiftning som diagnossystem. År 2009 blev äktenskapslagstiftningen könsneutral och samma år blev samkönade vigselakter tillåtna i Svenska kyrkan. Det är tydligt att attityder och värderingar har förändrats i takt med lagförändringar. En undersökning visar att 95 procent av befolkningen i Sverige anser att homo- och bisexuella ska ha samma rättigheter som heterosexuella. Stödet för samkönade äktenskap ökade från 71 procent 2006 till 90 procent 2015 (European Commission, 2015). I Pachankis och Bränströms (2018) studie framkommer att omkring 80 procent av homosexuella män, 84 procent av lesbiska kvinnor och 53 procent av bisexuella i Sverige är öppna med sin sexuella läggning inför åtminstone en del människor i sin närhet.

Det går att se ett samband mellan de förändringar som skett i samhället för hbtq-personers rättigheter och en minskad psykisk ohälsa bland unga homosexuella kvinnor och män (Hatzenbuehler et al., 2017). Men med det sagt är den psykiska ohälsan fortfarande markant större bland hbtq-personer än hos befolkningen i övrigt. Det är vanligare med långvarig och allvarlig stress, depressioner, psykoser och riskbruk av alkohol. Enligt Folkhälsomyndigheten (2014) uppger var fjärde bisexuell kvinna och var sjätte homosexuell kvinna att de har haft självmordstankar under det senaste året. Bland homo- och bisexuella män är det nära var femte som haft självmordstankar och bland transpersoner är siffran än högre: mer än var tredje har övervägt att ta sitt liv under det senaste året. Detta kan jämföras med individer som inte definierar sig som hbtq, där ungefär var tjugonde uppger att de haft självmordstankar under det senaste året.

Socialstyrelsen (2016) konstaterar att den psykiska ohälsan bland hbtq-personer är nära sammanbunden med att gruppen befinner sig i en minoritetsposition med risk för diskriminering och negativt bemötande. Studier som gjorts både internationellt och i Sverige visar att homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera utsätts för våld i högre grad än övriga befolkningen (Holmberg & Stjernqvist, 2008; Chan & Cavacuiti, 2008; Houston & McKirnan, 2007). År 2009 genomfördes en större svensk enkätundersökning som visar att cirka var femte hbtq-ungdom utsätts för fysiskt våld av en närstående vuxen i hemmet (Ungdomsstyrelsen, 2010). Även i en rapport från Myndigheten för ungdoms- och ci-

vilsamhällesfrågor, *Olika verkligheter: Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor* (2019), framkommer att unga hbtq-personer i större utsträckning än andra ungdomar har blivit utsatta för mobbning, hot och sexuellt våld eller utnyttjande. Rapporten visar att det är tre gånger så vanligt att unga hbtq-personer utsätts för sexuellt våld eller utnyttjande än heterosexuella och cis-personer.

Svensk frikyrklighet

Det svenska samhället är å ena sidan starkt sekulariserat – ibland beskrivet som det mest sekulariserade i världen (Inglehart et al., 2014) – och å andra sidan kännetecknat av en mångfald och pluralism där det finns många indikatorer på att religionen spelar en central roll i många människors liv (Weber, 2021). År 2000 separerades Svenska kyrkan från staten och sedan dess är alla kyrkor i landet formellt frikyrkor. Svenska kyrkan särskiljer sig dock från andra frikyrkor då den exempelvis har en särskild lag som reglerar sin verksamhet. Det som internationellt ofta beskrivs som evangelikala rörelser brukar i Sverige benämnas som frikyrkor (Halldorf, 2020) och det är denna terminologi jag också följer här. I denna bok är det främst hbtq-personers erfarenheter från samfund som ingår i den frikyrkliga familjen i Sveriges kristna råd som undersöks.⁹ Dessa samfund (förutom Vineyardrörelsen som etablerades i Sverige på 1990-talet) växte fram ur 1800- och det tidiga 1900-talets stora väckelserörelse, som var en del av folkrörelsernas frammarsch. Tillsammans med nykterhetsrörelsen och arbetsrörelsen spelade väckelserörelsen en viktig roll för Sveriges demokratisering (Ambjörnsson, 1988/2017).

De frikyrkliga samfunden har många gemensamma nämnare. Jämfört med Svenska kyrkan, där man som medlem kan vara relativt anonym, finns det inom de frikyrkliga samfunden en stark aktiv anda, där församlingen bygger på gemenskap och medlemmarnas ideella engagemang. Det som främst kännetecknar frikyrkorna är en betoning på omvändelse, bibelläsande och en starkt social verksamhet. Tron på att Jesus är Guds son som dog för människornas synder är dominerande. I vissa sammanhang är även ett apokalyptiskt perspektiv centralt. Tron är personlig och utgörs av ett aktivt val att "följa Jesus" som ofta sker genom att man blir frälst eller döpt. Att bli frälst har en tydlig etisk innebörd och kan ses

som en *rite de passage* (van Gennep, 1960/2004) där den egna identiteten formas och förstärks genom ett avståndstagande till den person man var förut. Att leva i renhet och inte begå syndiga handlingar betonas starkt. Teologen Björn Cedersjö har skrivit avhandlingen *Bortom syndakatalogen: En studie av svensk frikyrklig etik från 1930-talet till 1990-talet* (2001). Bland hans intervjupersoner (samt i det skriftliga material som han studerat) fanns en ständig kamp mot synden och en djup insikt om dess verksamhet och konsekvens. Bibeln utgör en auktoritet och rättesnöre. Det finns en lång tradition av bibelstudier och undervisning där man som frikyrkligt kristen förväntas ta bibelordet på allvar och leva efter dess budskap. Dock råder stora skillnader mellan de olika samfunden om hur Bibeln bör tolkas och läsas.

Relationen mellan Svenska kyrkan och frikyrkorna har sedan frikyrkornas uppkomst kantats av spänningar och distans. Enligt Cedersjö (2001, s. 131) ansåg frikyrkomedlemmarna att kristenheten i Svenska kyrkan var förslappad, att moralens allvar inte hölls uppe och ”gränsen mot världens eländiga inflytande” inte hölls tydlig. Även mellan frikyrkliga inriktningar har det funnits spänningar. Religionsvetarna Wilhelm Kardemark och Jessica Moberg (2017) liksom etnologen Maria Zackariasson (2014) påpekar dock att det på senare tid har skett en uppluckring av användningen av samfundsspecifika självbeskrivningar, som baptist eller pingstvän, och att de i hög utsträckning har ersatts av paraplybeteckningen frikyrka eller frikyrklig. Religionsvetaren Fredrik Jahnke (2021) och flera med honom pekar på ett problem med att tala om religiös tillhörighet på gruppnivå, då en sådan uppdelning riskerar att ge en förenklad och schablonmässig bild av både gruppen och individerna samt att de senare riskerar att uppfattas som enbart formade av sina religiösa positioneringar. Denna ståndpunkt är viktig även i fallet frikyrkorna då gemenskaperna utgör en heterogen skara människor, vilket också blir tydligt i denna bok.

Hbtq och kristendom

Olika tolkningstraditioner

De frikyrkliga gemenskaperna är heterogena i synen på hbtq och sexualitet. För att förstå hur de frikyrkliga samfunden ser på hbtq kan den religionshistoriskt utbildade psykoterapeuten och sexologen Hanna Möllås

(2020) schematiska indelning av religiösa tolknings- och tillämpningstraditioner vara till hjälp. Hon benämner dem som följande:

- Konservativt traditionell
- Öppet konservativ
- Liberal
- Normkritisk queerteologisk

Den konservativt traditionella hållningen ser Bibeln som Guds ord, vilka bör tolkas bokstavligt. I Bibeln ges tydliga instruktioner för hur det religiösa livet bör levas. Synen på sexualitet är ofta mycket restriktiv som endast tillåten mellan kvinna och man inom det monogama äktenskapet. Sättet att tolka kön bygger på en binär och komplementär syn där det endast anses existera två, särhållna kön. Homosexualitet är emot skapelseordningen och är därmed synd.

Den öppet konservativa hållningen betonar mer att Bibelns texter bör tolkas utifrån tid och kontext, även om man även här menar att Bibeln är Guds ord och bör efterföljas så bokstavligt som möjligt. Hbtq är inte synd i sig, men "utlevd" homo- och bisexualitet anses vara syndiga handlingar. Eftersom människan är skapad av Gud som Guds avbild anses könsbegränsande medicinska behandlingar gå emot Guds vilja.

I den liberala hållningen anses Bibelns texter vara nedskrivna av människor i en särskild kulturell tid och kontext, varför de behöver tolkas och anpassas till samhällets utveckling. Även denna hållning genomsyras av en heteronormativ hållning, men med en betydligt mer tillåtande och bejakande syn på hbtq.

Den normkritiska queerteologiska hållningen utgör en kritik av de övriga ståndpunkterna. Här betonas individernas upplevelser av texternas betydelse framför traditionella tolkningar (Möllås, 2020). Queerteologin har sitt historiska ursprung i den befrielse-teologi som formades i Latinamerika under 1950- och 60-talen. Den influerades av marxistiska tankegångar med ett tydligt politiskt budskap och kom så småningom att inspirera teologer i såväl USA som Europa. Fokus var att ifrågasätta det som sågs som förtryckande strukturer inom religiösa samfund samt att betona att Gud stod på de fattigas och de utsattas sida i kampen om världens makt och resurser (Forsberg, 2010).¹⁰

I denna bok tar jag avstamp i Möllås kategorisering av tolkningstraditioner och använder termen *värdekonserverativ* för att beskriva de kristna samfund och/eller individer (som av Möllås kallas konservativt traditionella och öppet konservativa) som anser att de identiteter, praktiker och sexualiteter som ryms inom hbtq-spektrumet är (i varierande grad) problematiska för den kristna tron. Grupper och/eller individer med en liberal och/eller queerteologisk hållning ryms inom vad jag kallar ett *bejakande* spektrum. Det är dock viktigt att redan nu påpeka att ett liberalt och ett queerteologiskt perspektiv skiljer sig åt, men jag återkommer till det längre fram.

De olika tolkningstraditionerna som Möllås beskriver kan härledas vetenskapligt till ett essentialistiskt och ett konstruktivistiskt perspektiv. Ur ett essentialistiskt perspektiv betraktas sexualitet som en naturlig och biologiskt bestämd drift som alltid funnits. Även om denna drift har tagit sig olika uttryck genom tiderna och blivit olika hanterad av samhället är dess essens opåverkad av såväl tid som kontext. Också ur det konstruktivistiska perspektivet ses sexualiteten som ett kroppsligt begär, men här betraktas den som konstruerad och under ständig förändring och omförhandling. Den har ingen ursprunglig essens som är oberoende av tid och rum, utan definieras i enlighet med rådande normer och lagar. På så vis kan man förklara varför vissa sexuella praktiker och fenomen betraktas på olika vis under olika tider, i olika kulturer och samhällen. Något förenklat kan konstateras att de värdekonserverativa hållningarna intar ett essentialistiskt perspektiv medan de liberala och queerteologiska är mer förankrade i ett konstruktivistiskt.

Samfundens syn på hbtq

Under 2016 gjorde organisationen Ekumeniska grupper för kristna hbtq-personer (EKHO) en undersökning av kristna hbtq-personers levnadssituation samt kristna församlingars inställning till hbtq-frågor, vilket resulterade i rapporten *Församling för alla?* (Wickberg et al., 2016). 125 svenska församlingar svarade på frågor om vad de har för beredskap att möta hbtq-personer. Rapporten visar tydligt på den differentiering som finns mellan församlingarna, där exempelvis frågan om möjligheten att leva som öppet homosexuell besvaras på en skala från ”självklart” till ”enbart om personen inte lever i en samkönad relation”. Ekumeniakyrkan

är det frikyrkliga samfund som (övergripande) har den mest bejakande inställningen till hbtq, även om det kan skilja sig markant mellan olika församlingar. Det finns såväl församlingar som enskilda medlemmar inom Equmeniakyrkan som har en värdekonserverativ hållning. På Equmeniakyrkans hemsida står följande om kyrkans syn på homosexualitet:

När det gäller homosexualitet så finns det vitt skilda uppfattningar om detta inom våra församlingar om det är förenligt med Guds skapelsevilja eller ej. Vi försöker leva med denna mångfald, trots att det kan vara svårt ibland. Homosexualitet är inget hinder för medlemskap i en församling i Equmeniakyrkan. Den 1 maj 2009 trädde en ny lag i kraft som bland annat innebär att par av samma kön har rätt att ingå äktenskap. Varje lokal församling kan själv fatta beslut om man önskar erbjuda vigsel även av par av samma kön.¹¹

I Zackariassons (2016) studie av unga inom Equmenia beskrivs inställningen till homosexualitet som något relativt oproblematiskt. Samtidigt beskriver Zackariasson att ungdomsgrupperna genomsyrades av heteronormativitet och även om homo- och bisexualitet eller trans inte fördömdes ansågs det inte heller självklart eller okontroversiellt att vara homo-/bisexuell eller transperson.

Inom de värdekonserverativa gemenskaperna gäller oftast hållningen att alla är välkomna till kyrkans gudstjänster, men att hbtq-personer inte får ha några uppdrag inom församlingen. Tankesmedjan Svenska Evangeliska Alliansen (SEA) skriver exempelvis att alla bör välkomnas i församlingens gemenskap, men att homosexuella personer ”inte får inneha något offentligt ledaruppdrag. Det senare för att inte låta människor som lever i uppenbar strid mot Bibelns lära fungera som förebilder för nästa generation kristna”. De värdekonserverativa gemenskaperna skiljer på homosexualitet som identitet och handling, där den sexuella läggningen i sig inte är en synd så länge personen lever i avhållsamhet. Samkönat sex betraktas däremot som synd. SEA skriver på sin hemsida:

Sexuellt samliv mellan två eller flera personer utanför ett monogamt ollickönat äktenskap är enligt vår uppfattning detsamma

som otukt. Och otukt är synd oavsett om det utövas av heterosexuella eller människor som identifierar sig som hbtq. För att vara tydlig: Homosexualitet är inte synd. Däremot tror vi att samkönat sex, tillsammans med ett stort antal andra sexuella handlingar, är synd. Som människor är vi inte skapade för att ha sex med någon av samma kön.¹²

Under de senaste åren har flera böcker skrivits om sexualitet, hbtq och kristen tro. Under hösten 2017 gav det kristna bokförlaget Libris ut två böcker på temat hbtq och frikyrka. Den ena, *Välkommen in i min garderob: En självbiografisk berättelse om att vara gay och kristen*, är författad av Anton Lundholm, den andra är antologin *Välkomna varandra! Bejakande perspektiv på homosexualitet* med teologen Tomas Poletti Lundström som redaktör. Antologin är den första i sitt slag, där samkönade relationer inom frikyrkan belyses ur ett rättighetsperspektiv. Antologin, skriven av pastorer, teologer och sakkunniga, satte igång en intensiv debatt om hbtq och samkönade relationer inom frikyrkan. I kölvattnet av bokutgivningen publicerades ett flertal tidningsartiklar i *Dagen* under 2017, där ledande pastorer uttalade sig ytterst kritiskt till samkönade relationer i frikyrkan. Under denna tid gav även SEA ut utbildningsmaterialet *När två blir ett* (Edsinger et al., 2017), tänkt att användas som ett underlag för sex- och samlevnadsundervisning i frikyrkliga ungdomsgrupper och i konfirmandundervisning. Boken, som tar upp ämnen som äktenskap, hbtq, onani, porr och övergrepp, intar tydligt ståndpunkten att sexualiteten enbart hör hemma i äktenskap mellan man och kvinna och att den som är singel eller homosexuell bör leva i avhållsamhet. Olof Edsinger, ordförande i SEA, har givit ut flera andra böcker om sexualitet och hbtq.¹³ År 2019 publicerades *Bekänna färg: Kyrka och HBTQ i en regnbågsfärgad värld* av Apologia – Centrum för kristen apologetik och SEA med Edsinger och Ray Baker som redaktörer. Antologin kan ses som en respons på boken *Välkomna varandra!* och är skriven utifrån vad författarna kallar en ”klassisk” kristen syn på sexualitet.

Under våren 2022 publicerades antologin *En enda kropp: Vägar till en hbtq-inkluderande församling* med Lina Mattebo som redaktör. Boken, utgiven på Argument förlag, innehåller 17 texter författade av personer med tillhörighet i Svenska kyrkan, Equmeniakyrkan, Pingstkyrkan samt

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen. Bokens ambition är att fungera som samtalsunderlag för församlingar och ledare i syfte att skapa hbtq-inkludering. Jag återkommer till flera av dessa böcker i analysdelen.

Bibelsyn och bibeltolkning

Vilken värdegrund som råder i frågor som rör hbtq och sexualitet är nära förbundet med hur man anser att Bibeln bör läsas och tolkas. I introduktionen till *Lambda Nordicas* nummer om queerteologi ställer sig teologen Peter Forsberg frågan:

Hur motiverar religiösa ledare att de försvarar diskriminering och förföljelse av människor vars kroppar eller begär inte uppfattas motsvara normen, som exempelvis i det så omtalade Åke Green-fallet från 2005, då en pingstpastor från Öland först dömdes men senare frikändes från åtal för hets mot folkgrupp efter att bland annat i en predikan ha sagt att homosexualitet "är en djup cancersvulst på hela samhällskroppen?" (Forsberg, 2010, s. 12)

Det svar som ofta ges, fortsätter Forsberg, är "för det står så i Bibeln". Det är framför allt sex bibelställen som används som stöd för en uppfattning om att homosexualitet går emot Guds vilja. De ställen som hänvisas är Första Moseboken 19:1–13, Tredje Moseboken 18:22, 20:13, Romarbrevet 1:26–27, Första Korintierbrevet 6:9 och Första Timoteusbrevet 1:10 (Bibel 2000 (1999)). Forsberg redogör för hur dessa bibelställen, i kombination med ett tal om vad som anses naturenligt, har använts och alltjämt används som ett sätt att visa det felaktiga och syndiga med samkönat begär.¹⁴ Bland de intervjuade i denna bok har majoriteten tidigare ansett att det som står i Bibeln bör läsas bokstavligt. De berättar att de har ansett att homosexualitet och transidentitet varit förenat med synd. Många berättar också att de har lagt ner mycket tid på att läsa Bibeln och annan litteratur. Jag beskriver detta mer ingående under rubriken "En snårig väg till acceptans".

Vigselrätt

En indikation på vilken inställning de olika samfunden har till hbtq ges av att undersöka hur de förhåller sig till vigselrätten. Inom Pingströrel-

sen, Vineyard, Alliansmissionen och Frälsningsarmén är det inte tillåtet att som pastor eller officier viga samkönade par. Pingströrelsen har en officiellt överenskommen värdegrund som formulerades 2012, där det bland annat fastslås: ”Vi är skapade till goda relationer, till att älska våra medmänniskor. Sexualiteten är Guds gåva till äktenskapet, där Guds tanke är att man och kvinna skall leva tillsammans i livslång trohet. Våra pastorer viger man och kvinna till äktenskap”.¹⁵

Evangeliska Frikyrkan (EFK) avsade sig vigselrätten 2012. I skrivande stund pågår dock en diskussion inom EFK att tillåta välsignelse av samkönade par. Efter ett beslut på EFK:s kongress 2020 utsågs en arbetsgrupp för frågan om samkönade relationer. Under hösten 2021 till och med våren 2023 bjuds medlemmar i EFK in till fyra processdagar, för att ”tillsammans arbeta med frågan om samkönade relationer”.¹⁶ Även Ekumeniakyrkan genomförde en omröstning rörande hbtq under kyrkokonferensen hösten 2021. Det beslutades då att Ekumeniakyrkan ska verka för en självklar inkludering av hbtq-personer genom att initiera fördjupande samtal i församlingarna och kyrkan. Målet för arbetet beskrivs som följande:

- Att arbeta för att Ekumeniakyrkans församlingar är icke-diskriminerande miljöer för HBTQ personer
- Att stärka enheten och samtidigt skapa respekt för att vi har olika hållningar i HBTQ frågor
- Att ge mod och redskap att samtala om frågor som relaterar till HBTQ.¹⁷

Det är tydligt att hbtq, samkönade vigslar och frågor som rör diskriminering är högst aktuella i de frikyrkliga samfunden idag. Samtidigt som de värdekonserverna perspektiven är påtagliga inom somliga samfund förekommer också en hel del mångfalds- och förändringsarbete. Det är uppenbart att det är svårt att enas om en gemensam bibelsyn och värdegrund i frågor som rör hbtq, såväl mellan som inom samfunden.

EKHO och Regnbågsnyckeln

EKHO (Ekumeniska grupperna för kristna hbtq-personer) är en ideell organisation med fyra lokalföreningar i Stockholm, Göteborg, Skåne och

sydöst (Småland, Öland och Gotland). Vid sin start 1976 var gruppen en del av RFSL och kallade sig då Kristna gruppen. Organisationen verkar för att stödja medlemmar, sprida kunskap, föra samtal kring hbtq och kristen tro samt utgöra en omsorgsfull och trygg miljö för hbtq-personer. I dess regi anordnas mässor och andakter, samtalsgrupper och temakvällar. EKHO finns också ofta med på Pridefestivaler.¹⁸

Tillsammans med det religiösa studieförbundet Sensus och Svenska kyrkan tillhandahåller EKHO Regnbågsnyckeln, en hbtq-märkning som visar att en församlings förtroendevalda och medarbetare genomgått en utbildning och har en vilja att arbeta för en mer inkluderande kyrka. Regnbågsnyckeln är indelad i sex steg som symboliseras av regnbågsflaggans färger röd, orange, gul, grön, blå och lila. I det första röda steget visar församlingen intresse för att få märkningen och tillsammans med styrgruppen planeras hur och när processen kan inledas. I det följande orange steget kommer Regnbågsnyckeln projektledare till församlingen och medarbetare och förtroendevalda utbildas i normer, bemötande, inkludering och hbtq. Metodmaterial är boken *Så att jag kan komma in: Kristen tro och hbtq* (Gyll & Ohlsson Sandahl, 2018), speciellt utformad för Regnbågsnyckeln. I det gula steget deltar medarbetare och förtroendevalda i studiecirkelar om minst fyra tillfällen där metodboken används. I det följande gröna steget identifierar församlingen eventuella utbildningsbehov samt diskuterar mångfaldsvisioner för församlingen med hjälp av metodboken. Om utbildningsbehov identifieras kan församlingen utbildas ytterligare i det blå steget. I det lila sista steget formulerar församlingen sina mångfaldsvisioner, får dem godkända av styrgruppen och tilldelas därefter Regnbågsnyckeln. För att motta märkningen krävs att samtliga steg har genomgåts och att studiecirkelarna inrapporterats till Sensus.

Svenska kyrkan har undergått olika förändringar när det gäller sexualitet och hbtq under de senaste åren. Stiften¹⁹ uppmuntras att anordna utbildning i frågor som rör homosexualitet, bisexualitet och trans och 2017 beslutade Svenska kyrkan att modellen Regnbågsnyckeln ska erbjudas till alla församlingar. De senaste åren har även flera Equmeniaförsamlingar påbörjat Regnbågsnyckelutbildning.²⁰

Forskningsläget

Hbtq och svensk kristenhet

Studier som belyser Svenska kyrkans syn på sexualitet och hållning i frågor som rör hbtq har gjorts i viss utsträckning (se exempelvis Enstedt, 2011, 2015; Lindström, 2005; Gustavsson, 2001). Forskning om sexualitet och hbtq inom de svenska frikyrkorna utgör dock ett eftersatt område. I Cedersjös studie (2001) undersökts hur etiska normer och värderingar formats och förändrats inom frikyrkan i Sverige från 1930- till 1990-talet. Cedersjö har bland annat intervjuat frikyrkomedlemmar i olika åldrar. Han visar att synsätten har varierat kraftigt över såväl tid som inom och mellan samfund. Teologen Fredrik Wenell undersöker i sin avhandling *Omvändelsens skillnad: En diasporateologisk granskning av frikyrklig ungdomskultur i folkkyrka och folkhem* (2015) hur synen på omvändelse och etik omförhandlats i vissa frikyrkliga traditioner. Religionsvetaren Daniel Enstedts avhandling *Detta är min kropp: Kristen tro, sexualitet och samlevnad* (2011) beskriver hur Svenska kyrkan gör en tydlig åtskillnad mellan den "goda" och den "dåliga" homosexualiteten. Den goda, genuina homosexualiteten är den som efterliknar det kärleksfulla heterosexuella tvåsamma äktenskapet och enbart genom långvariga, stabila, tvåsamma relationer kan homosexuella par, enligt detta synsätt, leva upp till någon form av anständighet. Den goda homosexualiteten är således skapad som heterosexualitetens avbild, och bara så kan den få en plats i Svenska kyrkan enligt Enstedt.

Hur homosexualitet blivit betraktat inom kyrkan är något som också religionsvetaren Johanna Gustafsson Lundberg lyfter fram i sin avhandling *Kyrka och kön: Om könskonstruktioner i Svenska kyrkan 1945–1985* (2001). Hon konstaterar att homosexuella som grupp fungerade som stärkande och i det närmaste konstitutiva för konstruktionen av det "rätta" heterosexuella äktenskapet och sexualitetens plats och syfte i detsamma. Religionsvetaren Mariecke van den Berg (2017) har studerat kampanjen "Bevara äktenskapet" som fördes av ett flertal kristna ledare innan Svenska kyrkan 2009 beslutade att tillåta samkönade äktenskap. Något retoriskt ställer hon frågan "Is the acceptance of sexual diversity the main feature of Swedish national identity or the acceptance of religious diversity?" (van den Berg, 2017, s. 241). Den svenska självbilden rymmer en

acceptans för minoriteters rättigheter med betoning av mångfald och inkludering. Ibland innebär det dock att olika minoriteters värderingar och normsystem krockar, där exempelvis sexuella rättigheter ställs mot religiösa rättigheter, konstaterar van den Berg.

Internaliserad homonegativitet, minoritetsstress och mikroaggressioner

Återkommande studier, såväl svenska som i andra länder, visar att hbtq-personer utsätts för stigmatisering och utanförskap inom kristna samfund, att det där finns en markant risk för oro, stress, känslor av skam och skuld samt av psykisk ohälsa (se t.ex. Cedersjö, 2001; Enstedt, 2011; Gärdfeldt, 2005; Nkosi & Masson, 2017; Subhi et al., 2017; Wilcox, 2003; Yip, 2000). *Internaliserad homonegativitet* innebär att den homosexuelle införlivar omgivningens fördomar och negativa attityder i sin egen identitet (Millar, Wang & Pachankis, 2016). Den internaliserade homonegativiteten skapar negativa kognitiva scheman där föreställningar runt det egna självet blir mycket starka stressfaktorer.

I senare forskning har denna stress kommit att generaliseras under namnet *minoritetsstress* (se Meyer, 2015; Meyer & Frost, 2013). Minoritetsstress innebär att fördomar riktade mot hbtq-personer orsakar stark stress och att denna stress leder till negativa hälsoeffekter med psykisk som fysisk ohälsa till följd. Nära förbundet med minoritetsstress är *mikroaggressioner*. Dessa kan förstås som subtila, ofta förekommande former av diskriminering riktade mot personer som befinner sig i minoritetsställning (Sue, 2010). Edward Lomash, Tabria Brown & Paz Galupo (2018) påtalar att mikroaggressioner i religiösa och andliga gemenskaper riskerar att göra än större skada då det är gemenskaper som människor söker sig till för att söka stöd och kraft.

Omvändelseterapi/-metoder

Kristna hbtq-personer utsätts, i varierande grad, för olika former av omvändelseförsök och metoder som syftar till att "bota" dem och få dem att upphöra med att vara homo-/bisexuella, trans eller queer. Studier från USA och Kanada visar att mellan åtta och elva procent av de tillfrågade hbtq-personerna har genomgått formella omvändelseterapier (Salway et al., 2020; The Trevor Project, 2020). Åtskilliga psykologiska, sociologiska och medicinska studier står enade i ett konstaterande om att omvän-

delsemetoder är effektlösa.²¹ Trots det visar flera omfattande internationella studier som publicerats under de senaste åren att omfattningen av omvändelseförsök för hbtq-personer fortsätter att öka världen över (se till exempel Blossnich et al., 2020; Higbee et al., 2020; Salway et al., 2020; The Trevor Project, 2020). Det har gjorts begränsad forskning om vilka sorters stöd som personer som blivit utsatta för omvändelseförsök är i behov av. Forskning som undersöker i vilka sammanhang som omvändelseförsök förekommer är också bristfällig, liksom vilka drivkrafter och motiv som ligger till grund. Jag återkommer till detta i kapitel 8 och beskriver de erfarenheter som finns av omvändelsemetoder bland personerna jag intervjuat.

Jag relaterar till tidigare forskningsresultat löpande i boken, dels som ett sätt att visa hur intervjupersonernas erfarenheter både går i linje med och skiljer sig från tidigare studier, dels som ett sätt att binda ihop de enskildas berättelser till en övergripande bild där deras utsagor placeras i en större och bredare kontext.

2. Den vetenskapliga kontexten: teori, metod och tolkning

Vetandets tillblivelse

När och hur blir personliga upplevelser vetenskap och hur ”görs” kunskap? I detta avsnitt vill jag beskriva den ram inom vilken denna studie ska förstås, vad gäller kunskapssyn, teori och metod, det vill säga projektets vetenskapliga kontext och överväganden. Precis som sociologen Beverly Skeggs (1997) utgår jag från antagandet att individer *konstitueras* genom erfarenheter snarare än att individer *har* erfarenheter. Att ta del av andras erfarenheter innebär alltid en tolkning. Det existerar inga ”rena” erfarenheter och vissa erfarenheter värderas högre än andra beroende på kontext och sammanhang. Jag som forskare för med mig värderingar och teoretisk förförståelse in i studien och dessa genomsyrar mina tolkningar. Som kvalitativa forskare får vi ta del av världar som kantas av drömmar, illusioner, engagemang, förtvivlan, glädje, desperation och sorg och det vore omöjligt, rent av omänskligt, att inte påverkas. Även om min drivkraft i studien har varit att låta de deltagande kristna hbtq-personernas röster höras (individer som ofta bär på erfarenheter av att ha blivit tystade, förbisedda och förminskade) är det jag, som forskare, som tolkat deras erfarenheter och gjort urval av vilka erfarenheter som ryms i texten. Denna process – vetandets tillblivelse – sker alltså inte objektivt utan är nära sammantvinnad med de diskurser som vi som forskare verkar inom, våra förståelseramar samt vilka verktyg vi har att tillgå för att genomföra tolkning och analys.

Sexualitet, könsidentitet och religiositet är centrala delar i de intervjuar-

des berättelser. För att begripliggöra deras erfarenheter har jag arbetat med flera teoretiska ingångar. Mitt forskningsintresse finns mer i personliga, levda erfarenheter än i exempelvis exegetik och teologi. Detta angreppssätt ryms inom forskningstraditionen "levd religion" där fokus ligger på hur individen erfar, utövar och lever sin religion, snarare än religiösa föreskrifter, auktoriteter eller dogmer. Enligt kultursociologen Åsa Trulsson (2018) undersöks här inte bara hur människor reflekterar kring sig själva, sin identitet och tro utan också hur religionen "görs" i vardagen, med en betoning på det kroppsliga och det materiella. Även förhandlingen mellan individuella liv och övergripande strukturer står i fokus. I linje med sociologen och antropologen Meredith McGuire (2008) ser jag den kristna identiteten som något som erfars och upplevs och som är i ständig förändring och (om)förhandling snarare än fixerad. Religionsociologen Nancy Ammerman (2004) menar att religiositet och religiös tillhörighet förändras över en människas livstid. Hon hävdar att det inte är rimligt att förstå religiös identitet som en fast identitet, särskilt inte i ett modernt samhälle med en betydligt större individuell rörlighet och komplexitet än i mer traditionella former av religiositet. I nästa avsnitt kommer jag att introducera några centrala tankegångar och begrepp som varit viktiga för analysen av det empiriska materialet.

Teoretiska och analytiska utgångspunkter

Det är flera teoretiska begrepp och teman som varit till hjälp i förståelsen och tolkningarna av intervjupersonernas berättelser. Vissa teoretiska begrepp och perspektiv används mer genomgripande än andra och löper som en röd tråd genom boken. Med hjälp av Judith Butlers (2011, 2007) teorier om erkännande undersöker jag vilken betydelse erkännandet har för intervjupersonerna samt hur erkännandet hänger ihop med makt och normer. Sara Ahmeds teoribildning (2017, 2014, 2011, 2010, 2006) är en viktig utgångspunkt och med hjälp av hennes queera fenomenologi analyserar jag hur intervjupersonerna erfar den frikyrkliga världen. För att belysa hur maktordningar och dynamiker fungerar i de frikyrkliga miljöerna tar jag avstamp i Michel Foucaults maktanalys (1974/1993, 1976/2002). Slutligen beskriver jag några analytiska begrepp som kommer vara till hjälp för att teoretisera de känslor och emotioner som är

centrala i intervjupersonernas berättelser (Hochschild, 1979, 1983/2012; Riis & Woodhead, 2012; Skeggs, 1997).

Levbarhet, erkännande och att bebo normer

I genus- och litteraturvetaren Judith Butlers numera klassiska verk *Genus-trubbel: Feminism och identitetens subversion* (1990/2007) dekonstrueras föreställningen om att könsidentitet är en biologisk och enhetlig kategori. Istället, menar Butler, är genus något som ständigt görs genom imitation och upprepning. Med hjälp av *den heterosexuella matrisen* visar hon hur människor förväntas uppvisa en kongruens mellan kropp, genus och begär för att inte falla utanför samhällets uppsatta genusnormer. Matrisen kan fungera som en förklaringsmodell för hur individer förväntas agera, se ut och leva sina liv. Om den inte följs leder det alltid till någon form av sanktioner. Butler (1990/2007, s. 35) ställer frågorna: "Vad är det som konstituerar eller inte konstituerar ett begripligt liv, och hur bestämmer antaganden om normativt genus och normativ sexualitet vilket liv som kommer att räknas som 'mänskligt' och 'värt att leva?'" Vad som gör ett liv levbart och vilken betydelse erkännandet har (Butler, 2011, 2007) hänger nära samman med förståelsen för hbtq-personers livsvillkor. Utifrån begreppen *levbarhet* och *erkännande* undersöker jag hur intervjupersonerna reflekterar kring livsvillkor, egenmakt och möjlighet att leva sina liv på det sätt de önskar. Jag diskuterar hur brist på erkännande kan leda till att liv inte upplevs vara levbara i de frikyrkliga kontexterna.

Sara Ahmed tar avstamp i Butlers tankegångar om kön och sexualitet när hon för samman fenomenologi med queerteori. Men där Butlers (1993) teoretiserande är influerat av en poststrukturalistisk idétradition, där kroppen ses som en materialiserad diskursiv effekt, är Ahmeds startpunkt istället den fenomenologiskt upplevande kroppen. I hennes teori-bildning (2017, 2011, 2006) ställs den levda kroppens vardagsverklighet i fokus. För Ahmed är sociala skillnader en effekt av hur kroppar bebor rum, samt hur de formas utifrån en tendens att röra sig mot de föremål som är tillgängliga utifrån kroppens horisont. Hon utgår från hur kroppar orienterar sig i världen genom att rikta sig mot eller bort från andra kroppar och ting och undersöker vad det innebär att (inte) "bebo normer", att bli "ifrågasatt" och att (inte) "passera", vilket är erfarenheter som samtliga intervjupersoner (på olika sätt) delar. Begreppet oriente-

ring möjliggör ett undersökande av hur "life gets directed in some ways rather than others, through the very requirement that we follow what is already given to us" (Ahmed, 2006, s. 21). Enligt Ahmed skapas heterosexualitet genom upprepade handlingar som vänder våra kroppar i en viss riktning som sedan följer dessa linjer. Detta att kroppen "vänder sig" använder Ahmed som ett teoretiskt verktyg genom begreppet *turning points*, vändpunkter. Genom att agera i enlighet med linjen gestaltas kroppen i särskilda former och orienterar sig mot de redan internaliserade (hetero-)sexuella normerna. Att vara, menar Ahmed, är att forceras i en viss riktning. Genom att röra oss i den riktning som vi känner oss forceerade kan varandet kännas lättare. Till slut går vi självmant i den riktning vi pressas, för att slippa bli pressade. Samtidigt understryker Ahmed att livet inte är linjärt. Genom att bryta linjer och välja andra riktningar kan vi lämna den stig som trampats upp åt oss och som vi blivit pressade att följa. Att inte bebo normer, att inte passera och att bli pressad att följa en utstakad (heterosexuell) riktning är erfarenheter som alla hbtq-personer någon gång har upplevt.

Även om Ahmed och Butler har olika teoretiska utgångspunkter företräder de ett kritiskt perspektiv på normativa antaganden om kropp, kön och begär. I min analys av hur intervjupersonerna navigerar i en frikyrklig tillvaro utgör Ahmed och Butler viktiga komplement till varandra.

Emotioner

Emotionernas betydelse är central i denna bok. Med hjälp sociologen Arlie Hochschilds (1979) numera klassiska verk om *känsloregler* och *emotionellt arbete* analyseras hur intervjupersonerna hanterar känslor som uppfattas som otillåtna i de frikyrkliga kontexterna samt hur de navigerar i miljöerna där känslorna uppfattas som opassande. Hochschild (1979, 1983/2012) undersöker också sambandet mellan känslor och strukturella maktdynamiker. Hennes utgångspunkt är att känslor är relationella och socialt konstruerade – snarare än inre, psykiska tillstånd – vilka hjälper oss att uppfatta, bedöma och interagera med andra individer. Emotioner konstrueras således i samspelet mellan sociala aktörer och strukturer, där emotionerna är både personliga och relationella, privata och sociala, biologiska och kulturella, aktiva och passiva (Hochschild, 1983/2012, s. 5). Enligt Hochschild (1979) finns normer för vad vi ska känna och hur dessa

känslor bör uppvisas, vilket innebär att det är ett ständigt pågående arbete att få de inre känslorna att passa ihop med förväntade och passande uttryckssätt. Religionssociologerna Ole Riis och Linda Woodhead (2012) har utvecklat Hochschilds tankegångar och utformat ett teoretiskt ramverk för emotioner inom religiösa kontexter. Deras begrepp *emotionella regimer* och *emotionell organisering* är viktiga i analysen av hur känslor spelar en viktig roll för skapandet och reproducerandet av maktstrukturer inom den religiösa gruppen, samt hur gemenskapen får medlemmarna att vara i linje känslomässigt.

Centralt i majoriteten av intervjupersonernas berättelser är känslor av skam. Begreppet skam har en koppling till begrepp som synd, moral och respektabilitet. Det finns en tydlig sammankoppling mellan att vara en "god kristen" och att uppträda moraliskt och respektabelt. Den forskare som kanske mest har ägnat sig åt att studera respektabilitet och klass är den brittiska sociologen Beverly Skeggs (1997). I hennes etnografiska studie av unga arbetarklasskvinnor i nordvästra England beskriver hon hur den diskursivt konstruerade moderna medelklassfamiljen utgör kärnan i respektabiliteten. Enligt Skeggs förmedlas sexualitet alltid genom respektabilitet och respektabilitet förmedlas alltid genom klass. Hon skriver: "Heterosexualiteter, sexualiteter och sexuella praktiker är fält där viktiga strider om respektabilitet utspelar sig" (Skeggs, 1997, s. 190). Hon visar hur kvinnorna i hennes studie tolkades i termer av respektabilitet utifrån sina roller som fruar och mödrar där tolkningen grundades i hur ansvarfulla de var, hur de behärskade sin sexualitet, hur de tog hand om och uppfostrade sina barn. Respektabiliteten bidrog till att en vidare huslighetsideologi fick spridning, där huslighet och sexualitet sattes i motsats till varandra. Denna huslighetsideologi präglades av en stark heteronormativ förväntan om giftermål och familjebildande. Även om Skeggs inte behandlar religion och religiositet i sin studie är det tydligt att hennes analys av respektabilitet ligger nära de kristna idealen; mina intervjupersoner resonerar på liknande vis om sexualitet och respektabilitet som kvinnorna i Skeggs studie. Hur sexualiteten utgör en viktig faktor för hur respektabilitet upprätthålls i frikyrkorna har i viss mån studerats i tidigare studier. Religionsvetaren Jessica Moberg (2013) redogör exempelvis för en stereotyp förståelse i frikyrkan där männen ses som mer sexuella än kvinnorna och där det är kvinnornas ansvar att upprätthålla moralen.

Makt

Maktordningarna i frikyrkliga kontexter kan handla om allt från strukturella makthierarkier och ledarskapsfunktioner till mer subtila normer och värderingar. Här utgår jag främst från Michel Foucaults maktanalys (1974/1993, 1976/2002). Han ser å ena sidan makt som något relationellt, ett styrkeförhållande som förutsätter en bakomliggande ordning, och å andra sidan en aktivitet, en praktik som utgår från den särskilda situationen. Foucault förstår makt som skapad av och genom varje enskild människa i en komplex och samtidig process via kollektivt konstruerade diskurser. Istället för att på ett schablonmässigt sätt hänföra makten till enskilda makthavare, myndigheter, regeringar och så vidare, menar Foucault att makten består av en mångfald av styrkeförhållanden som finns överallt, genomsyrar alla sociala relationer och utövas i ett växelspel av ständigt aktiva och rörliga relationer. Enligt Foucault är makt tätt sammanknutet med kunskap: makten verkar genom att framställa viss kunskap som sanning. Den involverar individen som aktör med eget intresse och ett betydande mått av handlingsutrymme. Aktörskapet uppstår i spänningsfältet mellan makt och motstånd. För att ens kunna tala om en maktrelation, menar Foucault (1976/2002), måste subjektet vara fritt, kapabelt att handla och att utöva motstånd.

Sammanfattningsvis hämtar jag min teoretiska förankring från några självständiga teoribildningar. I de empiriska kapitlen kommer jag att utmejsla deras nyanser i förhållande till de olika erfarenheter som intervjupersonerna bär på om tro, intimitet, hbtq och sexualitet. Jag vill nu fortsätta med att beskriva de metodologiska ingångarna och reflektera kring etiska aspekter på kunskapsproduktion och forskning.

Att forska om hbtq och tro

I likhet med Skeggs (1997) anser jag att vem vi hör, hur vi lyssnar, vem vi är ansvariga inför, vem vi talar till och hur vi tilltalar dem har en avgörande betydelse för produktionen av kunskap. Liksom sociologen Catherine Riessman (2008) ser jag det som omöjligt att bedriva en neutral, objektiv forskning som representerar världen så som den verkliga är. Snarare anser jag att representationer av erfarenheter är att likna vid begränsade porträtt, med ett ofrånkomligt tolkande moment. Beroende på hur

jag väljer att återge och tolka informanternas berättelser producerar och reproducerar jag en kunskap som kan komma att ha en påverkan för synen på hbtq inom frikyrkorna. Under intervjuerna har jag ofta känt stark sympati för personerna jag mött. Jag har blivit känslomässigt berörd av de starka berättelser som jag fått ta del av. En ambition och förhoppning med boken är att den ska kunna användas för att inspirera till förändring inom frikyrkorna, att motivera till samtal där det inte bara talas *om* hbtq-personer utan även *med* dem.

I studiens alla delar har jag försökt att gå försiktigt fram och med en kritisk uppmärksamhet, för att skapa en så ansvarsfull forskning som möjligt. När jag berättar för min äldre släkting (som är medlem i Eumeniakyrkan) att jag ska utföra en studie om sexualitet, hbtq och frikyrklighet svarar hon skrattande: "Vad får dig att tro att vårt sexliv skiljer sig från andras?" Ja, hur vet vi egentligen att vi, som forskare, inte reproducerar fördomar och stereotyper om dem vi intervjuar och företeelser vi studerar? Historikern Ann-Sofie Ohlander skriver om farhågan i att som utomstående forskare komma till ett nytt sammanhang och se sig själv "som den normale som går in i ett onormalt sammanhang och där hittar allt möjligt konstigt" (Ohlander, 2003, s. 233). Med dessa ord i bakhuvudet har jag tänkt mycket på hur jag lyfter fram intervjupersonernas berättelser. Det finns många fördomar, stereotyper och föreställningar om frikyrkorna och deras medlemmar, något som också påpekas av flera intervjupersoner. När jag berättar för icke-kristna personer att jag studerar sexualitet, hbtq och frikyrklighet blir ofta responsen: "Oj, går det ens att vara hbtq inom frikyrkan?" Eller: "Inom frikyrkan är väl sex alltid synd?" Jag upplever att det finns en okunskap bland gemene man om vad frikyrklighet innebär. Särskilt tydligt blir det i antagandet om att det bara finns *ett* sätt att vara frikyrklig på. Det finns inte endast en frikyrklighet, lika lite som det finns en enda frikyrklig värdegrund, moral eller livsstil. Det kommer till klart uttryck i denna bok. Dels skiljer sig förhållningssätten till sexualitet och hbtq markant mellan (och inom) olika frikyrkliga samfund, dels är dessa förhållningssätt inte statiska eller fixerade utan står under ständig förändring. Som antropologen Talal Asad (1993) påpekar förändras inte bara religioner över tid utan också vad människor förstår som religiöst befinner sig under ständig omvandling. I takt med att det omgivande samhället förändras, förändras även frikyrkorna.

Detta är också något som intervjupersonerna diskuterar. Samtidigt som många av de intervjuade uttrycker sig kritiskt till kyrkornas syn på hbtq anser de att det finns många fördomar i samhället om religion, tro och kristenhet och eftersöker därför en mer nyanserad och respektfull syn på religion. De beskriver det komplexa i att ha blivit utsatta för skada i den kristna gemenskapen och samtidigt se sin tro som den viktigaste källan till mening, gemenskap och tillhörighet. Flera uttrycker en oro över hur synsätt som härrör från värdekonserverativa eller fundamentalistiska samfund tenderar att underblåsa och upprätthålla en traditionell uppfattning där hbtq är förenat med synd. Den komplexitet som intervjupersonerna uttrycker samstämmer med en finsk studie utförd av religionsvetaren Peter Nynäs och hans kolleger. De skriver: "[b]oth negative/traumatizing and positive/constructive impacts of religion on peoples' lives still require attention on a professional level in order to avoid deeply rooted simplified or stereotypical views of religion as either bad or good" (Nynäs et al., 2020, s. 183).

Ytterligare en faktor som rör mitt ansvar som forskare för deltagarna i studien gäller förförståelse och transparens. Med vetenskapsteoretikern Donna Haraway (1988) ser jag vetenskap som en historieberättande praktik, där forskaren alltid spelar en aktiv roll i dessa berättelser. På så sätt är jag som forskare situerad i den kunskap som produceras. Under intervjuerna har jag ofta fått frågan om jag själv är kristen eller om jag har egen erfarenhet av frikyrkliga miljöer. Jag har då berättat att jag är uppvuxen i en familj som tillhörde Missionskyrkan (nuvarande Equmeniakyrkan) och att jag under tonåren var aktiv i Svenska Alliansmissionen. Respon- sen från intervjupersonerna har varit positiv och flera har påpekat att vet- skapen om min "inifrån-kunskap" har gjort det lättare att berätta om sina erfarenheter. Sofia, till exempel, frågar mig inledningsvis i intervjun om min egen bakgrund och relation till frikyrkan. Hon återkommer till detta när hon berättar om en händelse i den församling som hon tidigare var medlem i och säger: "Det här är väldigt svårt att förklara och det är därför jag tycker det är relevant att veta att du på ett sätt vet vad det är för språk vi pratar, för det är väldigt svårt och lite genant att prata om". Även om jag inte är medlem i någon frikyrklig församling idag, och det har hänt mycket under de dryga 25 år som jag inte varit aktiv, ser jag mitt tidigare engagemang som positivt för denna studie. Jag tror att jag därigenom har

en insikt i och förståelse för många av de tankar och förhållningssätt som intervjupersonerna själva har.

Intervjupersonerna, intervjuerna och viljan att delta

Studien har en kvalitativ design och baseras på intervjuer med 29 hbtq-personer. 15 av dem definierar sig som kvinnor, varav en har transerfarenhet. Tre definierar sig som queera eller icke-binära och elva som män, varav två har transerfarenhet. De är i åldrarna 20 till 65 år och bosatta på olika platser runt om i Sverige; flera bor i storstäder, andra i mindre städer och samhällen, några på landsbygden. De är eller har varit medlemmar i Ekumeniakyrkan, Evangeliska Frikyrkan, Frälsningsarmén, Pingstkyrkan, Svenska Alliansmissionen, Trosrörelsen eller Vineyardrörelsen. Några har också erfarenheter från Sjundedags Adventistsamfundet, Trosrörelsen och Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen. Av de intervjupersoner som inte längre är medlemmar i något samfund har majoriteten kvar en kristen tro och beskriver sig själva som kristna.

Jag sökte deltagare via Ekumeniska grupperna för kristna hbtq-personer (EKHO), Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter (RFSL) samt via Facebook och Instagram. I linje med den så kallade snöbollsmetoden har jag bett dem jag intervjuat att sprida information om studien. Jag kontaktade även administratörer för vad jag uppfattar som mer värdekonserverande kristna grupper på Facebook (exempelvis Kristna syskon) men fick antingen svar att de inte vill lägga ut information om studien eller inget svar alls. Detta har troligtvis påverkat urvalet av intervjupersoner. Majoriteten av dem som jag intervjuat har idag en bejakande hållning till hbtq, även om de tidigare har ansett att hbtq inte är förenligt med den kristna tron. Endast en av de intervjuade anser att homosexualitet inte är förenligt med ett kristet liv. De 29 personer som deltar i studien utgör således inte ett slumpmässigt urval och mina resultat är inte statistiskt säkerställda. Det finns exempelvis många berättelser från kristna hbtq-personer som valt att leva i avhållsamhet eller i ett heterosexuellt äktenskap då de inte anser att hbtq är förenligt med den kristna tron (se exempelvis Edsinger & Baker, 2019).

Intervjuerna genomfördes under 2020.²² De utfördes hemma hos in-

formanterna, i deras församlingskyrka eller i offentlig miljö (på högskola eller på café). På grund av covid-19 utfördes några intervjuer digitalt. Under intervjuerna, som tog från en till fyra timmar, lämnade jag stort utrymme åt de intervjuade att uttrycka sina upplevelser, erfarenheter och perspektiv på livet.²³ Jag använde Steinar Kvaales (1997) modell för semi-strukturerade intervjuer som inspiration och strukturerade intervjuerna kring olika teman med syftet att låta informanterna tala så fritt som möjligt utan att bli avbrutna. Inspirerad av Catherine Riessmans (2008) narrativa metod har jag oftast inlett med frågan: ”Du kan väl berätta lite om din bakgrund, är du uppvuxen i en frikyrklig familj?” Samtalet har då ofta tagit formen av en livsbiografi med avstamp i barndomen och en följande beskrivning av hur livet sett ut fram till nu, med fokus på intimitet, sexualitet och hbtq i relation till tro och församling.

Informanternas ödmjukhet, generositet och öppenhet i intervjusituationen har varit påtaglig. De har visat en stark motivation till att delta i studien och har varit angelägna om att bidra med kunskap. Liksom alla människor är intervjupersonerna formade av sin uppväxt; många beskriver att de på gott och ont har behövt bearbeta och förhålla sig till sin kristna uppväxt. I detta sammanhang är tidsramen viktig att uppmärksamma. Det är inte detsamma att växa upp i en kristen frikyrka idag som det var för 50 eller 40 eller ens tio år sedan. I takt med att samhället har förändrats och utvecklats har även frikyrkorna förändrats. Att tänka tillbaka innebär att inta ett retrospektivt perspektiv där vad vi minns är subjektivt och selektivt. Som religionsvetaren Liselotte Frisk påpekar är frågan om ”sanning” komplex, då intervjuades berättelser är fångade i ett visst ögonblick och eventuellt skulle återges annorlunda vid en annan tidpunkt. Det finns således alltid ”utrymme för subjektiva urval och subjektiva tolkningar av tidigare händelser, baserade på nuvarande menings-system och erfarenheter” (Frisk, 2017, s. 64).

I tidigare forskningsprojekt har jag arbetat etnografiskt (se t.ex. Carlström, 2016), och även om denna studie inte är en etnografi har tillvägagångssättet varit inspirerande och vägledande. Jag har tillägnat mig kunskap om de kristna kontexterna på olika sätt. Via kristna media (exempelvis tidningarna *Dagen* och *Världen idag*) och kristna grupper på sociala media har jag följt den aktuella kristna debatten om hbtq, sexualitet och tro. Jag har sett filmer och dokumentärer, läst skönlitteratur, kristna

skrifter samt vetenskapliga publikationer i ämnet. Jag har också lyssnat på ett antal poddar.²⁴ Jag har deltagit i en studiecirkel om hbtq och frikyrkor (se Carlström, 2022) och jag har varit med under några träffar på en Regnbågsnyckelutbildning. Vidare har jag besökt frikyrkliga samfund och deltagit i deras gudtjänstfirande.

I etnografin talar man ofta om "tillträde till fältet". Översatt till en intervjusituation kan det innebära att den intervjuade gör en bedömning av mig som forskare: "Vill och kan jag lita på och öppna mig för denna person?" En intervju är ofta en intim, ibland känslig, situation där forskaren måste förtjäna ett förtroende för att den intervjuade ska känna tillräcklig tillit för att vilja och kunna berätta öppet om sig själv och sitt liv. Sociologen Philip Lalander (2009) beskriver vikten av att vinna förtroende och skapa trygga situationer inom etnografisk forskning. Hur man skapar tillit handlar enligt Lalander om hur man presenterar sig själv, hur man tolkas och erfars av den andre, vilken stämning man skapar, om det finns förutsättningar för ett ingående och inkännande samtal. Majoriteten av informanterna reflekterar kring att de saknar sammanhang att få tala om sina erfarenheter. En av dem, Laura, mejlar till mig efter intervjun och skriver:

Tack igen för intervjun! Syftet är ju ett helt annat men jag känner att intervju var läkande för mig. Det kan kanske vara intressant för dig att veta. Jag har inte träffat särskilt många som är genuint intresserade av att få svar på sådana frågor så det kändes fint för mig att få berätta.

När jag träffar Sofia för att göra en andra intervju inleder hon med att säga att hon har tänkt mycket på vårt möte. Hon fortsätter: "Det är så sjukt för jag har ju pratat om det här i jättemånga olika sammanhang men inte utifrån det här perspektivet, så jag blir lite berörd, eller upprörd på ett sätt, att titta på det från de frågorna som du ställer". Liksom Laura och Sofia säger flera av intervjupersonerna att de har ett behov av att få tala, men att de ofta upplevt att de blivit tystade, eller att utrymmen och mötesplatser för dessa samtal inte har funnits.

Analysmetod

I analysen av intervjumaterialet har jag utgått från tematisk analysmetod, inspirerad av psykologiforskarna Virginia Braun och Victoria Clarke (2006). Efter att jag transkriberat intervjuerna i sin helhet läste jag dem från början till slut flera gånger. Jag identifierade övergripande centrala mönster och teman i de intervjuades berättelser, teman som relaterar till det övergripande syftet och mina frågeställningar. I nästa steg formulerade och strukturerade jag de olika temana i kategorier med undergrupper. Därefter valdes citat ut för varje kategori. I det fjärde steget lät jag de teoretiska begreppen och tidigare forskning gå i dialog med materialet. De teoretiska begreppen användes som verktyg för att tolka och analysera citaten.

Vi är nu framme vid bokens empiriska del. I kommande kapitel beskriver jag de intervjuade personernas erfarenheter av och reflektioner kring att leva som hbtq-personer i frikyrkliga sammanhang. Jag kommer att inleda med deras beskrivningar av hur en frikyrklig gemenskap kan se ut, vad det innebär att tillhöra en församling som hbtq-person samt vilka värderingar och normer som finns knutna till gemenskapen.

3. Att (inte) följa de förväntade livslinjerna

Gemenskapens betydelse

I detta inledande empirikapitel vill jag, utifrån de intervjuades berättelser, beskriva vad det kan innebära att tillhöra en frikyrklig gemenskap, hur det är att växa upp och vara tonåring i dessa kontexter samt hur vägen till att förstå sig själv, sin sexualitet och sin tro kan te sig.

Samtliga personer som jag intervjuat beskriver att frikyrkorna kännetecknas av en stark gemenskap där kyrkan är församlingens mötespunkt. De flesta församlingar har aktiviteter under merparten av veckornas dagar. På söndagar firas gudstjänst, vilken i regel avslutas med kyrkkaffe och mingel. Under tiden för gudstjänst erbjuds barnen att delta i söndagsskola. På veckodagarna arrangeras scoutträffar för lite större barn och på fredagskvällar brukar det anordnas träffar för tonåringarna. Scouterna och tonårsgrupperna åker ofta på hajker och läger, arrangerade tillsammans med andra församlingar. Det förekommer även konfirmationsundervisning. Musik är ett viktigt inslag; de flesta kyrkor har en kör som övar någon gång i veckan och som också uppträder under gudstjänsterna. Det brukar finnas bönegrupper, eller så kallade cell- eller hemgrupper, som möts någon gång i veckan, vanligen hemma hos deltagarna där det också bjuds på mat eller fika. Kyrkans lokaler hålls ofta öppna och utgör en mötespunkt där man kan ses för att träffa vänner och bekanta. Ibland anordnas studiecirklar, som exempelvis alpha-grupper (kurser i kristen tro). Många kyrkor har ett stort samhällsengagemang och driver exempelvis secondhandbutiker, internationella samarbeten, missionsverksam-

het med mera. Församlingarna är uppbyggda som föreningar där de flesta arbetar ideellt. Praktiskt arbete som att städa, sköta lokaler och trädgård och ha hand om fika sker oftast genom ideellt arbete utfört av medlemmarna själva. Anställd personal kan vara pastor, ungdomspastor/-ledare och vaktmästare. Det övergripande ansvaret ligger hos församlingens styrelse. Inom vissa samfund finns också en så kallad äldstegrupp, med ansvar för de andliga frågorna.

De frikyrkliga kontexterna beskrivs som heterogena när det kommer till klass, bakgrund, ålder och etnicitet. Flera intervjupersoner nämner att de inte känner till några andra gemenskaper som möjliggör en så nära och innerlig gemenskap över ålders-, etnicitets- och klassgränser som frikyrkorna. Lo, som är i 40-årsåldern och uppvuxen på landsbygden, säger:

Det var så pass mycket landet så alla man känner är man vän med för att de är med i kyrkan. Det var inga som man uppsökt, de var bara ens umgänge utan att man valt det. Och det är ju något fint också... de här konstiga relationer man får... de är asymmetriska. Kyrkan för mig var, och är fortfarande på ett plan, väldigt viktig för det är en mötesplats där man möts i något annat än bara det där "vi är här just nu och gör samma sak" utan det är så där crossgeneration och många olika kategorier människor.

För Lo utgjorde relationerna i frikyrkan ett umgänge som inte var självvalt men där sammanhållningen var stark och kännetecknad av lojalitet och samhörighet. Detta är något även Maria Zackariasson (2014, 2016) betonar i sin intervjustudie med ungdomar i Equmeniakyrkan. Zackariasson belyser frågor om känsloregler, där normen är att vara snäll, uppmuntrande, inkluderande och glad, medan verbal aggression och öppen irritation utgör exempel på normbrott. Hon beskriver en städad "snällhetskultur" som hon förstår i ljuset av idealen att älska sin nästa och att sprida Guds kärlek. I min intervju med Herman, som idag arbetar som pastor, minns han med värme tillbaka på den församling han var medlem i som ung:

Det var en fantastisk fin församling. Vi hade underbara tonårsledare och vi gjorde utflykter och vi vandrade i fjällen och vi padd-

lade kanot och vi hade cykelturer, de gjorde så mycket och det var så starka fina människor. Så jag tror att det som var jobbigt med min mor, det vägdes upp av kyrkans gemenskap och värme och kärlek [...] den totala kärleksbekräftelsen från den lokala församlingen till mig som den här lille arbetarklassungen med noll erfarenhet av tro till att bli bekräftad både i min kallelse och att kallelsen inrymde min homosexualitet.

Ellen, idag i 40-årsåldern, berättar om sin första kontakt med frikyrkan. Hon var 16 år och följde med några kompisar på ett kristet läger:

Jag blev väldigt överväldigad av vänligheten, att jag mötte människor som såg mig, som såg *mig*, förstår du? Det var liksom inte som: "Hej, hej allesammans, välkomna hit" utan det var direkt till mig: "Hej vad heter du? Jag heter så här, vad kul att du kommer, dig har jag inte sett innan". Liksom bekräftade att jag var ny, det var en otroligt fin känsla.

Det Ellen beskriver bekräftas av flera, som vittnar om starka band mellan medlemmarna. De lyfter också egenskaper som de menar är typiska för frikyrkorna. Sam, som är runt 25 år och uppvuxen i en Equmeniaförsamling, säger:

Jag har fått en form av grundtrygghet i mitt varande i världen. Du är älskad. Man kan alltid bli förlåten. Den typen av grejer som jag är glad att jag har fått med mig, som jag mår bra av och som jag gärna håller i. Jag är mån om mitt missionsarv på flera sätt. Många värderingsfrågor... det har alltid funnits funktisar²⁵ i kyrkan, som alltid har varit välkomna och alltid varit med på lika villkor, som kommer och dricker slattarna ur alla kaffekoppar efter gudstjänsten och det är så självklart att man stannar och pratar lite och det är ju ett förhållningssätt som jag har tagit med mig jättemycket när jag jobbat med människor. En grundrespekt för andra, "Guds barn" heter det i kyrkan, men medmänniskor liksom.

Lite längre fram i vår intervju återkommer Sam till frikyrkan som en plats där alla kan passa in; han säger: "Queerkids som inte funkar i högstadiet fick en plats i kyrkan. Det är ett narrativ som jag har hört många gånger liksom". Det är vanligt att tala om församlingen som en familj där medlemmarna hjälper, stöttar och tar hand om varandra. Det kan röra såväl praktiska saker som andliga och själsliga. Laura, 30 år, växte upp i en pingstförsamling. Hon beskriver den frikyrkliga gemenskapen och de värderingar som frikyrkan står för som något positivt och som har format henne till den hon är idag: "Alltså, den gemenskapen och sättet att se på människor framför allt. Att vara hjälpsam och dela med sig. Jag har fått mycket med mig som är bra och som gör mig till den jag är". Sam likställer ett medlemskap i en församling med en "social försäkring":

Just det där att man har koll på varandra. Att pastorn... han var ju hemma och besökte pappa, han är hos alla äldre i församlingen, han har koll. Man är aldrig helt ensam om man är med i en församling, eller en frikyrklig församling, ska jag säga. De som blir hittade döda efter flera månader, de är inte medlemmar i min församling för det skulle aldrig kunna hända. Och det är någon form av social försäkring.

Erik, som är i 30-årsåldern och inte medlem i någon församling idag, säger att han saknar den sortens gemenskap. Även han beskriver församlingen som en familj där medlemmarna delar varandras med- och motgångar:

En mindre församling blir som en familj. Man träffas så ofta, knyter relationer, pratar om livet. Det finns olika församlingar, antingen så är det bara "hej, hej hur är det med dig?" men i vissa församlingar, där har man möjlighet att ta upp ämnen och be för varandra och då kan det ju komma upp tunga saker, att det här brottas jag med, i relationen, i familjen, på jobbet, man får dela saker med varandra.

Hanna reflekterar över att Svenska kyrkan är en tryggare plats för hbtq-personer, men att hon ändå har valt att vara medlem i frikyrklig församling. Hon säger:

Men det är sällan man hittar församlingar i Svenska kyrkan som har en församlingskänsla. Man kommer mer dit och går på gudstjänst. Och då är det så mycket att man bara går dit och sjunger psalmer och lyssnar på predikan som inte engagerar nån. Men om jag hittade någon kyrka inom Svenska kyrkan som var med en församlingskänsla, så skulle jag mycket hellre ha ett Svenska kyrkan-community.

Under intervjuerna omtalas en skepsis till frikyrkliga samfund från personer som inte är medlemmar och att det kan uppstå krockar eller svårigheter när världarna möts. Mika säger:

Generellt så såg mina andra kompisar ner på kyrkan och tyckte att det var töntigt och så. Det tror jag ganska många upplever, att man vill skilja på sina umgängen, för de inte går ihop riktigt alltid. Och så har det ju varit senare också när jag blivit mer aktiv i hbtq-kretsar, så har det varit åtskilt. Hbtq-kretsarna är skeptiska mot kyrkan.

Denna töntighet spårar även Zackariasson (2016) i sin studie. Hon beskriver två nivåer av den skam och genans som de unga personer hon intervjuat känner. Dels handlar det om att skämmas inför utomstående som ser ett engagemang i en frikyrka som något töntigt, dels om att skämmas över att ha upplevt skam över en miljö och människor som man egentligen uppskattar och som har stor betydelse för en. Litteraturvetaren Greger Andersson och teologerna Roland Spjuth och Fredrik Wenell (2017) har gjort en intervjustudie med ungdomar i karismatiska och evangelikala kyrkor. Även de beskriver hur ungdomarna upplever att det i det omgivande samhället finns många stereotyper av kristna. Samtidigt som flera av dem jag intervjuat vittnar om att frikyrkorna betraktas med skepsis av människor utanför den religiösa kontexten, beskrivs också en nyfikenhet och förundran inför den frikyrkliga gemenskapen hos andra. Paula, som lämnat sin församling men har kvar sin tro, reflekterar över vad det innebär att gå över till vad hon kallar ”den andra sidan” och syftar till de hbtq-gemenskaper där hon nu har sin vänskapskrets:

Men att gå över till den sidan... Under rödvinsdiskussioner så har det frågats... men de frågar för de vill veta och inte för att ifrågasätta, och de har alltid accepterat. Flera av dom har sagt när det händer svårigheter, att: ”Fan, Paula du har alltid haft din tro. Inget kan rubba dig, för du har din tro. Även om du skulle förlora din familj och stå ensam kvar, du skulle bli förstörd men du skulle ha din tro. Jag önskar jag hade en tro”. Så har de sagt.

Bland Paulas icke-troende vänner står tron för något stabilt och tryggt, något som genererar en styrka som de också önskar att de hade. Det finns många gemensamma nämnare för frikyrkorna: gemenskapen och engagemanget kan beskrivas som själva kärnan. Det finns även en hel del som skiljer de frikyrkliga inriktningarna åt, inte minst i frågor som rör synen på intimitet, sexualitet och hbtq. Intervjupersonerna drar en skiljelinje mellan vad de benämner som karismatiska samfund och andra. I nästa avsnitt kommer jag beskriva de karismatiska samfunden lite närmare.

Karismatiska samfund

Mer än hälften av dem jag intervjuat är eller har varit medlemmar i en så kallad karismatisk församling. Av de frikyrkliga inriktningarna i Sveriges kristna råd beskrivs ofta Pingst – Fria församlingar i samverkan, Vineyardrörelsen, Evangeliska Frikyrkan, Svenska Alliansmissionen och Trosrörelsen som karismatiska (ibland används begreppen evangelikala och bibeltrogna). Även Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, som är en rörelse inom Svenska kyrkan, tillhör den karismatiska inriktningen. Några av intervjupersonerna är fortfarande medlemmar i dessa församlingar, andra har gått över till andra samfund (oftast Ekumeniakyrkan eller Svenska kyrkan), medan somliga är församlingslösa och söker efter en ny kyrkogemenskap och ett fåtal har lämnat den kristna tron. Det är svårt att finna gemensamma nämnare som kan läggas till grund för en definition, men det som främst kännetecknar karismatisk kristendom är tron på Andens närvaro och verk samt praktiserandet av de andliga nådegåvorna (Csordas, 1997). Ibland används karismatisk och evangelikal synonymt. Begreppet karismatisk kommer från grekiskan, där ordet *charism* betyder gåva. Gåvorna som avses är den helige Andes olika gåvor som beskrivs

exempelvis i Nya testamentet: kraft att utföra mirakel, att profetera, att tala i tungor, att kunna uttolka vad som sägs när någon talar i tungor samt att ta hand om nödställda (Första Korinthierbrevet, kapitel 12, vers 8–11). Det finns också en tyngdpunkt på den personliga upplevelsen och andligheten framför formell teologi och doktriner (Anderson & Westerlund, 2012). Den amerikanske antropologen Thomas Csordas (1997) poängterar att vara karismatisk inte enbart handlar om att sälla sig till ett visst trossystem utan inbegriper ett heltäckande habitus för navigationen i världen. I de karismatiska församlingarna finns en stark förväntan på Jesu återkomst där eskatologin (läran om den yttersta tiden) förkunnas. Den sista tiden anses kännetecknas av ett moraliskt förfall och andra nedbrytande tendenser.

Den karismatiska lockelsen

Flera av intervjupersonerna beskriver en spänning och en lockelse i det karismatiska. Det är ofta under tonåren som denna lockelse uppstår, en tid som för de flesta innebär meningsskapande i ett sökande efter sin identitet och utmejslande av livsval. Linnea, som är uppvuxen i en Equmenia-församling gick över till en pingstförsamling i tonåren eftersom, som hon säger, ”det kändes mer levande i Pingstkyrkan”. Även Sofia berättar om en stark dragning till det karismatiska under en av våra intervjuer:

Jag drogs verkligen till de här starka karismatiska uttrycken [...] Jag sökte någon typ av frihet i anden. Det var det jag ville ha. Jag älskade att vara i den här lovsången och tillbedjan som blev som en trans. Och där jag upplevde att jag kunde utvecklas som människa, jag kunde bli av med saker som tyngde mig, i bön och lovsång... jag kunde få uppleva en frihetskänsla. Alltså att jag verkligen kunde bli helt rendusad. En andlig upplevelse. Och det där sökte jag hela tiden.

Eli minns när han var 15 år och för första gången befann sig i ett karismatiskt sammanhang:

Vi åkte till någon kyrka där det var det en amerikansk, väldigt karismatisk pastor och det var väldigt mycket... ett karismatiskt

sammanhang med folk ramlade och talade i tungor [...] Jag förstod då att det fanns väldigt mycket spännande som man kunde vara med om i relation med den helige Anden. Det mötet präglade mig väldigt mycket och vissheten i att detta är på riktigt.

Anna, som blivit kristen först i vuxen ålder, berättar att hon upplevde det som att Gud talade till henne och manade henne att besöka en kyrka. Hon uppsökte en kyrka inom Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen och hade ett möte med en diakon:

Jag sa lite som ja, jag kände att jag skulle komma hit och att det kändes starkt men jag vet egentligen ingenting om Gud och sonen eller vem som gör vad eller så. Och det var så roligt, för hon bara ”jo, det är den helige anden som drar i dig”, sa hon så glatt [skrattar].

Flera av intervjupersonerna med erfarenheter av karismatiska församlingar finner andra församlingar stela och tråkiga. Samtidigt påtalar de svårigheter med att kunna vara öppen som hbtq-person i de karismatiska samfundet, vilket innebär en ständig avvägning där upplevelsen och tillgången till det karismatiska ställs mot möjligheten att känna sig sedd och välkommen som hbtq-person. Anton säger:

När jag har gått runt i Eumeniaförsamlingar, baptistförsamlingar och pingstkyrkor så har jag ju upplevt att Pingstkyrkan är mycket mer fri och öppen och med en helt annat typ av lovsång och mycket mer kreativa gudstjänster som är mer öppna och fria. Så då blev det ju lite så... att det var inte riktigt vad jag hade tänkt mig, för egentligen så hade jag ju tänkt att jag ville skjuta undan Pingstkyrkan för jag haft så dåliga erfarenheter och hoppades att de andra kyrkorna som utgav sig för att vara hbtq-certifierade, att de skulle vara mer öppna och liksom... men där upplevde jag istället att det var väldigt stelt. Att där sjöng man psalmer och det var orgel och en stel kör och skittråkiga gudstjänster. Lite mer som gamla Svenska kyrkan, och då kände jag mig inte alls attraherad av det.

Anton beskriver en ambivalens mellan att välja en församling som är uttalat hbtq-bejakande men som han upplever vara ”stel och tråkig” eller att vara kvar i Pingstkyrkan där han har erfarenheter av att ha blivit illa bemött som hbtq-person, men som han ändå ser som mer ”fri och öppen” och med mer kreativa gudstjänster. Eli har liknande erfarenheter. Efter flera år som vad han beskriver som församlingslös har han under den senaste tiden börjat längta efter en andlig gemenskap. Nyligen gick han med i en pingstförsamling, detta trots att han vet att församlingens hållning till hbtq inte är bejakande. Han har svårt att hitta orden när han förklarar:

Jag vet på något sätt att jag inte är... att det inte är accepterat, eller att det inte är ett utrymme som är uppmuntrat, eller att man blir validerad som en hbtq-person. Jag tänker att många tycker det är väldigt konstigt att jag har valt att göra så här. Men jag tror att det är för att jag känner att jag hellre är i ett sammanhang som inte riktigt funkar, men att jag är den jag är, men ändå känner att kyrkan är... Jag hör en annan röst samtidigt. Jag har svårt att sätta ord på saker. Så här... Jag känner att jag har accepterat mig själv och att jag lever som jag vill leva, som både trans och queer och jag känner inte att det finns en konflikt med Gud, och någonstans så känns det som det räcker, även om personerna i församlingen inte bekräftar det så räcker det för mig. Jag vet att jag är mig själv och att Gud inte bryr sig om ifall jag... eller snarare att jag tror att Gud vill att jag ska vara mig själv.

Eli har en förvisning om att Gud vill att han ska vara sig själv, vilket gör att han inte måste ha en bekräftelse från församlingsmedlemmarna att hans sätt att leva är accepterat. Eli berättar att han besökt andra kristna sammanhang med en mer hbtq-bejakande inställning men inte känt sig hemma där. Han säger: ”när man kommer från ett väldigt karismatiskt sammanhang, då kände jag att det lika gärna kunde vara, även om det säkert är en fin gemenskap”. Jag frågar vad det är som finns i de mer karismatiska sammanhangen som inte finns i andra församlingar och han svarar:

Jo men det är... innerligheten och intimiteten på något sätt. Det är svårt att sätta ord på men jag saknade nog den mer övernaturliga delen eller den karismatiska delen där... det kändes som att det blev... ja... jag vet inte riktigt men det var liksom för lugnt och stelt och tråkigt typ.

Flera av dem jag intervjuat betonar att de karismatiska församlingarna särskiljer sig från Svenska kyrkan eller andra frikyrkliga sammanhang genom en mer innerlig tro och en mer intim gemenskap. Många ser de karismatiska sammanhangen som mer spännande och kreativa. Samtidigt påtalar intervjupersonerna att dessa gemenskaper i regel har en (i varierande grad) värdekonserverativ syn i frågor som rör hbtq, sexualitet och relationer. Lite hårdraget innebär det att man som hbtq-person måste välja vad som är viktigast: att vara accepterad och bli erkänd som hbtq-person eller att få uppleva den karismatiska känslan och gemenskapen.

Barn- och ungdomstid

Jag träffar William en kylig höstdag på universitetet där han studerar. Han möter mig i entrén och i hissen på väg upp till det bokade mötesrummet säger han att han visste direkt att han ville bli intervjuad när han hörde om studien: "Det är så viktigt att det görs forskning om detta", säger han med eftertryck. William, som är runt 40 idag, är uppvuxen i en frikyrklig familj. Hans föräldrar, syskon och far- och morföräldrar var medlemmar i kyrkan. "Jag har alltid varit med", säger han, "och har alltid trivts i kyrkan, alltid känt mig hemma". Men han har också alltid vetat att han är gay, något han beskriver som sin "livs hemlighet". Han fortsätter:

På något sätt så visste jag från tidiga barnsben, säg att det är runt fem, sex som jag visste att jag skilde mig från andra grabbar [...] Sen när man kommer upp i puberteten blev ju allt annorlunda; då börjar man tänka, man blir en sexuell varelse och då blev det ju mer påtagligt. Jag blev attraherad av män, jag kunde bli intresserad, jag kunde fantisera om män, den biten. Men jag har ju hela tiden vetat, från när jag var runt 13, att det här är mitt livs hemlighet. Det här är ingen som ska få reda på överhuvudtaget

[...] Jag har bett tusen miljoner gånger till Gud att ta bort min homosexualitet, jag gör vad som helst. Och nu är det ju tvärtom: hade jag fått välja att leva om mitt liv, så hade jag aldrig valt att vara hetero. För att vara homo är det bästa som har hänt mig. Men då så var det inte det. Och det är det som jag tycker är så tragiskt. Jag skulle bara vilja gå fram till den 13-åriga pojken och säga att du är så sjukt bra, det är inte bara att du duger, du är liksom bäst, håll ut – den känslan, liksom.

Lite längre fram i intervjun, då William berättar om sitt giftermål med en kvinna, återkommer han till att hans sexuella läggning var hans livs hemlighet. Han säger:

När jag ser tillbaka så förstår jag att den här 13-åringen väljer att gifta sig när han är 21, han har byggt upp ett sånt försvar, han har inte kunnat prata med nån, det här var hans stora hemlighet. Och om det är en hemlighet så lever man på sitt liv, man gör allt för att det inte ska komma fram, och vad är det bästa? Jo, det är att gifta sig.

Liksom William säger majoriteten av de intervjuade att de redan tidigt visste att de inte var heterosexuella, men att de inte kunde sätta ord på vad det var de kände. De flesta är uppvuxna i ett kristet hem, några har blivit kristna under tonåren och ett fåtal har gått med i en församling i vuxen ålder. Samtidigt som många beskriver en tystnad runt hbtq berättar flera att det ändå talas om sexualitet och intimitet inom församlingarna, men då främst i varnande ordalag. De beskriver att de har fått undervisning om etik och moral i kyrkan och hur man lever som en "god kristen". Undervisningen började tidigt, ofta redan vid fem, sex års ålder. I söndagsskolan och på scouterna kunde det handla om sådant som vikten att vara snäll, att inte ljuga, att vara hjälpsam och duktig. Under tidiga tonåren, många nämner konfirmationsundervisningen, var det ofta ämnen som relationer, intimitet och sexualitet som stod i fokus. Det skiljer sig dock mellan intervjupersonerna hur undervisningen har sett ut. De som har erfarenhet från mer liberala och bejakande församlingar beskriver en öppenhet att tala om dessa frågor på ett mer förutsättningslöst sätt.

Intervjupersonernas berättelser går i linje med vad Zackariasson (2016) beskriver i sin studie om ungdomar inom Ekumeniakyrkan. I de ungdomsgrupper som hon studerat var sexualitet den fråga som fick störst utrymme, vid sidan av frågor som rörde alkohol. Zackariasson beskriver att kyrkan regelbundet arrangerade temakvällar där ämnen som sexualitet och kroppen stod i fokus. Samtidigt som intervjupersonerna har fått lära sig om den kristna sexualmoralen har de mötts av en mer liberal syn på sexualitet genom exempelvis media, sex- och samlevnadsundervisning i skolan och i andra sammanhang utanför kyrkan. Jessica Persson (2003) har intervjuat ungdomar med tillhörighet i pingströrelsen och Evangeliska Frikyrkan. De intervjuade frikyrkoundomarna gör en uppdelning mellan den frikyrkliga synen på sexualitet och den världsliga synen, där den världsliga syftar på de uppfattningar som florerar i det sekulariserade samhället. Persson beskriver hur detta leder till en konflikt mellan olika värdesystem hos ungdomarna, vilket de beskriver som en inre kamp. Denna inre kamp, och upplevelsen av att navigera mellan olika moraliska och etiska värdesystem, finns också hos många av de personer som jag har intervjuat.

Vem vill ha en äppelskrutt?

Lo var medlem i Svenska Alliansmissionen under sin uppväxt. Hon minns att det fanns en öppenhet om att prata om sex men säger samtidigt att undervisningen var konservativ och dömande. Hon tar upp liknelsen om äpplet som blir en skrutt, en liknelse som många frikyrkliga har fått höra under sin uppväxt:

Vi sitter i en sådan här hörnsoffa som alla religiösa ungdomsverksamheter av någon anledning har och vi har konfa-undervisning om sex med den här ungdomspastorn. Och så tar han upp liknelsen om äpplet. Man har ett väldigt vackert äpple som man kan bjuda på, men om man låter för många ta ett bett på det här äpplet så kommer det ju bli... och då frågar man gruppen och då tvingas någon att säga att det blir en skrutt. Och så får man höra att den här skrutten är en visualisering av ens sexualitet som blivit bjuden på för många gånger och det går inte att göra äpplet helt igen utan det kommer förbli en skrutt och vem

vill ha en skrutt? Ingen vill ju bli erbjuden en äppelskrutt. Nej, det vill ju ingen ha. Det är en dålig present.

Laura, som är i 30-årsåldern, har tidigare varit medlem i en pingstförsamling och hon säger att homosexualitet och sexualitet var ämnen som återkommande diskuterades. Det fanns en uttalad hållning att utlevd homosexualitet var en synd. Laura säger:

Man tog upp det under gudstjänst och man tog upp det under ungdomskvällar, i diskussionsforum bland andra ämnen. Så att man väldigt tydligt förstod hur man skulle förhålla sig. Är man troende och lever ut det här, som man sa, så kommer man inte till himlen; man använde det språket.

Kjell har varit aktiv inom Frälsningsarmén under större delen av sitt liv. Han säger att det ofta talades om sexualitet under hans tonårstid men att det var helt tyst när det kom till homosexualitet:

Man talade väldigt mycket om att sexualiteten, rent allmänt sett, är något väldigt skört och man ska vara väldigt försiktig och det kan bli väldigt fel och allting är farligt och det ska vara inom äktenskapet. Men homosexualitet var ju helt otänkbart [...] Det var ingenting som överhuvudtaget diskuterades, det bara var så. Jag var ju ganska medveten om mina egna känslor då men det la jag ju locket på. Det gjorde jag tidigt.

I likhet med Kjell beskriver majoriteten av de intervjuade den frikyrkliga miljön som hämmande, där möjligheten att uttrycka andra sexualiteter eller könsidentiteter är begränsad och förbunden med olika former av sanktioner. Liselotte, som är runt 45 och har varit aktiv inom en pingstförsamling under en stor del av sitt liv men som nu tillhör en Equumenia-kyrka, åberopar en förväntanskultur där de som inte följer förväntningarna blir betraktade som konstiga:

Normen är att det är klart att du ska hitta någon att gifta dig med, men så förstår man också någonstans att alla gör ju inte

det. Det finns ändå några... och då blir de sedda på med ett visst överseende att de är antingen för konstiga för att gifta sig med eller det är någonting som inte är helt bra. Det är väldigt tydligt också. Det kan jag tänka så här i efterhand att den grejen med att leva i en sådan stark förväntanskultur, att saker och ting ska vara på ett visst sätt, har inte varit bra.

Även Paula talar om de heteronormativa förväntningar som präglade de frikyrkliga kontexter hon befann sig i. Under tonårstiden tyckte hon att det var jobbigt att vara den enda i tjejgänget som inte hade någon drömmän eller en tydlig bild av hur en sådan man skulle se ut:

Det var sådana här tjejfrukostar i församlingen där man pratade om hur din drömman ska vara och jag bara ”nä, ingen aning liksom” och alla andra hade träffat sina drömmän och allt var precis som de ville. Men jag hade ingen bild. Jag såg ingen framför mig. Jag tyckte inte om de frågorna.

Sara Ahmed (2006) använder metaforen ”en upptrampad stig” för att beskriva att kroppar inte orienterar sig planlöst utan snarare utgår från performativa och normerande linjer. En stig fortsätter vara en stig för att den kontinuerligt trampas upp: ”So we follow the lines, and in following them we become committed to ’what’ they lead us to as well as ’where’ they take us” (Ahmed, 2006, s. 17). På så sätt blir vissa riktningar, linjer, självklara medan andra blir osynliga och utom räckhåll. Att följa en linje innebär både ett åtagande och en investering, eftersom det är ett görande som tar tid, energi och resurser, vilket också gör det svårare att lämna den. Att ändå lämna den upptrampade stigen och välja en annan väg är en erfarenhet som samtliga intervjupersoner delar, om än på olika sätt.

Att bli förälskad

Liselotte berättar om när hon var 14 år och en ungdomsledare började arbeta i församlingen: ”Så här i efterhand så förstår jag ju att jag blev väldigt förälskad i henne och det var min första insikt att ’Ojdå! Varför känner jag så här? Det ska man väl typ inte göra? Är det här rimligt?’” På liknande vis beskriver Christina, som idag är i 50-årsåldern, hur hon

i tonåren utvecklade en nära relation till en annan tjej: "Min relation till Sara, som hon hette, det har jag formulerat långt, långt senare som ett homosexuellt begär. Det fanns inte, det gick inte att formulera, det fanns inte! Att jag skulle kunna vara 'sån'... det fanns inte! Jag hade inte referenserna!" Både Christina och Liselotte förstod långt senare att de känslor som de hade haft var homosexuella begär. Linda, däremot, har sedan 13 års ålder varit "helt säker" på att hennes attraktion riktas mot kvinnor och inte mot män. Lika länge har hon också vetat att de känslorna är omöjliga och förbjudna. Hon säger:

Det betraktas som en synd att leva ut, så då kände man ju att här ska man ligga lågt... Det är nog inte enbart för att kyrkan hade den åsikten utan snarare samhället, att man vill inte vara den där onormala människan, man vill smälta in och enklast gör man det genom att hålla tyst. Så jag sa ingenting. Det var inte förrän jag passerat 30 som jag vågade... Så det var ganska länge.

Idag är Linda runt 45 år och lever tillsammans med sin fru. Hon minns tillbaka till tonårstiden och säger: "Man känner ju i hela kroppen att man blir kär eller förälskad, men man ser ju det som en omöjlig relation och man håller inne med det". Jag frågar henne hur hon upplevde den vissheten och hon svarar:

Jag tyckte väl egentligen inte det var någon konflikt utan snarare att jag hade ju den tron som pingströrelsen har, att man tycker det är okej att man är homosexuell men man tycker inte det är rätt att ha en relation [...] Jag liksom tänkte att då är det ju så att jag får leva ensam.

Precis som Linda beskriver flera av de intervjuade en förvissning, som kommit i tidig ålder, om omöjligheten att bejaka och vara öppen med sin sexuella läggning. När jag frågar hur de kommit att förstå denna omöjlighet har de ofta svårt att ge konkreta exempel och menar att det var så självklart att det var fel, att det inte fanns ett språk för att tala om det. Det fanns inget utrymme för sexualiteter eller identiteter utanför den heteronormativa ramen, varken i språket, rummet eller tankarna. Erik, som är i

30-årsåldern, berättar att han för några år sedan började känna en längtan efter att få vara tillsammans med någon; han säger:

Tidigare hade jag bara tänkt att jag har en mur runt mig och är rädd att öppna upp mig för någon annan och vara nära någon annan, för det är jobbigt med kärlek och jobbigt att bli nobbad. Jag hade dåligt självförtroende och självkänsla och hade talat med andra som sagt att ”du måste bara våga, kasta dig ut”, så jag var på några dejting men det var bara så här... jaha...

Charlotta: Med tjejer?

Erik: Ja, med tjejer. Och kände inget särskilt. Det var kul, ”o vad trevligt vi har”, men inget mer. Och jag vet att jag tänkte efteråt att vad konstig jag är, ”det är ju jättebra, hon är jättesnygg, söt” liksom. Men det finns noll attraktion. Och tänkte mycket i de banorna, vad är det för fel på mig... ”kom igen... hur funkar det här?” har jag fel nyckel? behöver jag öppna något någonsans i hjärnan?” Det var inget särskilt tillfälle eller så, men jag vet att det startade en väldig, kraftig process i mig [...] Så sitter jag hemma någon kväll och tänker på att jag är ensam, ”varför har jag ingen att dela med”, en avundsjuka på andra vänner som hade någon att dela sin tillvaro med. Och började tänka lite så här... ”Jamen du vet ju varför”... ”Nej, nej, vadå? Nej”. Och vid något tillfälle så kom det fram, jag vågade tänka att ”Du är ju gay. Du är homosexuell”.

Jag frågar honom hur det kändes och han sitter tyst en stund och svarar sedan med eftertryck:

Jättejobbigt. Och självklart. På samma gång på något vis. Jag kommer ihåg i början av processen, alltså sådana slitningar... det här att det är så självklart men det är så konstigt... det är så... jag vill inte säga fel, men konstigt. Konstigt och ovant. Någonsting tog väldigt kraftigt emot. Jag hade också mycket ångest i den här perioden, många saker som bara bubblade upp. Fysiska reaktioner som jag inte haft innan. Tryck över bröstet och så.

Erik beskriver processen att inför sig själv förstå och erkänna att han inte är heterosexuell och hur han upplevde det som något både väldigt jobbigt och självklart. Hans berättelse påminner om flera av de andra intervjuades. Många betecknar ungdomsåren som mycket svåra och de har, precis som Erik, undrat vad det är för ”fel” på dem. Flera har mått psykiskt dåligt, känt sig ensamma och alltmer kommit att isolera sig.

Undvika sex och bli extra helig

För en del blev engagemanget i kyrkan större och den kristna tron djupare under tonårstiden. Simon, som varit medlem i Evangeliska Frikyrkan, säger: ”Jag tänkte väl ibland att kristna tron är räddningen, som räddar mig från det här onda, som jag då tolkade det som. Att vara homosexuell var det onda”. Han fortsätter:

Det var så mycket skam och skuld och fel i att jag... och det var ju i relation till de kristna normerna. Så var det ju. Hade jag inte kommit med i kyrkan så hade det väl sett helt annorlunda ut, men det här var så starkt för mig. Jag gick ju *all in*. Jag ville bli pastor. Och jag var verkligen *all in* i det här för jag såg väl att det här blir min räddning, liksom.

Som Simon berättar Liselotte att hon lade allt större del av sin tid i kyrkliga aktiviteter. Hon kände sig annorlunda än sina tjejkompisar, som ville ”prata om killar och som blev förälskade”:

Jag tyckte väl att det var lite obekvämt, tråkigt... varför kan det inte få vara som det varit förut? vad ska det vara bra för liksom? Jag blev obekväm i de sociala sammanhangen, att vara annorlunda. Det här att ”ska inte du hitta någon, han är väl bra?” och jag mest ”nä”. Jag som vanligtvis var ganska social började dra mig undan. Ägnade mig mycket åt kyrkan... En lördag kunde till exempel se ut att jag hade en barngrupp i kyrkan mellan fem och sju och sen gick på någon ungdomssamling.

Eftersom sex före äktenskapet anses vara synd i många frikyrkliga samfund förespråkas en ungdomstid i avhållsamhet. Sofia, som är runt 45

år, beskriver att genom att undvika att vara sexuell kunde man ses som "extra helig". Det gjorde det också enklare att dölja sin sexuella läggning:

Det har jag stött på hos många homosexuella och bisexuella som funnits i frikyrkliga miljöer där det är väldigt strikt med sex före äktenskap, att det blir ett sätt att komma undan och då kan man gömma sig i flera år, både för sig själv och för andra. För man blir lite extra helig då. Om man låter bli.

När Sofia var runt 25 år blev hon, på inrådan av pastorn i församlingen, tillsammans med en kille. Jag frågar hur intima de var och hur hon upplevde det. Hon svarar: "Det är det som är så speciellt med den här miljön att man kommer undan med det [...] Jag behövde inte förklara för honom att det är för att jag tycker det är obehagligt utan det är ju för att Gud säger det. Det är ju bara så". I Sofias församling var sex före äktenskap inte tillåtet och eftersom detta var Guds ord ifrågasattes det inte. I de frikyrkliga kontexterna ses sexualiteten som en del av det kroppsliga, ofta beskriven som en drift som behöver tyglas. Flera beskriver att i disciplinerandet av sexualiteten flyttades lusten och begäret istället mot det andliga (jag återkommer till detta i kapitel 8). Kjell berättar att han har ägnat sig mycket åt musik och att han tidigt blev uppmärksam i församlingen på grund av sin musikaliska förmåga. Även han beskriver att ju mer han undantryckte sin sexualitet, desto mer gick han in i det religiösa församlingslivet:

Jag sjöng och spelade och jag var med de gamla tanterna och det var något som de uppskattade. De sa ofta att "du kan väl sjunga någon sång, och ställ dig du längst fram". Lite som Carola i Livets ord. Att jag frontades. Så det var ju liksom mitt liv på något sätt, jag gick in i det med 100 procent och samtidigt så blev det med homosexualitet något jag måste lägga locket på.

Intervjupersonerna har alla, om än på olika sätt, varit del i en frikyrklig gemenskap. De vet hur det känns att tillhöra och att få vara del av en varm och omsorgsfull gemenskap. Men de vet också hur det känns att inte passa in. Flera berättar om hur känslan av att vara annorlunda kom

under tonårstiden, en tid då majoriteten av de intervjuade också förstod att de inte var heterosexuella. I nästa avsnitt beskrivs olika konsekvenser av att leva som öppen hbtq-person i en frikyrklig miljö.

En snårig väg till acceptans

Det är en kväll i februari. Jag sitter i bilen på väg till Ellen. Hon bor i ett litet samhälle på landsbygden. Jag har kört ganska länge och vädret slår om till vad som visar sig bli ett riktigt snöoväder. Jag måste köra i snigelfart, miljontals stora tunga flingor gör att vägen framför mig bara är ett flimmer av snö. När jag till slut kommer fram till Ellen har hon varit ute och skottat snö och även hjälpt grannen att skotta. Under tiden som hon sätter på te och dukar fram rostade mackor berättar hon att hon har varit aktiv i en Equmeniaförsamling sedan tonåren. Hon är idag runt 45 och beskriver sig själv som gay. När hon var i 20-årsåldern gifte hon sig med en man och äktenskapet varade i 20 år. ”Men”, säger hon, ”tolv av de åren som vi var gifta visste jag att jag var gay och hellre ville va med en tjej”. I slutet av deras äktenskap blir situationen alltmer ohållbar. Ellen berättar för en nära vän att hon är gay och att hon överväger att lämna sin man. Samtalet med vännen kom att bli en vändpunkt för henne:

Och så grät jag och så grät jag och så grät jag och så pratade vi och så pratade vi och så pratade vi! Och då sipprade ju ganska mycket ut om min relation till min dåvarande man, att vi var vänner och hade en bra relation men ingen kärleksrelation, det hade vi inte haft på länge. Och jag hade väl börjat att leka med tanken att jag nog inte kan leva med honom hela livet liksom. Min vän sa att ”du kan ju inte leva så här, det går ju inte” och då tog jag beslutet helt enkelt att jag måste gå. Jag måste vara sann mot mig själv.

Kort därefter begär Ellen skilsmässa. Hon publicerar en statusuppdatering på Facebook där hon kommer ut som gay: ”När jag kom ut så gjorde jag det storslaget på Facebook, för jag tyckte det var ett smidigt sätt att komma ut på, och då var det någon som skrev: ’Jag blir förvånad om det är någon som blir förvånad’... den typen av kommentarer kom”. Hon

berättar att hon bara upplevde stöd och kärlek från församlingsmedlemmarna:

När jag kom till kyrkan var det liksom sådana här bamsekramar och folk som sa "Grattis Ellen, härligt Ellen, vad kul, bra jobbat, starkt, vad fint du skrivit!" Det var bara pepp. Bara, bara pepp och alla var superglada och jamen glada för min skull, liksom. Och så träffar jag min dåvarande flickvän, hade med henne vi något tillfälle och alla var supertrevliga mot henne också och kom fram och presenterade sig och ingen som rynkade på näsan när vi höll varandra i handen. Det var bara kärlek, liksom.

Det finns olika konsekvenser av att leva som öppen hbtq-person i frikyrkliga samfund. Också en del av de andra intervjupersonerna beskriver en ganska obekymrad process, där responsen och bemötandet varit varmt och deltagande från såväl familj som församling och där det inte heller har inneburit någon förändring i församlingsdeltagande eller medlemskap. För merparten har dock konsekvenserna varit mer smärtsamma.

Pastorn Niclas Öjebrandt diskuterar i boken *Välkomna varandra! Berjakande perspektiv på homosexualitet i frikyrkan* (2017) att den samhälleliga normaliseringsprocess som skett i frågor som rör hbtq har skapat en motkultur i många frikyrkor, en motkultur som han själv tidigare varit en del av. Han skriver: "Att ge vika för samtiden och överge dessa kristna grundvärden tolkade vi som ett uttryck för en svag bibelsyn och en eftergift för destruktiva krafter som riskerade att urvattna kyrkans identitet" (Öjebrandt, 2017, s. 12). Öjebrandts resonemang överensstämmer med religionssociologen Linda Woodhead (2007), som i sin amerikanska studie om sexualitet och sekularisering beskriver att individer som fortsätter att aktivt utöva sin tro i sekulära samhällen tenderar att bli mer restriktiva, särskilt när det gäller intimitet och sexualitet.

För att kunna leva som kristen hbtq-person i de mer restriktiva, värdekonserverna kontexterna behöver intervjupersonerna inte bara ta hänsyn till de rådande hållningarna inom församlingen och vilka värderingar som lärs ut av församlingens styrande, utan också komma fram till en egen förståelse i frågor som rör bibeltolkning, Guds mening och vad det innebär att vara en god kristen. Som nämnts är de frikyrkliga församling-

arna splittrade i vilken syn som bör vara gällande om hbtq. Splittringen finns såväl mellan som inom församlingar. Det är också en kamp som utspelas inom individerna. Den heteronormativa hållningen är således inte bara dominerande i de frikyrkliga församlingarna utan också internaliserad hos deras medlemmar. Majoriteten av de intervjuade har idag en bejakande hållning, men de har tidigare varit av åsikten att en identifikation som hbtq-person inte är förenlig med den kristna tron eller med att leva som kristen. Att nå en bejakande hållning har varit ett omfattande arbete och krävt såväl reflekterande som bearbetning.

Enligt filosofen Edmund Husserl (1913/2004) är reflektion av avgörande betydelse för förändring. Ur ett fenomenologiskt perspektiv beskriver han hur en tidigare hållning eller åskådning kan förändras först då något inträffar som gör att individen blir medveten om sig själv och sin omgivning. Det som initierar reflektionen kan vara ett slags störningsmoment, något som överraskar, som gör individen konfunderad eller fylld av förundran. I reflektionen ges individen möjlighet att lyfta sina erfarenheter till ytan och formulera känslor och tankar som väcks. Reflektionsprocessen kan delas in i olika faser: att först uppleva något, att bli medveten om detta och om upplevelsen i sig, och att sedan tolka upplevelsen (Häggström, 2020, s. 45–46). Denna reflektionsprocess återfinns i de intervjuades berättelser. Samtliga vittnar om vändpunkter i sina liv som hänger samman med händelser och situationen där de fattat livsavgörande beslut. När Sofia blev förälskad första gången benämner hon det som ”en berusande glädje och wow!”. Hon fortsätter: ”Det var liksom inget fel på mig, jag hade ju gått i tio års tid och verkligen trott att det var något fel på mig. Det var verkligen så här ah... blivit som en stor knut i mig, att det är fel på mig, men så är det plötsligt inte det. Jag är så normal helt plötsligt!” Lite längre fram i intervjun berättar Sofia om när hon och hennes flickvän kysstes för första gången:

Det var en sådan stark upplevelse som verkligen påminde om en religiös upplevelse, en andlig upplevelse. Och jag började storgråta! Och det var ju jättejobbigt för henne för hon trodde ju då att jag började gråta för jag tyckte det var så fel, men jag började ju gråta av rörelse för det var som att jag... inte hade liksom... levt förut. Det var jättestarkt, det var en jättestark upplevelse.

Att kyssa någon som man kan kyssa någon på riktigt, att inte göra det på låtsas. Det var väldigt... det var som... det var otroligt mäktigt.

Att få kyssas ”på riktigt” var mycket omtumlande för Sofia. Hon liknar det vid en religiös upplevelse och hon började gråta av de starka känslorna. Även Liselotte beskriver sin första förälskelse i religiösa ordalag: ”För mig var det ju en positiv upplevelse invärtes. Att... Wow! Lite som att du tänker dig att man levt med en rullgardin framför ögonen och sen drar någon upp den. Jag skulle nog nästan tänka på det som en andlig befrielseörelse inom mig”. När Linda började acceptera sig själv som lesbisk och ”vågade börja leva och följa sina känslor” var det som hon kunde ”andas”:

När det gäller det här med att börja acceptera vem man är så kan man ju också känna det här att man har en sådan... man kan andas. Den känslan hade jag. När jag började visa vem jag är eller vad man ska säga. När man börjar känna att man vågar börja leva. Att följa sina känslor. Det var en väldigt viktig tid för mig [...] Jag skulle ju kunna bli riktigt arg och irriterad på att man har tutat i mig det här från början men det har jag inte. Jag känner ingen bitterhet över det utan det är mer att jag är väldigt glad och tacksam över att jag får ha det som jag har det idag. Att jag får leva med min fru, att vi får ha en relation. Livet är så mycket... ah, jag vet inte vad man ska säga... levande kanske.

I såväl Lindas som Liselottes och Sofias berättelser är det tydligt att de har gått igenom den reflektionsprocess som beskrivs av Husserl (1913/2004). Upplevelsen av förälskelse, starka passionerade känslor och begär leder till en medvetenhet som öppnar för nya tolkningar som möjliggör förändring. Hur nya vägar leder till omtolkningar och förändring är något som även Ahmed (2006) skriver om. Hon beskriver hur queera linjer kan uppstå när en queer kropp kommer i kontakt med en annan queer kropp, och hur dessa nya linjer kan omorientera kropparna. Detta leder till att nya tankar, idéer, föremål eller kroppar, som tidigare inte varit synliga eller nåbara inom de heterosexuella mönstren, visar sig nåbara. Att inte

vara orienterad, eller att inte bebo en norm kan kännas som att ”inte vara så hemma där du bor” eller som att bli ”omkullkastad” (Ahmed, 2017, s. 131). Linda tänker att hon skulle kunna känna bitterhet, men menar att hon snarare är glad och tacksam över det hon har idag. Hon beskriver att hon, efter många överväganden, har kommit fram till att hon inte ser samkönad kärlek som en synd. Jag ber henne precisera hur hon kommit fram till det och hon svarar:

På ett sätt var det väl att jag hade känslor för vissa kvinnor och inte orkade hålla en sådan här fasad som man ska ha. Man känner att man håller på att spricka eller... den känslan. Men samtidigt, visst, den här ensamheten var ju jobbig också. Men känslan av att... jag måste börja ta i frågan, jag måste börja titta på det här. Det var att gå från känslan att jag vågar inte ens ifrågasätta Guds ord eller Bibeln till att man inser att jag måste våga och då måste jag ta in fler åsikter än just den från Pingst eller den tron som man har där. Så jag började gå ut på nätet och kolla information, jag började leta böcker och min utgångspunkt var egentligen att ta bredden, allt från det konservativa till det liberala inom kristendomen om hur man uppfattar den här frågan. Och i början tyckte jag ju att de resonemangen som var på den liberala sidan var mindre trovärdiga i jämförelse med det man själv är van vid. Där det är så enkelt, att det är svart på vitt i Bibeln. Så jobbade jag med frågan. Jag ville bearbeta den på det sättet. Jag tog även kontakt med en pastor som jag pratade med och då valde jag någon som jag kände förtroende för och det var en inom Pingst. Så jag hade samtal med henne lite då och då.

Flera har haft samtal med pastorer, ofta från båda ”sidor”, för att få ta del av deras tolkningar och åsikter. Många berättar också att de har lagt ner mycket tid på att läsa Bibeln och annan litteratur.

Bibelsyn och tolkning

Flera intervjupersoner har lämnat en, som de beskriver som, fundamentalistisk och bokstavstrogen bibelsyn, för en mer hermeneutisk (tolkan-

de) och kontextuell hållning. De framhåller att Bibelns böcker är skrivna under olika tider, av olika författare med olika perspektiv samt att den är full av paradoxer. De menar att Bibeln behöver tolkas utifrån vår samtida kontext och att vi också behöver ha kunskap om de historiska tidpunkter då texterna skrevs. Deras tankegångar går i linje med dem i Regnbågs-nyckelns metodbok *Så att jag kan komma in*, där det står att läsa:

Det som står i bibeln är skrivet i en viss kontext då förutsättningarna för det sociala samspelet var helt annat, medan vi tolkar det utifrån ett annat perspektiv. I detta finns ett komplext samspel mellan gudsbild, människosyn och bibelsyn – de är sammanlänkade och beroende av varandra (Gyll & Ohlsson Sandahl, 2018, s. 45).

Hanna säger: ”I början så tänkte jag att det var en dödssynd. Men sen har det varit mer kultur, jag har nog tänkt att det har mer med kultur att göra än med Gud”. Jag ber henne utveckla hur hon menar och hon fortsätter: ”När jag väl kom fram till att det inte är en synd så såg jag att det har mer med kyrkokultur att göra”. Christina är inne på samma spår när hon menar att det handlar om bibelsyn och hur man väljer att tolka Bibeln:

Det är bara en fråga om bibelsyn och det är en väldigt stor hjälp för mig idag [...] Jag kan radda upp sex olika tolkningar av ett visst bibelord men det handlar om vilken bibelsyn vi har och inte vad som står i texten. Och det är väl tack vare den förmågan som jag kan förhålla mig till det idag.

Även Pontus säger att han har funderat mycket kring det som står i Bibeln utifrån att vara bisexuell: ”Det är vissa gånger som jag blir fundersam. Så här: varför låter Gud det här stå i Bibeln, så man kan tolka det på det sättet, när han har skapat mig så här? Vissa saker går inte ihop i huvudet ibland”. Pontus landar ändå i att relationen till Gud är det viktigaste och att han finner en trygghet i att våga vara ärlig inför Gud: ”Samtidigt så vet jag ju att min relation är så stark som den är på grund av att jag vågat vara ärlig med vem jag är inför Gud. Det finns någon trygghet i det ändå”. Majoriteten av de intervjuade har ansett att det som står i Bibeln bör lä-

sas bokstavligt. De berättar att de tidigare har ansett att homosexualitet och transidentitet varit förenat med synd. Ellen säger att hon tidigare var "supersvartvit" och ansåg att det bara gick att förena att vara kristen och homosexuell så länge man levde i celibat. När en vän till henne kom ut som homosexuell började hon ifrågasätta sina egna värderingar: "Varför tycker jag som jag gör? Varför tycker jag att det är fel att vara kristen och homosexuell? Är det för att Gud säger så? Eller är det för att människor säger så? Och så började jag efterforska i det här". Även hon kontaktade flera pastorer som hon visste hade olika perspektiv och synsätt och lyssnade till deras bibeltolkningar. "Därefter", fortsätter Ellen, "pratade jag med Gud och liksom hörde mig för lite. 'Vad tycker du liksom?' [...] Och det var hela tiden självklart att Gud inte bryr sig om vilket". Ellen säger att hon nu har "extremt svårt att förstå hur kärlek kan vara fel. Hur kan kärlek vara något som är synd och fel?"

Julia berättar att innan hon påbörjade sin könsbekräftande utredning arbetade hon som pastor i en mindre församling på landsbygden. Hon beskriver församlingen som strängt konservativ och reflekterar över att även hon tidigare ansåg att homosexuella handlingar var synd:

Det är intressant med mig för i början var jag konservativ, vilket är ironiskt nu... jag var emot homosexuella i kyrkan. Jag var motståndare till att homosexuella skulle få vigas och så. Jag skulle aldrig kunna viga ett homosexuellt par, tänkte jag då.

Charlotta: Kommer du ihåg varför du tänkte så?

Julia: Det var en väldigt konservativ församling, en liten frikyrklig församling som låg på landet som hade väldigt starka åsikter och det var inte tal om homosexuella ens [...] Det brukas sägas så här att homosexuell handling är synd. Så ansåg jag. Att man handlar homosexuellt och det är synd. Så tänkte jag. Men jag var en mjuk människa även då, så jag var aldrig elak mot någon, men det var så som folk hade lärt mig.

Hon berättar att hon började ifrågasätta sitt liv och sin tillvaro och i samband med det även sin gudstro:

Jag tänkte ”vad ska jag sträva efter i mitt liv?” och det blev viktigt att förstå vem jag själv är. Och då kom jag att börja gå emot det som jag än gång hade predikat och började tänka ”är jag på väg att lämna tron? är jag inte kristen nåt mer? har Gud övergivit mig? har jag övergivit Gud?”.

Denna tid i hennes liv beskriver hon som mycket svår, hon led av psykisk ohälsa och blev sjukskriven för utmattning:

Jag minns att när jag satt ensam på kvällarna hade jag två tankar i mitt huvud. Jag började googla väldigt mycket på nätet om hur jag skulle ta livet av mig. Och jag undersökte hur man ska hänga sig och hur man gör och vad som är bästa rep och nästan som 24 timmar per dygn så googlade jag efter olika metoder att ta livet av mig. Det var väldigt, väldigt nära. Men sen så kom en annan tanke... att om Göran skulle dö, Göran är mitt gamla namn. Om Göran ska dö så betyder det ju inte att jag måste fysiskt dö utan bara att jag skulle bli någon annan. Och det var en vändpunkt att jag började tänka i sådana kristna termer, du vet att bli pånyttfödd.

Julia mådde så dåligt att hon till slut övervägde att ta sitt liv. Hon ägnade all sin tid till att undersöka olika metoder för att begå självmord tills hon insåg att det fanns en annan väg: hon skulle kunna avsluta sitt liv som man och bli pånyttfödd som kvinna. Pånyttfödelse är ett begrepp inom kristen teologi som refererar till att födas till ett nytt, andligt liv. När man blir pånyttfödd sker det i regel genom att man blir döpt eller ”frälst”. För Julia innebär det en pånyttfödelse att genomgå en könsbekräftande behandling och transformeras till kvinna. Genom att lämna livet som man, ett liv där hon mådde mycket dåligt, ser hon det som att hon får en andra chans och möjligheten att leva ett nytt liv, som kvinna. Hon fortsätter: ”Jag har väl haft en aning i hela mitt liv utan att förstått det riktigt men jag vet att jag var en udda fågel och inte riktigt passade med de förväntningar som folk har på en man och så vidare. Jag har inte riktigt passat där. Jag har aldrig varit nån alfahanne eller nån sän”. I samband med att Julia kom fram till beslutet att genomgå könsbekräftande behandling flyttade hon utomlands. Hon bor fortfarande utomlands och vill inte

återvända hem förrän hon har genomgått behandlingen. Hon beskriver sin omgivning som ytterst konservativ och säger att hon är ”lite rädd att någon skulle bromsa allt”. När jag frågar henne vem som skulle kunna göra det svarar hon: ”Jag har faktiskt en del konservativt tänkande bland de närmaste, så man får kämpa med det”.

Att förändra sina värderingar vad gäller hbtq, sexualitet och könsidentitet innebär för majoriteten av de intervjuade också att ompröva sin tro. När Paula var lite över 20 år började hon tvivla på den världsbild som fanns i hennes församling. Hon var då medlem i, vad hon betecknar som, en ytterst karismatisk och värdekonservativ församling. Hon insåg att hon aldrig skulle kunna leva enligt församlingens strama moraliska ramverk och att hon alltid skulle känna sig fel. Hon säger att hon var jätterädd, men samtidigt tvungen att göra ett val: ”Jag började rannsaka mig själv och tänkte att antingen är jag så fel att jag inte borde leva, eller så får jag kliva ur det här... jätterädd såklart att Gud skiter i mig nu men jag måste göra ett val”. Jag frågar vad det var som ledde fram till beslutet och Paula svarar:

Jag visste nog att jag aldrig kommer kunna leva enligt deras ramverk. Jag kommer aldrig kunna leva med en man, i en villa, med tre ungar, och jobba på den där förskolan, med de där människorna, bara det inflödet. Jag kommer inte kunna vara lycklig där. Det blir bara våra frågor, vårt skvaller, det blir det som det handlar om. Jag kommer inte kunna vara lycklig.

Jag återkommer till Paula längre fram i boken när hon berättar hur det var att ”komma ut” i församlingen och senare lämna den.

Att våga berätta

Intervjupersonerna beskriver att de erfarit en stor nervositet och ångest inför att berätta att de inte är heterosexuella. Många har hållit sin sexuella läggning hemlig under många år, en del i årtionden. Erik valde en nära vän som den första person som fick veta. Han säger:

Det fanns inga ord. Det var ett sånt otroligt motstånd. Jag kunde inte få upp det, få det ur mig. Så jag satt säkert så i över en minut

och bara tittade och behövde andas. Och hon trodde verkligen att nu kommer du säga att du ska dö. Men så sa jag det: ”Jag tror att jag är bi”, sa jag då, det kändes lättare att säga det, börja med det eller då tänkte jag nog det. Det är nog rimligt att jag är bi. Så då sa jag det och då startade någon process.

I denna process skrev Erik till flera av sina vänner och bekanta för att låta dem veta. Han bad dem också att ge någon form av svar. Jag frågar honom varför han ville ha respons:

Jag ville att de skulle reagera. Jag vet att det finns folk som tycker att det är fel och konstigt och då ville jag bara veta det. Vilka är det som tycker och tänker det och vilka är det som faktiskt kommer acceptera helt och hållet för den jag är. Jag ville ha en reaktion. Så jag visste hur jag skulle förhålla mig. Den här tystnaden, att jag vet inte hur jag ska förhålla mig till dig för du kanske tycker något konstigt om mig, eller så kanske du inte tycker något, men det är inget jag vet för det har bara varit tystnad.

Även Pontus beskriver hur svårt det var att tala med någon annan människa, han säger:

Jag pratade inte med någon om det, utan allt var i mig själv. Eller jag pratade med Gud om det. När jag började förstå att jag känner för killar på samma sätt som jag känner för tjejer så var det väl liksom att det skulle bort, för jag ville inte att det skulle vara så.

Första gången som han berättar för någon annan att han är bisexuell sitter han tillsammans med en vän i en bil. Han beskriver vännen som nära men som han inte träffar särskilt ofta då de bor långt ifrån varandra. Han säger:

Jag tror att det var ganska lätt att berätta för honom, för skulle det på nåt sätt skära sig så gjorde det inte så mycket för vi bor rätt långt ifrån varandra och det hade inte varit så svårt att kapa

bandet eller så, många säkerhetsaspekter [...] Vi satt i bilen en och en halv timma kanske och jag insåg att ”nej nu är vi snart framme” och jag hade ju bestämt att säga det. Jag skötte musiken och så satte jag på en låt som gav mig mycket energi och gjorde mig taggad och så sträckte jag mig fram och sänkte lite och frågade: ”Får jag berätta en sak för dig?” och han sa: ”Ja absolut”. ”Jag kan bli kär i killar”, sa jag. Och då blev han jätteglad bara och sa: ”Men vad kul att du säger det här till mig, vad roligt. Vad fint att du har förtroende för mig”. Och så pratade vi lite om det och så försökte vi reda ut lite... ”Tycker du om tjejer också?” frågade han och jag sa: ”Ja typ” och så diskuterade vi lite, han frågade: ”Du är bisexuell då eller?” Och jag sa ”ja”, fast jag trivs inte riktigt med den stämpeln. Men det var ett väldigt fint samtal.

För Sofia innebar det en djup ambivalens att komma ut som lesbisk, en ambivalens som kändes starkt och fysiskt i kroppen:

Jag hade ju hållit det tyst för mig själv i så många år så jag kunde inte tänka mig att hålla tyst längre. Jag var så befriad och kände mig så normal och så hög på upplevelsen. Men i mig, i min kropp så var det både befrielse och en sådan otrolig tyngd och kyla. Det var alltid båda de sakerna på samma gång och det var verkligen en så konstig upplevelse. Att känna den här tyngden, utestängningen och kylan samtidigt som jag kände den här befrielsen och hemkomsten. Att komma hem till mig själv. Och att komma hem till Gud också, det var som att jag äntligen hade kunnat vända mig mot Gud på riktigt och också så här... det var nästan komiskt... jag upplevde nog att den relationen jag hade med Gud, det var som att ”ja, det här är ju ingen överraskning för dig Gud”, utan det är ju för mig som det här är en överraskning fast det ändå inte var det. Så att det var så otroligt positivt och negativt på samma gång. Och det blev väldigt märkligt.

Samtidigt som Sofia upplevde en stor befrielse var det också en tyngd och kyla. Hon blev utfrysad från vänner och församling, men kunde äntligen komma hem till sig själv – och till Gud, som hon beskriver det.

Sara Ahmed (2006) visar hur riktningar och handlingar är nära sammanflätade i processen att synliggöra fenomen, begär, relationer, känslor och föremål som tidigare varit dolda. Att lämna de heterosexuella linjerna utan en tydlig riktning kan göra att personen tappar fotfästet eller går vilse, men kan också ge hopp om nya sätt att leva, om andra framtider. Det handlar både om att orientera sig *mot* någon eller något och att vända sig *bort från* någon eller något. För kristna människor utgör tron en meningsstruktur som gör att de både kan förstå och orientera sig i världen. När denna meningsstruktur utmanas och omförhandlas måste nya linjer och förhållningssätt skapas. Flera av intervjupersonerna är noga med att påpeka att kristna människor som anser att hbtq är synd inte är några ”onda människor”, att de har de här hållningarna utifrån en stark övertygelse om att det är den sanna kristna läran. Det finns en stor förståelse och ödmjukhet inför de värdekonserverativa hållningarna och många återkommer till att de själva tidigare hyste dessa värderingar men behövt ompröva dem. Exempelvis säger Linda: ”Eftersom det var så svårt för *mig* att förändra mina åsikter så borde det vara nästan ännu svårare för andra, som är hetero. De har ingen anledning, de har det bra som de har det i livet”.

I detta kapitel har jag beskrivit de ofta långa och svåra processerna som intervjupersonerna går igenom, eller har gått igenom, för att förstå sig själva, sin sexualitet och tro samt att hitta sätt att förena dessa för att på så sätt kunna känna sig hela som människor. För många är det ett förlopp som tar många år och som ofta är kantat av existentiella ställningstaganden och ångestfyllda vägval. Beverley Skeggs reflekterar kring självbild och sexualitet hos kvinnor som hon intervjuat och skriver: ”För dem är sexualiteten inte något uttryck för deras innersta jag, utan för de ojämlika maktrelationer de befinner sig och kämpar i” (Skeggs, 1997, s. 193). Detta stämmer även in på dem jag intervjuat. I deras berättelser blir det tydligt att det handlar mer om att navigera i ojämlika maktrelationer och om en önskan och förhoppning om att bli erkända som hbtq-personer i den (frikyrkliga) kontext de befinner sig i, än att se (och förhålla sig till) sexualiteten som ett uttryck för deras ”innersta jag”.

Nästa kapitel handlar om hur intervjupersonerna navigerar i de frikyrkliga kontexterna och hur de förhåller sig till den starka heteronorma-

tivitet som i regel genomsyrar dessa miljöer. Intervjupersonerna beskriver olika konsekvenser och sanktioner av att leva som öppen hbtq-person. Kapitlet handlar också om relationen till Gud och vikten av att känna acceptans och bekräftelse från Gud.

4. Villkorade gemenskaper och erkännandets kraft

Relationen till Gud

Jag sitter i tågets restaurangvagn och har precis ätit klart. Utanför börjar det skymma. Det är november och kvällarna har blivit allt mörkare. Jag tar fram min bok, *Knutby* av Jonas Bonnier, och ska just börja läsa när en kvinna – Anna – stannar till framför mig och frågar om det är ledigt vid mitt bord. Jag slår ut händerna i en gest som betyder att hon kan sätta sig och hon slår sig ner och frågar om jag ska resa långt. Själv har hon varit på besök hos sina kristna vänner, säger hon och kommenterar sedan min bok som har ett kors på framsidan och undrar om jag också är kristen. Jag berättar att jag precis har påbörjat ett forskningsprojekt om kristendom och hbtq och återger lite vad studien handlar om. ”Jaha, det är ju märkligt”, nästan viskar hon, ”jag levde i en samkönad relation innan jag blev kristen”. Hon berättar att hon kommit till en punkt i livet där hon mått väldigt dåligt och levt på ett destruktivt sätt och då bett Gud: ”Om du finns, hjälp mig”. Och hon berättar att Gud talat till henne, och att det Gud sagt till henne var att hon skulle ge upp sina homosexuella känslor då dessa inte var förenliga med den äkta kristenheten. Hon berättade att det var kämpigt i början men att hon fick så mycket mer tillbaka, hon började må bättre, hon började få tillbaka självförtroendet och kunde ta makten över sitt liv och sina relationer. Hon gick i själavårdande samtal. Vi pratar en lång stund och när tåget börjar närma sig slutdestinationen frågar jag henne om hon vill medverka i studien. Vi ses två dagar senare på högskolan för en intervju och när vi slagit oss ner i mötesrummet säger hon skrattande:

Jag känner ju tydligt att jag blev vägledd av Gud, att jag faktiskt gick och satte mig jämte dig i restaurangvagnen, vid samma bord, för jag såg att du hade ett kors på en bok som du läste och det var ju väldigt tydligt. Det var ju verkligen en vägledning från Gud. Jag blev full i skratt inom mig när jag hörde vad du fors-kade om, jag brukar faktiskt inte prata med andra människor på tåg, så jag vet verkligen att det var Guds vägledning [...]

För Anna är Gud nära och påtaglig. Hon talar med Gud varje dag och får vägledning i en rad frågor som rör både vardagliga, praktiskt ting och mer andliga, existentiella frågor. Anna är den enda av de 29 personer som intervjuas i denna bok som inte anser att homosexualitet är förenligt med den kristna tron. Hon menar att Guds ord är oföränderliga och inte påverkade av tid, kontext eller kultur:

Jag tror att Gud är densamma igår och idag och för evig tid och det står också så i Bibeln, exakt de orden, så hur samhället förändras i olika skeenden så tror jag att Guds ord inte förändras genom olika yttringar i kulturer och så. Det är vi som förändrar uttrycken för olika saker som egentligen alltid har funnits.

Hon berättar att hon tidigare levte i ett långvarigt förhållande med en kvinna men säger att hon för cirka tio år sedan fick ett tilltal från Gud om att det sätt hon levde på var fel. Hon fortsätter: ”Guds svar till mig var att det inte var något som var bra, jag fick den starka känslan från Gud när jag frågade Gud, att det var en stor känsla av fara”. ”Att leva som homosexuell?” frågar jag och hon svarar:

Ja, att liksom leva ut det, som homosexuell, jag fick en känsla av stark fara och starkt obehag liksom inom mig och en ångest-känsla inom mig när jag frågade Gud: ”Är det rätt eller är det fel, jag vill att du svarar mig Gud, jag ber verkligen på riktigt, jag vill veta sanningen. Oavsett vad svaret blir så vill jag höra det. Även om det är något som jag inte vill höra så vill jag veta sanningen så jag vill att du svarar mig Gud på ett sätt som jag förstår” [...] och jag upplever så starkt att Gud har svarat mig att ”det här är

inget bra, det här leder inte till att du kommer rätt med Gud utan tvärtom, det leder till en farlig värld”.

Anna blev kristen först i vuxen ålder, men när hon nu ser tillbaka förstår hon att Gud sökt henne under många år. När hon till slut beslutade sig för att bli kristen fick hon – i vad hon beskriver som ett tilltal från Gud – veta att ”utlevd homosexualitet” leder bort från Gud och innebär fara. Hon beslutade sig då för att förändra sitt liv och bryta relationen till sin dåvarande flickvän och även andra relationer till personer som hon ansåg vara destruktiva. Hon började engagera sig i en kristen församling. Hon berättar att hennes psykiska hälsa snabbt blev bättre och de besvärliga eksem som hon haft under en längre tid försvann: ”Jag rev på huden så det blev sår, väldigt hemskt, väldigt illa, jag fick gå till sjukvården för att få det omlagt. Jag gick med det i flera år och jag förstår ju nu att det berodde på att jag inuti mig själv mådde så dåligt av alla dessa dramer och förvecklingar”. Thomas Csordas (1997) menar att ett vanligt narrativ i evangelisk kristendom hos personer som blivit frälsta är att utmåla ens liv före konversionen som ett liv i emotionellt kaos med depressioner och förtvivlan och hur livet som kristen sedan kännetecknas av hopp, tillförsikt och kärlek. Annas berättelse följer ett sådant narrativ. Hon fortsätter:

Jag har också fått en starkare tro på Gud efter det här, jag har fått en liksom andlig känslighet, en ökad andlig känslighet där jag kan förnimma ännu mer genom den helige Anden än när jag levde i alla de här känslostormarna och förvecklingarna och levde ut min homosexualitet och så. Så jag känner att Gud har gett mig svaret på att det är rätt det som jag har gjort.

Jag frågar Anna hur hon tänker om att det finns många människor, även kristna, som lever i samkönade relationer och är lyckliga och mår bra i sina relationer. Hon svarar att hon har stor förståelse för att människor är olika och är noga med att säga att hon inte dömer någon annan för hur den lever. Men hon säger samtidigt att hon har blivit vägledd av Gud och att även om hon ibland kan se valet att leva ensam som en uppoffring så är det hon får tillbaka av Gud så mycket mer värt:

Om jag försakar någonting som är väldigt, väldigt svårt för mig, för Guds skull, så tänker jag att det är som ett offer som jag lägger fram inför Gud. Att jag gör det här för Guds skull. Jag gör det för jag vill komma närmare Gud. Att jag vill lära mig att tjäna Gud.

Genom att försaka en mänsklig kärleksrelation upplever Anna att hon kommer närmare Gud. Hon säger att "Gud har lett mig till en väldigt radikal stark tro" och betonar hur viktigt det är för henne att ha denna starka tro och innerliga relation till Gud och Jesus. Att ha en personlig och nära relation till Gud är något som Anna delar med många av dem jag intervjuat. I processen att hitta sig själv, forma sin sexualitet och identitet har Gud varit närvarande för merparten av dem. Samtidigt som Anna upplever att Gud väglett henne bort från homosexuella relationer skildrar flera av de intervjuade att när församlingen tagit avstånd har Gud funnits med och stöttat längs vägen.

En stöttande Gud

Anton har vuxit upp inom Pingstkyrkan men har inte varit medlem i någon församling på många år. Under intervjun berättar han att han under de senaste månaderna fått tilltal från Gud. Jag ber honom precisera och han säger:

Det var när jag var ute och gick. Det var som en röst som sa till mig: "Jag finns här om du vill" och då var det som att jag insåg att "jamen det var ju verkligen ett tilltal från Gud", att han alltid har funnits där och att min personliga relation till Gud eller till Jesus aldrig har förändrats utan att det är snarare kyrkan och människor i en församling som har satt ramverket för hur man ska vara eller hur man ska tro. Men det har ingenting med min personliga tro att göra eller min relation till Gud. Så det är som att jag har insett det på något sätt, att det är människor som sätter regler för vad som är rätt och fel. Det är inte Gud som gör det för han dömer inte mig. Men det var en väldigt lång tid som jag var väldigt anti i tron för att jag har haft så dåliga erfarenheter så det är först nu, där jag är nu, som jag har insett

att jag kan vara hela min personlighet. Jag kan vara troende och homosexuell.

Charlotta: För innan tänkte du att du behövde välja?

Anton: Ja. Och det finns ju fortfarande spår av det.

För Liselotte, som fick ett ultimatum från ledarna i sin församling att antingen lämna sin församling eller leva i avhållsamhet, blev relationen till Gud den primära. Hon säger: ”Jamen Gud var med mig hela tiden, det är min upplevelse. Det här är mellan mig och Gud, så tänkte jag faktiskt”. Även för Herman har relationen och kontakten med Gud varit avgörande när han upplevt svåra situationer i livet:

När jag hade alla de här problemen med mamma, när jag kände att jag orkar inte ens gå hem för hon blev så elak när hon mädde dåligt, så var det ju bönen, alltså kontakten med Gud som alltid varit öppen och självklar. Och då kunde jag ju logiskt tänka att om jag är fel och måste ändra mig eller ska gå in i garderoben eller leva i celibat... varför? Då skulle väl Jesus lämna mig eller jag skulle känna det. Jesus har ju snarare varit närmare mig i alla kriser.

Det stödet som Herman upplever att han fått från Gud och Jesus ser han också som en form av bekräftelse på att det sättet han lever är accepterat. Detta är något som även Pontus beskriver:

Nu i efterhand ser jag det som en lång process med Gud och mig själv. Att när jag märkte att jag började acceptera det i mig själv så växte min relation till Gud också, att då kunde jag vara ärlig med vem jag var inför Gud också och så fick jag någon form av bekräftelse från Gud att det är sådan här du är, det är bra, det är så du ska vara.

Jag frågar honom hur den bekräftelsen yttrade sig och han svarar: ”Mycket i känslor. Mycket att jag kände att jag accepterade mig själv till slut. Och det var lättare att be. Det fanns inte det här hindret att nå Gud på

samma sätt”. Känslan av att vara accepterad och att relationen till Gud blivit närmare återfinns hos flera av intervjupersonerna. Ellen säger: ”Jag har aldrig någonsin känt någon form av förakt eller skuldkänslor eller synd eller så. Aldrig. Jag har alltid bara känt att Gud accepterar, respekterar, älskar till och med... att det här är rätt väg för dig”. Jag frågar henne hur Gud har visat henne det och hon svarar:

Det är ju inte som jag har fått ett eldsken på himlen men ändå väldigt så, genom andra människor, genom musik, genom bibelord, genom små, små signaler. Mycket är det en känsla skulle jag säga, av att jag känner mig oerhört älskad av Gud och har alltid gjort sen jag blev kristen.

Vikten av att få känna att man är älskad av Gud är något som många återkommer till under intervjuerna. Jag frågar Herman hur det känns, hur han erfar den förvissningen. Han svarar genom att berätta om två händelser som haft stark inverkan på honom:

En gång var jag superledsen för det hade hänt något och då sitter jag på en gudstjänst eller på ett ungdomsmöte och så känner jag bara att jag är omkramad. Och det finns ingen som kramar om, det finns bara inget, men så ser jag att det är en vit ljusgestalt som håller om mig [...] Sen var det på något ungdomsmöte som den helige Anden föll över mig och jag kunde inte ens stå. Det var under någon lovsång och jag bara faller. Jag minns vad folk sa: ”Han ser glad ut så låt honom ligga där”, men samtidigt i min värld så öppnar sig hela taket i kyrkan och Jesus kommer ner och ställer sig framför mig. Jag ser honom. Jag behöver inte säga något. Det var inga ord. Det sker. Och den älskade blicken. Och sen sticker han upp igen och så går taket ihop.

Herman ser tillbaka på de båda händelserna som en bekräftelse från Gud. När Lo träffade en kvinna upplevde hon att relationen till Gud blev starkare:

Jag kan känna att i början som jag blev tillsammans med min partner så var min relation till Gud återvåbad [återknuten], och det är väl inte så konstigt egentligen. Dels är det väl att när man är kär i någon så blir alla relationer amplifade [förstärkta]. För mig kändes det som någon ryckt bort en slöja. ”Oj, free flow!” Jag var övervåldigad av att känna en sådan närvaro.

Flera av de intervjuade har letat efter tecken eller någon form av bekråftelse från Gud på deras identitet eller sexualitet. En del talar om en osåkerhet i relationen till Gud, att de ibland upplever att Gud tystnar eller att de inte känner tillit. Mika säger att hens relation till Gud alltid har varit bra men att det tidigare ofta uppkom en osåkerhet, särskilt i samband med att hen hörde andra kristna uttrycka sig kritiskt om trans eller homosexualitet:

Jag kände att jag hela tiden brottades med frågan om homosexualitet och trans. Hela tiden under högstadiet och gymnasiet. Jag kände att jag var våldigt sårbar för andras åsikter i det. Alltså så fort jag fick höra någon pastor eller annan kristen kompis eller nån annan kristen person på nåt sätt uttrycka nåt homofobiskt så var det som att det var ett slag mot min tro och min gudsrelation. Jag kunde inte helt lita på Gud och känna att jag kunde hänge mig själv åt min gudsrelation och min tro. För det var som att det alltid var ett hinder eller ett glapp mellan mig och Gud. Även om jag rent logiskt kände att det inte kunde vara så att Gud kunde vara homofobisk så blev jag ändå påverkad av det. När folk sa så.

Mika har svårt att se att Gud skulle vara homofobisk, vilket är något som även Paula påpekar: ”Jag var väl lite uppkåftig mot honom också, ska jag väl säga. Vad är det här? Hur kan du skicka på mig de här människorna? De lever ju på stenåldern!” Jag frågar henne om hon upplevde att Gud svarade henne och hon säger:

Ja, inte så här att han skrev på väggen men någonstans så blev jag påmind i tanken att de har också sin resa: ”Var inte för hård, de har också sin resa”. Kanske inte att Gud har talat till mig men

han skänker mig en tanke. Och jag väljer att tro att det är från Gud. Och så är det ofta, för det är tankar som jag känner att jag inte skulle komma på själv, de är snabba och de är en viss typ av svar.

Att förstå vilka tankar som är ens egna och vilka som kommer från Gud är inte självklart. För Paula är de tankar som är ”snabba och som ger en viss typ av svar” sådana som kommer från Gud, tankar som hon känner att hon inte själv skulle ha kommit på. Anna berättar att när hon satte sig bredvid mig på tåget och vi började tala med varandra såg hon det som ett tecken på att Gud inte slutat tala med henne. Hennes medverkan i studien, och att hon får berätta sin historia, uppfattar hon som en uppgift som Gud givit henne:

Här sitter jag som kristen och har levt det livet i 13 år som homo-sexuell och där är du som forskare och gör en studie om detta. Så jag känner att han har inte slutat prata med mig. Så jag känner starkt att det här är min uppgift att jag ska berätta min historia och vad jag har kommit underfund med. Jag måste berätta exakt hur Gud har lett mig för det måste vara sant och äkta.

I antropologen Tanya Luhrmanns amerikanska studie, där medlemmar i Vineyardrörelsen intervjuas, var identifierandet av vad Luhrmann kallar *the 'not-me' experience* (Luhrmann, 2012, s. 67) centralt: förmågan att kunna avgöra vilka tankar som kom från Gud. Precis som Paula uppfattade Luhrmanns informanter att om en tanke kommit plötsligt, spontant och osökt var det mer sannolikt att den kom från Gud. Likaså om den kändes starkare och annorlunda än andra tankar. Luhrmanns intervjupersoner betonar att identifierandet av *the 'not-me' experience* är en förmåga som går att öva upp. Att höra Guds röst är dock en komplicerad uppgift. Luhrmann hävdar att det alltid finns församlingsmedlemmar som anser att de har en närmare kontakt med Gud och att de kan höra Gud tydligare än andra. Detta blev särskilt problematiskt när personer uppfattade att Gud gav olika svar i viktiga frågor som rörde församlingen som grupp, exempelvis när en ny pastor skulle anställas. I Luhrmanns studie framkommer tydligt att vem som hör Gud, och vem som anses ha bäst förmåga att

avgöra när Gud talar, är nära förbundet med makt. Det är i regel personer som haft en nära och lång relation med Gud som bäst övat upp förmågan, eller personer med någon form av ledarställning i församlingen. Vem som kan höra Gud och hur det påverkar den frikyrkliga gemenskapen är något som jag återkommer till längre fram när jag beskriver makt och ledarskap inom församlingarna.

(Hetero)normativitetens geografi

Det finns, som framgått, ingen gemensam hållning i frågor som rör hbtq inom svenska frikyrkor. Jag har intervjuat personer som är medlemmar i frikyrkor där det bedrivs ett aktivt och engagerat arbete för hbtq, mångfald och likaberättigande. Jag har också intervjuat hbtq-personer som vittnar om starka fördömanden, stigmatisering och uteslutande från såväl familj som församlingsgemenskap. Spännvidden av erfarenheter är således bred. Det som dock förenar berättelserna, och som också har konstaterats i tidigare studier, är den heteronormativa värdegrund som genomsyrar frikyrkorna, där det heterosexuella äktenskapet är kärnan (se t.ex. Jakobsen & Pellegrini, 2004; Trammel, 2015). Heteronormativitet baseras på ett antagande om att alla människor är heterosexuella och cis och att detta är det naturliga, ideala och normala sättet att leva på. Enligt Ahmed (2017, s. 138), fungerar heteronormativiteten som en sorts ”offentlig bekvämlighet genom att låta kroppar breda ut sig i rum som redan har anpassat sig efter deras form”.

”Frikyrkan passar människor som passar in”

William, som idag har lämnat den pingstförsamling som han tidigare tillhört, säger: ”Frikyrkan passar bara människor som passar in. Den passar inte alla”. Han fortsätter:

Och det här är ju inte Gud som har bestämt, det är inte Jesus, om man nu ska dra in dom. Det här är ju människan som bestämmer. Så anser jag det. Frikyrkan passar inte alla, den passar bara de som passar in. Och det var exakt så jag kände. Jag kände mig som en alkoholist, som en pundare som en prostituerad, som en hemlös, det var exakt alla de känslorna som jag kände som

homosexuell, skild person, och jag var 23 år! Och jag vet att jag kände att jag var nervös, jag kände mig nästan äcklad av hela grejen. Jag kände att det var så jävla falskt. Och det är ingen som har fryst ut mig för många visste ju inte ens om det, utan de tänkte väl bara att "William mår inte bra, han ligger i skilsmässa, någonting har hänt". Jag tänker inte försvara dom heller för jag vet inte vad jag ska försvara dom för. Men jag kan bara prata utifrån mina egna känslor. Och det är därför jag inte gillar att sätta min fot i en kyrka, för jag känner att jag inte passar in. Det blir lite så här: "Jo, men det är klart du får vara med". "Ja, men vad tycker du ändå innerst inne, du tycker ändå att det är fel att jag håller på att knulla en man eller?" "Det är klart att du får vara homosexuell men du får inte visa det, du får inte kyssa honom, inte hålla handen. Det gör vi inte här, för det finns barn här i den här kyrkan". Det är de tankarna och då passar kyrkan inte mig. Då behöver inte jag vara i kyrkan.

William ser det som att de normer som finns inom de frikyrkliga miljöerna är exkluderande för många människor. "Man passar in", fortsätter han, "om man är vit, har pengar, har Volvo, har sin villa, och har barn men det är ju bara att vara ensamstående och ogift i kyrkan så passar du inte in". Att, som William, erfara att bli ifrågasatt, att inte passa in och att inte veta vad andra tänker om en är något flera av de intervjuade vittnar om.

Enligt Butler (1990/2007) utgår heteronormativiteten från två principer: inkludering och exkludering. Inkludering kan innebära att tidigare uteslutna personer eller grupper assimileras i den dominerande kulturen, vilken innehar privilegiet att presentera sina normer som universella och neutrala i förhållande till kön, sexualitet, ras eller etnicitet och klass. Exkluderingen sker via uteslutningar av dem som avviker från det normativa, genom uppdelningen i det dikotoma tänkandet "vi/dem", och innebär en hierarkisering där den ene privilegieras på bekostnad av den andre. Butler tydliggör detta skeende genom sitt kanske mest kända teoretiska begrepp, den heterosexuella matrisen. I matrisen ställs kvinna och man i motsats till varandra och förväntas både kroppsligt och beteendemässigt uttrycka sig feminint respektive maskulint med åtrå och begär till varandra. Genom detta heterosexuella begär blir en person förstaelig som

”kvinna” eller ”man”. De som kategoriseras som kvinnor antas agera på ett feminint sätt medan de som kategoriseras som män antas agera maskulint. Personer som utifrån sin kropp ”beter sig fel” eller som har begär till en person av samma kön blir i denna binära uppfattning av kön och sexualitet obegriplig och tolkas därför som onormal. Att William upplever sig som uppfattad som obegriplig och onormal blir tydligt när han talar om det utanförskap han erfor som ”homosexuell, skild person”: han kände sig som en ”alkoholist, som en pundare, som en prostituerad, som en hemlös” och var ”nervös och nästan äcklad av hela grejen”.

Att gifta sig heterosexuellt som icke-heterosexuell

Liksom William har ungefär en tredjedel av intervjupersonerna levt i heterosexuella äktenskap. Vid tidpunkten för intervjun har de lämnat relationen och lever nu antingen i en samkönad relation eller ensamma. Några definierar sig som bisexuella men de flesta beskriver sig som homosexuella, gay eller lesbiska. Att gifta sig och leva i ett heterosexuellt äktenskap utan att vara heterosexuell kan uppfattas på flera sätt och ske av olika anledningar. Dock uttrycker samtliga informanter med dessa erfarenheter att det främst handlade om omgivningens förväntningar och att de inte kunde se några andra alternativ. Genusvetaren Jack Halberstam (2005) undersöker hur det normativa livsloppet är nära sammanbundet med respektabilitet, reproduktion och familjen som institution. Att inte följa den förväntade livsbanan resulterar i olika former av sanktioner. Det kan handla om diskriminering, marginalisering, osynliggörande, stereotypisering, till och med våld. Laura skildrar hur hennes föräldrar upplevde en sorg när hon kom ut som homosexuell och hur svårt det är att klandra någon som sörjer: ”Jag tror att det framför allt var en sorg som har uttryckts på olika sätt. Och det är ju svårt att klandra någon för att den sörjer. Det blir så svårt. Att sörja att livet inte blev som man önskade, eller trodde eller hoppades”.

Det finns föreställningar om hur ett livslopp bör se ut, där vissa händelser och göromål bör äga rum vid vissa faser under livet (Halberstam, 2005). I de frikyrkliga miljöerna är dessa föreställningar starka och det heterosexuella äktenskapet och kärnfamiljen står i centrum för det kristna livet. I boken *The Promise of Happiness* beskriver Ahmed (2010) hur den heterosexuella livsbanan förstås som löftet om en lycklig framtid. Omvänt

innebär det att en queer linje leder till en tillvaro som olycklig och ensam. Relationen mellan barn och föräldrar är särskilt utsatt, menar Ahmed, eftersom barnet har en skyldighet att bli lycklig, som ett sätt att betala tillbaka en skuld till sina föräldrar. När Laura inte följde den utstakade vägen blev inte livet som (hennes föräldrar) förväntat, vilket ledde till besvikelse och sorg. Ett liv och en framtid som queer och lycklig ryms således inte i den heteronormativa förståelsevärlden. När Linda och hennes fru gifte sig valde de att inte berätta om det förrän efteråt. Hon säger:

Man vill inte utsätta sin släkt för att ha ett offentligt bröllop även om jag hade velat ha ett sådant, nu ville jag ju inte det, men om man tänker sig in i ett sånt scenario så skulle ju både mamma och min syster suttit där och funderat ”ska man gå på det här bröllopet eller inte?”. Det är ju bara att sätta dom i en jobbig sits.

Sofia reflekterar över de föreställningar som finns inom frikyrkorna när det kommer till äktenskap:

Jag tänker ju att det handlar om maktstrukturen mellan kvinnor och män, jag tänker att det handlar om att den skakas om och att, jamen att det handlar om den heterosexuella matrisen. Att den är så styrd av mäns överordning och det går inte att rucka på det. Det blir väldigt obehagligt om man ruckar på det för vad händer då? hur blir det då? vem bestämmer? Och just då äktenskapet, det heterosexuella äktenskapet [...] har ju i alla fall tidigare varit ett viktigt maktmedel för att hålla styr och ordning och reda.

Precis som Sofia säger har äktenskapet historiskt varit ett maktmedel för att skapa struktur och ordning i samhället. Bland andra belyser sociologen Catrine Andersson (2011) hur äktenskapet har haft en central uppgift i samhället som normskapande och utgjort en viktig funktion i sammanhållandet av kärnfamiljen. Äktenskapet har fortfarande denna privilegierade status som normskapande för hur (heterosexuella) relationer ska organiseras. Simon berättar att han under tonåren träffar en kille som blir hans pojkvän och att han ”kommer ut” som gay för flera i sin

bekantskapskrets. Några år senare får han dock en stark längtan efter barn och familj. Han träffar en kvinna och friar till henne. Han berättar för henne att han tidigare haft en pojkvän, men att han älskar henne och vill leva sitt liv med henne:

Jag tänkte väl då det här klassiska, att jag kanske var bi, så. Men med facit i hand idag så var ju allt bara en fortsatt stor lögn i min egen identitet. Men vi gifter oss och lever sen tillsammans i över tio år innan vi skiljer oss och jag tar modet tillfång och berättar som det är.

Simon säger att han idag förstår att han alltid varit gay, men att han då agerade utifrån både yttre förväntningar och en inre önskan om att få bli pappa och skapa familj. Simon är noga med att påpeka att han idag är mycket tacksam för sina barn och även tiden med sin exfru: "Vi kallar oss fortfarande familj idag och det kommer vi alltid att vara", säger han med eftertryck. Kjell upplevde det som att han spelade en roll i en teater under sitt äktenskap. Han lärde sig vilka förväntningar som fanns och agerade sedan i enlighet med dem:

Jag började ju väldigt tidigt med någon sorts, jag skulle nästan vilja kalla det någon sorts teater, en sorts roll som jag gick in i. Då försökte jag att vara ordentlig och säga de rätta sakerna och ha de rätta åsikterna samtidigt som jag själv kände liksom att det inte var riktigt... så där byggde jag ju ganska tidigt upp ett sorts dubbelspel eller hur jag ska uttrycka det [...] Jag träffade en tjej, då var jag runt 20 nånting och vi blev tillsammans och vi gifte oss sen och vi jobbade inom församlingen tillsammans och fick barn. Och det var liksom så jag tänkte mig att det skulle vara, det var inte så här vad ska jag säga... genomtänkt att om jag gör så, så blir det så, utan det var mer att det är så man gör. Som förväntas. Jag försökte och ansträngde mig väldigt mycket men till slut så höll det ju inte.

Allt eftersom tiden gick blev Kjells livssituation alltmer ohållbar. Han började må sämre och rollspelet blev allt svårare att klara av:

I slutet så mådde jag psykiskt dåligt och åkte in på psyket emellanåt. Det var hela situationen, det var min dolda homosexualitet och sen skulle jag försöka vara en bra make och en bra pappa och så var frun missnöjd och rent sexuellt också för eftersom tiden gick så blev det alltmer komplicerat, det blev mer... det jag kallar för rollspelet blev allt svårare att klara av.

Både Simon och Kjell beskriver svårigheterna med att upprätthålla en åtskillnad mellan de inre känslorna och vad som kan visas utåt under en längre tid. Hochschild (1979) ser på det sociala livet som ett manus med känsloregler och dekorum som individer behöver följa. Hochschild (1983/2012) använder principen om *känslomässig dissonans* för att förstå hur individer minskar påfrestningen genom att antingen ändra vad de känner eller vad de visar upp. I både Simons och Kjells fall blev den känslomässiga dissonansen till slut för stor, vilket ledde till att de tog ut skilsmässa och lämnade sina heterosexuella äktenskap.

Rosmarie levde länge i ett äktenskap som hon beskriver som mycket destruktivt. Enligt vad hon beskriver som sin "strikt bibelsyn" var det fel att skilja sig, vilket ledde till att hon härdade ut i relationen. Hon säger:

När jag var i äktenskapet så hade jag en väldigt strikt bibelsyn. Jag var näst intill bokstavstroende och det gjorde att jag höll ut i äktenskapet, men det gjorde också att han fick en grogrund för att liksom kunna trycka ner mig och det... ja... eftersom jag inte sa ifrån och tänkte att äktenskapet ska vara för resten av livet [...] gjorde det att han kunde bete sig precis som han ville.

Charlotta: Du var bokstavstroende och då var det fel att skilja sig?

Rosmarie: Ja, men i och med att jag förstod vad han gjorde och att det blev så uppenbart, så hamnade jag ju också i en slags andlig kris och jag kände att jag kan inte lita på den teologin som jag hittills har följt [...].

Rosmarie skilde sig till slut från sin man och kunde lämna en våldsam och destruktiv relationen bakom sig. Hon har reviderat sin syn på rela-

tioner och har blivit alltmer kritisk till den tvåsamma monogama relationen. Hon beskriver att hon nu har flera pågående relationer som ger olika mening i hennes liv:

Idag klassar jag mig lite mer som en relationsanarkist för jag tycker att det är svårt att sätta upp hårda gränser. Fysiska gränser är ganska lätta att se, men däremot emotionella eller andliga kopplingar mellan personer är mycket svårare att säga... när går man över en gräns? Det här har jag diskuterat med, kanske inte med så många kristna, men andra personer och det finns ju en fysisk relation mellan två personer och det finns en psykisk, en emotionell och en andlig [...] Var sätter man gränsen för de här olika... och ska det vara olika regler gentemot olika kön? vilket jag upplever inte bara inom kyrkan utan även bland folk som inte är kristna. Att det är väldigt mycket en traditionell syn att om jag är kvinna och är i en monogam relation så är det okej att jag har en väldigt stark koppling gentemot en annan kvinna, för det finns inget hot i det, för vi kommer bara vara vänner. Men däremot om jag har en väldigt stark koppling gentemot en annan man, så finns det genast ett hot i det, vilket jag tycker är jättekonstigt. Men där är folk fast i sina traditionella tankar och på grund av de här flytande gränserna så kallar jag mig själv för relationsanarkist.

Rosemarie tycker det är svårt att sätta gränser mellan olika sorters relationer: "Det finns ju relationer på så många olika plan och man klickar olika djupt med olika människor. Hur ska man då kunna säga om man är i en monogam relation?" frågar hon sig. Idag karakteriserar hon sig som relationsanarkist. Relationsanarki ifrågasätter idén att kärlek är en särskild, begränsad känsla som endast kan finnas mellan två personer i taget; begreppet myntades av Andie Nordgren på 2000-talet för att belysa icke-hierarkiska relationsmodeller där det inte finns några definitiva gränser mellan vänskap och intima relationer. Relationsanarki ifrågasätter uppfattningen om ägande och exklusivitet i relationer, även gällande partners sexualitet (Nordgren, 2012). Rosemarie vet dock inte vad Gud tycker om hennes sätt att leva, något hon ser som mycket svårt. Hon säger:

Om Gud säger att jag ska leva på ett visst sätt, så kommer jag göra det. Jag respekterar Gud så mycket, så att om han skulle komma ner här och säga att ”du ska leva på det här sättet”, då skulle jag göra det och aldrig ändra mig. Men idag vet jag inte hur han tycker och tänker och det är det som ställer till det. Och det har varit en brottningskamp och just nu så har jag väl förträngt den brottningskampen lite men jag vet att den kommer komma tillbaka och det kommer vara väldigt ångestrelaterat. Just för att jag har inställningen att jag vill följa Gud med mitt liv och vill inte gå emot det han säger och samtidigt så vet jag inte vad han säger och det skapar ångest, så är det ju.

Trots att Rosmarie har bearbetat sin tro och förändrat sin syn på synd är hon fortfarande osäker på vad Gud egentligen tycker.

Andra klassens församlingsmedlem

Anders Camenius, ordförande i EKHO Göteborg, och Johanna Wiberg, tidigare ordförande i Riksförbundet EKHO (2017), menar att utvecklingen i frikyrkorna har gått från fullständigt fördömande, där hbtq-personer ses som ogudaktiga och kriminella, till en syn som erkänner att sexuell läggning är en del av människans identitet som inte bör fördömas eftersom den inte kan ändras. En sådan syn genomsyras av ett essentialistiskt perspektiv på kön och sexuell läggning. Antagandet att homosexualitet inte är förenligt med en kristen tro är fortfarande starkt förankrat i många frikyrkliga församlingar. Detta har, enligt Camenius och Wiberg, lett fram till en kompromiss där personer som lever i en samkönad relation är välkomna som medlemmar men inte tillåtna att inneha förtroendeposter i församlingarna. En sådan hållning bygger på uppfattningen att det är synd att leva i en samkönad relation, men ”då alla är syndare” kan ett medlemskap tillåtas (under förutsättning att personen är villig att arbeta med sin synd). I en förtroendeposition bör man dock kunna agera som förebild för församlingen, varför en sådan position – enligt denna logik – ses som omöjlig för en hbtq-person. Detta synsätt är det flera av intervjupersonerna som åberopar. Liselotte hade flera uppdrag inom den pingstförsamling hon var medlem i. Hon var övertygad

om att när hon väl beslutade att berätta för sin församling att hon är lesbisk skulle det inte finnas någon möjlighet för att henne att vara kvar – en farhåga som besannades när hon väl berättade för sin pastor. Hon återger hans svar till henne:

Han sa: ”Jag skulle aldrig tveka på att du är en bra ledare, jag kan skicka mina barn till dig som ledare 100 dagar i veckan om det skulle vara så, men om du är öppen med det här, då kommer församlingen inte ha förtroende för dig och det handlar inte om dig personligen utan det handlar om den undervisning som finns, liksom”. Han sa: ”Antingen så är du kvar som ledare för du gör ett jättebra jobb och då säger du inget om det här [...]”. Men jag sa: ”Jag kommer inte utsätta mig själv för det, utan kommer avsluta mitt engagemang nu och jag vill gärna berätta varför”. Men det tyckte han inte jag skulle, ”för då kommer du få stå som ett exempel och eftersom du haft ledaruppdrag kommer det att påverka dig under ganska lång tid framöver”, sa han. Så jag bara: ”Okej” [suckar].

Enligt Liselottes pastor var det inte möjligt att vara kvar som ledare i församlingen som öppet lesbisk, eftersom församlingen inte längre skulle ha förtroende för henne. Liselotte valde till slut att lämna församlingen. När Herman var nybliven pastor och sökte arbete stötte han på en hel del motstånd som öppet homosexuell. Han återger exempelvis ett samtal som han hade med en av ledarna inom samfundet när han sökte ett volontärsarbete utomlands:

”Hur betar du dig i relation till de yngre killar som bor på hemmet som är placerade där?” frågade han. ”Du menar att jag skulle ha sex men nån, eller, är det du sitter och säger? Jag är professionell. Jag är inte sexuell, jag är professionell”. Och sen sa han: ”Du måste lova mig det här”. ”Nej”, sa jag, ”jag kommer leva så, men du kan inte sitta och kräva det av mig bara för jag är homosexuell när du inte gör det för någon annan missionsarbetare, volontär eller nån annan”. ”Jo men det gäller för alla i det här projektet”. ”Nej, det tror jag inte på”, sa jag. ”Så du vill inte lova mig det?”

”Nej, det blir en princip”, sa jag. ”Okej”, sa han. Så var de andra på intervju och det var ju väldigt lätt att ringa till Kaj och fråga: ”Har du lovat ett löfte om sexuell avhållsamhet?” ”Va? Nej”, sa han. Så då hade jag ju beviset på det.

Herman avkrävdes ett löfte om sexuell avhållsamhet, ett krav som inte gällde de övriga (heterosexuella) medarbetarna. Även för Paula blev det en angelägenhet för församlingens styrelse att avgöra om hon fick behålla sina uppdrag när hon kom ut som homosexuell i församlingen; hon säger:

Jag var nog den första i församlingen som var helt öppen med min homosexualitet, som inte bara sa att jag var homo och drog utan som ville stå kvar. För då var det så att någon sa att ”ja, då måste vi ta upp det på styrelsemötet hur vi ska göra med det att du jobbar i församlingen”. Så då skulle de ta upp det på styrelsemötet.

Ett tag senare träffar Paula en tjej som blir hennes flickvän. Hon berättar att hon bemöttes med tystnad i församlingen, vilket gjorde att hon upplevde att hennes trovärdighet ifrågasattes och att hon inte fick befinna sig där på samma villkor som de andra: ”Det är ju intressant att man är en central figur och plötsligt så blir det bara tyst och det ska ifrågasättas om man är trovärdig för olika verksamheter”. Jag frågar hur det kändes och hon svarar:

Det var tufft. För där försvann all vår gemenskap. Jag var bara värdig om jag var ”det här”, nu är jag inte det längre. Var står vi? Vad säger Gud? Var står Gud? Det var inte intressant för dem att göra någon egen analys; alla var väldigt osäkra och vände sig till pastorerna och hade ingen aning hur de skulle agera. Och då klev jag av, jag tog avstånd.

Charlotta: Du såg det inte som en möjlighet att vara kvar?

Paula: Nej. Nej. Jag var inte trovärdig längre. Och där gick någonting inom mig sönder. När jag inte är trovärdig längre då kan

jag inte längre vara där på samma villkor som alla andra och jag tänker inte ställa mig och stänga mig mot en stängd dörr där jag inte är välkommen. Där jag inte känner mig välkommen.

I efterhand, berättar Paula, har flera i församlingen bett henne om ursäkt för hur de betedde sig mot henne. Paula har fortsatt att stå kvar som medlem i församlingen men några månader före vår intervju bestämde hon att lämna den för gott. I samband med att hon sade upp medlemskapet hade hon ett samtal med en av församlingsmedlemmarna. Hon återger deras samtal:

Jag frågade: "Om jag vänder hem med min fru, vad får jag för möjligheter från församlingen?" "Ja, hur menar du då?" sa hon. "Ja, allt det som jag gjorde innan när jag var aktiv, är det fortfarande aktuellt?" "Nä, men då gör vi en utvärdering som vi gör med alla nya medlemmar". "Men vänta lite nu, vi har känt varandra sen 15 år, du vet vem jag är. Du har haft din son i mitt knä, jag har bytt blöjor på din son, jag har sjungit för honom, jag har lekt med honom". "Jo, jag vet ju det, Paula, du är ju Paula". "Ja, precis, jag är Paula. Känner du ändå att du måste göra en utvärdering av mig om jag vänder hem med min familj?" "Ja, det känner jag nog att jag måste" [...] "Du har varit jättesnäll och tagit mina frågor på allvar, du har svarat rakt på det du kan, du har tagit dem med dig och ställt dom till pastorn [...] Men varför ska jag anförtro honom med frågor om min familj i svåra stunder när ni inte ens accepterar min familj?" Då blev det väldigt tyst. Och jag sa: "Jag tror att våra vägar skiljs här. Och jag ser att vi inte kan gå hand i hand här. Ni har inte förtroende för mig och jag har inte förtroende för er. Jag skulle aldrig sätta min familj i er omsorg. Och jag kommer jättegärna till er och fikar och vi kommer inte bli arga på varandra, vi kan fortfarande krama varandra men ni kan aldrig ha ett ansvar för mig och min tro. Och jag är ledsen att ni behandlar mig så här och jag tycker det är tråkigt. Det jag ser som min största vinst under dessa 15 åren är att ni inte kunnat ta min tro ifrån mig".

Paula säger att samtalet gjorde henne väldigt ledsen, att hon kände sig exkluderad och ovälkommen. Att inte bli socialt erkänd innebär, enligt Butler (2011), att gå miste om en möjlig social och privilegierad identitet. När en person görs ”ogjord” genom att förvägras erkännande blir erkännandet ett maktcentrum genom vilket människovärdet skapas och särskiljs. Paula fortsätter:

Jag har varit tillbaka och fikat och det var väldigt varmt och vi kramade varandra och skrattade och jag skojade med dom och sa att vi kommer ju till samma himmel men ni får sitta i skamvrån för vad ni har gjort och så skrattar de lite och blir generade, men vi skrattade åt det. De vet att jag kan nypa ifrån. Så är det nu. De är ju bra människor men tyvärr inte så... de har inte kommit så långt... och det kan ju bero på att de behöver sina ramar för att kunna känna sig trygga. Jag vet inte deras resa och deras tro. Det kanske finns saker i deras liv som de vill dölja, som lättare döljs med tydliga ramverk.

”Vi kommer ju till samma himmel men ni får sitta i skamvrån”, säger Paula till vännerna i församlingen som hon har lämnat – halvt på skoj, halvt på allvar. Paulas inställning är ödmjuk och reflekterande och hon försöker se situationen ur deras perspektiv. Hon säger att hon inte vet något om ”deras resa och deras tro” och att de trots allt är ”bra människor”. Men förtroendet är brustet och eftersom hon inte blir erkänd och accepterad som den hon är, ser hon ingen möjlighet att vara kvar i församlingen.

”Du får vara medlem men du får inte leda lovsång”

Anton, som tidigare varit medlem i en pingstkyrka, anser att det är en dubbelmoral att ingen säger rakt ut att hbtq-personer inte är välkomna: ”De säger ju att alla är välkomna – så länge man inte visar upp det [homosexualiteten] för tydligt”. Anton berättar att han nyligen träffade en pastor för att få lära sig mer om hur Pingstkyrkan resonerar i frågor om hbtq. Han har återkommande sökt sig tillbaka till sin tro men säger att han aldrig hittat riktigt rätt. ”Det handlar ju om att hamna i ett sammanhang med människor som man tycker om”, menar han. Anton ser det vidare som svårt att förena sin kristna identitet med sin hbtq-identitet:

Hur ska jag kunna behålla min tro och samtidigt vara homo-sexuell? Det har varit en konflikt för mig på grund av mina erfarenheter. Att jag har nästan behövt en bekräftelse på att jag är accepterad för att jag ska kunna gå till frikyrkan. Annars så kan jag inte göra det. För att just det här, de upplevda känslorna att det inte är något man pratar om och en rädsla över hur man ska hantera det och att man säger att det är okej, men att man inte tycker det hundra procent helhjärtat. Det står jag inte ut med. Jag måste känna att jag är välkommen på riktigt och inte bara på pappret. Så jag har behövt undersöka det och då har jag också fått en förståelse för hur de tänker, liksom.

Genusvetaren Tiina Rosenberg (2002) talar om ett erkännande på heteronormativitetens villkor där inkludering sker i den redan etablerade normen. Normen lägger så att säga beslag på det som avviker och inkluderingen går hand i hand med osynliggörande och tystnad. Linda hade tidigare flera uppdrag i sin församling, bland annat som ledare för en bönegrupp och för en alpha-grupp. Hon valde dock att avsäga sig dessa uppdrag då hon träffade sin fru: "Det är bättre att sluta med det innan de upptäcker att man sitter i en sådan sits, och att folk blir galna och provocerade av det och säger att 'du kan ju inte vara bönegrupsledare om du lever i ett förhållande med en annan kvinna'". Att som hbtq-person behöva begränsa sig inom församlingen blir, enligt Linda, att leva som en andra klassens församlingsmedlem:

Det blir begränsande om man inte har tillgång till bredden, eller får vara med överallt: "Du får vara medlem här, men du får inte leda lovsång" eller vad det nu kan vara. Det blir väldigt knepigt för då känns det på ett sätt att man är en andra klassens församlingsmedlem. Men man förstår väl andra sidan också, att de tänker att en person i ledning ska föregå med gott exempel, om vi har den här åsikten att det här är fel då går det ju inte att ha en ledare som är hbtq för de ska ju vara förebilder. Så det där är knepigt, det är det.

Linda sätter fingret på något viktigt för förståelsen av hbtq och frikyrklighet när hon säger att ledarna i en församling ska agera förebilder som ”goda kristna”. Om synen i församlingen är att utlevd homosexualitet är en synd blir positionen som ledare och hbtq-person omöjlig, eftersom hen inte anses agera i enlighet med en god kristen moral. Endast om personen väljer att leva i celibat kan en ledarposition vara möjlig.

Ett annat exempel på hur ledarskapet blivit ifrågasatt i samband med att komma ut som hbtq-person är Pontus. Han är runt 20 år och är medlem i Equmeniakyrkan. Han har precis avslutat ett år på bibelskola och arbetar som ungdomsledare i en mindre ort. Vi har bestämt träff i kyrkan som ligger mitt i samhället och slår oss ner vid ett av borden i församlingssalen. Pontus berättar att han tidigare, i sin förra församling, var engagerad i konfirmationsundervisningen. Undervisningen var ett samarbete mellan flera församlingar inom Equmenia. När han kom ut som bisexuell reagerade en av pastorerna och ansåg att det behövde utredas huruvida han skulle få fortsätta med sitt uppdrag eller ej:

Och den här andra pastorn, jag vet inte riktigt vad som hände men nåt hände, för hon kallade till ett möte med sin styrelse för att vi har ett gemensamt konfa-arbete med våra kyrkor och hon kallade till möte och tog upp det här. Att nu är det så att Pontus är bisexuell, kan han få vara med i konfa-arbetet som ledare? [...] Det blev så konstigt för innan hade det varit ett sådant lovprisande att ”såå bra att du är med på konfan!” och så bara vände det till att bara så du vet så behöver du inte komma.

Pontus blir upprörd och kontaktar den kritiske pastorn och ifrågasätter hennes agerande. Pastorn står dock fast vid sin hållning och menar att om konfirmandernas föräldrar ifrågasätter att de har en bisexuell konfirmationsledare, så behöver församlingarna ha ett gemensamt svar att ge. Pontus säger:

Så det som hon ville diskutera på mötet var egentligen inte min lämplighet som ledare utan mer att vi behöver ha ett svar om någon frågar om det här. Och så sa hon till mig att: ”Du ska ta upp den här frågan på nästa ordförandeträff. Och du kan kom-

ma på ett svar om någon [förälder] skulle fråga”. Och jag bara: ”Ursäkta, ska jag sitta där, bland ordförande i alla de här kyrkorna och säga att jag är bisexuell och fråga om det okej? Eller vad är grejen?” Och hon bara: ”Ja” [...] I alla fall så tog jag upp det på träffen och någon började gråta och någon blev tyst och stel men många var stöttande och bara sa att ”det här är inget vi behöver diskutera”, det är jättekonstigt liksom [...] Sen tog den andra ordföranden över och pratade om att det inte handlade om huruvida jag skulle vara med i konfan eller inte utan att vi bara behöver ha ett gemensamt svar från alla ordföranden att det är okej ifall frågan skulle komma upp. Och då sa de att det här är ingen fråga. Klart Pontus ska vara ledare. Vi stöttar dig.

Jag frågar honom hur det kändes för honom och hur han mådde efteråt; han svarar:

Jag tror att jag satte på mig någon mask, eller gick in i en roll och tänkte att jag bara ska få det avklarat. Jag tänkte att jag gör det för en bra sak. Men det kändes inte bra efteråt. Nej, jag tror... det kändes skönt att det var gjort, men det kändes inte bra. Och sen låg det här och skavde ganska länge. Kan ha varit en del av anledningen till att jag hamnade i en ganska jobbig period, var lätt deprimerad ett halvår efter och jag förstod att det här var en del i det liksom.

Sara Ahmed (2017) talar om mångfaldsarbete som ett känslösamt arbete som vi tvingas utföra när vi blir ifrågasatta och när vi inte bebor normerna. Mångfaldsarbete och önskan om ett normalt liv behöver inte vara detsamma som en strävan efter identifikation med normerna, utan kan snarare handla om en längtan efter att få slippa utmattningen att ständigt bli ifrågasatt, att låtsas för att passera, att ständigt behöva förklara sig, insistera och korrigera pronomen och preferenser, att få andra att känna sig bekväma med att man överhuvudtaget existerar. För Pontus innebar det ett agerande som både tog energi och som var känslomässigt arbetsamt under lång tid därefter. William reflekterar över att en del i församlingen, särskilt de ur den äldre generationen, verkar ha en bild av att komma ut

som homosexuell innebär att hela ens personlighet förändras. Han berättar om ett tillfälle, kort efter att han hade kommit ut som homosexuell, när han träffar en äldre kvinna i församlingen:

Om man är uppvuxen i Pingstkyrkan och är 70 år så har man nog en helt annan uppfattning om homosexuella och jag vet inte om hon trodde att jag skulle komma in där i fjäderboa och glitterpaljetter, men jag märkte så väl på henne att hon nästan bad om ursäkt när hon säger: "Men William, du är ju densamma, du är ju fortfarande du!"

Kvinnan i Williams församling blev förvånad över att William fortfarande var samme person, något som William ser som en okunskap och oförståelse för vad det innebär att vara hbtq-person.

Ytterligare en berättelse om församlingsledningens agerande då en medlem berättar om sin sexuella läggning kommer från Jesper.

Jesper och hans pojkvän är förlovade och bor tillsammans; varannan vecka bor även Jespers barn hos dem. "Men barnens mamma bor bara ett stenkast bort, så de kommer och går lite som de vill", förklarar Jesper samtidigt som han dukar fram kaffe och munkar i radhusets kök. Han berättar att när han och hans pojkvän gick med i samhällets Equenia-församling hade de ett möte med diakonen och pastorn för att berätta att de lever tillsammans. Pastorn förmedlade därefter informationen till församlingens äldstegrupp som skulle ta ställning till om det innebar något problem. Han fortsätter: "Det enda de har sagt nej till, det är att dela ut nattvarden". Jag frågar om det är på grund av att han lever med en man och han svarar: "Ja, på grund av att det då kanske är någon som inte vill ta nattvarden". De har dock valt att inte vara öppna i kyrkan utan endast låta några få utvalda veta:

Vi har valt att inte vara offentliga med det i kyrkan för vi har folk från andra länder, och församlingen bedriver hjälparbete, och där känner väl både jag och min man att vi behöver inte komma ut för dom och sabba det arbetet. Bara för att göra ett statement eller vad man nu ska kalla det.

Charlotta: Är ni involverade i hjälparbetet eller är det församlingen i stort?

Jesper: Vi har läger för barn som bor i ett östeuropeiskt land och själva lägerverksamheten är vi engagerade i rätt så mycket. Och det är nog känsligt för dom då om det skulle komma två gaykillar och ha hand om barn.

Charlotta: På vilket sätt, tror du?

Jesper: Ja, de förknippar ju det med pedofili, bara för att det är killar. Det är lite äldre synsätt. Och så såg vi säkert det för 50 år sen här också. För att man inte har någon kunskap och för att man inte pratar om det överhuvudtaget. Man tystar ju ner det bara.

Ifrågasättandet hänger samman med stereotyper. Queerteoretikern David Halperin (1995, s. 30) skriver: "To come out is precisely to expose oneself to a different set of dangers and constraints, to make oneself into a convenient screen onto which straight people can project all the fantasies they routinely entertain about gay people". Att stereotypisera innebär att reducera personen till några få, ofta överdrivna och förenklade egenskaper som sedan får representera hela individen. Detta kan få allvarliga negativa följder och är nära sammanbundet med utpekande och exkludering (Ambjörnsson, 2016). För Jesper och hans pojkvän innebar en öppenhet om deras relation i församlingen en risk att bli ifrågasatta som barnledare och att bli anklagade för pedofili.

Även William belyser risken att bli förknippad med pedofili. Han lyfter de många fördomar och stereotypa bilder av homosexualitet som hbtq-personer måste förhålla sig till och hantera. Han berättar att mycket förändrades efter att han hade "kommit ut" i församlingen; han blev bemött annorlunda och kände att de hade förutfattade meningar om honom som homosexuell:

Började gudstjänsten klockan elva så kom jag fem över elva och satte mig längst bak i kyrkan och sen när den slutade, när jag kände att gudstjänsten var på väg att sluta så gick jag för jag ville

inte träffa folk. Jag märkte ju när jag kom in att folk kollade och tittade och jag kände också liksom... folk kan ha såna förutfattade meningar, nu kanske jag är dum som säger så här men jag vet att jag ibland kunde känna att "tror föräldrarna i kyrkan att jag har antastat deras barn eller ungdomar?".

Charlotta: Hade du sådana tankar?

William: Jag bara kände, att "jamen vad tänker folk?" [...] Bara att orden homosexuell och pedofil helt plötsligt kan användas i samma mening. Att det är det man är uppvuxen med. Tänker de här föräldrarna på det? Och det vet jag inte. Det här är mina egna tankar, mina egna känslor när jag har mött människors blickar.

Sara Ahmed beskriver hur ett ständigt ifrågasättande kan leda till att ifrågasättandet internaliseras hos den berörda:

Frågor kan kretsa omkring oss, ett mumlande, en hörbar volymökning som tycks åtfölja en ankomst. Vi kanske börjar förvänta oss detta mumlande; kanske mumlar vi också: vi blir en del av frågekören; vi kanske börjar ifrågasätta oss själva. Hör jag hemma här? Kommer jag att bli avslöjad? Passar jag in här? "Jag är" blir "Är jag?" (Ahmed, 2017, s. 148).

Det såväl Jesper som William beskriver kan förstås som minoritetsstress och internaliserad homonegativitet (Millar, Wang & Pachankis, 2016). När William inte vet vad människor i församlingen tänker om honom skapas en stark ovisshet och osäkerhet. Denna osäkerhet kan upplevas som värre än en konfrontation. Erik ser det som "rätt sjukt" att en persons sexuella identitet kan få så stort utrymme och leda till att vänskaper bryts, familjer splittras och personer blir uteslutna ur församlingar. Han säger:

Jag vill ju kunna tänka att det här är ju en väldigt liten del av mig. Jag är ju inte per definition... jo, jag är ju homosexuell, men det är ju inte det som definierar mig. Jag har ju inte förändrats. Om jag har förändrats så är det väl att jag är mer trygg i mig själv. Eller både mer trygg i mig själv och mer otrygg i mig själv.

Som de olika citaten och intervjuutdragen visar finns åtskilliga erfarenheter bland hbtq-personer av att inte få vara med på samma premisser som övriga församlingsmedlemmar. Intervjupersonerna beskriver att de inte upplevs som trovärdiga, att de blir frångagna uppdrag, att de betraktas som andra klassens församlingsmedlemmar och att deras tillhörighet villkoras och ifrågasätts. Simon säger: "All den glädje och kärlek som jag kände för församlingen vändes till sorg och bitterhet och besvikelse utifrån att jag inte fullt ut fick vara med på samma villkor som de andra". Att inte bli erkänd orsakar djup smärta. Simon beskriver känslor av sorg och bitterhet och Markus beskriver det som att dö:

Det finns ingen förståelse för att man kan leva så här... det är som att man dör. Det är nog det närmaste jag kan förklara. Man dör när man kommer ut. Man dör från att vara kristen. Man dör från att leva i kyrkans värld. Man dör. Tyvärr kan jag inte hitta ett mer passande ord för det är så jag känner. Man dör. Jag är inte kristen om jag väljer det här. Det är så man har byggt upp det.

Erkännande hänger samman med begriplighet och det är bara genom att uppleva erkännande som vi konstitueras som socialt livskraftiga varelser. Judith Butler skriver om vad som utgör erkännande och vilka liv som räknas i boken *Krigets ramar: När är livet sörjbart?* (2009), där hon söker förståelse för hur affekter styrs av de tolkningsramar som gör liv sörjbara eller icke sörjbara. För att ett liv ska vara sörjbart, menar Butler, krävs att det uppfattas som ett liv som har levts eller ett liv som kommer att ha levts. Frågan om vilka "vi" är kan undersökas utifrån frågan om vilka liv som betraktas som värdefulla. De som hamnar utanför vi:et uppfattas som hotande och erkänns därför inte som "liv". För att sörjbarhet och erkännande ska kunna förekomma, menar Butler, krävs ett igenkännande av andras liv som värdefulla. Det innebär ett erkännande av mänsklig sårbarhet, ett erkännande av att ens liv alltid på något sätt är i den andres händer. Vi är utlämnade till dem vi känner, men också till dem som vi knappt känner och inte minst till dem som vi inte känner alls. Denna mänskliga sårbarhet är förpliktigande då den påbjuder oss vissa etiska plikter gentemot "andra". "Vår" plikt mot den andra, enligt Butler, kan situeras exakt där varje etablerad föreställning om vilka som är "vi" rivs upp.

I nästa kapitel kommer jag fortsätta att undersöka de intervjuades erfarenheter av att leva som frikyrkligt kristna hbtq-personer, men nu med fokus på hur övergripande maktstrukturer inom de frikyrkliga miljöerna påverkar de enskilda individerna.

5. Makt, tystnad och församlingsliv

En smärtsam tystnad

Det finns en tystnad inom frikyrkorna ”som kväver och stänger in, som skapar osäkerhet och smärta”, skriver EKHO-företrädarna Anders Camenius och Johanna Wikberg (2017, s. 65). De ser flera anledningar till denna tystnad och lyfter bland annat en rädsla för att skapa konflikter och riskera att såra människor som gör att församlingar istället väljer att agera med tystnad och att lägga locket på. Som vi kommer att se är tystnad nära förbundet med makt. Det tysta blir ofta det självklara och det självklara blir det sanna, det som ses som ”naturligt”. Intervjupersonerna beskriver att många församlingsmedlemmar har svårt att veta hur de ska förhålla sig till frågor som rör hbtq, då det uppfattas som främmande och annorlunda. De återkommer till den utbredda tystnad som de ser råder inom kyrkorna om hbtq och flera refererar till en tystnadskultur. Erik säger: ”Vissa gånger kanske det har kommit på tal, men jag har upplevt att det tystats. Att ’nej, nej, nej, usch... vi pratar inte om det här nu’, det blir jobbigt och svårt och tungt... och med en rädsla”. Jag frågar honom om han ser det som en tystnadskultur och han svarar:

Ja. Det skulle jag absolut säga. Jag tolkar det som en rädsla att ta upp det för att... kanske en vetskap om att det är en svår fråga. De som jag hade runt omkring mig då, det var inte många som var utbildade pastorer utan lekmän och bara nåt år äldre än jag och alla är ju olika, i olika stadier i tro och vad de tycker och tän-

ker. Men jag tolkar det som att det är en svår fråga, en känslig fråga, ”vi talar inte om det”, så skulle jag tolka det.

En del av intervjupersonerna reflekterar över att de överhuvudtaget inte visste att det fanns något som benämndes homosexualitet, bisexualitet eller trans under sin barndom eller tidiga tonår. Enligt Butler (2005, s. 71) verkar inte förtryck enbart genom öppna förbud, utan även som en ”enkla av otänksamhet och onämbarhet”. Att vara hbtq-person i förtryckande kontexter är inte förbjudet, eftersom det överhuvudtaget inte är tänkbart eller möjligt att föreställa sig; hbtq har, menar Butler, inte lyckats nå fram till det raster av kulturell begriplighet som reglerar det som kan nämnas och tänkas. Det finns en förtryckande tystnadskultur inom en del frikyrkliga gemenskaper där vissa fenomen (så som hbtq) är onämnbare och ytterst tabubelagda, samtidigt som det också råder en upptagenhet kring sexualitet med tydliga regler och normer för vad som är tillåtet och inte. (Jag återkommer till detta resonemang i kapitel 6 under rubriken ”Den paradoxala (frikyrkliga) sexualiteten”.) Hur kan man då finnas till som hbtq-person i ett sammanhang i vilket ens hela identitet inte erkänns? För Lo är det inte möjligt, och det var också anledningen till att hon lämnade kyrkan. Hon säger:

Jag har en flickvän nu och jag vet hur det är i kyrkan att det blir bara tystnad, tystnad, tystnad. Jag vill inte önska någon att de ska få höra att ”du ska hamna i helvetet”, men då får man ändå något som man kan säga emot. Istället för bara tystnad. Att bara stå och titta på en person som är tyst, det gör jag aldrig igen.

”Att vara uttryckligen förbjuden innebär att ha en diskursiv plats från vilken något som en motdiskurs kan artikuleras”, skriver Butler, men att bli ”outtalat fördömd är att inte ens kvalificera sig som ett objekt att förbjuda” (Butler, 2005, s. 71). Att bli outtalat fördömd är något som flera informanter återkommer till och som de beskriver som ännu värre än att bli uttalat fördömd, eftersom det då, som Butler skriver, finns en möjlighet att kunna bemöta och reagera. Lo hör av sig till mig efter intervjun och skriver:

Jag kom att tänka på en sak som jag inte vet om jag uttryckte så tydligt i intervjun. Men det är ett slags självzensur som jag tror uppstår i ekvationen ”något icke officiellt godkänt-sexuellt” och ”tystnadskultur” som bakbinder en själv. Det är för mig det som fortfarande är mest svårt, att i avsaknaden av språk till slut bli till den som bakbinder sig själv.

Lo beskriver hur bristen på erkännande gör att hon känner sig bakbunden. När det inte finns ett språk, en vokabulär för att kunna sätta ord på det som erfars som hbtq-person, blir hon med Butlers ord ett objekt som inte ens kvalificerar sig till att förbjudas. Även Cecilia berättar om tystnadens smärtsamma konsekvenser. Hon är idag 25 år och har vuxit upp i en pingstförsamling. Det var dock inte förrän hon gick i gymnasiet som hon blev varse vilken syn på homosexualitet som Pingstkyrkan har. Hennes skolklass fick då i uppgift att besöka olika frikyrkor och intervjua pastorer. Cecilia säger:

Och då sa jag direkt att jag vill ha Pingst för jag känner pastorn där. Och sen så fick man med sig frågor, vem som grundade och så vidare, hur länge det har funnits. Och så var det en punkt ”Vad tycker kyrkan om homosexualitet?” och då tänkte jag: ”Vadå, varför är den här med, det har väl inget med det att göra?” men sen kommer vi dit... och så frågade jag: ”Vad tycker ni om homosexualitet?” Det var två pastorer där och när den frågan kom så kollade de på varandra och så sa dom: ”Pass” och skrattar generat och jag tänkte: ”Va?”

Charlotta: De ville inte svara?

Cecilia: Nä. Och då tänkte jag att: ”Nä men... det här var konstigt. Nu får ni svara, ni pratar ju för er församling liksom, nu får ni svara”. Och då sa de: ”Nä, men vi anser att det ska vara man och kvinna. Man får inte gifta sig här som samkönade. Och är man homosexuell och vill vara med i församlingen så brukar vi hänvisa till svenska kyrkan istället”.

Charlotta: Man var inte ens välkommen som homosexuell till församlingen?

Cecilia: Nä. Typ inte. Och jag blev jätte... Det var alla känslor på samma gång, jag förstod ingenting [...] Jag minns att jag fick så mycket känslor så jag började gråta. Jag kunde inte hålla inne med det, men jag ville inte gå, jag ville fortsätta. Just för att de sagt "pass" också, de ville inte prata om det och då blev jag lite så här att nu får ni stå upp för det ni säger, liksom.

Cecilia berättar att hon frågade pastorerna hur de skulle reagerat om det varit deras egen dotter som kom ut som homosexuell. Den ena pastorn svarade att hon skulle känna det som att hon hade misslyckats som mamma. "Och då grät jag så mycket så jag knappt kunde andas. Det blev som att det var min mamma som pratade. Det kändes nästan så". Cecilia sitter tyst en stund och sen säger hon med eftertryck:

Jag tycker det är så sjukt att man är uppvuxen med något, men det är först då som man får veta. Det är typ som man är i en bokcirkel och sen efter 20 år får man veta att den här bokcirkeln har sin grund i nazismen typ. Att intäkterna går till KKK [Ku Klux Klan], typ. Värsta grejen som ingen pratar om men som ändå finns en stark åsikt om, men som ingen pratar om. Ingen som vill prata om det. Inte ens pastorerna som ska stå bakom församlingen med stolthet.

Tystnad har genom tiderna använts som ett kraftfullt verktyg för att hålla vissa beteenden, grupper eller enskilda individer i schack. För Foucault är tystnad inbäddad i begreppet *scienta sexualis*, som ett sätt att kontrollera sexualiteten. Han skriver: "I gengäld ligger inte makten hos den talande (för det är han som är i en tvångssituation) utan hos den som lyssnar och tiger" (Foucault, 1976/2002, s. 79). Genom att uppmärksamma och analysera de strukturer som anses självklara och naturliga kan vi, menar kulturvetarna Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000), förflytta det självklara och tysta till något som går att ta ställning till, till något som går att vara för eller emot. På så sätt kan det tysta och självklara göras tillgängligt för diskussion och kritik, vilket i en förlängning också kan leda till förändring.

Levbara liv – nu och i evighet

”Att svika någons förväntningar är att bli en besvikelse”, skriver Ahmed (2017, s. 65). Hon undersöker begreppet lycka och vad vi menar med lycka visavi förväntningar. Enligt Ahmed ses ofta lyckan som en slutpunkt, som meningen med livet. Att önska någon lycka är enligt henne inte (enbart) en välmenad önskan om att någon ska leva på det sätt som gör hen lycklig; den innefattar också en påtryckning i en moralisk heteronormativ riktning eftersom den allmängiltiga vägen till lycka innefattar att hitta ”den rätte”, att gifta sig och att få barn. För att inte antas vara heterosexuell behövs ett proklamerande av att man är något annat, det krävs ett upphörande av en förmodad heterosexualitet. Linda berättar om när hon träffade sin fru. I början av deras relation höll de sin kärlek hemlig i församlingen eftersom de visste att den inte skulle accepteras. Hon säger:

När vi började umgås var jag med i en bönegrupp och jag visste ju vad folk tyckte där och därför ville jag inte säga så mycket och det är väl också den största anledningen till att jag inte velat säga något i början av en relation, man blir så utpekad och man känner att man måste stå till svars för nånting. Och en del i kyrkan är man rädd för att de ska säga att det är bara något du fått för dig, du kan säkert bli kär i en kille, lite åt det hållet [...] Och när vi började gå till kyrkan tillsammans så tyckte jag det var jobbigt på ett sätt, att ”tänk om folk märker att vi är ett par”, det var jobbigt, man fick nästan ont i magen när man satt på gudstjänst. Jag hade de känslorna då.

Linda kände sig utpekad och upplevde det som att hon behövde stå till svars inför församlingen. Risken att bli påkommen var så jobbigt att hon fick ”nästan ont i magen” när de gick till kyrkan tillsammans. Linda ville att de skulle gifta sig så fort som möjligt för att förhindra att andra skulle tro att det bara var något hon fått för sig. När de varit tillsammans i ett år gifte de sig i Svenska kyrkan och efter bröllopet träffade de pastorn i sin församling och berättade att de har gift sig. Reaktionen blev inte positiv; hon säger:

När vi sa till pastorn att vi har gift oss så kändes det som det här var inte hennes tanke med det hela, hon blev inte så glad [skrattar lite].

Charlotta: Hur märkte ni det?

Linda: Det var lite reaktionen... ”Har ni?” Det kändes som hon blev förvånad över att vi hade gift oss för då är det mer definitivt. Hon hade nog velat att jag kommit till någon annan slutsats. Man kan nästan känna att hon och flera andra blev ledsna. Att de blev ledsna, och kanske besvikna, men främst ledsna över situationen. Det blev inte som dom hade tänkt, utan då går man över till ett liv i synd, jag tror att det är det som de tänker. Inom kyrkan.

Charlotta: Att de ser dig som förtappad på något sätt? Att du inte är en av dom?

Linda: Ja. Lite åt det hållet, tror jag. Att man inte ska leva så. Och det har man ju märkt på flera i kyrkan att de blir ledsna. Normalt sett om man säger att man har gift sig så är ju folk glada men i det här läget så får man inte den här reaktionen utan de blir väldigt... de visar inte så mycket känslor utan blir ganska tysta och det kan vara jobbigt.

När Linda berättar att hon har gift sig blir pastorn och flera andra i församlingen ledsna. Detta upphörande av en förväntad heterosexualitet, hävdar Ahmed (2017, s. 63), ”skildras som en förlorad möjlighet att bli lycklig” och det kan således tolkas som att pastorn och de andra ser det som ett misslyckande för Linda. Det kan även tolkas som ett misslyckande för hela församlingen, som inte lyckats leda Linda på rätt väg.

I den kristna tron finns ytterligare en aspekt: tanken om evigheten, om livet efter döden. När Linda säger att församlingsmedlemmarna anser att hon och hennes fru har ”gått över till ett liv i synd” betyder det i den värdekonserverade kristna tron att de missar himmelriket. Evigheten hamnar på så sätt i fokus för förståelsen av synd. Att Linda väljer en annan väg än den heterosexuella innebär inte bara ett misslyckande i detta liv utan vägvalet har betydelse i evig tid och för evigt liv. Även Lo talar

om evighetens fokus inom den kristna tron. Hennes familj tillhör Svenska Alliansmissionen, en församling som även hon tidigare var en del av. Hon säger:

Jag upplever att mina föräldrar har vetat om den här sidan väldigt länge, men så länge den inte är aktiverad, alltså hbtq-sidan, min queerhet. De har vetat om den och måste ha varit rädda hela tiden att jag skulle leva ut. De levde i den skräcken men det var ändå bra, för då syns det inte. Men så fort det händer saker som visar upp det här, och det kan ju vara saker som att man går på vissa evenemang och då är det jättesårande att man gör det.

Charlotta: Varför blir det så personligt, tror du?

Lo: För att jag dör. Jag tror att det är det. Att jag riskerar mitt eviga liv. Det måste vara det. Jag kan inte prata med dom om det här, jag tror inte jag är kapabel, det är för nära och jag tror inte de heller har... jag har nog mer distans till det än de har. För att de blir liksom bara arga. De går ut ur rummet om jag försöker diskutera det. Det går inte att komma fram.

Lite längre fram i intervju talar vi åter om evigheten och Lo säger:

Evigheten är svår att omfamna, vad den är. Och i relation till mina föräldrar, det är det sista man vill att någon ska vara fast i ett plan som rör evig tid. För då spelar det ingen roll vad man gör i ett jordeliv, man kan göra vad som helst. För: ”Jag vill göra allt för att rädda dig. Om jag gör dig illa nu, så är det okej för du kommer få igen det sen”. Och detta är väldigt svårt att prata om eftersom det ligger i en annan tid.

Det Lo tar upp är viktigt för att kunna förstå den starka laddning, och i vissa fall aversion inför hbtq, som finns inom många frikyrkor. Sexuell identitet och könsidentitet kan vara anledning till att familjer splittras, att individer tvingas ut ur kyrkan och att hbtq-personer mår så psykiskt dåligt att de överväger, och till och med genomför, självmord. Om man har en bokstavlig tro och anser att utlevd homosexualitet, bisexualitet

eller transidentitet är förenat med synd innebär det också att man tror att personerna som lever på ett sådant sätt riskerar att komma till helvetet efter döden. Utifrån en sådan världsbild förstås logiken i det Lo bär vittnesbörd om. I tron på en evighet är tiden för ett jordeliv kort, och som närstående vill man göra allt för att rädda personen från att bli ”evigt förtappad”. På så sätt kan ageranden som att försöka förändra en persons sexuella identitet, påtala det syndiga med att leva som hbtq-person eller förvisa människor ut ur kyrkan försvaras och motiveras. De anses vara handlingar av omsorg och kärlek för att rädda individen. Sociologen Ole Riis och religionssociologen Linda Woodhead (2012, s. 112) skriver: ”The only important aim is salvation, and indulgence in the illusory, short-term benefits of this life can hinder people from spiritual life in search for eternal bliss”. Ängest och rädsla inför djävulen samt hot om helvetet är en verklighet för många frikyrkligt kristna. Hanna säger:

Jag var väldigt upptagen vid om jag skulle komma till helvetet eller inte. Är man uppvuxen i en frikyrkofamilj så är det ständigt närvarande, hotet om helvetet. Och då när jag kom ut så var jag otroligt upptagen av det. Ena dagen tänkte jag det är okej men andra dagen tänkte jag ”uh... det här är inte klokt, jag begår en fruktansvärd synd”.

I de frikyrkliga gemenskaperna finns alltid en idealisk ordning som de troende har att förhålla sig till. Genom att personliga och sociala liv sätts i förhållande till en sådan ”alternativ ordning” placeras människolivet i ett perspektiv som sträcker sig både före och bortom en avgränsad livslängd. I en sådan tillvaro blir vikten av att leva som ”rätt” kristen ytterst påtaglig, såväl för en själv som för personer i ens familj eller församling.

Församlingen som en kropp

Teologen Ola Sigurdson (2009) menar att benämningen Kristi kropp används i Bibeln som ett sätt att tala om den kristna församlingen. I Första Korinthierbrevet 12:27 står att läsa: ”Ni utgör Kristi kropp och är var för sig delar av den”. Sigurdson hämtar stöd även från andra passager i Korinthierbrevet där det framkommer att de enskilda församlingsmed-

lemmarna tillhör Kristus på samma sätt som lemmarna tillhör en kropp. Gränsen, skriver Sigurdson, ”mellan individuella kroppar och den sociala kroppen blir inte särskilt tydlig, eller ens särskilt intressant” (Sigurdson, 2009, s. 36). Även kollegan Björn Cedersjö jämför de frikyrkligt kristna vid ”varandras lemmar i kroppen” när han tecknar en bild av hur församlingens självbild och identitet är att vara Guds folk: ”Kristus anses vara huvudet och de frikyrkligt kristna är varandras lemmar i kroppen. Till sammans ska man återspegla Kristi sinne, bära varandras bördor, älska varandra, tjäna varandra, förmana varandra och dela livet med varandra” (Cedersjö, 2001, s. 57).

Den ömsesidiga omsorg som Cedersjö beskriver kan dock ställas på sin spets om en församlingsmedlem inte efterföljer den moral och etik som församlingen förespråkar. Att se församlingens medlemmar som delar av samma kropp innebär ett gemensamt ansvar för att kroppen hålls frisk, skadefri och hälsosam. Om en del av kroppen skadas påverkas hela kroppen genom att bli nedsatt och försämrad, därför är det hela församlingens ansvar att förebygga skador. Om någon del har blivit skadad är det allas uppgift att ta hand om den och se till att den blir frisk. I församlingar där hbtq ses som en sjukdom, skada eller synd blir det således hela församlingens uppgift att hantera hbtq-personen, eftersom man menar att församlingen som helhet påverkas (negativt) av att ha personen i gemenskapen. Detta blir tydligt i samtalet med Sofia. Hon berättar om när hon utbildade sig till pastor och uppmanades av lärarna att berätta om sin sexuella läggning för de andra studenterna:

Vi satt i ring och jag berättade [...] och folk grät, det var ju av nån slags helig vrede, att det här är så förkastligt inför Gud, det är så orent. De verkligen uttryckte en smärta för att jag befläckade kyrkan. Att jag befläckade Guds ord om jag skulle tro att jag kunde predika.

I linje med Sigurdson (2009) och Cedersjö (2001) belyser Erik Lundström, i sin mastersuppsats om kristen hederskultur, sambandet mellan den enskildes helighet och församlingens helighet. Han skriver: ”Det bygger på tanken att Gud är helig och därför bör Guds heliga folk också hålla helighetens standard. Troende uppmuntras in i renhetens mog-

nads-process med målet att ta makten över själens fiender: världen, köttet och djävulen” (Lundström, 2020, s. 28).

Även i antologin *Bekänna färg: Kyrka och hbtq i en regnbågsfärgad värld* (Edsinger & Baker, 2019) diskuteras församlingen som en kropp där medlemmarna ansvarar för varandra. Richard Hays, nytestamentlig exeget, skriver i kapitlet ”En vision för kristen etik – exemplet homosexualitet”:

Bibelns restriktioner mot homosexuellt beteende handlar inte bara om enskilda individers personliga moral utan lika mycket om hälsotillståndet, friskheten och renheten hos det utvalda folket [...] Synd är som en infektion i kroppen, och därför är vårt moraliska handlande inte bara fråga om den enskildes frihet att göra vad han vill. ”Lider en kroppsdel så lider också alla de andra” (1 Kor 12:26) (Hays, 2019, s. 49).

I församlingar med ett sådant värdekonserverat synsätt som Hays uppehåller sig vid, blir den enskildes sexualitet en angelägenhet för hela församlingen. I intervjuerna har flera tagit upp händelser och situationer som kan härledas till ett synsätt där församlingens medlemmar är del av en större helhet. Linda beskriver en händelse som inträffade ett par månader före vår intervju. Hon och hennes fru var på gudstjänst i församlingen som de tillhör. En kvinna går upp på scen för att sjunga och läsa ett bibelord. Linda säger:

Hon sa att man inte skulle leva i homosexuella relationer och läste ur Bibeln. Hon tyckte att man skulle förmana, likväl som man förmanar sina barn så ska man förmana andra som gör fel. Lite så, jag kommer inte ihåg exakt. Men det kändes jobbigt att vara med under en sån gudstjänst. För alla vet att hon pratar om oss två, hon säger inte bara ett bibelord utan hon talade kring det. Det var inte rätt att göra så, kände jag [...] Alltså innan hon skulle läsa det så pratade hon om att i en familj så behöver man ibland förmana sina barn. Och församlingen är en familj. Hon sa det på så sätt att det fanns ingen tvekan om att hon menade oss två. Det är bara vi som lever i en samkönad relation och hon ville berätta att det är fel. När man tänker på det efteråt... förstår hon

inte att vi har läst de där bibelorden ganska många gånger själva och ställt oss den frågan? Alltså dels så skapar det en osäkerhet för mig själv för jag tycker det är jobbigt att vara med på gudstjänster när det har hänt en sån här grej. Vad händer nästa gång på gudstjänsten? Ska hon upp nån mer gång och säga nåt? [...] Jag får den här oron i mig. Jag får nästan känslan av ont i magen om jag börjar se scenarion som börjar likna det. Men ju längre tiden går så blir det lugnare.

Jag frågar om det var någon i församlingen som tagit upp händelsen efteråt och Linda säger:

Det var några som kom fram till oss under fikat och nästan bad om ursäkt för det som hon sagt. Hon själv gjorde inte det, men andra personer i kyrkan kände att det var så utpekande och hemskt. Och det tyckte jag var bra. Vårt svar var väl egentligen att vi har förståelse för att den åsikten finns, för det ville vi vara tydliga med. Man får tycka olika.

Jag undrar om pastorn pratade med dem om vad som hänt, och Linda svarar:

Nej, det gjorde han inte. Och under gudstjänsten så kom han ju upp på scen och då sa han inget om det. Jag tror inte att han ville göra det värre. Och han kanske inte ville be om ursäkt för något som han tycker själv. Han har den åsikten att det är fel. Men det här var en situation som jag tyckte var så jobbig så har jag funderat mycket på det efteråt och jag känner mer och mer att jag tycker att han borde åtminstone gått fram till oss efteråt och berättat och sagt något som... visa att man inte gör på det sättet, att det är inget schysst sätt att göra det på.

I intervjuutdraget blir det tydligt att församlingen förstås som en kropp eller familj där man anses ha rätt att förmana och fostra varandra. Att närvara vid en gudstjänst i en värdekonserverad församling som de enda (öppna) hbtq-personerna innebär att befinna sig i en utsatt position.

Butler (2003, s. 45) skriver: "Sårbarheten inför den andre är en del av det kroppsliga livet, en utsatthet för att plötsligt tilltalas från någon annanstans utan att vi kan föregripa det". När Linda och hennes fru blir utpekade, anklagade för att "leva fel", förmanade och fostrade på grund av sin kärlek till varandra innebär det en stark psykisk påfrestning som också skapar osäkerhet. Linda säger att hon får ont i magen och känner en oro i kroppen när hon tänker på det. Hon undrar vad som kommer ske nästa gång, kommer det upprepas? Vad händer då? Hanna berättar om en liknande situation när hon och hennes flickvän besökte en (annan) församling under ett påskfirande: "Det var en präst som sa i sin predikan att 'en del tror att Jesus var bög men det var han såklart inte eftersom homosexualitet är en synd'". Hon fortsätter: "Vi satt precis framför honom och han måste ha sett, min sambo ser väldigt flatig ut så jag vet inte om vi triggade honom eller om det ingick i repertoaren. Men vi satt precis framför honom och jag visste inte vart jag skulle titta. Det blev jättejobbigt". Jag frågar henne hur det kändes och hon svarar:

Jag blev skamsen på nåt konstigt sätt för jag kände som... "Ja, just det. Jag kan ju inte bara komma till en församling utan att kolla att den är okej med oss. Här knallar jag in som att det inte var nåt alls". Det var nån sån känsla, inte att jag blev påkommen men... jag blev arg också, men efteråt var det som "ja, just det nu kom jag ihåg vem jag är".

"Rum tar form av de kroppar som 'bebor' dem", skriver Ahmed (2011, s. 134) och menar att heteronormativiteten skapar ett slags allmän trivsel där kroppar breder ut sig i "rum som redan tagit deras form" (Ahmed, 2011, s. 138). Att känna sig bekväm, menar Ahmed, är en känsla man sällan är medveten om eftersom det innebär att man smälter in, att man passar in i sammanhanget. Att inte passa in, däremot, då "hamnar det som är i bakgrunden rakt framför en, och liknar en värld organiserad på ett särskilt sätt".

Ahmed använder begreppet *vanevärldar* för att förstå hur vana kan kopplas till det naturliga, det som sker rutinmässigt och som blir som en andra natur. Publika rum formas av kroppars vanebeteenden så att konturerna av dessa rum tar form av de kroppar som bebor dem. I de hetero-

normativa sammanhangen innebär det att heterosexuella cis-kroppar kan röra sig bekvämt genom rummet, ”som om det vore deras hem”. När andra kroppar – i detta sammanhang kroppar som inte är heterosexuella och cis – gör inträde i dessa rum uppstår alltid någon form av reaktion. Närvaron av och närheten till de andra kropparna gör att de välbekanta rummen plötsligt ter sig främmande. Sociologen Nirmal Puwar (2004, s. 43) skriver: ”Människor blir ’ställda’ eftersom en hel världsbild skakas om”. I Hannas och Lindas berättelser är det tydligt att de utgör de ”andra kropparna” och att de, bara genom sin närvaro, får de tidigare hemtama rummen att kännas främmande och annorlunda för dem som bebor dem. Kvinnan som gick upp på scen i Lindas berättelse och kvinnan i Hannas citat som ansåg att homosexualitet är en synd kände sig troligtvis manade att återbringa en (kristen moralisk) ordning genom att predika om det (som de anser) syndiga och felaktiga i att leva som homosexuell. Handlingarna motiveras och försvaras genom församlingsmedlemmarnas hävdanden att de sker av omsorg, då de anser att Linda och hennes fru respektive Hanna och hennes sambo behöver tillrättavisas eftersom de inte lever på ett sätt som är förenligt med församlingarnas moraliska värdegrund.

Maktordningar och queera herdar

Enligt statsvetaren Marion Young (2000) kan förtryck vara en följd av vardagliga och ”normala” föreställningar och beteendemönster som uppkommer och fortgår genom att de inte blir ifrågasatta. Förtryck, hävdar Young, har en strukturell karaktär och drabbar specifika grupper och enskilda individer på grund av föreställningar som ligger inbäddade i traditioner och institutionaliserade regler. Dessa skapas och återskapas systematiskt i samhällets ekonomiska, politiska och kulturella institutioner som en del av kulturen. Förtryck, tystnad och tystande är nära sammanflätat med makt och i detta avsnitt kommer jag, med en betoning på ledarskap, diskutera hur makten kan ta sig uttryck inom de frikyrkliga gemenskaperna. Religionshistorikern Robert Orsi skriver i sin välrefererade bok *The Madonna of 115th Street*:

It is this power that makes us know in our bodies that certain

ways of being are the only appropriate ones for the world, as we are taught the world is. The efficacy and effects of this form of power are manifest in the shame and terror we feel when we transgress the boundaries it establishes (Orsi, 1985, s. xxxix).

Det är meningslöst, fortsätter Orsi, att tala om religion utan att samtidigt tala om makt då "[r]eligion is one of the more effective media by which social power is realized in bodies, just as religion shapes, orients, and limits the imagination" (Orsi, 1985, s. 19). I de frikyrkliga kontexterna inramas maktrelationerna av moraliska och existentiella ställningstaganden och värderingar och i de intervjuades berättelser är makt ständigt närvarande.

Christina talar om sin tid som anställd på ett behandlingshem drivet i kristen regi. Föreståndaren hade en stark maktposition: "Föreståndaren är min pastor, min chef som kurator, min själavårdare, han är mitt allt och han är väldigt auktoritär, en gammal pingstpastor och han styr allting med järnhand". Christina berättar att personalen bodde på området och de förväntades leva sina liv där. Det fanns tydliga regler om att närvara vid minst tre gudstjänster per vecka, delta i kvällsaktiviteter och följa med på evangelistresor. I efterhand ser Christina gemenskapen på behandlingshemmet som en sektmiljö. Hon säger: "Jag har nyss haft en omgång i min terapi igen där jag bearbetar den här tiden, för det var väldigt sekteristiskt och jag levde i en ständig skräck". Hon återger en situation på behandlingshemmet som hon beskriver som en banal händelse men samtidigt som "en de mest livsgenomgripande händelserna i mitt liv". Hon hade fått tillåtelse från en av cheferna att utföra en praktisk förändring i personalbostaden, men när sedan pastorn fick reda på förändringen blev han väldigt upprörd. Christina säger:

Jag blev helt förtvivlad och säger att så här kan ni inte göra mot mig för jag fick ju tillåtelse från en chef och då blir han så otroligt arg och säger att "nu är du ute på farliga vägar, Christina, jag har ett högre andligt ämbete än du och jag står närmare Gud än du och nu är du obstinat och uppstudsig och du kan inte lyssna på Guds röst som jag kan, så nu ska du bara tiga och lyda", så ungefär.

I Christinas berättelse blir det tydligt hur pastorn utnyttjade sin makt som ledare genom att både hota henne och påpeka att han stod närmare Gud än hon. Christina refererar till Knutby Filadelfia och säger att hon känner igen sig i mycket av vad de tidigare sektmedlemmarna i Knutby vittnar om, särskilt när det kommer till maktaspekter och ledarnas roll.²⁶ Hon fortsätter:

Där skulle kvinnan underordna sig mannen och var hon alltför uppkäftig så behövde mannen fostra henne liksom men det blev ju en väldig skillnad. Att överst här är Gud, här är pastorn, här är maken och här är kvinnan. De kunde ju inte alltid urskilja vad som var pastorn, vad var Gud, vad var vad? Och så tänker jag också. Vad var föreståndaren på behandlingshemmet? Vad var Gud? Vad var andra representanter som hade högre andligt ämbete än mig? För mig har det skett en sammanblandning där jag har lite svårt att urskilja, något som också fått konsekvenser i mitt sociala liv.

Christina beskriver att de maktordningar och positioner som var en central del av hennes liv när hon tillhörde de frikyrkliga samfunden fortfarande har ett stort inflytande för henne, trots att det är många år sedan som hon lämnade kyrkan:

Det där att använda sin relation till Gud för att hävda sin makt-position, det har jag känt sen dess... och det har kommit fram i terapin att jag har en rädsla för auktoriteter som jag också har tagit med mig i världsliga sammanhang. För eftersom han även var min chef så har jag svårt att hantera chefer fortfarande. Och det kan låta som en banal händelse, men det var livsavgörande för mig för jag fick då veta att jag kan inte lita på min inre röst, jag måste gå till andra för att veta vad som är rätt och fel. Det knäckte något i mig som aldrig kommer bli helt igen även om jag jobbar med det.

Hon skrattar när hon säger att hon ju vet att hennes chefer på sitt nuvarande arbete inte är utsända av Gud, men blir snabbt allvarlig när hon

förklarar att det svåra kan vara att urskilja vilken makt de besitter, hon säger: "Alltså, vari ligger deras auktoritet? Hur mycket kan jag säga nej? När kan jag säga nej?" För Christina blir det svårt att veta hur hon kan och bör förhålla sig till personer i maktpositioner, något som hon ser är nära förbundet med de maktordningar som finns inom frikyrkliga samfund.

Liksom Christina reflekterar flera av de intervjuade kring ledarskap och den makt som pastorerna har (och ges) inom frikyrkorna. Sofia belyser hur maktdynamikerna ofta hänger samman med hur nära Gud man anses vara. Även hon beskriver sin tidigare församling som sekteristisk och säger: "Det blev väldigt... ja, sekteristiskt på det sättet att det fanns vissa personer som hörde Gud extra mycket och det fanns ingen annan församling som var bra nog, det var väldigt elitistiskt". Sofia återger när hon berättar för sin pastor att hon tror att hon är lesbisk, men då får rådet av pastorn att börja dejta en av killarna i församlingen. Hon säger:

Det viktigaste för mig i livet var fortfarande att tjäna Gud, att vara en rätt kristen och då var det viktigt vad min pastor sa. Och han var i en maktposition gentemot mig och mycket äldre dessutom och ja... men det är ändå pinsamt att jag inte kunde bestämma själv, att jag inte bestämde själv bara att jag är inte kär, liksom, i han, jag är inte intresserad. Jag ville väl så gärna att det skulle... jag ville väl att jag skulle fungera på nåt sätt.

Sofia blev tillsammans med den föreslagna killen under en period, men kände att det var fel; hon var inte intresserad av honom, hon blev ihop med honom mest för att det förväntades av henne och att hon själv så gärna ville "fungera" i enlighet med förväntningarna. Hon ville vara en "rätt kristen" och tjäna Gud och göra sin pastor nöjd, vilket hon idag ser som "pinsamt". Laura minns ett samtal hon hade med sin pastor i samband med att hon lämnade församlingen. Hon berättade för honom att hon är lesbisk och att anledningen till att hon lämnade kyrkan var församlingens syn på homosexualitet:

Jag tänkte ju att jag är tillräckligt saklig för att säga något om det när jag ändå ringde upp eftersom de önskade att man skulle göra

det och då svarade pastorn och jag pratade kort med honom, men han kunde inte bemöta det.

Charlotta: Vad sa han?

Laura: Han kunde inte riktigt bemöta det på... det var ett sånt obehagligt sätt som jag varit med om många gånger och det är därför jag håller mig på avstånd.

Charlotta: Kan du beskriva det obehagliga?

Laura: Ja, men det är väl att... två medmänniskor och sen plötsligt så är man inte det längre. Det finns plötsligt någon konstig hierarki, någon maktobalans där jag är väldigt... ett psykologiskt spel, en märklig situation där jag inte längre är värdig.

Laura har svårt att sätta ord på känslan som uppkom när hon berättade för pastorn att hon är lesbisk. Hon säger att det plötsligt uppstod en maktobalans, en situation där hon inte längre var värdig. Rosmarie funderar över vikten av ett moget ledarskap för att kunna hantera olika åsikter och tolkningar i en församling:

Ett av de problem som finns inom frikyrkan idag är att ledarskapet saknar en förmåga att skapa en atmosfär som är tillåtande och där man kan uttrycka sin åsikt. Och då tänker jag också att i den atmosfären måste man också kunna uttrycka traditionella konservativa åsikter. Det måste också vara accepterat, men man måste också kunna uttrycka nya mer moderna åsikter. Och att man kan ha en bredd av tolkningar av Bibeln. Det tycker jag saknas. Och det är ett stort problem. Det här handlar också om hur moget ledarskapet är. Hur trygga de är som individer om de kan skapa en trygg atmosfär där det är okej att uttrycka andra åsikter, men om ledarskapet är omoget eller svagt då vill de gärna hålla ihop gruppen mycket mer och då blir det mindre tillåtande att uttrycka andra åsikter och då blir det mer en sektliknande grupp. Då vågar man inte uttrycka andra åsikter. Så är det ju.

Rosmarie betonar att pastorerna i en församling har ett stort ansvar att skapa en miljö där medlemmarna kan känna sig trygga men också fria att våga uttrycka sina åsikter. Detta är något som flera av de intervjuade återkommer till. De påtalar att de värderingar och tolkningar som pastorerna har genomsyrar hela församlingen. Pastorerna har således ett ansvar för gruppens helhet och för vilka synsätt som ska råda inom ett samfund. Samtidigt har de en viktig funktion i att vara (kristna) förebilder och agera som en länk mellan församling och Gud. För Sofia blev det uppenbart att hon saknade en ledare, en pastor, i samband med sitt bröllop. Trots att hon inte hade varit medlem i någon kyrka på många år kände hon ett tydligt tomrum när hon och hennes blivande fru planerade bröllop:

När vi skulle börja prata om vilken kyrka och vilken präst blev jag så ledsen när jag insåg att jag levde kvar i en gammal föreställning av att i mitt gamla liv, innan jag kom ut då, hade jag... då hade man alltid en pastor. Man hade alltid en som var min herde [skrattar]. Det är så himla svårt att förklara men det är... det är återigen så här en lite pinsam sak att titta tillbaka på att vad innebär det... att man ska ha nån slags ledare. Det är så gammeldags på nåt sätt att tänka så. Men då insåg jag, nu när vi pratar om bröllop, att jag har ingen pastor. Jag har ingen pastor! Jag blev påmind om vad det var jag lämnat och vilka revor som finns kvar. Vilka tomrum som finns kvar. I vardagliga livet så ser jag dom inte eller låtsas inte om dom, men ibland blir jag väldigt påmind om dom. Det är som en fantomsmärta. Självklarheter som fanns där men som inte finns längre.

Sofia refererar till att "ha en herde". Herde är ett bibliskt begrepp som främst används för att beskriva Jesus position bland människorna, men det används också om betydelsefulla ledare inom församlingarna. Även Paula använder herdebegreppet när hon talar om pastorn i den församling där hon tidigare var medlem: "Men om pastorn är en person som inte kan ta ansvar för mig, inte kan viga mig i sin församling, som inte kan släppa in min familj och erkänna den som den är, varför skulle han vara min herde?"

I Sofias och Paulas liksom flera av de övriga intervjupersonernas be-

rättelser, blir det tydligt att en pastor är så mycket mer än en ledare för församlingen. Pastorn är en förebild, en person som står nära Gud, som har ansvar och som församlingsmedlemmarna har stort förtroende och tillit till.

Queera herdar och vikten av förebilder

Majoriteten av dem jag intervjuat talar om vikten av förebilder inom frikyrkorna i frågor som rör sexualitet och hbtq. Det kan vara personer med ledningsfunktioner, som pastorer, äldste, styrelsemedlemmar och diakoner. Det kan också vara personer som agerar förebilder, inger förtroende, som arbetar för mångfald och öppenhet i frågor som rör hbtq, relationer och intimitet. I majoriteten av intervjuerna har ledarskapets betydelse i församlingarna kommit upp och det framkommer tydligt att ledarskapet har en avgörande betydelse för huruvida man vågar vara öppen som hbtq-personer eller ej. Hanna beskriver det så här: "Församlingen är ganska liten och vi är helt klart det första hbtq-paret som är där, men i och med pastorns inställning och att hans dotter är flata är det på nåt sätt okej, vilket smittar av sig. Man får tycka som han och då gör man det i den frågan". Även Sam refererar till pastorns makt och inflytande i samband med att lagen ändrades 2009 och det blir tillåtet för samkönade att gifta sig. Det blev då en diskussion i församlingen; många var emot samkönade vigslar:

Flera i församlingen, föräldrar till mina vänner var väldigt tydliga med att vi ska inte ha samkönade vigslar i vår församling: "Om vi väljer detta så kommer vi kliva ur", liksom. Men vår pastor gjorde motstånd, med hans övertygelse så ska alla kunna få gifta sig, så om man kommer fram till att inte viga samkönade par i församlingen så behövde han gå ner i tid för att kunna fri-lansa vid sidan av för att kunna viga samkönade par.

Pastorns tydliga hållning ledde till att ett beslut fattades där samkönade vigslar blev tillåtna. Sam berättar också att han alltid har känt ett stöd i hans olika komma ut-processer, först som bi, sedan lesbisk och slutligen som trans:

Jag tror också att pastorn och några till förstod ganska tidigt, eller så här... såg mig hängla med folk och förstod väl att jag inte var hetero, ungefär så, och var nog ganska noga med att säga det, backa upp det och säga att vi var en fin grupp. För att de också visste att det fanns lite andra röster i kyrkan, liksom.

Även Pontus berättar med värme om hans pastors reaktion när han kom ut som bisexuell:

Han tog tag i mig en gång och sa: ”Jag hörde att du berättade det här, det var jättemodigt. Behöver du sätta dig och kolla på några bibeltexter så kan vi göra det så kan jag förklara hur man kan tolka det”.

Charlotta: På ett mer bejakande sätt?

Pontus: Ja, precis. Han sa att ”jag tycker det är helt okej, vi stöttar dig och ja, inga konstigheter”. Så han var verkligen stöttande och ville verkligen vara till hjälp.

Erik, som idag är runt 30 år, berättar att han insåg att han var gay för tre år sedan. Han reflekterar över varför det tog så lång tid att förstå och erkänna det, både för sig själv och omgivningen. Han säger konstaterade: ”Jag har aldrig haft några förebilder, jag har fortfarande otroligt få hbtq-relationer, vänskapsrelationer. Jag känner nästan ingen”. Jag frågar om han tror att det hade gjort någon skillnad om det funnits vänner eller förebilder och han svarar:

Ja, det tror jag verkligen [...] Många av de här tankarna som funnits i mig, att varför hittar jag inte nån, varför är jag inte tillsammans med nån, som jag tänkte under större delen av uppväxten, har ju haft olika svar, men det har aldrig varit på kartan att svaret är [att jag är] homosexuell. Så tänker jag kring det. Alternativet har inte ens funnits. Jag har inte sett det.

Samtidigt som många understryker betydelsen av att de ledande i en församling är bejakande i frågor som rör hbtq och att det finns en pastor

som man har förtroende för, påpekar flera också vikten av att själv agera som förebild: att våga stå upp för den man är och våga vara öppen som hbtq-person. Detta är något som även etnologen Susanne Lindström beskriver i sin avhandling *En kamp om rummet: En studie av heteronormativitet i Svenska kyrkan* (2005), där hon bland annat intervjuar homosexuella präster. Flera av de intervjuade i hennes studie beskriver vikten av att vara öppen med sin sexuella identitet för att underlätta för andra i deras identitetsprocesser: "Att vara öppen blir detsamma som att vara ärlig", sammanfattar Lindström (2005, s. 131). På liknande vis resonerar Herman när han säger: "Varje person som inte kommer ut gör det ännu svårare för nästa person att komma ut". För honom har det varit oerhört viktigt att i rollen som pastor arbeta med frågor som rör hbtq och att skapa en bejakande församling. Han fortsätter:

Varje gång som jag har pratat med konfirmander om killar och tjejer och sex och kärlek så har jag alltid berättat om mig själv och jag har alltid sagt att det är okej. Även om dom kommer från församlingar eller sammanhang där det inte är okej så får de höra min åsikt och det intressanta är att... nu finns det de som har kommit ut till och med som trans. Jag får bekräftelse på bekräftelse att jag var en av de viktigaste personerna, det jag sa och hur jag var, som har gjort att deras process inte behövde dröja eller si och så. Vi måste ha förebilder och vi måste ha exempel. Det kan inte bara vara teorier och nåt som händer någon annanstans.

Herman får återkommande höra att han varit en viktig förebild för många ungdomar. Jag undrar om han kan tycka att det blir krävande för honom att "agera talesperson" och vad han tänker kring att det inte är alla som orkar eller vill ta kampen. Han svarar:

Alla är ju inte frontfigurer. Om nån hade sagt till mig att "nu måste du stå på barrikaderna, krossa bilder som är förlegade eller lyfta fram en teologi som befriar", om jag hade fått hela det paketet förklarat för mig, då hade jag kanske inte orkat eller velat. Jag drevs av kallelsen att tjäna Gud som pastor. Det var mitt fokus, sen blev allt det här andra liksom med, men om jag hade

fått hela bilden lagd i mitt knä, att ”nu ska frikyrkan förändras och det ligger på dig”, aldrig!

Flera av de intervjuade vittnar om att det är svårt och energikrävande att i egenskap av homo/bi eller transperson driva hbtq-frågor. Herman, liksom flera andra, betonar vikten av att skapa gemenskaper med andra hbtq-personer, men också med allierade eftersom det är svårt att driva frågorna på egen hand. Jag återkommer i slutkapitlet till hur intervjupersonerna diskuterar olika strategier och tillvägagångssätt för att forma en öppen och tillåtande kyrka där alla är välkomna.

6. Sexualiteter, intimiteter och queera utrymmen

Den paradoxala (frikyrkliga) sexualiteten

Under intervjuerna blir det tydligt att dem jag möter har reflekterat mycket kring sådant som rör sexuella beteenden, uttryckssätt och relationer. De beskriver att de återkommande har behövt (och behöver) omförhandla de normer och synsätt som de fått med sig från kyrkan då dessa krockar med såväl de samhälleliga som de egna, senare formulerade normerna. Återkommande beskrivs sexualiteten som ett sätt att avgöra om man är en god kristen. Denna upptagenhet kring sexualitet granskar Foucault i *Viljan att veta* (1976/2002), där han gör upp med vad han kallar ”förtryckarhypotesen”, antagandet att sexualiteten är förtryckt och nedtystad. Han vänder sig mot uppfattningen att sexualitet blivit undanträngd och tabubelagd och menar istället att det under de senaste århundradena har skett en ”explosion av tal”. I den kristna andligheten, i litteraturen, medicinen och vetenskapen har sexualiteten kartlagts, diagnostiserats och kommenterats. Utifrån Foucaults resonemang kan sexualiteten i de frikyrkliga sammanhangen te sig paradoxal. Å ena sidan beskrivs ofta en tystnadskultur kännetecknad av tabu och skam och där sexualiteten ska förpassas till den privata sfären inom äktenskapet, å andra sidan finns en upptagenhet kring sexualitet som skapar ett behov av att tala, undervisa, skärskåda och bekänna samt skapa normer kring det som har med sexualitet att göra. Flera av de intervjuade belyser denna paradox. Ulrika säger:

Man skulle inte ha sex innan äktenskapet men folk pippade högt och lågt på de här lägren och blev av med oskulden och jag med.

Väldigt så här sexuellt. Sexuella grejer, liksom. Som jag kunde uppleva inte fanns i skolan. Det var inte alls samma fokus på det utanför kyrkan, liksom inte samma *hang-ups* på det sexuella.

Jag frågar henne varför hon tror att det var så sexualiserat och hon svarar: "För att det var så himla förbjudet. Det var så förbjudet och det var så tabu... men jag vet inte, jag har funderat mycket på det där". Med avstamp i Foucaults tankegångar konstaterar idéhistorikern Karin Johannisson (2010) att i samhällen med starka morallagar och tabun är sexualiteten samtidigt ständigt närvarande och något som genomsyrar hela tillvaron. Johannisson beskriver hur de perspektiv på sexualitet och intimitet som dominerar i vår kontext och samtid har vuxit fram ur kristendomens moraletik. Denna härstammar från ett renlevnadsideal där celibatet ansågs vara högsta formen av moral. Men, skriver Johannisson, då Gud uppmanat människorna att vara fruktsamma kunde inte fullständig avhållsamhet förespråkas. Detta kom att innebära en grundkonflikt mellan plikten att reproducera släktet och en strävan efter att förneka kroppsliga lustar. Kompromissen blev att den enda tillåtna sexualiteten var den som skedde i reproduktivt syfte. Denna sexualmoral har genomsyrat det västerländska samhället ända fram till vår tid och resulterat i vad Johannisson (2010, s. 126) kallar en "utpräglad sexualfientlig och skuldtyngd kultur".

Ett kristet förhållningssätt

I kristna sammanhang är det av vikt att lära ut ett "kristet förhållningssätt" till sexualitet, och för att kunna agera som en anständig kristen behöver man i tidig ålder lära sig vad som hör till den "goda", tillåtna sexualiteten. Här blir paradoxen tydlig, för samtidigt som sexualiteten utgör en viktig del av att vara en respektabel och en god kristen så betonar flera intervjupersoner att det inte finns något språk för att tala om detta. Lo säger:

Sen har det ju varit en process för mig för jag har ju varit tvungen att hitta ett språk för sex och sexualitet, om vad det egentligen är, för det märker jag ju också att i kyrkan är det ganska *mutat* [tystat] vad det gäller sex och det är jättekonstigt. Så man får väl liksom inget språk för det där. Och det är ju ett rejält problem för

alla de här stackars duktiga som gifter sig och ska tvingas ha sex och det blir bara hemskt [...] som världens minsta anorektiska tårtbody ur en jättestor tårta, typ.

Lo resonerar över att den frikyrkliga moralen på många sätt påminner om en radikalfeministisk moral när det gäller sexualitet. När hon väl insåg att hon hade fört över sina tidigare frikyrkliga ideal – som att inte ha penetrerande sex – till en feministisk kontext satte det igång en rad tankar hos henne om vad sexualitet är och varför hon inte sett intima praktiker med kvinnor som sex, och vad egentligen det innebär att leva i en intim relation. Hon säger:

Jag hade väldigt länge en princip att jag inte skulle ha sex med någon för att jag tyckte att... framför allt en man då, eller penetrerande sex skulle jag inte ha. Jag hade gjort en frikyrklig bedömning av sex men sen bara flyttat kontexten till en slags feminism, så då var det som att jag över en natt slutade med det. Det var också som... Vad är sex ens? De här sakerna är ju egentligen sex, men jag har inte tänkt på dom som sex för det handlar om kvinnor, och vad blir det för en konstig syn på min sexualitet då? Menar jag inte att det är sex och varför i så fall? Man har en ram som går att flytta runt och det är så man agerar själv också. Så då gjorde jag en liten *all over night*-förskjutning av det, men det är väl också en frikyrkoskada... jag har väldigt svårt att förhålla mig till hur man bygger en sund sexualitet eller vad en bra relation är och hur man ens ska kunna leva i det, vad det nu är.

Liksom Lo pekar flera av intervjupersonerna på svårigheten att skapa relationer och att ha sex, eftersom kärleksrelationer, intimitet och sexualitet har varit nära förknippat med moral och känslor av skam och synd. När jag träffar Sofia för en andra intervju reflekterar hon över de frågor som jag ställde under den första intervjun. Hon säger:

Varken jag själv eller någon annan har ställt den typen av frågor som handlar om lust och attraktion och när jag ser på de åren där jag var på ett sätt i förnekelse eller blind för mig själv [...] var var

min sexualitet då? vad var det? vad hände i min kropp? och vad beror det på att jag inte har fått den typen av frågor eller att jag själv inte har ställt den typen av frågor? Och då tänker jag att i många av de sammanhangen som jag har pratat om det i, så är det ju fortfarande kyrkliga sammanhang som kanske är lite så här... det är kanske lite tabu fortfarande med kroppslighet och sexualitet överhuvudtaget.

Lena beskriver hur sexualitet och lust varit omgärdat av tabun utan ett tillgängligt språk för att sätta ord på det som känts och upplevts. Flera av de intervjuade påtar det svåra med att veta vad det innebär att ha en relation och att ha sex ”på rätt sätt”. Signe, till exempel, kopplar samman sin marginaliserade position som hbtq-person i kyrkan med att hon utvecklade det hon nu ser som en destruktiv sexualitet:

Att en destruktiv sexualitet fick ta stor plats tänker jag är kopplat till min identitet som hbtq-person och som marginaliserad i kyrkan på grund av min identitet. Och att jag tänker att jag tog en destruktiv sexualitet, att det är ihopkopplat. Om det hade varit något annat jag mått dåligt över så kanske jag tagit nåt annat, som alkohol eller så.

Jag frågar på vilket sätt sexualiteten var destruktiv, hur den yttrade sig, och hon svarar: ”Det var många olika sexpartners och också sexpartners som jag egentligen inte ville ha och det blev mer och mer och tog större plats, som ett missbruk”. Signe påbörjade ett tolvstegsprogram för sex- och kärleksberoende som hon beskriver hjälpte henne att bryta det destruktiva mönstret:

Jag hittade till ett tolvstegsprogram för sexmissbrukare och där kom jag tillbaka till kyrkan. Genom det programmet. Jag kom tillbaka på ett sätt som blev jättemycket mera aktivt. Eftersom tolvstegsbehandlingen bygger på att man skaffar sig en relation till en högre kraft och då blev det naturligt för mig att gå till den kristna tron, för det var den jag hade haft.

Tolvstegsprogram för sex- och kärleksberoende är en form av självhjälpsgrupper baserad på religiös grund. Programmen, som finns på flera platser i Sverige, är uppbyggda på samma principer som Anonyma Alkoholister (AA), där deltagarna träffas regelbundet för att stödja varandra och genomgå de tolv steg programmet består av. Signe berättar vidare om hur programmet fungerar och reflekterar över hur stor inverkan det har haft på hennes liv:

Man kan vara med på möten och där får man höra om stegen och där kan man skaffa sig en sponsor och sen är själva stegarbetet tillsammans med sponsorn, en person som har gjort samma resa och som berättar "så här gjorde jag i steg 1 och så här var det för mig och så här kan man göra". Så då är arbetet tillsammans med den personen. Sen kan man gå på mötena, vilket jag gjorde väldigt regelbundet för att få gemenskapen och vilket var väldigt viktigt för mig. Dels att hitta tillbaka till tron, dels är ju en stor del av programmet att göra en inventering, alltså rädslor och ilska och så som det är i många terapier och se över sina relationer och försöka leva annorlunda i dom. Alltså det här har förändrat hela mitt liv.

När Ulrika lämnade kyrkan i tonåren utvecklade hon vad hon idag beskriver som sexuella självskadebeteenden. Hon säger:

Jag trodde att alla utanför kyrkan har massor sex, att de missbrukar droger, det var ju så vi var uppfostrade. Vi hade fått se filmer och hela tiden det här hotet och hur mörkt det är att inte vara frälst. Så jag trodde ju att det är sex, det är droger, det är alkohol, det är fester, gränslöshet, det är det som gäller. Och jag ville ju inget annat än att passa in. Jag kände mig som en invandrare. Typ som att jag klev in i en ny värld.

I slutna värdekonservativa religiösa miljöer görs ofta en tydlig gränsdragning mellan samfundets liv och "det världsliga" livet. I den omgivande världen anses råda ett moraliskt förfall där människorna inte är skyddade från djävulens frestelser. När Ulrika lämnade kyrkan hade hon svårt att

navigera i den nya världen, hennes enda förståelseram var den som hon fått med sig från kyrkan. Ulrika gjorde vad hon trodde krävdes av henne för att passa in, hon fortsätter:

Jag börjar prova droger, ta droger regelbundet, drack mycket, festade mycket. Sen hamnade jag i lite sexuella självskadebeteenden för jag trodde ju där till en början att det var normalt. Att alla okristna tjejer har en massa sex, sen fattade ju jag att nä så är det ju inte.

Flera av de intervjuade reflekterar kring svårigheten att veta vad en fungerande sexualitet innebär då de aldrig har fått möjlighet att tala, förstå eller utforska sexuella praktiker och beteenden utanför de heterosexuella. Andra sorters sexualiteter har helt enkelt inte funnits inom deras förståelsesfär.

”Har vi legat med varandra nu?”

Även Liselotte reflekterar kring frikyrklighetens syn på intimitet och relationer och säger: ”Vad dåligt rustade människor som inte tillhör normen blir i att ta hand om sina relationer. Det kan slå så fel liksom”. Jag ber henne utveckla och hon fortsätter:

Det är så väldigt tydligt i vilka former allt ska ske och det finns till och med äktenskapskurser som du kan gå inom kyrkan. Och det finns ramar och människor att spegla sig i att ”så här gör vi här”. Som en färdig mall. Sen kan man ju undra hur sunt det är men ändå att det finns. Och sen det här totalt förbjudna då, som också finns, om man fungerar som jag gör, men att... man lägger locket på helt enkelt.

Liselotte menar att det är tydligt definierat vad som utgör en god sexualitet för heterosexuella personer, men för hbtq-personer finns ingen ”färdig mall”; hbtq ses snarare som något förbjudet, något som inte bör finnas eller åtminstone inte synas. När hon väl blev tillsammans med en kvinna hade hon svårt att veta vad som var rimligt, hon säger: ”Det var både liksom fantastiskt och väldigt svårt, därför att jag hade ingen trä-

ning. Jag kunde liksom inte riktigt förstå vad som var rimligt och inte rimligt”. Hon fortsätter: ”Det här att bli skolad in i att normen ska vara perfekt, det finns ingen plats för misstag och sen upptäcka att jag är inte intresserad av killar, jag är intresserad av tjejer, då blir det på nåt sätt att ’var är kartan för det här då?’”.

Sofia har liknande upplevelser. Hon berättar att när och hon hennes flickvän hade sex för första gången var hon osäker på om det verkligen gick att benämna som sex. Hon säger:

Jag frågade henne efteråt, har vi legat med varandra nu? Jag tror att jag var så inställd på att sex är ju liksom penetration och det går till så här, då ska de här detaljerna finnas. Det ska finnas kuk och fitta. Så att jag visste inte ens om det gick att benämna det som vi hade gjort som sex.

Ett sätt att få förståelse för hur heteronormativiteten osynliggör den mångfald av sexualiteter som finns är att utgå från antropologen Gayle Rubins *välsignade cirkel* (1984). Genom cirkeln – som består av två cirklar, där de ”goda” och socialt accepterade sexuella handlingarna placeras i innercirkeln och de ”dåliga” och ”onormala” handlingarna finns i den yttre cirkeln – kan man undersöka hur sexuella handlingar och beteenden har olika status i samhället. Den sexualitet som sker mellan en man och en kvinna, ur samma generation, i ett monogamt förhållande är den sexualitet som är samhälleligt mest önskvärd. Om de sexuella handlingarna är samkönade, inbegriper mer än två personer, har inslag av pornografi, rollerkar, sexleksaker eller pengar ses de som dåliga. Den goda sexualiteten belönas, medan de mindre accepterade utsätts för osynliggörande eller utpekande. Genom att särskilja god och dålig sexualitet skapas inte bara en polarisering, utan vidmakthålls även en föreställning om vad som anses naturligt och normalt. För att kunna ringa in vad som är den normala och förväntade sexualiteten behövs en motpol som representerar den felaktiga sexualiteten. Religionsvetaren Daniel Enstedts avhandling (2011) beskriver hur Svenska kyrkan gör en tydlig åtskillnad mellan den ”goda” och den ”dåliga” homosexualiteten. Den goda, genuina, homosexualiteten är den som efterliknar det kärleksfulla, heterosexuella, tvåsamma äktenskapet. Den genuina homosexualiteten är således skapad till hetero-

sexualitetens avbild, och endast då kan den få en plats i Svenska kyrkan. Intervjupersonerna beskriver i den här boken att den ”goda homosexualiteten” i de flesta frikyrkliga sammanhang utgörs av den som inte ”levs ut”. I majoriteten av de frikyrkliga samfund vi rör oss i här hör således ”den goda sexualiteten” endast hemma i det heterosexuella äktenskapet.

Trans och bisexualitet – den monogama och binära ordningens hot

Historikerna Svante Norrhem, Hanna Markusson Winkvist och Jens Rydström (2015) beskriver att bisexualitet länge betraktats med miss-tänksamhet av såväl hetero- som homosexuella. Dels har den setts som en ”bekväm täckmantel” (s. 158) som använts för att dölja homosexualitet, dels har den blivit betraktad som en fas som går över när personen väl blivit tillräckligt trygg i sig själv och vågar stå för sitt rätta jag. Detta har inneburit att bisexualiteten blivit ifrågasatt och många bisexuella vittnar om att de osynliggörs och marginaliseras. Enstedt (2011) redogör för att bisexualiteten har fått överta den roll som homosexualiteten tidigare spelat: som den rådande monogama ordningens hot. I de frireligiösa kontexterna blir detta tydligt. Pontus säger: ”Folk har förutfattade meningar om bisexuella människor och jag känner inte att jag lever upp till dom”. Jag frågar honom vad det kan vara för förutfattade meningar och han svarar: ”Att man inte kan bestämma sig. Ja. Mest så, i mångt och mycket. Innan jag kom ut så kunde jag tänka att jag inte behöver komma ut för jag kan välja att bli ihop med en tjej, men det märkte jag ju efter ett tag att det inte var ett hållbart sätt att tänka”. Pontus ger uttryck för en hållning som flera har påpekat är vanlig i de frikyrkliga sammanhangen: att genom att definiera sig som bisexuell anses personen kunna välja ett heterosexuellt liv. Även Lo belyser uppfattningen att som bisexuell kan du välja den ”rätta” heterosexuella vägen. Hon ser likheter mellan bisexualitet och en transidentitet:

Kanske att det finns en likhet mellan det bisexuella och trans-varandet. Att de har lite två sidor där det finns en idé om att det går att välja den rätta vägen men att man tar fel, och att det är ett aktivt val man använder för att förstöra. Och i den aktiva

handlingen bedriver man som en vandalism mot kyrkan, mot samhället, mot bra värderingar.

Både Pontus och Lo sätter fingret på något viktigt då de hävdar att bisexuella och icke-binära anses ha ett val och därmed också en möjlighet att välja ”rätt” väg mot ett heterosexuellt cis-liv. Om personen då väljer ”fel” väg ses det i de värdekonserverativa frikyrkliga kontexterna som ett aktivt ställningstagande för ett syndigt och felaktigt leverne.

Christina definierar sig idag främst som lesbisk, men ser det som viktigt dels från politisk ståndpunkt, dels ur hennes eget livsperspektiv att definiera sig som bisexuell. Hon säger:

Jag tycker det är viktigt att definiera mig som bisexuell politiskt sett, eftersom bisexuella är så oerhört stigmatiserade, men jag är lesbisk emotionellt, så att säga, men jag vill inte förneka min bakgrund och de relationer jag har haft heller. Men det har varit en lång vandring, men jag är nog mer flata idag än jag är bi, men ibland vill jag lyfta fram det eftersom jag har den bakgrunden och i ett livsperspektiv.

Forskning visar att bisexuella är mer stigmatiserade och utsatta än hetero- och homosexuella. I studier har det framkommit att bisexuella unga kvinnor genomgående har betydligt högre risk för psykisk ohälsa än såväl hetero- och homosexuella kvinnor (se t.ex. Folkhälsomyndigheten, 2020). Det är inte fullständigt klarlagt varför hälsosituationen är sämre och riskfaktorerna fler för bisexuella än för homo- eller heterosexuella, men enligt en rapport från Forte (2021) kan det handla dels om att bisexualitet är mindre synligt i samhället och att bisexuella mer sällan är öppna med sin sexuella läggning, dels om att bisexuella kan ha svårare att känna sig helt inkluderade i hbtq-gruppen. För att vidare undersöka varför bisexuella och transpersoner är särskilt utsatta i samhället kan vi ta hjälp av filosofen Jacques Derrida (2001). För att kunna förstå ett fenomen, menar Derrida, måste vi också lära känna dess motsats. Han belyser hur identifierandet av exempelvis kvinna eller man, heterosexuell eller homosexuell sker genom dess dikotoma betydelser. Det är genom motsatspar vi skapar vår förståelse av världen. När det kommer till bisexualitet och icke-binära

könsidentiteter finns ingen given motsats, vilket enligt Derrida innebär att kategorierna riskerar att bli svårförstådda.

"Kavla upp ärmarna och var lesbiska!"

Signe, som är drivande och engagerad i frågor som rör hbtq och som också levt öppet som lesbisk under flera år, reflekterar över att hon tidigare har sett bisexualitet som något problematiskt:

Jag har sett ner mycket på bisexuella. Ja... jag vet egentligen inte... men för att jag har tänkt att det behövs mer samkönade relationer och då borde fler bisexuella ändå välja att vara med personer av samma kön för då... och det här är ju helt stört... men för då bidrar de mer i kampen. Och det här resonemang-
et blir ju helt bakvänt för om kampen handlar om att man ska kunna välja den kärleken som kommer till en... och så säger jag "att ni bisexuella får ju faktiskt skärpa till er lite och kavla upp ärmarna och vara lesbiska!"

Signe beskriver en hierarki mellan att föra en kamp för samkönade relationer och att föra en kamp för att alla ska kunna välja "den kärleken som kommer till en". Hon var tidigare av åsikten att det är de homosexuellas rättigheter som behöver premieras, men har landat i att kampen bör bestå i att alla ska ha rätt att älska den de vill och ha möjlighet att uttrycka den könsidentitet de vill. När hon reflekterar över hur hon själv definierar sig återkommer hon till kampen inom kyrkan och säger att hon har försökt att vara enbart lesbisk för att passa in i den kampen:

Jag har känt att det är starkare med kvinnor och om det är de här tre orden att välja på, homo, bi och hetero, då är jag mest lesbisk. Men sen har jag tänkt att jag är mer en åtta. Det är som en skala jag haft, att noll är hetero och tio är homosexuell och då har jag tänkt att jag är en åtta. Men så är det ändå som jag har försökt att tvinga in mig själv i tian för att passa in i kampen.

Signe, liksom flera av de andra intervjuade, ser den sexuella läggningen eller könsidentiteten som flytande och föränderlig, men uttrycker samti-

digt en oro över att denna hållning ska användas mot henne i de frikyrkliga miljöerna. Lite längre fram i intervjun berättar Signe att hon nyligen träffat en man och blivit förälskad, något som hon har haft och fortfarande har många betänkligheter kring. Hon säger:

Jag tänker att det har mycket med konservativa personer att göra, som tänker att man kan använda olika omvändelseterapier. De får inte tro att jag har blivit en person som har blivit omvänd. Tänk om de tror att jag har blivit omvänd!

Charlotta: Att de kan komma att använda dig som exempel, typ hon var lesbisk men nu är hon tillsammans med en man?

Signe: Ja. Exakt! Och jag har väldigt svårt att släppa det. Det behövs fler samkönade relationer i frikyrkan. Och jag kanske inte kommer vara en av dom och på ett sätt är det en sorg. Alltså för att det är en tänkt del av min livsberättelse och så verkar det som att det inte kommer bli så.

Enligt Norrhem, Rydström och Winkvist (2015) har kategoriseringar som hetero-, homo- och bisexuell kommit att stänga in människor i identitetsistället för handlingskategorier. I förståelsen av dessa begrepp, menar de, finns ett förgivettagande av könstillhörigheten, där den homosexuelle ska känna begär till någon av samma kön, den heterosexuelle till någon av motsatt kön medan den bisexuelle är könsöverskridande i sitt begär. Detta antagande är grundat i essentialistiska och binära föreställningar där det görs en tydlig skillnad mellan män och kvinnor. Dessa essentialistiska föreställningar är som vi har sett starkt förankrade även i den kristna livsåskådningen.

Sexualiteten som flytande

En del av de intervjuade har svårt att identifiera sig utifrån sexuell läggning och kön; några anser det vara överflödigt och onödigt. Hanna resonerar kring att sexualiteten är föränderlig över tid:

Jag såg mig själv som straight tills jag var i mina tidiga 20 och sen tänkte jag på mig som bi tills jag var 25, men jag kom inte

ut förrän jag var 25. Och nu ser jag mig som flata. Men jag var ganska övertygad om att jag var straight tills jag var 20. Jag hade pojkvänner och så [...] Jag skulle inte kunna tänka mig att ha relationer med män nu, men det var bra relationer och jag minns att jag verkligen var förälskad, så på nåt sätt, hur konstigt det än... man ser på sexualitet som så grundad och satt, men på nåt sätt är den inte det.

Julia, som genomgår en könsbekräftande utredning, reflekterar över ovissheten i hur hon kommer att identifiera sig när utredningen är klar. Hon säger:

Jag tänker på mig som lesbisk som jag ser det nu. Jag tänker så. Men jag vet inte. Jag kanske kommer tänka annorlunda med tiden. Att jag kanske påverkas åt andra håll, det har jag hört från andra. Framför allt det här... att jag känner att om jag kommer få en konstgjord vagina så kan jag ändå tänka att jag vill känna det som en kvinna brukar känna. Alltså... så det finns den tanken att det kanske kan bli mer aktuellt om jag kommer till den punkten att jag gör en operation. Men det har jag förstått att man får vänta länge på att det ska läkas. Men man är ju på gång ändå. Jag vet inte, jag tror att det kommer andra tankar naturligt om man inte har den här penisen längre, om den inte finns. Den är omgjord. Så det kan bli annorlunda. Ja. Ingen aning.

I teologen Marcella Althaus-Reids (2004) konstruktivistiska queera teologi ses såväl kön och sexualitet som tro som föränderliga och instabila. Hon är dock noga med att poängtera att hon inte förnekar individer som erfar sin sexualitet eller identitet som stabil och oföränderlig. Queer teologi, menar hon, handlar inte om att det finns ett sätt, eller en berättelse, som är den rätta. I likhet med Althaus-Reid menar teologen Mark Jordan (2011) att man bör undvika att lyfta fram en (sexuell) berättelse som den rätta eller sanna berättelsen. Jordan diskuterar sexuella skript som reglerar hur människor berättar historier om sina liv. Dessa skript kan begränsa hur människor tolkar sig själva och sina beteenden, och har också förmågan att skapa ”bra” och ”dåliga” sexuella praktiker. Detta,

menar Jordan, är tydligast i heteronormativa kontexter, men kan också ske i queera sammanhang. Ett exempel han ger är när en lesbisk kvinna som ibland väljer att ligga med män betraktas som "sämre lesbisk". Althaus-Reid (2004) menar att sexuella berättelser måste prövas utifrån vilka effekter de har på människors liv och eftersom människoliv alltid är i rörelse och människan aldrig "har" sig själv i någon fullständig och komplett mening kommer våra sexuella berättelser att återspegla rörelserna i våra liv.

Förkroppsligade ritualer, karismatiska uttryck och erotiserad andlighet

I sitt författarskap återkommer Per Olov Enquist ofta till de västerbottenska, evangelikala miljöerna han växte upp i. I ett samtal med journalisten Eric Schöldt reflekterar han kring den religiösa erfarenheten i relation till den erotiska. Han säger: "Den religiösa erfarenheten bottenar i en sensuell, erotisk erfarenhet och den är svår att beskriva. Men människor som upplevt den vet vad det är och till dom kan man vinka och säga 'jag vet – du vet'" ("60 minuter", 2014).

Det erotiska har varit ett svårhanterligt område för såväl filosofi som teologi, skriver filosofen Jonna Bornemark i sin bok *Kroppslighetens mystik* (2015). Hon utgår från beginen och nunnan Mechthilds av Magdeburg liv i 1200-talets Tyskland. I Mechthilds texter står sinnligheten, kroppsligheten och erotikerna i ett nära samband med den religiösa erfarenheten. Bornemark skriver: "relationen till det gudomliga [kan] inte skiljas från Mechthilds kroppsliga erfarenhet", där kärleken mellan Mechthild och Gud är "intimt förbunden med det erotiska begäret och laddningen mellan de två" (Bornemark, 2015, s. 170–171). I vissa av de berättelser jag får ta del av i intervjuerna är de kroppsliga och sinnliga erfarenheterna nära förknippade med de religiösa. Till exempel Anna anser att det är oförenligt att leva ut homosexualitet som kristen; hon beskriver att relationen till Jesus fyller det tomrum som uppstår av försakandet av en mänsklig kärleksrelation:

Jag har fått en väldigt stark kärlek till Jesus också i det här, att han har stått med mig.

Charlotta: Kan den kärleken från Jesus väga upp, att det gör det lättare att vara utan mänskliga kärleksrelationer?

Anna: Jag tror faktiskt att det kan göra det. Att Jesus kan fylla upp det behovet i mig, behovet av kärlek och närhet. Att han fyller mig med sin kärlek och att han hjälper mig på det sättet. Att han fyller upp de här sårn.

För Anna blir det tydligt att relationen till Jesus kan fylla behovet av kärlek och närhet, vilket gör det lättare för henne att motstå mänskliga (homo)sexuella begär och relationer.

I sin fenomenologiska studie av karismatisk kristendom sätter Csordas (1997) kroppen i centrum för hur människor förstår och orienterar sig i sin omgivning. Med utgångspunkt i filosofen Maurice Merleau-Pontys (1962) begrepp förkroppsligande (*embodiment*) undersöker Csordas hur all varseblivning utgår från kroppen och dess sinnen. Erfarenheter och upplevelser är enbart möjliga genom kroppen och det är med kroppen som vi kan navigera i världen. Genom att exemplifiera med praktiker och uttryck som förekommer inom den karismatiska kristendomen så som tungotal och ”falla i anden” visar Csordas hur dessa förkroppsligade ritualer å ena sidan är inlärda som en del av gemenskapens habitus, å andra sidan tolkas de som kommande från Gud. För flera av intervjupersonerna, i synnerhet de med erfarenhet av karismatisk kristendom, är dessa ritualer vanliga. De berättar om förbedjan, lovsång, tungotal och att ”falla i anden” som dels bör förstås som en intensifiering i förhållandet till Gud och den helige Ande, dels som en process som alstrar gruppdynamik och emotionell energi till dem som upplever ritualerna (jfr Collins, 2005). I Tanya Luhrmanns studie av Vineyard i USA beskriver hon förbönssituationer, *prayer huddles*:

One person in the center, usually crying and in distress; the rest of the group crowded around with their hands on the person or (if they could not reach) their hands on the people who were touching the person in the center, as if the physical connection

carried supernatural connection. (Many of them believed it did)
(Luhrmann, 2012, s. 112).

Luhrmann förstår dessa praktiker som kroppsliga; det är genom sina kroppar som deltagarna lär sig att uppleva Gud. Samtidigt är praktikerna också emotionella och ger upphov till starka och explosiva känslor. Luhrmann skriver: "People are pushed to experience powerful, bad, explosive emotions while being told that they are safe and loved" (Luhrmann, 2012, s. 111).

Intimiteten i dessa förbönssituationer är något som även Jessica Moberg (2013) lyfter i sin etnografiska studie av karismatisk kristendom i Sverige. Hon beskriver hur medlemmarna ofta kramades och tog i varandra. Under bönegrupperna omfamnades eller handpålades den som det bads för, praktiker som hon själv deltog i. Moberg (2013, s. 65) beskriver att trots att denna "group hugging between strangers" inte alls var bekväm för henne gav den henne insikt i hur viktig den fysiska interaktionen var för att skapa starka band mellan medlemmarna. Den intima och nära gemenskapen är något som även intervjupersonerna i denna studie beskriver. Ulrika säger att det fanns ett slags sexualiserad gränslöshet i de pingstförsamlingar som hon tidigare varit medlem i:

Så kunde det vara i kyrkan också. Gränslösa och sexuella saker, lite ungdomspastorer som tog lite mycket på ungdomarna, som blev lite väl bekräftade och generade ibland. Och att man anförtror sig till dom om sina sexuella... alltså jag vet inte. Men samtidigt så var det ett sånt fördömande mot hbtq-personer. Det var verkligen likställt med pedofili.

Sofia berättar om hur förbönen var ett tillfälle där starka känslor kunde komma till uttryck. Hon träffade en kvinna under ett förbönstillfälle som hon fick starka känslor för:

Att jag kunde känna saker, det här är väldigt genant att prata om [...] jag ska försöka komma på ett konkret exempel. Jag var på ett bönemöte när jag var i 20-årsåldern [...] och vi skulle ha en bönestund och då var det en tjej där i min ålder som jag bad för.

Och som jag då upplevde väldigt starkt så här att jamen jag kände jättemycket känslor för henne [...] Jag bad för henne jättelänge och vi pratade jättelänge och det var... jag upplevde en väldigt stark känsla och jag använde inte... när jag tänker tillbaka så, uh hur hade det varit om jag hade varit en man? Om jag varit en man och vi varit i samma ålder och jag egentligen kände lust till den här kvinnan och tog jättemycket av hennes tid och tog på henne och om jag såg det utifrån skulle jag tyckt det var lite obehagligt och då har jag försökt rannsaka mig själv om jag har gjort nåt... otillbörligt. Och det tycker jag inte att jag har men samtidigt tycker jag det är så kladdigt att det blandas ihop på nåt sätt, att jag blandade ihop mina känslor med det jag tänkte var Guds tilltal eller så [...] Ofta kunde jag uppleva att ”Gud la på mitt hjärta”, alltså att be för, och det var ju alltid tjejer [skrattar], alltså det var ju alltid, liksom alltid... tjejer! Det var ju aldrig att Gud manade mig att be för nån gubbe eller nån kille och det är ju så här intressant att tänka på i efterhand [skrattar].

Sofia tror att situationen förmodligen hade tolkats annorlunda (av såväl hennes själv som andra) och på ett mer problematiskt sätt, om hon varit man med lustfyllda känslor riktade mot en kvinna under en förböns-situation, men här blev det lesbiska begäret osynliggjort i en självklar heteronormativ kontext. Sofia gör jämförelser med Knutby när hon vidare reflekterar över den makt hon hade som ledare:

Lite som Knutby, fast Knutbysekten är ju väldigt extrem, men alltså jag var mycket i såna sammanhang där det fanns några som hörde Gud lite extra. Lite som Kristi brud och det blir ett väldigt maktspel i det och utifrån det så har jag hört av mig till folk som jag har varit ledare för, tjejer framför allt och frågat om de tyckte att jag har utnyttjat min maktposition och hur de har uppfattat mig som ledare. Och de svar jag har fått har liksom varit... ”Nä, men du var bara kärleksfull, det var ju värre med den här personen som var man och som var helt vidrig”. Och det är klart då jämförs jag med en som kanske var psykopat, så det är ju skönt för mig att då fick jag vara den goda.

Sofia menar att eftersom sexualiteten var så kontrollerad var det som om hon omdirigerade sin sexuella lust till det karismatiska, andliga:

Den här typen av kletig andlighet, jag vet inte om du förstår vad jag menar med kletig men där det blir väldigt diffust vad som är vad [...] Eftersom jag befann mig i ett sammanhang där kvinnlig sexualitet överhuvudtaget var väldigt åtsnörd så tror jag att jag tolkade saker som jag kände i kroppen som något annat hela tiden [...] Det som är väldigt tydligt är att jag blandade ihop sexualiteten och lusten med det andliga. Den allra största förklaringsmodellen till min lust tror jag att jag la i det här karismatiska andliga.

För Sofia framstår det inte som så konstigt att denna sammanblandning sker eftersom de andliga uttrycken liknar de sexuella:

Därför att jag tycker att den här kletigheten, sammanblandningen mellan lust och andlighet, jag tänker att den är inte helt konstig... Det är inte helt konstigt, för starka känslor i en sån religiös miljö där det är mycket fokus på fysiska uttryck också. Att ramla, att gråta, att skratta – för mig är det... det påminner väldigt mycket om hur jag är som sexuell varelse, när jag har sex. Jag är en väldigt känslös person som kan få väldigt starka känslösamma fysiska uttryck och då tänker jag att sån har jag varit som andlig person, som sexuell person. Och då tänker jag att då ligger ju de nära varandra.

Sofia beskriver hur de starka, förkroppsligade känslor som hon erfarit i utövandet av karismatisk kristendom kan vara likartade dem hon erfar i en sexuell situation. På så sätt kan de karismatiska kroppsliga känslorna och reaktionerna sägas sedimenteras i kroppen och komma till uttryck i andra sammanhang än de religiösa. Csordas (1997) undersöker hur dessa förkroppsligade känslor utgör en orientering där kroppen är central för hur individen varseblir och förhåller sig till sin omgivning. Han beskriver en närhet till det gudomliga i de karismatiska kontexterna, en närhet erfaren genom kroppen och som upprätthålls genom att träna, kontrollera

och dirigera kroppen i att känna vissa känslor i vissa sammanhang. På så vis orienteras kroppen mot somliga uttryck och när kroppen sedan upplever liknande situationer utanför ett religiöst sammanhang reagerar den med liknande känslor. Meredith McGuire (2008) skriver om hur minnet förkroppsligas, vilket hon förstår som att minnet är nära förbundet med våra känslor, vår känsel och våra kroppsliga tillstånd. Flera av de intervjuade berättar om situationer där intimitet och lust blandades ihop med karismatiska uttryck och där handpåläggning, förbön och lovsång kunde få erotiska undertoner.

Queera utrymmen

Jag vill fortsätta med att lyfta fram de intervjuades erfarenheter av och möjligheter till att uttrycka queera känslor och begär i frikyrkliga sammanhang. Som jag tidigare pekat på är heteronormativiteten en gemensam nämnare inom de frikyrkliga miljöerna. Paradoxalt nog vittnar flera intervjuade om hur de kunnat utforska queera relationer, sexualiteter och identiteter just på grund av det heteronormativa sammanhanget. Sam ser tillbaka på tonårstiden i frikyrkan:

Det var också diffust med vem som var queer för vi var jätteexperimenterande med varandra då hela gruppen. Alla stereotyper av frikyrklig incestuös... alltså ett sammanhang med tonåring som bara är kåta liksom.

Charlotta: Men som man tänker frikyrkomiljön så är det ju ofta väldigt heteronormativa miljöer, men här låter det som att ni testade och gick över gränser och hur... hur hände det? Pratade ni om det?

Sam: [...] Allt det här var möjliggjort av den heteronormativa miljön. Det hade inte gått i en queer *enlightened* kontext att vara som vi var. Hela grejen var att vi hade bara kul, vi hånglade, men det var så himla... killar och tjejer hör ihop, annars så är man "sån" och sex är kuk i fitta och det var absolut till 100 procent den diskursen och det möjliggjorde det vi gjorde [...] Det fanns ett glapp, ett glapp som vi fick plats i. Men absolut en hetero-

normativ miljö och det var också därför som det blev så enkelt i relation till ledarna att det var väldigt så här... ”vad kul att de är här”... hade det snedknallats till höger och vänster så tror jag att de hade varit snabbare med att gå in. Men nu gjorde det liksom inte nånting. Skulle det vara kuk i fitta-sex så var vi ju jättenoggranna med allting. Då ställde man larm mitt i natten och smög för det var ju en grej! Däremot... jag sov inte själv under hela konfa-läggret, jag delade alltid säng med någon. Jag sov med nån konstant i tre veckor och det var inget som nån lyfte ett ögonbryn för. Vi bara ”äh det är så mysigt vi ska sova ihop” och de bara ”jaaaaa” och sen vad vi gjorde på natten det gjorde inget, eller jag tror inte de tänkte på det. Eller det är väl klart dom gjorde, men det lyftes aldrig.

Charlotta: Det diskuterades aldrig?

Sam: Nej, det gjordes liksom inte det. För hur fan skulle de ha satt ord på det? För det är också det som blev det här glappet, för hade det varit en kille och tjej som gjort samma sak så hade de haft nånting att sätta ord på: ”Nämen vi tillåter inte det här”. Det fanns tjej- och killsalar till exempel, den uppdelningen. Så det var liksom i den väldigt heteronormativa kontexten som vi fick utrymme, som vi fick plats. För hur fan skulle de kunna benämna, *vi* kunde ju inte ens benämna vad det var vi gjorde. Vi hade ju noll verktyg att kunna sätta ord på det vi gjorde förutom att det kändes najs.

Eftersom det inte fanns något språk för handlingarna kunde de inte diskuteras och i detta utrymme, eller glapp som Sam kallar det, kunde Sam och de andra ungdomarna i församlingen utforska queera begär och känslor. Även om ledarna visste vad som hände saknade också de språk för att diskutera det med ungdomarna och de kunde därför varken förmana eller förbjuda.

Även Mika beskriver hur hen fick möjlighet att leva ut sin queerhet i kyrkan och att det var något som inte kunde sättas ord på:

Det gick inte att vara superöppen på det sättet, men jag kände att jag levde ut min queera sida av kärlek, verkligen, på våra konfa-läger och konfa-träffar [...] Det var mer under ytan och inte öppet med etiketter, man kunde inte prata om det öppet och sätta etiketter på varandra men samtidigt så var det, i alla fall i min konfa-grupp och tonårsgrupp, att alla var väldigt kärleksfulla och kramiga och man sov med varandra och det var väldigt så... härligt och trevligt på det sättet. Och det är väl i det som jag upplever att jag kunde leva ut mycket av det queera [...] Men ja... jag kan nog se tillbaka som att jag levde ett öppet... att jag fick utlopp, att jag fick leva ut min sexualitet fullt ut förutom att det inte var sagt, det var inte uttalat. Jag hade en person som jag liksom hade en jättenära relation med och hade sex med i flera år, från kanske sjuan och sex års tid framåt. Men det kunde inte etiketteras, vi kunde inte prata om det som att det var ett homosexuellt agerande. Utan vi var två nära kompisar eller nåt.

Flera av de intervjuade beskriver att de queera känslorna och begären kunde försvaras eftersom de inte involverade sex i traditionell mening, det vill säga heterosexuella handlingar och uttryckssätt. Christina berättar hur BDSM (bondage, disciplin, dominans, sadism och masochism) blev ett slags överlevnadsstrategi när hon arbetade och bodde på ett kristet behandlingshem, en tillvaro som hon beskriver som ytterst karismatisk och dogmatisk. Den manlige pastorn, berättar Christina, guidade personalen och klienterna med järnhand och ansåg sig ha en direktlänk till Gud. Under denna tid utvecklar Christina en bondage-relation med en kollega:

Vi hade ju ingen genitalberöring, så då var det ju inte fel på det sättet. Men det är ju klart att vi var ju inte öppna, vi berättade inte för någon. Vi begav oss ut i skogen, långt ut, och det här blev på nåt sätt en överlevnadsstrategi och också ett sätt att få leka med över- och underordningar både att få ha makten men också att få ha... men det är så vansinnigt, eller förstår du? Det blev ett sätt att överleva.

Charlotta: Fanns det en rädsla för att de andra skulle komma på er eller en rädsla inför Gud?

Christina: Alltså, det här var... jag utvecklade en förmåga att skapa rum utanför. Jag tog inte in Gud i det här. Det här var ett eget rum och det skedde alltid under rituella former. Vi hade totalt tystnadslöfte. Vi skulle aldrig någonsin tala med någon, *what so ever*, vad som än hände om det här. Det hände i en parallell verklighet och eftersom vi inte hade samlag med varandra så var det ju inte helt fel. Det var ju inte sex.

Att skapa queera utrymmen genom att sortera dem i "rum utanför" blev för Christina ett sätt att särskilja de känslor som var möjliga att visa upp och de känslor hon hade inom sig i den ytterst värdekonserverande kontext hon var en del av. De queera utrymmena blev avgörande för att de "förbjudna känslorna" överhuvudtaget skulle kunna att existera.²⁷

I detta kapitel har jag undersökt hur intimitet och sexualitet kan komma till uttryck i de frikyrkliga kontexterna. Som vi har sett är sexualitet å ena sidan tabu och omgärdad av tystnad och å andra sidan finns ett behov av att lära ut "rätt" sorts sexualitet – det kristna förhållningssättet. Detta innebär att det både finns en tystnad och en upptagenhet kring sexualitet i de frikyrkliga miljöerna. Samtidigt kan tystnaden också innebära en möjlighet för de queera begären att uttryckas i det dolda. Intervjupersonerna beskriver även hur intimiteten och sexualiteten i vissa sammanhang kanaliseras till det religiösa, där andliga praktiker och situationer får sexuella undertoner.

I nästa kapitel kommer jag bland annat att undersöka vilken betydelse heder och kyskhetsnormer har i frikyrkliga miljöer samt hur känslor som skam kan upplevas.

7. Heder, skam och att (inte) vara respektabel

Att erfara skam

Frikyrkorna har, vid sidan av andra folkrörelser under 1900-talet, haft en stor betydelse som norm- och värdeskapare i det svenska samhället. I den livsstil som kom att känneteckna borgerligheten stod sexualmoralen i centrum, där (kvinnans) självdisciplin och kontroll var av yttersta vikt i en strävan efter att särskilja sig från de lägre klasserna. Karin Johannisson (2010) belyser hur "traditionellt kristna värderingarna" var nära förbundna med ett borgerligt förhållningssätt. Att uppträda anständigt var något som markerade en gräns för att särskilja goda kristna, som mellan borgerliga och lägre klasser. De kollektiva värderingarna och synsätten kring respektabilitet och moral lever kvar i de frikyrkliga gemenskaperna, vilket exempelvis speglas i de bibliska uttrycken att man som kristen ska "leva i världen men inte av världen" och att vara "salt och ljus" – uttryck som syftar till att den kristna personen ska utgöra ett ljus i den annars mörka världen, kunna skilja mellan gott och ont och leva i "renhet", alltså inte "besmittas av synden" (Cedersjö, 2001, s. 56). Även om det finns en gemenskap över klass-, etnicitets-, ålders- och könsgänser inom de frikyrkliga församlingarna är det tydligt att de normer och ideal som förknippas med den borgerliga medelklassen också präglar frikyrkorna. Detta blir framträdande när det gäller respektabilitet, i synnerhet hur nära sammantvinnad denna är med sexualitet. Bland intervjupersonerna är anständighet och moral centrala begrepp för den kristna tron. I detta kapitel vill jag diskutera hur de förhåller sig till begrepp som skam, synd, femininitet och kyskhetsnormer i tro och sexualitet.

Christina, som inte är medlem i någon församling idag men som tidigare varit engagerad i Trosrörelsen och Pingstkyrkan, säger: ”Jag har alltid känt mig fel i kyrkan. Jag har inte rätt bakgrund, jag har alltid känt mig som mer syndig”. Christinas känsla av att vara syndig och att inte nå upp till de förväntade idealen av renhet och moral är något hon delar med flera av dem jag mött. När jag frågar varför hon känt sig som mer syndig än de andra svarar hon:

Jag kände hela tiden att jag är så otroligt smutsig. För jag var ju allt annat än oskuld, jag hade haft en rad olika relationer, jag kunde inte identifiera mig med de här pingstungdomarna, som var i samma ålder som jag men som aldrig haft sex med nån, och som var så rena och hade en annan bakgrund, de var ganska... de hade en skyddad uppväxt.

”Renhet” och ”dygd” är attribut som hör samman med såväl kristna som borgerliga anständighetsideal och hänför sig till hur människan bör agera eller inte agera ut sin sexualitet. Antropologen Saba Mahmood (2001) undersöker muslimska kvinnors strävan att anamma de dygder som föreskrivs i den islamiska traditionen. Enligt Mahmood är kroppen och dess handlingar, känslor och begär det främsta verktyget för att etablera ett fromt (kvinnligt) jag. Detta är tydligt även hos mina informanter: kroppen är central, inte bara utifrån den traditionella kristna dualistiska uppfattningen där medvetandet står över kroppen utan också som ett verktyg för etablerandet av en from hållning till den omgivande (mer eller mindre) sekulariserade världen. Religionssociologen Michael Wilkinson (2017) har under lång tid studerat pentekostala församlingar (pingstförsamlingar) i Kanada. Han beskriver att i dessa kontexter betraktas kroppen som helig, som ett levande tempel som ska fyllas med den heliga Anden. Det är därför av största vikt att det som kommer in i kroppen regleras och det som förorenar den undviks. Av denna anledning är det, enligt Wilkinson, nödvändigt med förbud mot exempelvis alkoholförtäring, rökning och sex utanför det heterosexuella äktenskapet.²⁸

Skam är centralt i de intervjuades berättelser. Det finns en lång tradition i den kristna läran om skam och skuld förbunden med ”den lilla människan”, där skammen erfars inför Gud av att vara en syndig och

ofullständig människa. Den amerikanska forskaren och pastorn Karen McClintock skriver: "Fear of the flesh and denial of sexual impulses have left us with a disembodied theology and a great deal of shame. History reveals the deep chasms that have characterized spirituality and sexuality in Christianity" (McClintock, 2001, s. 28).

Upplevelser av skam kan belysas ur flera perspektiv i förhållande till de frikyrkliga samfunden och dess medlemmar. Sara Ahmed beskriver skam som en "intense and painful sensation that is bound up with how the self feels about itself, a self-feeling that is felt by and on the body" (Ahmed, 2014, s. 103). Ordet skam kommer från det indoeuropeiska ordet för "att täcka över", vilket kan associeras till att ta skydd eller att gömma sig. Men, som Ahmed påpekar, att ta skydd förutsätter att man misslyckats gömma sig eftersom skammen innebär att man redan har exponerats för andra. Skam hör därför samman med såväl döljande och täckande som med exponering och sårbarhet. "Shame runs in families and is replicated across generations", skriver teologen Miryam Clough (2017, s. 7) och betonar att skammen alltid alstras i interaktion med andra människor och består av en stark kroppslig känsla av olust. Man kan således endast skämmas *inför* någon, och den personen är i regel någon som har betydelse för en, kanske rent av någon man älskar.

"Att ha en kvarnsten runt halsen"

När jag frågar Laura om hon har känt skamkänslor i relation till sin tro, identitet och sexualitet svarar hon med emfas: "Oh ja. Oh ja! De begreppen har ju stått i neonskylt framför mig och blinkat [skrattar]. Så ja, jag har känt otroligt mycket skam. Verkligen varit nedtyngd av skam". När jag ber henne beskriva hur det har känts, svarar hon: "Ja, det är väl som att ha en kvarnsten runt halsen ungefär, och försöka leva ett liv så". Att inte kunna leva upp till den givna moralen och sexualetiken står i de intervjuades kontexter nära känslor av skam. "I skammen har subjektet ingenstans att fly", skriver Ahmed (2014, s. 103) och konstaterar att långvariga skamkänslor kan framkalla psykisk ohälsa.

Flera av de intervjuade poängterar dock att skammen inte alltid behöver vara av ondo. Anton, till exempel, säger: "Det är inte alltid fel att känna lite skam, eller att känna att något inte är så bra... Jag tror att man behöver ha en balans och jag tror att det är den som är viktig att hitta".

McClintock (2001) skiljer mellan positiv och negativ skam där den positiva exempelvis hjälper oss att känna när vi exponerar oss mer än vad vi är bekväma med eller när vi har gått över gränsen för våra egna värderingar. Den negativa skammen uppstår å sin sida när skam används som ett maktmedel för att få människor att följa andra värderingar. Även Cecilia talar om skam. Hon återger en händelse som skedde strax efter att hon lämnat kyrkan. Församlingen arrangerade något de kallade våffelkvällar då medlemmar i kyrkan fanns ute på stan för att bjuda på våfflor och prata med människor. Cecilia säger:

Jag gick fram till dom och sa: "Hur tänker ni om homosexualitet?" Men ingen ville svara och jag sa att: "Det här är någonting som är viktigt och stort och det har verkligen förstört mitt liv. Tänk på vad ni står bakom". Jag började skrika på dom, oskyldiga personer... du vet...

Charlotta: Hur reagerade dom?

Cecilia: Dom visste inte vad de skulle säga, de frågade om vi skulle be. Och jag känner ju dom sen innan och det var det som gjorde allt så konstigt. Och där mådde jag jättedåligt för jag tänkte så här att: "Vad tänker de om mig?" Nu tänker de: "Kolla hur det gick för henne, hon hoppade av och började supa hela tiden, hon super och svär och har blivit gay". Du vet, jag var ingen bra förebild som homosexuell. Förstår du?

Charlotta: Ja. Var det skam du kände?

Cecilia: Ja. Jag skämdes jättemycket. Inte för att jag är gay utan för att jag stod och skrek på dom. Och jag skämdes över mig själv... så här... "o nej, nu har jag gett en sämre bild om homosexuella till dom", liksom. "Där vill man inte hamna typ", tänkte jag att de tänkte.

Samtidigt som Cecilia kände sig sviken och utstött av församlingen kände hon en skam för att inte leva upp till de värderingar som församlingen stod för. Hon beskriver att hon skämdes, dels inför församlingsmedlemmarna genom att "supa och svära", dels för att inte vara en bra förebild

som homosexuell. Hon var rädd att ge andra homosexuella dåligt anseende genom sitt agerande. Cecilia har en tydlig uppfattning av vad det innebär att leva rätt och moraliskt enligt kristna värderingar, det som Zackariasson (2016) kallar en frikyrklig skötsamhetskultur. Denna kännetecknas av starka ideal för återhållsamhet och måttfullhet, exempelvis ett vårdat språk, undvikande av verbal aggression och öppen irritation, men också genom tydliga regler för alkoholintag och sexualitet. Nära skam ligger normer för moral, femininitet och heder, vilket nästa avsnitt handlar om.

Kyskhetsnormer, heder och femininitet

Ulrika hämtar mig på tågstationen. Hon ber om ursäkt för att hon är sen när jag hoppar in i bilen och berättar att hon varit på anställningsintervju. Hon ger ett glatt och varmt intryck och vi småpratar när vi åker till hennes arbetsplats där vi ska genomföra intervjun. När vi slagit oss ner i hennes arbetsrum, med fönster mot en fantastisk vy över staden, börjar Ulrika berätta sin historia. Samtalet varar i över två timmar.

Ulrikas levnadshistoria är kantad av många svåra och komplexa händelser, erfarenheter och omständigheter. Under hennes första levnadsår var familjen medlemmar i en ytterst karismatisk och auktoritär församling, Ulrika beskriver den som en sekt. De bodde i församlingens kollektiv där det fanns tydliga levnadsregler och en starkt hierarkisk ledning. ”De var för aga och det var ett oskuldsfokus. Kvinnan underordnade sig mannen. Mannen var familjens överhuvud. Alla de här väldigt så, starka och kollektiva bestraffningarna”, återkallar Ulrika. De hårda reglerna ledde till att föräldrarna till slut valde att lämna kollektivet och istället blev de medlemmar i en pingstförsamling. Men föräldrarna behöll de konservativa värderingarna, särskilt dem rörande etik och moral. ”Jag är verkligen uppvuxen med homofobi och transfobi och islamofobi, väldigt starka värderingar”, menar Ulrika och berättar att hennes familjen var djupt dysfunktionell, att hon blev utsatt för mycket våld i sin barndom, såväl från föräldrar som från äldre syskon. Hon säger att hon försökte få hjälp från samhället eftersom hela familjen mådde väldigt dåligt:

Varför är det ingen som ser hur vi har det här hemma? Men det såg ju så fint ut, vi bodde fint, mamma vara högskoleutbildad

akademiker, pappa hade egen firma som gick bra, vi bodde i ett tryggt område, vi var fina och hela och rena och var duktiga i skolan. Det var inget som stämde överens med barn som far illa enligt Socialtjänstens syn.

Ulrika fortsätter att berätta om sin uppväxt och jämför den med att leva i en hederskultur:

Och det var så det var, jag hade på mig vissa kläder när jag gick på morgonen och sen så bytte jag om och sminkade mig på bussen eller i skolan. Så en riktigt hederskultur... som mina klienter berättar om.

Charlotta: Ser du likheter?

Ulrika: Jättemycket, verkligen. Och det är ingen slump att jag har det här jobbet. Jag har alltid känt igen mig väldigt mycket med personer som kommer från hedersvåld. Klockrent liksom!

Charlotta: Man pratar ju sällan om hederskultur när det gäller svensk kristenhet, men anser du att det är vad det handlar om?

Ulrika: Ja. Verkligen. Och sen kan jag ju säga att jag har gått i år av terapi för det här, jag har lagt ner mycket tid och pengar för att försöka läka och hitta mig själv [...] Det är ju väldigt speciellt att få höra klienternas livsberättelser om våld och hederskontexten och jag känner igen jättemycket. Deras språk och hur de tänker och alla de där grejerna.

Om en individ inte anses ha ett respektabelt beteende kan familj och släktingar känna skam och uppleva ett socialt tryck att få vederbörande att inordna sig eller bli tillrättavisad. Detta kan ske genom försök till övertalning och hot om utfrysning (SOU 2014:49). Pernilla Ouis (2015), forskare i socialt arbete, redogör för hur hedersnormer är del av ett kollektivistiskt, hierarkiskt, patriarkalt, konservativt och heteronormativt tänkande som har rötter inom flera, skilda kulturer och religioner där individens livsutrymme, självbestämmande och rättigheter på olika sätt begränsas. Nationellt centrum för kvinnofrid (2018) konstaterar i sin kunskaps- och

forskningsöversikt över hedersrelaterat våld och förtryck att begreppet saknar en vedertagen vetenskaplig definition. Hedersnormer och frågan om vad heder innebär kan dessutom se olika ut i olika kontexter. Det finns dock några gemensamma drag. I ett betänkande från Nationella samordnaren mot våld i nära relationer (SOU 2014:49, s. 215–216) finns följande kännetecken för hedersnormer:

- Individens agerande anses påverka hela familjens anseende.
- Individens intressen anses vara underordnade familjens intressen.
- Individens sexualitet anses vara en angelägenhet för hela familjen.
- Sexuella relationer är bara tillåtna mellan man och kvinna inom äktenskapet.
- Att följa könsnormer och könsroller är en förutsättning för att bli accepterad.

I en studie från 2012 intervjuades homo-/bisexuella och transpersoner som vuxit upp i familjer med hedersnormer (ALMA Europa & RFSL Ungdom, 2012). Flera personer med en frikyrklig, kristen bakgrund deltog i studien, trots att de enligt författarna inte omfattades av en hedersproblematik. De inkluderades likväl då författarna såg likheter i behovet av hjälp och stöd. En skillnad iaktogs dock i arten av försöken till omvändelse av sexuell läggning eller identitet. För dem som vuxit upp i en frikyrklig miljö uppfattades omvändelseförsöken inte ha handlat om familjens rykte utan om att rädda ungdomarna (deras själar). Att koppla samman frikyrkokulturen med hedersnormer har varit ovanligt, men under den senaste tiden har ett samband börjat diskuteras. I sin masteruppsats i kyrkovetenskap granskar Erik Lundström (2020) relationen mellan hederskultur och kyrkosyn i kristna, frikyrkliga församlingsmiljöer och han konstaterar att renhetsidealen i kyrkosynen, som han kallar fromhetskultur, bidrar till en utpräglad hederskultur.

Ouis (2015) undersöker den sociala problematik hos muslimer som lever i ett spänningsfält mellan en tillåtande sexualliberal samhällsmiljö och en traditionell, konservativ och repressiv familjemiljö. Hon betonar att eftersom hedersnormer får legitimitet i den religiösa moralen går det inte ”att bortse ifrån att det finns en samsyn mellan hedersmoral och strikt religiös kyskhetsetik” (Ouis, 2015, s. 353). Bland mina intervjuer-

soner är det flera som, i linje med både Ouis och Lundström, konstaterar att hedersnormerna är nära sammantvinnade med den frikyrkliga kontexten. Hedersnormerna kan handla såväl om att upprätthålla familjens rykte som att rädda individen från att bli förtappad (och därmed missa Guds rike).

Ulrika berättar om när hon var hemma hos en kompis under tonåren: "Jag kommer ihåg att jag sminkade henne någon dag och hennes mamma kommer in och skriker 'Annika! Du ser ut som en hora! Tvätta av dig det där!' Och det vart kaos". Etnologen Åsa Andersson beskriver användandet av ordet "hora" som en "sexualitetens ekonomi" där ordet ytterst representerar en "icke respektabel femininitet" (Andersson, 2003, s. 146). I sin avhandling diskuterar även Johanna Sixtensson (2018), forskare i socialt arbete, "hora" som skällsord; hon undersöker gränslinjer, aktörskap och motstånd i unga tjejers vardagsliv. Hon menar att ordet "hora" kan tolkas som ett sätt att hålla unga tjejer på plats, både inom normativa och rumsliga gränser. Det är tydligt att ordet även i Ulrikas citat används som ett sätt att hålla de två tonårstjejerna på plats, inom de moraliska ramarna.

Det är flera av de intervjuade som refererar till hedersbegreppet eller talar om en social skam. Linnea är uppvuxen i en liten by på landsbygden och berättar om sin mammas reaktion när hon kom ut som homosexuell:

Hon blev ledsen, hon tyckte fortfarande att jag skulle försöka träffa en man istället och bli förälskad i en man. Hon tyckte inte det var rätt att gå in i en relation med en kvinna. Hon sa att det var fel inför Gud. Att det inte var... jag kommer ihåg att hon sa att det är ju inte det vi tror på. Och sen så har hon också sagt att det är jobbigt med alla som pratar i byn.

Skammen har som funktion att upprätthålla social kontroll, vilket blir tydligt när Linnea erkänner att hennes mamma tycker det är jobbigt "med alla som pratar". Även Lo talar om en social skam när hon pratar om sina föräldrar: "Jag tror de är osäkra för att min mormor och morfar fortfarande är i livet. Och skulle de få reda på det skulle de bli ledsna. Bor man i ett litet samhälle där alla ser allt så blir det en stark social skam". Flera av kvinnorna och personer med transexfarenhet berättar att de fått

kommentarer om sina kroppar, utseenden och sätt att bete sig, av såväl familjemedlemmar som medlemmar i församlingen. Lo berättar vidare om att en manlig vän, som nu arbetar som ungdomspastor i församlingen där hon tidigare var medlem, såg det som sitt ansvar att förmana Lo om hennes klädval:

Han skulle ta sitt ansvar som äldre kille och hjälpa mig och varna mig och sådana saker [...] Han har kontaktat mig för han tycker jag har lagt ut för mycket bilder där jag varit för lättklädd med andra tjejkompisar och sånt [...] Jag skaffade Facebook och sådant väldigt sent av den anledningen att ingen gammal skulle hitta mig och spionera på mitt liv. Jag ville inte bli uthängd som "en sån".

"En sån" kan här tolkas som en person som inte lever upp till normerna för femininitet och moral. Enligt Skeggs (1997) utgör kroppen den mest uppenbara plats där klass, kön, ras, sexualitet och ålder materialiseras. Kroppen uppfattas utefter form, storlek, typ, vilket avslöjar dispositioner av klass och kön. Femininitet, menar Skeggs, är en form av kulturellt kapital som varken är tillgängligt eller valt av alla som omfattas av den. För att framstå som "normal" och "naturlig" krävs en harmoni mellan kön och genusuttryck samt ett tydligt begär till det motsatta könet. Detta blir tydligt även i intervjun med Sam när han talar om förväntningarna från sin familj. Han säger: "Pappa var ganska rädd att jag skulle bli butch typ och sluta vara en gullig tjej... haha! De var ganska måna om min femininitet".

"Om du tar på dig en kjol..."

Paula berättar att hon kände ett socialt tryck när hennes tjejkompisar en efter en blev ihop med killar. Hon upplevde att det fanns starka förväntningar på att också hon skulle bli ihop med någon. Därav träffade hon pastorn i församlingen som uppmuntrade henne till att börja dejta killar:

Jag sa att "jag ser inte att det ska kunna hända, jag ser ingen jag trivs med". Då sa han till mig att "om du tar på dig en kjol"...

och då kände jag så här, ja, suck. Jaha, då var vi där igen... ”klä dig lite kvinnligare, var lite mer kvinnlig”. Men jag är ju inte det [...] Det var så tydligt hur man skulle vara, för att passa in i mallen.

Pastorn i Paulas församling uppmanade henne att klä sig och uppföra sig mer kvinnligt för att passa in i den heteronormativa mallen och på så sätt kunna attrahera någon av motsatt kön. De frikyrkliga miljöerna kan med genusvetaren Ulrika Dahls (2014) ord ses som en tillvaro av institutionaliserad heterosexualitet. För att kvinnan ska upprätthålla sin plats i denna ordning krävs, enligt Dahl, att hon gör sig till objekt och byte för mannen. Att göra motstånd mot den institutionaliserade heterosexualiteten, att bryta mot femininitetsideal och att utmana gränserna för traditionell kvinnlighet, leder till olika former av sanktioner, vilket också är tydligt hos flera av dem jag mött. Skeggs (1997, s. 133) poängterar att ”en respektabel kropp är vit, avsexualiserad, heterofeminin och oftast medelklass”. Enligt henne är femininitet inte något givet eller naturligt utan alltid skapat i och genom maktrelationer, samt i vissa gruppers intressen. Hon skriver att femininiteten uppkom ”ur en kamp för att tvinga på kvinnor ett borgerligt femininitetsideal, en maskulin fantasi som kvinnor förväntades sträva efter att uppnå” (Skeggs, 1997, s. 38). Ulrika berättar om när en av hennes vänner i församlingen blev utpekad som ”fresterska” och ”häxa”: ”Hon [...] var väldigt vacker och snygg och det hade folk problem med. Hon var för snygg och för sexuell. Hon var en fresterska, så dom, att hon hade häxliknande saker för sig. Så där var det mycket att de bad för henne att sluta vara häxa”.

Ovan såg vi att Paula uppmanades klä sig mer kvinnligt för att attrahera män. På så sätt kunde den institutionaliserade heterosexualiteten upprätthållas. Samtidigt blir det tydligt i Ulrikas citat att detta är en balansgång, mellan att å ena sidan agera och klä sig kvinnligt och å andra sidan att agera eller klä sig *för* kvinnligt. Om en kvinna anses ”för snygg och för sexuell” eller om hon klär sig utmanande, tänjer hon på gränserna för de rådande femininitetsideal. På så vis riskerar hon att betraktas som, i detta fall, ”fresterska” eller ”häxlik”. Det kan tolkas som en avståndshandling. När kvinnan Ulrika berättar om benämndes som fresterska och häxlik förvägrades hon ett erkännande. Hon gjordes till något som är lätt och

kanske till och med önskvärt att ta avstånd från. Som vi sett kallar Butler (2011) denna process att en människa görs osörjbar.

Transvarande och att kunna passera

Kroppen som yta för respektabilitet

I en queerteoretisk förståelse av kön ses könsidentitet som socialt konstruerad, skapad i sociala interaktioner. Kön är något som ständigt görs och som är beroende av kulturella och sociala föreställningar. Förståelsen av kön kan också brytas ner i olika delar, där *könsidentitet* beskrivs som det kön personen känner sig som ”inuti”, *könsuttryck* är hur personen väljer att uttrycka sin identitet genom exempelvis klädsel, frisyr och uppförande. *Det biologiska könet* härrör från kroppsliga attribut som inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer, medan *det juridiska könet* är hur personen registrerats i folkbokföringen (Ambjörnsson, 2016). Hur kön skapas i sociala kontexter och interaktioner blir tydligt i intervjun med Mika. Hen säger: ”Min identitet är icke-binär typ, och då har det varit att jag har uttryckt mig både manligt och kvinnligt olika dagar. Och som trans, då blir det kvinnliga, den delen av mig. Långt hår och smink och så”.

Butler (1990/2007) fokuserar på det problematiska med fastlåsta identiteter och essentialistiska kategoriseringar. Att som icke-binär tvingas fastslå en könsidentitet innebär att försaka och undertrycka ens identitet. För Mika innebar hens transvarande och könsuttryck ständiga konflikter med föräldrarna: ”Så kunde mina föräldrar skrika på mig och skälla på mig för att jag inte skulle komma som trans till min lillebrors skolavslutningar, till exempel, för då skulle han behöva skämmas över mig. Det var mycket så att folk skulle skämmas hela tiden för hur jag såg ut”. För Mika är görandet av femininitet nära sammanbundet med respektabilitet:

Och det var mycket så hela tiden eftersom jag inte såg ut så varje dag så var det mycket att ”jamen kan du inte välja att inte se ut så just idag, nu när vi ska åka på den här grejen eller den här grejen”. För de visste att jag inte hade ett behov av att se ut så varje dag. Men det blev ju väldigt jobbigt att de ville att jag inte

skulle se ut så när vi skulle träffas andra människor för att de skulle slippa skämmas för hur jag såg ut [...] Och de hade väl lite rätt för jag kanske inte såg så himla snygg ut, jag hade inte så mycket förutsättningar att prova mig fram eftersom jag blev så motarbetad. Men skulle jag liksom... när jag ser tillbaka på det så hade de velat slippa skämmas över hur jag såg ut så hade de ju kunnat stöttat mig och köpt en sminkkurs eller nåt för det var mycket så med transgrejen att jag var ful, att jag såg grotesk ut.

Charlotta: Sa de det rakt ut?

Mika: Ja, när det var släkträffar så var det mycket så, att alla satt mot mig och sa... som att de var en stor grupp mot mig och jag försökte försvara mig och de såg det som att jag var en förvirrad tonåring som ville provocera och sudda ut alla normer i samhället och var arg på alla orättvisor och var i en förvirrad fas, typ.

Av det Mika säger blir det tydligt att hens kropp och utseende blir till något som rör hela hens släkt. Att uppträda anständigt handlar här om att klä sig på ett sätt som överensstämmer med släktens bild av Mika som en man. Kroppen blir en yta för respektabilitet. Enligt Ulrika Dahl (2014, s. 329) kan femininitet reduceras till en "maskerad strävan att uppnå ett omöjligt ideal". Hon skriver: "Det enda som är värre än att uppföra sig skamfullt är att inte förstå att du bör skämmas". Med inspiration från Sara Ahmed poängterar litteraturvetaren Maria Jönsson (2011) att respektabiliteten upprätthålls genom en uppvisad genans inför den som inte förstår att själv bli generad och skämmas. Mika berättar vidare att hen ledde en ungdomskör i församlingen och att de ofta uppträdde inför publik:

Då var det en pastor som sa att "nä, men nu när det är den här konserten för flera hundra besökare så måste jag be dig att ta av dig peruken, för det blir för mycket". En timma innan det skulle börja! Och det kände jag var väldigt transfobiskt sagt och blev väldigt upprörd, och jag gjorde inte som den personen sa. För kören var väldigt stöttande mot mig, men det var väldigt obehagligt och pastorn gick iväg med mig till ett eget rum och

försökte psykologiskt framställa det som att det här måste du göra nu, det är det enda rätta. Men jag kände nog på nåt sätt att här går gränsen för den förnedring det skulle vara om jag tog av mig peruken. Det kändes bara som att det är att ta det för långt.

Å ena sidan behöver Mika hantera kommentarer från sin familj, släkt och församling, å andra sidan känner Mika att hen behöver upprätthålla en respektabilitet gentemot trans-communityt:

Ja, att jag inte tas på... att jag inte vågar gå ut och se ut som trans i samhället om jag inte ser riktigt bra ut och perfekt ut. För jag vill inte... jag har inte velat ge transpersoner ett dåligt ansikte. Jag vill inte ge någon skam till hela trans-communityt genom att jag inte är *on point*. När jag hör mig själv säga det så tycker jag rent logiskt att man inte ska resonera så men jag har liksom tänkt så, också för mig själv att jag inte kan stå för min transidentitet om jag inte ser tillräckligt bra ut och kan ge tillräckligt bra gestaltning av att vara kvinna. Det kvinnliga. Och så har jag också begränsat att jag inte ska vara trans när jag... eller uttrycka min transidentitet när jag går på en arbetsintervju för det är en så pass viktig grej, så då kan jag inte göra det.

För att kunna stå för sin transidentitet måste Mika känna att hen gestaltar det kvinnliga bra nog. Även Julia reflekterar kring femininitet i förhållande till sitt transvarande. Kroppens stegvisa förändring är central i hennes känsla av kvinnlighet:

Nu när jag har börjat [den könsbekräftande] utredningen så har saker börjat vakna som jag aldrig har tänkt på förut, som till exempel kläder; som man har jag aldrig brytt mig, jag har bara tagit gamla paltor, jag har inte haft något intresse alls av att gå i klädaffärer. Men sen när det här kom så håller jag hela tiden på att kolla på stövlar och toppar och det ena med det andra. Än så länge har jag inte riktigt börja handla, för jag håller fortfarande på att förändras i kroppen, märker jag. Jag är inte ännu där. Sen väntar jag på att ansiktet ska stämma mer med den feminina

bilden. För jag vill ändå inte bli som en drag som går på stan, att alla ser att det är egentligen en karl som klätt ut sig till en kvinna. Det skulle kännas väldigt obekvämt för mig. Det kräver ett visst mod att transgender ska gå i sina manskroppar i kvinno-kläder.

Under den pågående utredningen har Julia fått ett allt större intresse för kläder och accessoarer, men är samtidigt försiktig med att uttrycka sig feminint av rädsla för omgivningens reaktioner. Att uttrycka sig feminint innan kroppen passerar som kvinnlig innebär att gå emot gängse normer och detta får någon form av konsekvens i interaktionen med omgivningen. Julia är inte aktiv i någon församling nu, men har en stark önskan om att gå med i en kyrka igen och att få fortsätta som pastor:

Jag kommer söka upp andra typer av församlingar som är mer vänliga och som har kämpat med det här som jag också kämpat med. Så jag kommer söka mig till det.

Jag tror inte jag är klar med att förkunna. Jag vill fortsätta att förkunna men det måste komma... jag måste först bli klar med mig själv, så allt det stämmer. Ett år måste gå minst i den här processen. Absolut, det känner jag starkt för, jag vill fortsätta som pastor. Som transperson tror jag att jag har mycket att ge om jag bara känner av att jag kommer till den nivån att jag ser mer kvinnlig ut så blir det lättare. Man brukar säga att kvinnor är ganska kritiska om sitt utseende och en transkvinna är ännu mer kritisk för man söker alltid efter... ”uh, där är det manliga draget, jag ser det fortfarande, jag avskyr det”. Vi är väldigt självkritiska och det är klart att bekväm blir man väl aldrig helt fullständigt men jag upplever att jag behöver komma ett par nivåer till innan jag är bekväm på det sättet att jag vill vara i en församling [...] att folk faktiskt inte tvekar att jag är kvinna. Att de ska kunna se det på mig och att jag inte behöver övertyga med ord.

Charlotta: Att du kan passera som kvinna?

Julia: Precis, precis.

Att passera handlar om att passa, om att passa in, ”och i samma stund som man passar försvinner kroppens yta ur sikte” (Ahmed, 2006, s. 134). För Julia innebär det att vara bekväm när ingen tvekar om att hon är kvinna. Sam säger att efter genomgången könsbekräftande behandling blir han numera oftast rätt könad som man. Han reflekterar över hur dränerande det var att behöva ”komma ut i varje möte”:

Att hela tiden tänka på hur man klär sig, hur man rör sig, hur andra läser en, förklara sig hela tiden. Man behövde komma ut i varje möte för att ha en chans att bli rätt bemött. Nu händer inte det. Det enda som händer fortfarande är att jag ibland får frågan på jobbet om jag är kille eller tjej och de ber om ursäkt för att de frågade. Och då svarar jag ”det är ingen fara”. Det går bra. Det är väl bra att man vill säga rätt. I övrigt så blir jag rätt könad och det är så jävla nice för då kan jag fokusera på annat. Att i varje samtal sitta och tänka på hur jag sitter, hur mina bröst ligger i bindern, sånt är ju dränerande.

Sam ger uttryck för lättnaden i att kunna passera utan att hamna i blickfånget, att inte behöva förklara sig. Det blir tydligt att förståelsen för vad det innebär att känna sig bekväm ges först när obekvämlighet erfars. Sociologen Nirmal Puwar (2004, s. 57) beskriver hur normativa kroppar i viss mån är befriade från sin kroppslighet i det att de kan passera obemärkt. Charlie säger:

Att utforska genom klädstil men också könsuttryck, att man börjar leka med... kläder är ju på många sätt könade, feminint och maskulint i alla fall. Jag försökte ge mig en mer androgyn... och vad händer när jag är väldigt feminin eller väldigt maskulin... och när jag var ännu mindre så fick jag klippa håret och då passerade jag som pojke och det tyckte jag var värsta grejen, jättehäftigt så. Så det var mycket lek genom den typen av uttryck.

Charlie beskriver hur utforskandet av klädstil blev en del i att testa könade uttryck och vad det innebär att uppfattas som feminin respektive maskulin. Eli berättar att han skilde sig från sin dåvarande man och, i

samband med skilsmässan, lämnade den församling han då tillhörde. Jag frågar om det var på grund av att han fick transinsikt eller om det var av andra anledningar och Eli svarar:

Alltså, det var det. Det var att jag till slut kom ut inför min man och det blev som jag hade väntat mig att han blev väldigt upprörd. Att "det här ska vi lösa på det här och det här sättet". Någon form av terapi. Att det var ett sjukdomstillstånd och jag visste det sen innan, i och med att jag visste hur fruktansvärt extrem han var, så var det något som jag förväntade. Under den här tiden när jag själv visste, men inte berättat för honom, så var det så tydligt att han kunde säga "nu klär du dig som en man, nu pratar du som en man, nu har du en frisyr som en man". Inte för att jag tror att han misstänkte något men det kändes som han slog ner på det utan att jag ens... trots att jag var i garderoben. Så när det väl kom fram så... det var liksom inte så att jag tänkte att "det här kanske han kommer acceptera", utan det var att "nu berättar jag det här och sen är det slut".

Inför sin mastektomi pratade Eli med två personer i församlingens ledar-team: "Då var det väldigt tydligt att 'nej, du behöver inte förändra din kropp, du behöver inte göra en korrigering, du är bra som du är, du är älskad och värdefull som du är'. Det fanns väldigt lite förståelse". Detta gjorde att Eli började tvivla på om han skulle fortsätta vara medlem i församlingen:

Jag bad väldigt mycket och jag kände ändå att jag ville prata med Jesus och höra med honom... "Ska jag vara i det här sammanhanget eller inte, ska jag vara här? Varför känns det så bra när det borde kännas dåligt?" liksom. Men på något sätt så bara... så känner jag en tillförsikt och en frid i att... jamen jag vill vara här och jag vill vara mig själv och jag kommer fortsätta att vara det.

Lite längre fram i intervjun återkommer Eli till dessa reflektioner när han berättar om sin pågående könsbekräftande behandling. Han säger:

Det spelar ingen roll riktigt om folk inte ser mig, eller ser mig som kvinna, i kyrkan för jag vet vem jag är och det är inte bara en tanke och känsla utan nu genomgår jag den här behandlingen, nu händer det här mig. Nu förändras min kropp, nu förändras min röst och det är ingenting som de kan prata mig ur eller liksom be bort liksom, det här är jag.

Eli beskriver också betydelsen av att ha ett socialt nätverk utanför kyrkan. Han säger: ”Jag bor tillsammans med en annan transperson, jag har en partner som är trans, jag har många vänner som är queers och jag är öppen på jobbet, så jag är liksom... kyrkan är viktig, men den är inte mitt enda sammanhang längre”. Eli har valt att vara kvar i en värdekonservativ församling trots att det innebär en risk att bli utsatt för (mikro)aggressioner och oförståelse. Kyrkans syn blir dock inte avgörande eftersom han även befinner sig i andra sammanhang där han kan vara öppen som queer och trans.

Mika har upplevt att det finns en stor oförståelse och okunskap i frikyrkan, men poängterar att det är något som gäller generellt i samhället:

Jag tror att många frikyrkliga sammanhang inte har engagerat sig särskilt mycket för att ta reda på vad trans är. Så jag känner mycket så att man måste förklara och folk har svårt att säga rätt pronomen för att de är ovana. Och det kan man ju vara men det känns också som vissa förstår inte.

Charlie framför också att okunskapen är stor och fördomarna många:

Just den här moralpaniken har jag bearbetat ganska mycket i terapi så det har jag ändå på något vis jobbat bort mycket och mycket. Det hade jag mycket när jag var yngre [...] att komma ut till dom (Charlies frikyrkliga släktingar) som trans, det vet jag inte hur det kommer gå eller om jag ens vill det. För de kommer inte ens förstå innebörden. Jag tror att det är så främmande koncept att de vet inte ens vad det är. Det är väl mer också för att jag har en partner som är trans, så tänker jag hur ska de ta emot honom i sammanhanget. För jag har redan fått ganska många

opassande frågor. Som är han psykiskt instabil? Det har varit väldigt hårda frågor från släkten, men det handlar nog mer om okunskap. Och nyfikenhet men också att man har det som första fråga: "Är han psykiskt instabil?"

Charlotta: Varför frågar de, så tror du?

Charlie: Jag har ingen aning. De måste väl ha googlat eller ja... jag vet inte. Det är som att de är rädda att jag är i ett osunt förhållande. Och rädda att jag ska ta skada av att han är trans. Och då blir jag rädd att de ska tro att jag har kommit ut som trans för att han är trans. Vilket gör att jag blir mer tveksam till att... jag är rädd att... det jag oroar mig mest över är hur frikyrkligheten ska påverka mitt partnerskap och min partner.

Att ständigt utsättas för mikroaggressioner kan leda till *hypervigilans* (Neal & Davies, 2000), en förhöjd uppmärksamhet på sammanhang och kommentarer som kan vara skadliga. Enligt psykologerna Matilda Wurm och Hans Hanner (2017) kan personer som har utvecklat hypervigilans riskera att tolka (vad avsändaren avsåg som) neutrala budskap som negativa. Charlie fortsätter:

Jamen, så här... det där att "är han psykisk stabil? har ni en bra relation? är du säker på det? vilka operationer har han gjort? vad innebär det att vara trans?". Och den frågan kan jag ju svara på, men vad han har gjort för operationer går jag inte in på, det skulle jag aldrig svara på, det är ju så himla privat. Också det här med psykiskt instabil, då sa jag bara "vad är det för fråga att ställa?"... Jag har fått vara ganska rak och hård där i mångt och mycket.

Även de övriga intervjupersonerna med transerfarenhet har blivit bemötta med oförståelse, fördomar och intolerans. Ett sådant bemötande är inte specifikt från människor i frikyrkliga miljöer, utan okunskap och oförståelse om trans existerar i samhället i stort.

Emotioners klubbighet

I Sara Ahmeds (2014) förståelse av emotioner betonas rörelsen. För henne är emotionerna inget vi har, eller som finns inom oss, utan det är snarare kontakten mellan kroppar som ger upphov till emotioner, och det omvända: emotionerna ger upphov till kontakt. På så sätt blir det viktigare för Ahmed att undersöka vad emotionerna gör än vad de är. Känslorna är socialt konstituerade och beroende på hur de erkänns och vilken legitimitet de ges utformas de på olika sätt. Hildur Kalman utgår från Ahmeds teoribildning när hon undersöker känslor av sorg och förlust. Hon skriver: ”Den känsla som inte kan uttryckas blir en annan slags känsla än den som i sitt uttryck både kan förvänta, och får, ett socialt erkännande” (Kalman, 2011, s. 27). Emotionerna kan ackumuleras över tid och få det Ahmed kallar *affektivt värde*. De intryck som emotionerna gör och hur de fastnar på kroppar beror på vilka erfarenheter som kropparna bär på och i vilka sammanhang de vistas. Ahmed undersöker också när känslor *fastnar* för att förstå hur social förändring är svår att uppnå i vissa sammanhang. När ett subjekt har investerat i vissa specifika strukturer är det svårare att frigöra sig från dem. På så sätt, menar Ahmed, är subjekt och struktur ständigt sammanflätade med varandra. Linnea, som är uppvuxen i ett mindre samhälle, säger att när hon förstod att hon var lesbisk såg hon inget alternativ än att leva ensam:

Jag var rädd för att det skulle bli ett väldigt ensamt liv. För jag såg det inte då som någon möjlighet att vara tillsammans med en annan tjej. Och jag tyckte nog själv... jag kände mig också lite äcklig. Och jag ville inte ha de känslorna.

Charlotta: Varför tror du att du kände dig äcklig?

Linnea: Jag ville ju absolut inte att någon skulle få reda på det, så det fanns helt klart en skam inför församlingen. Men också inför Gud att inte ha lyckats vara som han vill att man ska vara eller vara så där ren som man ska vara, inte tänka syndiga tankar.

Charlotta: Att tänka på en annan tjej var en synd?

Linnea: Ja, det var det.

Att Linnea kände sig äcklig kan tolkas som att hon internaliserade den skamfyllda och negativa bild av homosexualitet och sexualitet som hennes församling hyste och att hon började att betrakta sig själv utifrån denna bild. På liknande vis beskriver William de känslor som uppkom efter att han skilt sig från sin fru: ”Jag var väldigt, väldigt svag som person överhuvudtaget, för jag var ju lamslagen. Jag var så här att... ’hoppas någon gillar mig, jag har skilt mig, jag har kommit ut som homosexuell. Jag är äcklig, dum och störd’, alltså de känslorna”.

Ellen berättar att när hon arbetade i en kristen friskola fick hon boken *När minoriteten tar majoriteten som gisslan* (2018) av sin chef i julklapp. Boken är skriven av Olof Edsinger och utgiven av Svenska Evangeliska Alliansen. Den utgör en kritik av queerteori och normkritisk pedagogik och är skriven utifrån en konservativt kristen värdegrund. Flera intervju-personer nämner boken och beskriver att de farit illa av att läsa den, så också Ellen:

Jag höll på att kräkas bara jag såg titeln på boken och kände hur det vände sig i magen och hur jag mådde illa och blev yr i huvudet och bara försökte hantera situationen. Och när han gav boken till mig sa han att ”det ska bli väldigt spännande att se vad du har att säga om den här boken Ellen”, för han visste att jag inte riktigt stod för de åsikterna. Det hade han fattat redan under anställningsintervjun. Jag har nämligen läst genusvetenskap och det är kontroversiellt i de här sammanhangen.

Charlotta: På vilket sätt?

Ellen: Genusvetenskap problematiserar ju normer och könsroller och liksom det är ju läskigt i frikyrkans värld. Framför allt i den konservativa kristna kyrkan så är det väldigt kontroversiellt. Och det sa han till och med ”du har läst genusvetenskap, det är lite kontroversiellt”.

Ellen var då fortfarande gift med sin dåvarande man. Hon visste att hon var lesbisk, fast hon hade inte kommit ut. Hon läste boken och reagerade väldigt starkt:

Det var ju mycket sådana unkna konstiga... det kommer för nära, på något sätt så var det väl första gången som det påverkade mig. Alltså, det var mig han skrev om. Det här handlar om mig! Han tycker att jag är onaturlig, konstig, hemsk och äcklig och det blev på något sätt... jag tog åt mig mer än jag trodde att jag skulle göra.

William beskrev tidigare att han såg sig själv som ”äcklig, dum och störd”. Vad innebär sådana känslor? Vad betyder det att bli sedd på ett sådant sätt? Ahmed undersöker känslor som äckel och avsky ur ett fenomenologiskt perspektiv. Att tala om äckel och avsky och att benämna något som äckligt ger kroppsliga effekter då dessa känslor fastnar på kroppen. Ahmed menar att dessa känslor alltid involverar en närhet mellan kroppar; när objekt eller personer förknippas med äckel innebär det samtidigt att de som upplever äcklet tar avstånd från det äcklande. Ahmed skriver: ”Disgust pulls us away from the object, a pulling that feels almost involuntary, as if our bodies were thinking for us, on behalf of us” (Ahmed, 2014, s. 85).

När Sofia kom ut som lesbisk blev hon utfryst. Hon blev utstött från församlingen, av vänner, från sitt arbete och tvingades lämna sitt hem. Hon försöker förklarar deras agerande: ”Det hade kommit en sådan oren och fel människa i deras väg och då var de tvungna att visa att de gjorde allt för att ta avstånd”. Att inte tydligt ta avstånd från homosexualitet innebär i vissa frikyrkliga kontexter en risk att associeras med det som anses vara synd. Ahmed (2010) skriver om smittsamhetens inverkan på lycka. Hon menar att det finns en rädsla för att besmittas av det som anses olyckligt, vilket gör att de personer som hotar lyckan förskjuts. I likhet med Sofia upplevde Liselotte och William ett starkt avståndstagande i sina församlingar när de kommit ut som homosexuella.

Liselotte: Jag tror att jag berättade för nån i kören och sen så spred ju det sig, så sen när jag träffade folk på konferenser och sånt så gick folk över på andra sidan gatan. Det var väldigt mycket så, avståndstagande. Jag fattade det först efteråt att det här var som att säga upp bekantskapen med sin familj, och att välja sig själv.

William: Min bästa vän försvann i det här läget. Varför vet jag inte. Men jag vet att vi, jag och min väninna, går på stan och jag ser honom och min väninna ser honom och säger: ”Där är Conny” och han ser oss och kollar bort.

Även i frikyrkliga församlingar med numera en bejakande hållning till homosexualitet och transidentitet behöver medlemmarna förhålla sig till de redan etablerade föreställningarna. Detta då det inte är möjligt att förbise att hbtq historiskt har betraktats som synd inom frikyrkorna och att det sedan länge råder en hållning att det är fel att leva ut homosexualitet. Eftersom denna syn redan finns måste den hela tiden återopas och motbevisas, vilket samtidigt innebär att synsättet hela tiden aktualiseras. När (homo)sexualiteten förbinds med det äckliga, skamliga och syndiga kan ett agerande med avståndstagande till dem som anses framkalla dessa känslor (de homosexuella) motiveras med ”god kristendom” och rätt moraliska värderingar – den som tar avstånd kan göra anspråk på att vara en sann kristen snarare än föraktfull och nedvärderande.

Disciplin, självtekniker och synd

Teologen Linn Marie Tonstad (2018) konstaterar att begreppet synd ofta undviks i queer- och transbekräftande teologier eftersom man vill vara välkomnande mot människor som upplevt utestängning och fördömande i religiösa samfund. Synd har länge varit förknippat med stigmatisering och diskriminering och att inte kunna leva sitt liv fullt ut som hbtq-person. För många, menar Tonstad, är idén om synd både främmande och meningslös; hon påpekar att det är mer konstruktivt att tala om etik och rättvisa. Bland mina intervjupersoner talar dock många om synd i sammanhang med sexualitet och identitet och de ser det som ett viktigt begrepp att förhålla sig till. För flera av dem utgör tron ett sätt att finna en balans för gränssättningar och regleringar. De påtalar att de har svårt att veta vad synd innebär, särskilt då deras ursprungliga bild av synd har reviderats. Anton berättar att han ofta kunde uppleva svårigheter med att förena tron med sin sexualitet och att det fortfarande kan finnas sådana konflikter inom honom: ”Hur jag ska vara troende och homosexuell utan att känna mig syndig eller dålig? Det finns fortfarande sådana konflikter,

i och med min bakgrund, att jag har fått berättat för mig att det är fel”.

I *Köttets bekännelse* undersöker Michel Foucault (2019) den tidiga kristendomens centrala idéer och praktiker. Kyrkofädernas texter om frälsning, synd och botgörelse ser Foucault som viktiga dokument över framväxten av en begärsekonomi som han menar har präglat den västerländska civilisationen fram till våra dagar. I analysen blir tekniker för botgöring, bekännelse, dop och självrannsakan olika former för lydnad och självdisciplin. I det första verket i serien *Sexualitetens historia* skriver Foucault:

Vi skall alltså utgå ifrån vad man skulle kunna kalla ”lokala härdar” av makt-vetande: till exempel de band som knyts mellan botgörare och biktader eller mellan kristen och själsörjare; där, under det ostyriga ”köttets” tecken, frambringar olika former av tal – självrannsakan, förhör, bekännelser, tolkningar, samtal – underkastelseformer och kunskapsmönster i ett slags oupphörligt bollande fram och tillbaka (Foucault, 1976/2002, s. 108).

Självrannsakan och bekännelse blir till olika tekniker för att forma och upprätthålla självdisciplin och moral. Samhällens metoder för kontroll och disciplin av människor är olika över tid och rum. Foucault beskriver de samhälleliga regleringarna av känslor, som exempelvis aga och annan kroppsbestraffning under 1700- och 1800-talen. Idag har dessa auktoritära sanktioner alltmer kommit att bli en individuell, internaliserad disciplinering av jaget. Foucault ser disciplinära praktiker av ett förkroppsligat maktutövande: ”De metoder som möjliggör en minutiös kontroll av kroppens verksamheter, som vidmakthåller en ständig behärskning av dess krafter och påtvingar dem en förening av foglighet och nytta, utgör vad man skulle kunna kalla ’disciplin’” (Foucault, 1974/1993, s. 161). Vikten av att ta ansvar för sina känslor och beteenden betonas alltmer under 1700-talet och med subtila medel skapas emotionellt självreglerande individer. Detta har Foucault förstått med hjälp av Jeremy Benthams panoptikon, en fängelsebyggnad konstruerad med ett övervakningstorn med fönster som bara går att se ut genom, inte in i. Övervakaren kan observera fångarna inifrån ett panoptikon medan fångarna inte kan avgöra om de blir övervakade eller inte, varför de måste agera som att övervakaren

ser dem hela tiden. Panoptikon innebar en ny maktmekanism. Från att makten varit synlig och uppvisad blev den internaliserad hos de övervakade: ”Fångarna är inneslutna i en maktsituation som de själva uppbär” Foucault, 1974/1993, s. 235). I en kristen kontext kan samma mekanism vara i bruk; där är det Gud som utgör den internaliserade makten. Flera av intervjupersonerna reflekterar kring att Gud ser allt de gör och vet allt om dem. Rosmarie säger:

Jag vet att Gud vet exakt allt om mig, han ser exakt vad jag gör, han ser mina tankar och han förstår allting och vi är alla syndare och vi kommer aldrig kunna leva ett perfekt liv till 100 procent, utan det viktiga är att vi har en kanal ut mot Gud så att han får leda oss. Vi kommer alla att dö som syndare och leva som syndare.

Rosmarie frammanar en allsmäktig Gud, som inte bara vet om alla ens handlingar, tankar, begär och tal utan också värderar dem, och eftersom ”vi alla är syndare” behöver vi bli ledda av Gud. Enligt Rosmarie kan inte andra människor bedöma om hon lever som ”rätt kristen”, det är bara Gud som har makten att avgöra det. Hon är kritisk till den församling som hon tidigare var medlem i och menar att ”de har en så väldigt hård syn på de här frågorna, de uttrycker att det inte är accepterat att ha en annan syn [...] då blir det att jag döljer mig själv och döljer mitt liv, det är inte så man ska leva”. Hon berättar att hon levt under många år i ett äktenskap med en man som misshandlat henne. I samband med skilsmässan sökte Rosmarie stöd i församlingen som de båda var medlemmar i och hade som önskemål att hennes före detta man skulle uteslutas ur kyrkan, att det inte var möjligt att ha båda kvar som medlemmar. Församlingen menade dock att kyrkan är öppen för alla och att de inte kunde utestänga någon, vilket istället innebar att Rosmarie inte såg någon annan utväg än att själv gå ur kyrkan. Rosmarie började utforska sin syn på sexualitet, relationer och identitet och berättar att hon idag definierar sig som polyamorös och relationsanarkist. Hon reflekterar över vad som ses som synd och upplever att det finns en skevhet i kyrkan:

Vi är alla syndare på olika områden och där tycker jag att om kyrkan accepterar barnens pappa när han lever i uppenbar synd, då borde de acceptera mig, men det upplever jag att de inte kommer göra. Och där tycker jag också att det blir jättejättefel.

Charlotta: De accepterade en man som är våldsam mot sin fru men inte olika sätt att leva i relationer och uttrycka sexualitet?

Rosmarie: Precis. Han har rätt till ett andligt hem och får vara kvar i sitt andliga hem, men jag får inte vara kvar i mitt andliga hem. Det är hemskt.

Även Anna talar om Gud som allsmäktig och som alla en dag kommer få stå inför och redogöra för sina liv. Hon säger:

Gud har ju hela bilden klar, han vet ju allting i himlen och på jorden och har den fulla bilden. Han vet vad som hänt och vad som kommer hända. Det är ju han som ska göra den rättvisa domen. Alla människor kommer ju stå inför Gud en dag. Och vare sig man gjort dåliga eller bra saker eller både och, vilket alla människor har, så får de stå framför Gud och redogöra för sitt liv.

För Rosmarie och Anna och flera av de andra jag mött fungerar den kristna tron som teknik för kontroll och självdisciplinering. På så sätt kan Guds allomfattande makt förstås utifrån samma princip som panoptikon. Maktutövningen kan här liknas vid en utifrånstyrning av kroppens beteende som avsevärt begränsar dess handlingsutrymme: ”Det behövs inga vapen, inget fysiskt våld och inga materiella begränsningar. Bara en blick. En inspekterande blick, en blick vilken varje individ, som den vilar på, småningom internaliserar till den grad att han blir sin egen övervakare” (Foucault, 1997, s. 225). Senare i sitt liv skulle Foucault komma att uppfatta disciplinbegreppet som för trångt och fastlåst i analysen av individers förmåga att skapa handlingsutrymme och egenansvar. Han utvecklade begreppet *självtekniker* för att möjliggöra en analys av individers egna målsättningar och göranden. Med självtekniker menar Foucault att

[1]åta individerna, på egen väg eller med hjälp av andra, utföra bestämda operationer på den egna kroppen och själen, tankarna, beteendet eller sättet att vara för att göra om sig själva och uppnå ett visst tillstånd av lycka, renhet, visdom, fulländning eller odödlighet (Foucault, 1997, s. 225)

Medan begreppet disciplin betonar att maktutövningen bygger på tvång och kommer utifrån markerar begreppet självtekniker att maktutövningen är ett egenansvar där individerna ses som aktörer med egna intressen och handlingsutrymmen. Även självteknikerna är förknippade med underkastelse, övervakning och anpassning till konventionella normer, men tonvikten ligger på individernas eget ansvar. I mina informanters fall är det inte helt enkelt att förstå om tron och den kristna kontexten frammanar en disciplinär maktutövning eller om den utgör ett verktyg som möjliggör självtekniker. Det är många faktorer som spelar in, så som maktstrukturen inom församlingen, vilken gudsbild individerna har, hur det individuella handlingsutrymmet ter sig och så vidare. Anna har valt att som kristen och homosexuell leva i avhållsamhet. Jag frågar henne om hon anser att det är oförenligt att vara homosexuell och kristen och hon svarar:

Alltså, det står ju också i Bibeln att människor gör ju olika saker som uttryck för att de inte mår bra. Det finns ju olika sätt, någon tar till missbruk för de mår jättedåligt inuti, andra tar droger eller alkohol. Det kan ju vara att man har ett sår inuti sig själv, som gör att man dras till samma kön i sin sexualitet. Så upplever jag nog att det kan vara, men jag vet ju att det finns många människor som tycker annorlunda än jag. Men jag har verkligen sökt Guds vägledning i många, många år och ville verkligen veta sant. Och jag upplever att jag har fått det sanna svaret. Men alla har ju syndat och är i avsaknad från härligheten av Gud och Gud säger ju inte att det ena är värre än det andra utan tvärtom. Alla olika saker som blir skevt eller tilltufsats i ens liv, det är något som hindrar från att kunna få en god kontakt med Gud. Gud älskar alla människor, men han älskar ju inte allt vi gör.

Anna gör en tydlig åtskillnad mellan praktik och identitet, där hennes homosexuella begär är något som behöver disciplineras och undertryckas för att möjliggöra en god kontakt med Gud. Anna tror att det finns orsaker till att en människa blir homosexuell: hon menar att det kan bero på att man har ”ett sår inuti sig själv”. Hon ser homosexuella handlingar som något som leder bort människan från Gud och har därför valt att inte längre inleda några intima samkönade relationer utan istället leva i avhållsamhet. Anna är väl medveten om att det finns andra synsätt och tolkningar av Bibeln, men hon upplever att hon – efter att sökt Guds vägledning under många år – har fått ”det sanna svaret”. Vad Gud anser vara rätt för henne behöver dock inte vara rätt för en annan människa, menar Anna; hon är noga med att poängtera att hon inte dömer någon utifrån levnadsväl.

Paula berättar att hon blev medlem i en frikyrka som hade mycket tydliga ramar för vad som var rätt och fel. Hon säger: ”Det var ett sätt för mig att känna mig mer rätt när ramarna blir striktare”. Jag frågar henne vad det var som gjorde att hon behövde de tydliga ramarna och hon svarar:

Jag behövde nog gå till vägs ände, att nu tar jag det här till extremen, att det här är rätt och det där är fel och då talar vi om allt från mat, sömn, bön, alltså väldigt begränsande. Man kanske inte är skapt till fem timmars bön eller att gå upp klockan fyra på morgonen för att be och sedan hinna äta frukost och sen jobba med välgörenhet och sen kvällsbön och sen sova tre timmar och sen börjar det om.

Charlotta: Var upplägget så?

Paula: Ja, det var lite så. Varje kväll var det ju bibelskola som höll på långt in på nätterna med förbön och folk talade i tungor och folk trillade, man fick poäng för hur andlig man är och hur extrem man var i sitt uttryck. Alla ville åt de profetiska gåvorna och alla ville vara nära Gud.

I Paulas församling fanns en strikt disciplin för hur det kristna livet skulle se ut. Med tydliga ramar för hur dygnets timmar skulle struktureras och fördelas mellan bön, sömn, välgörenhetsarbete, måltider och försam-

lingsaktiviteter kunde medlemmarna bekräftas i att de levde som "rätt" kristna. Paulas eget handlingsutrymme var litet. Belöningen var en känsla av att stå nära Gud och en bekräftelse av att man levde som rätt kristen. Bekräftelsen kunde ges i form av de andliga uttrycken, upplevelsen att man fick del av de profetiska gåvorna som möjliggjorde tungotal och "att trilla", som Paula säger (ofta beskrivet som "att falla i anden"). För Paula blev det dock alltmer ohållbart att leva ett sådant liv: "Det blev till slut att jag frågade Gud om jag skulle ha ost eller skinka på mackan", säger hon och berättar att en nära vän till henne reagerat och sagt till henne att "Gud måste ju anse att du kan ta det beslutet själv". Hon fortsätter: "Och då insåg jag att nja... okej... det är inte angeläget att fråga Gud om vad jag ska ha på mackan, han har nog viktigare saker för sig. Men man blir så jag-svag. Man står väldigt naken när man väl kommer ut och 'okej, hur går jag vidare?' liksom".

Både Anna och Paula vittnar om en disciplinär maktstruktur och Paula beskriver det som att hon blev "jag-svag". Det är ändå viktigt att påpeka att även i församlingar som Paulas eller Annas, där tron frammanar en disciplinär maktutövning och där det individuella handlingsutrymmet är snävt, finns en möjlighet att göra motstånd. Enligt Foucault (1997) är makten alltid instabil, ostadig och lättrubbad. Den finns aldrig fullständigt på den ena eller andra sidan utan den enskilda individen behåller alltid i viss utsträckning en frihet.

Anton reflekterar å sin sida över att det är lätt att känna sig vilsen i en värld där "allt är tillåtet" och att människan behöver ramar och förhållningssätt för att kunna hitta en egen balans och bli trygg i sig själv och i sin sexualitet. Han ser den kristna värdegrunden som viktig därvidlag:

Man kan bli ganska vilsen om man blir för frigjord. Jag tror att man behöver sätta gränser och regler för sig själv. Och då tror jag att tron och religionen kan vara en tillgång, men det är just att hitta den där balansen. Jag tror att alla människor är sökande efter någon typ av andlighet och i det här sökandet så kanske det ytrar sig på fel sätt, att man kanske letar på fel ställen när man egentligen söker någon form av andlig trygghet eller en existentiell trygghet. Och i en kultur där allt är tillåtet, på alla sätt, så tror jag att man kan bli vilsen i vem man är.

I samhällen där, med Antons ord, ”allt är tillåtet” blir det upp till den enskilda individen att själv bestämma över etiska regler. Antons beskrivning av den kristna tron kan tolkas inom ramen för självtekniker då han säger att ”man behöver sätta gränser och regler för sig själv”, vilket frammanar ett aktörskap där individen har ett handlingsutrymme att avgöra var gränser bör dras. Anton ser att tron på så sätt kan utgöra ett verktyg till att bli en tryggare människa. Anton, och flera med honom, gör jämförelser mellan ”frikyrkokulturen” och ”hbtq-kulturen”, där de menar att den senare kan vara väl öppen och gränsöverskridande. Han fortsätter:

Det som jag tänker mycket på, det är ju förhållningssättet mellan en frikyrkokultur som kan vara ganska stängd och en hbtq-kultur som är ganska öppen. Det tycker jag är ganska... det är en stor utmaning, att navigera i det och bli trygg i vem man är och hur man ska förhålla sig där [...] Men jag tror ju att hbtq-kulturen kan också gå över gränsen ibland, att jag tror att människan mår bra av att ha förhållningssätt och regler för att man ska må bra.

Det finns flera, olika synsätt och värdegrunder när det kommer till sexualitet, intimitet och relationer, inom såväl frikyrkor som hbtq-kretsar. Flera av dem jag mött beskriver att det är svårt att finna en plats i både de frikyrkliga sammanhangen och i hbtq-miljöerna. De ger uttryck för att det är svårt att känna sig bekväm och hemma, oavsett vilken av gemenskaperna det gäller.

I detta avsnitt har jag med hjälp av Foucaults maktanalys diskuterat fri-religiösa gemenskaper som å ena sidan disciplinerande och å andra sidan som sammanhang som möjliggör självtekniker, där den enskilda individen har relativt stort handlingsutrymme. För några av dem jag intervjuat, exempelvis Anton, skapar tron och den kristna gemenskapen en tydlighet och en (moralisk) ram för hur man ska forma sitt liv. För en del andra har den kristna gemenskapen dock varit förtryckande med mycket få möjligheter till eget handlingsutrymme. I nästa kapitel undersöker jag intervjupersonernas erfarenheter av omvändelsemetoder, alltså olika former av försök som syftar till att förändra en persons sexualitet eller

könsidentitet. Flera av de intervjuade har varit i frikyrkliga gemenskaper där det förekommit andeutdrivningar och där homosexualitet ses som en frestelse från djävulen.

8. Demoner, utdrivning och omvändelsemetoder

Omvändelsemetoder är grundade i ett essentialistiskt antagande om att alla människor är födda med potentialen att utveckla heterosexuell attraktion och en könsidentitet som överensstämmer med den som tilldelats dem vid födseln (Ashley, 2020). Hbtq-personer anses lida av en destruktiv sexualitet som är möjlig att bota. Metoderna kan vara formella omvändelseprogram eller terapier, men vanligare är informella interaktioner som själavårdande samtal, samtal med personer i ledande befattningar, bönegrupper eller andra sammanslutningar inom församlingarna. Kärnan i såväl de formella som de informella metoderna är påtryckningar som syftar till att ändra eller undertrycka delar av sexualiteten eller könsidentiteten. Budskapet som förmedlas till hbtq-personer är att de är "trasiga" och "oacceptabla" inför Gud och därför i behov av andlig eller psykologisk läkning. Det finns ännu ingen forskning på omvändelsemetoder i en svensk kristen kontext. Internationella studier visar dock att det är vanligt att medlemskap och engagemang i kristna församlingar för hbtq-personer villkoras med att de antingen lever i celibat eller är villiga att underkastas någon form av omvändelsemetod (Ashley, 2020; Jones et al., 2021).

Under sommaren 2020 gav regeringen Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) i uppdrag att sammanställa kunskap om unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseterapi. Uppdraget mynnade ut i rapporten *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, publicerad under våren 2022. I rapporten definieras omvändelseförsök

som ”påtryckningar och tvång som syftar till att få någon att förändra, permanent dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt personen själv vill” (MUCF, 2022, s. 7). Rapporten utgörs av samtal med stödverksamheter, myndigheter och forskare, intervjuer med unga hbtq-personer, anonyma berättelser från unga hbtq-personer samt frågor i Nationella ungdomsenkäten, en återkommande undersökning MUCF skickar ut till unga i åldersgruppen 16–25. År 2021 skickades enkäten till ett slumpmässigt urval av 12 000 unga; svarsfrekvensen var 50 procent (5 997 svarande). 18 procent av hbtq-personerna i enkäten svarade att någon hade försökt att påverka deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Sammantaget visar rapporten att det finns unga hbtq-personer som utsätts för påtryckningar och tvång som syftar till att få dem att förändra, dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning eller könsidentitet eller uttrycka kön på det sätt de själva vill. I juli 2022 tillsatte regeringen en utredning med syfte att ”analysera och redogöra för vilket straffansvar som i dag finns när det gäller s.k. omvändelseförsök, och ta ställning till om det straffrättsliga skyddet bör förstärkas och i så fall lämna nödvändiga författningsförslag”. Uppdraget ska redovisas den 1 juni 2023.²⁹

”Du kan be bort det, det går att bota”

Majoriteten av intervjupersonerna i den här studien vittnar om att det förekommer olika former av omvändelsemetoder i frikyrkorna idag. De vittnar om påtryckningar i bön, själavård och samtal, där de exempelvis blivit tystade, fått höra att det går att välja bort bi-/homosexualitet eller blivit uppmuntrade att bli ihop med en person av det andra könet. Personer med transerfarenhet har fått höra att det är emot Guds mening att genomgå en könsbekräftande behandling. Markus säger: ”Vissa från kyrkan kunde ringa och säga ’jag vill inte att du ska hamna i helvetet’. När skrev... ’du kan be bort det, det går att bota’”.

Strax innan Ulrika fyllde tolv deltog hon i ett läger anordnat av församlingen. Under lägret blev hon för första gången förälskad i en tjej: ”Jag var stressad under det här lägret. Jag skulle bli frälst och jag var tvungen att få bort det här”, säger hon. Hon pratade med en av ledarna och berättade att hon hade känslor för en annan tjej:

Ledaren la händerna på mig och bad för att jag skulle ledas in på rätta vägar och att jag skulle få styrka att stå emot frestelser som var av ondo och att Jesus skulle befria mig från onä tankar och tankar som skulle leda mig in på villovägar. Jamen mycket så här... väldigt tydligt att det är fel väg och att det här kan Jesus hjälpa dig med att stå emot. Och sen så gick jag bara in i att nu är jag frälst och helad. Klart!

Idag är Ulrika runt 40 och lever tillsammans med sin partner och sina barn. Då hon fick barn gick hon återigen med i en frikyrklig församling och var medlem under några år, men idag har hon helt brutit med kyrkan. Hon har inte heller längre någon kontakt med sin ursprungsfamilj. Ulrika arbetar med personer som blivit utsatta för hedersrelaterat våld. Som vi såg i förra kapitlet märker hon många likheter mellan sitt eget tidigare liv och de klienter hon möter. Hon reflekterar kring sin uppväxt och säger: "Det var ett sånt fördömande mot hbtq-personer, det var verkligen likställt med pedofili. Man pratade om det på samma föraktfulla... som att det var lika sjukt". Ulrika fortsätter:

Så jag tänker att det inte är undra på, att jag inte vågade komma ut förrän jag var 30 och knappt ens då. För jag var ganska säker på att jag skulle förlora min familj. Och sen har jag ju efteråt fått fejsa att vad är det för familj att förlora? Jag har aldrig haft någon familj, egentligen. Det har varit personer som jag har bott med som har varit ganska grymma. Det är inte kärlek. Däremot är det beroende, det har varit ett beroende. Du är ju i en beroendeställning som barn.

Ulrika säger att hon fortfarande har djupt förankrade känslor av att det är hon som "är fel" eller "agerar fel". Liksom flera av de andra informanterna ger hon uttryck för känslor av att ha agerat egoistiskt genom att vara öppen med sin läggning – och att den stigmatisering och det förtryck hon utsatts för därmed skulle vara hennes eget fel. Ulrikas erfarenheter av att personer inom församlingen ber, samtalar eller helar personen för att denne ska "befrias från onä tankar" och ledas bort från "det onda" är något hon delar med många av de intervjuade. Paula

berättar att det var flera i församlingen som bad för henne att hon skulle ”hitta rätt”:

Jag blev ihop med min första flickvän och hon följde till och med till kyrkan nån gång och alla hälsade ju snällt, men sen kunde de ju säga mellan fyra ögon att ”jag ber för dig”.

Charlotta: Ber för dig för att...?

Paula: Ja, att jag ska hitta rätt, eftersom homosexualitet inte är Guds vilja. Jag fick kassetband om predikningar om Guds vilja och sexualitet och det var jobbigt att få såklart. Inspelade predikningar om hur Gud skapat man och kvinna för att de ska leva tillsammans.

Sofia berättar om första gången hon uttalar högt för någon människa att hon tror att hon är lesbisk:

Jag var 24 år och med i Vineyard och bad att få prata med min pastor i ett själavårdssamtal och han var den första person som jag nånsin sa till att ”jag är rädd för att jag kanske är lesbisk”. Och då reagerade ju han med tystnad. Han sa ingenting på en jättelång stund. Och jag trevade mig fram och försökte prata på och till slut så förstod jag att det var lika bra att byta ämne för han hakade inte på överhuvudtaget.

Som tidigare har beskrivits kan tystnadens verkningar vara än mer kraftfulla än negativa uttalanden.

Även i Edsingers och Bakers bok *Bekänna färg: Kyrka och hbtq i en regnbågsfärgad värld* (2019) beskrivs olika former av omvändelsemetoder. Mary Jønland skriver utifrån egna erfarenheter ett kapitel under rubriken ”Identitetskamp och helgelseprocess”. Hon skildrar ett liv kantat av svår psykisk ohälsa. Redan som tonåring upplevde hon en dragning till kvinnor, men det var inte förrän i vuxen ålder som hon erkände såväl för sig själv som andra att hon var lesbisk. Sjukvårdare, terapeuter och även en präst försökte få henne att acceptera sin identitet som lesbisk, men själv kände Jønland att det var ”något djupt inom mig som protesterade

mot min lesbiska identitet” (Edsinger & Baker, 2019, s. 92). Hon fick då kontakt med en själavårdare som vann hennes tillit. Jønland skriver:

Under tiden hos henne förmedlade hon ett annat budskap. Jag var inte född sådan, utan detta var som all annan synd ett resultat av syndafallet. Något hade sparat ur på grund av synden, vilket lika gärna kunde vara andras synd mot mig som min egen [...] Hon tog avstånd från min identitetsuppfattning och var tydlig med att jag var skapt som kvinna och att min lust, enligt Bibeln, skulle stå till mannen (Edsinger & Baker, 2019, s. 93).

Med hjälp och stöd från själavårdaren fattade Jønland beslutet att ”avsäga sig sin lesbiska identitet”. Det blev början på en lång process där ”många tankegångar behövde korrigeras, och en del av det jag tidigare hade lärt mig måste bytas ut helt och hållet” (Edsinger & Baker, 2019, s. 93). Hon beskriver fyra tydliga anhalter under denna resa: hon sade ja till livet med Gud i enlighet med hans normer, hon satte ord på de syndiga handlingarna, hon avsåg sig sin lesbiska läggning och slutligen bekände och omvände hon sig från sin synd, i tankar, ord och gärningar. Idag menar Jønland att hon är ”fri” och omvänd; hon kan ha nära väninnor utan att bli förälskad i dem och hon beskriver också att hon intresserad av män.

Ytterligare en berättelse baserad på egna erfarenheter i Edsingers och Bakers bok kommer från en man som kallar sig Peter. Han skriver om när han besökte True Freedom Trust (TFT) i England. TFT är en organisation som anordnar konferenser och föreläsningar samt stödgrupper och själavårdssamtal för personer som ”kämpar med samkönad attraktion”.³⁰ Han fick träffa en av ledarna för TFT-arbetet, Martin Hallet. Peter skriver:

Martin uppmuntrade mig att medvetet odla sunda relationer med män och våga ta emot kärlek och accepterande. Han sade också att min sanna identitet inte var att jag var homosexuell. Han betonade att tankar eller känslor inte är synd, utan att det i Bibeln är själva *handlandet* som är synd. Detta hjälpte mig att hantera mina känslor, och jag befriades från mycket av den skam som tidigare hade plågat mig. (Edsinger & Baker, 2019, s. 138)

Idag är Peter gift med en kvinna och har barn. Han skriver att även om han fortfarande kan kämpa med sina homosexuella känslor är de inte längre hans identitet. För varken Mary och Peter är det förenligt att vara kristen och leva som hbtq-person och med hjälp av själavårdande samtal och stöd har de lyckats skapa ett liv där homosexualiteten inte längre får något utrymme. Även om båda beskriver svårigheter på vägen – Peter skriver: ”jag är inte befriad från frestelser, men jag gör ett val och försöker följa mitt hjärtas övertygelse” (Edsinger & Baker, 2019, s. 139) – ser de beslutet de tagit som det enda rätta. Mary säger: ”Idag vet jag med hela mitt hjärta att jag är skapt som kvinna, för att kanske ingå ett förhållande med en man” (Edsinger & Baker, 2019, s. 95).

Som tidigare nämnts finns en rad studier som konstaterar omvändelseförsökens negativa inverkan på hälsa, sexualitet och relationer. Ändock förekommer metoderna, vilket inte minst blir tydligt i Edsingers och Bakers bok. Tidigare forskning visar att omvändelseförsök förekommer i större utsträckning i religiösa miljöer än andra (Maccio, 2010). En stark religiös miljö kan således tolkas vara den främsta anledningen till att omvändelsemetoderna förekommer.

”Djävulen skjuter sina pilar”

Religionssociologerna Ole Riis och Linda Woodhead använder begreppet ultra-internalisering för att beskriva när en grupp människor ”considers the true religious emotions to be only those that conform with the authorized framework and guidance of the community” (Riis & Woodhead, 2012, s. 134). De känslor och uttryck som inte stämmer överens med kyrkans lära betraktas som farliga eller onda. I en ultra-internaliserad grupp blir medlemmarna ständigt vägledda, kontrollerade och får lära sig att internalisera vilka känslor som är lämpliga och inte lämpliga att ha och ge uttryck för. Den hårda kontrollen legitimeras av att medlemmarna ses som syndare som behöver disciplineras och renas. Denna typ av gemenskap kännetecknas av en hierarkisk ordning och en stark ledning där de enskilda individernas subjektiva känslor undertrycks. Det är tydligt att ett ifrågasättande av ledarna innebär ett ifrågasättande också av Gud.

I frågor som rör hbtq är den ultra-internaliserade hållningen i regel ytterst värdekonserverativ, med en fördömande syn enligt vilken samkönade relationer går emot Bibelns auktoritet. I dessa sammanhang ses det som

omöjligt att vara bibeltrogen och "sann" kristen om man inte samtidigt fördömer homosexualitet. Flera av intervjupersonerna har erfarenheter av den sortens församlingar som betecknas som ultra-internaliserade. Riis och Woodhead (2012) använder vidare begreppet emotionell organisering för hur religiösa regimer skapar strukturer för känslor. I regimernas strävan efter en idealisk "alternativ ordning" ges medlemmarna referenspunkter att navigera efter. På så sätt skapas en emotionell mall som fungerar som rättesnöre under hela livet. Om exempelvis självuppoftande kärlek är den starkaste emotionen i en religiös regim bör den utgöra grunden i alla relationer och åsidosätta andra, oförenliga emotioner. I dessa kontexter kan helande, botande och andeutdrivning motiveras som sätt att bli av med oönskade känslor och beteenden.

William berättar att han efter sin skilsmässa började gå i samtal hos en själavårdare för att förstå sig själv och sina känslor. Han säger:

När jag var hos själavårdaren eller den här psykologen, så vid första mötet så är det mycket om Gud och djävulen och att djävulen skjuter sina pilar på en, och att homosexualitet skulle vara en synd. Jag tänkte inte så mycket på det då men när jag kom hem blev jag väldigt irriterad så andra gången jag träffade henne så sa jag att "Det där tar inte jag. För mig är det bullshit. Lägg bort den kristna attityden för det är inte därför jag är här" [...]

William berättar vidare att eftersom han var en central person i kyrkan och på så sätt "stod nära Gud" ansåg själavårdaren att han var mer utsatt för frestelser:

Hon sa: "Du jobbar i kyrkan, du är pastor, du kommer få ta mycket frestelse och det här är en frestelse". Men jag bara: "Det är ju ingen frestelse, det här har jag ju alltid känt och tänkt och det har jag sagt klart och tydligt också när jag haft undervisning i kyrkan för mina ungdomar och de frågar om homosexualitet: "Jag tror inte homosexualitet är en synd. Jag tror inte det är något vi väljer utan något som vi är".

En bild av att homosexualitet är en frestelse som kommer från djävulen är återkommande i värdekonservativa frikyrkliga samfund. I Jessica Perssons (2003) intervjustudie med frikyrkliga ungdomar ses homosexualitet inte som något medfött då Gud aldrig skulle skapa en människa som homosexuell. Som kristen anses man stå under Guds beskydd, men det är den kristnes egna ansvar att bevaka vilka tankar och känslor som släpps in i kroppen och sinnet – och vilka som till varje pris bör undvikas. Riis och Woodhead (2012) beskriver att passioner och starka (erotiska) känslor ofta ses som frestelser från djävulen. Dessa kan övervinnas genom kontroll, disciplinering och kristen undervisning. Det krävs dock ett gediget arbete för att guidas, inspireras, disciplineras och tränas till rätt känslor och förvisa de oönskade känslorna. En pappa till en av intervjupersonerna är pastor i en karismatisk församling. Hon berättar att hon blev jätteledsen när hon fick veta att pappan haft många samtal för att hjälpa personer bort från homosexuella känslor. Hon säger:

Det är många som kommer till pappa som känner sexuella känslor dels för personer av samma kön, men också för barn som de vill ha hjälp med att jobba bort. Och då försöker han hjälpa dom att möta Jesus och så att de får välja en annan väg, liksom [...] Jag blev jätteledsen när han sa att han hade hjälpt folk att få bort homosexuella känslor.

Charlotta: Berättade han hur det gått till?

De ber tillsammans och så. Och där blev jag jättejättejätteledsen, typ. Jag tänkte att det finns så många som jag, som känner sig oaccepterade och att de... Det som många behöver, det är ju att höra att "jag förstår... okej, du kanske känner dig annorlunda men det är okej". Man behöver inte bara acceptans, man behöver stöttning som hbtq-person inom kyrkan. Och därför gör det mig så ledsen att pappa... jag vet inte vilka de här människorna är och hur många han har pratat med, men jag tänker så här "lever de idag ens? har de valt att leva ensamma på grund av min pappa?" Alltså du vet, det blev jag jätteledsen för.

När Sofia studerar till pastor har hon ett möte med klassföreståndaren där hon berättar att hon träffat en tjej som hon blivit kär i. Hon säger:

Han reagerade med att berätta för mig att jag inte skulle få någon tjänst i det samfundet, att det inte fanns någon församling som skulle vilja anställa mig. Han rekommenderade mig att välja leva i celibat och att inte prata för mycket om det. Sen kallade han in mig under det året som jag läste där i massor av samtal. Jag skulle sitta i samtal med honom och det var ju för att han skulle övertyga mig om det felaktiga, det teologiskt felaktiga i vad jag kommit fram till, och rektorn på den skolan satt jag också i massor av samtal hos. Och det är så konstigt, jag fattar inte i efterhand hur jag kunde gå med på det men det handlade så mycket om att det där var ju mitt liv. Jag levde i den miljön. Det var så självklart för mig, att självklart måste de få tukta mig. Och det som är så fult och så lurigt i den här miljön är att de gjorde det på ett... med en fernissa av ödmjukhet. Båda två var ansedda som väldigt ödmjuka människor... kärleksfulla fina människor. Men de var så hårda mot mig. De var så hårda! [...] Han [läraren] skulle skicka en teologisk text till alla i klassen för att läsa och förbereda sig inför det här samtalet och sen bad han mig att skicka en teologisk text som kunde försvara min hållning. Han var ju teolog och jag hade läst en månad teologi. Och jag hade aldrig haft kontakt med några andra homosexuella kristna. Jag visste ingenting om hur man kunde tolka eller... jag visste bara mitt liv. Jag visste bara mina känslor.

Sara Ahmed använder väggen som en metafor för att beskriva upplevelser av att inte bebo normerna. Hon skriver:

Väggen är det vi kolliderar med; det är historien som har cementerats och blivit en barriär som nu är massiv och påtaglig, ett hinder för förändringar och för vissa personers rörlighet, en barriär som förblir osynlig för många, osynlig för dem som kan strömma in i de rum som skapas av institutioner (Ahmed, 2011, s. 12).

Med hjälp av väggen som metafor kan vi reflektera över hur hinder kan vara fysiska, hur de kan finnas i världen men ändå bara utgöra hinder för vissa individer. Väggen är en metafor, men den är också verklig eftersom effekten av den är det: den stoppar. Men den stoppar inte alla och den är inte heller synlig för alla. Ahmed skriver: "Väggen dyker upp som en reaktion på försöken att ändra på en befintlig ordning. När ingen försöker ändra på något, så behövs ingen vägg; då behöver inget blockeras eller stoppas" (Ahmed, 2017, s. 156). När Sofia blev kär i en tjej reste sig samtidigt en vägg, ett hinder som gjorde att det inte var möjligt för henne att bli pastor, trots att hon var antagen och redan hade påbörjat utbildningen. Ahmed (2017, s. 165) skriver: "Om väggar är något som stoppar vissa kroppar, så är väggar något som du inte märker om du inte blir stoppad: om du passerar igenom. Än en gång: det som är det allra svåraste för vissa existerar inte ens för andra".

Andeutdrivning

I Ulrikas barndomshem fanns en tavla med foton på henne och hennes syskon uppsatt på väggen. Hon berättar att hennes föräldrar hade ett ankare i ett halsband som de flyttade runt mellan bilderna. Det barn som hade ankaret över sin bild var starkast utsatt för djävulen. Hon fortsätter: "Så då har de särskild bön för det barnet som ankaret hänger på. Så då kunde man se att 'oj nu hänger ankaret på Dennis, då har han det tufft, nu ber de för honom'. Och 'jaha nu hänger ankaret på mig igen...'" Jag frågar henne om hon kommer ihåg hur det kändes att se ankaret över sin bild. Hon svarar: "Att man bara var allmänt dålig och värdelös som människa. Eller så var det djävulen". Ulrikas föräldrar var övertygade om att hon var besatt av onda demoner, vilket ledde till att Ulrika själv började tro att hon var besatt av djävulen. Hon säger:

Pappa ansåg att jag var i djävulens klor och på villovägar och att det var en strid mellan det onda och det goda i mig, kring mig och de bad och de bad och de bad, och de pratade om att mina ögon inte lyste längre som förut och fick allt att handla om det andliga. Och det var ju... det var ju synd om mina föräldrar, det

var synd om dom som hade ett barn som hamnat i klorna på djävulen. Och de gick ju helt upp i den offerrollen.

Ulrika utsattes för andeutdrivning. Hennes föräldrar var mycket oroliga för henne eftersom hon inte längre ville vara med i församlingen. De kontaktade äldstemännen i församlingen. Hon fortsätter:

Så ringde det på dörren och det kommer in fyra män i kostym och det var ju typ alltid så som jag såg dom i kyrkan. Männen i kostym som härjade runt i det där bönerummet. Och då var de verkligen så här supermjuka och snälla först. ”Vi vill bara... och dina föräldrar är så oroliga... vi vet ju, Ulrika, att du är så älskad av Jesus och han kommer aldrig att lämna dig” och alltså de gick in med att... ”Han längtar efter dig. Kan vi bara få be för dig? [...] Kan du sätta dig här?” och de hade ställt en av våra stolar i rummet och så bad de mig sätta mig på stolen och så stod de runt mig i en ring och nån la en hand på huvudet och nån på min kropp och sen så började de be. Be och trycka ner mig lite i stolen. Jag kommer ihåg trycket på kroppen och sen så är mamma och pappa där också nånstans och går runt och ber. Var mina syskon är, det vet jag inte. Det känns som de är hemma men att de aktar sig. Typ som det finns en förväntan i hela hemmet att nu sker det. Nu ska det ske ett mirakel här. Ulrika ska bli fri. Men jag känner ju ingenting... det händer ju inget mirakel. Och till slut så blir jag irriterad. Sen minns jag inte så mycket mer. Jag minns bara att jag blir lite arg efter ett tag. Jag vet inte om jag blir arg på mig själv för att det inte funkar eller arg för att det inte funkar eller arg för att de utsätter mig för det men jag blir arg och jag tror att jag går därifrån. Jag avbryter det på nåt sätt i alla fall.

Religionssociologen Michael Wilkinson redogör för att i pingströrelsen uppfattas kroppen som ”a site for a type of battle that manifests through interpretations of good and evil” (Wilkinson, 2017, s. 26). För att kunna förstå praktiker som andeutdrivning måste vi, menar Wilkinson, place-

ra in dem i de evangelikala och pentekostala kontexterna. Här ses andeutdrivning som en läkande kraft som innebär ett medkännande med människor vars kroppar tros vara besatta, vare sig besattheten tar sig uttryck i sjukdom eller onda andar och demoner. Enligt Csordas (1997, s. 41) identifieras förekomsten av demoner genom "uncontrollable persistence of sins or negative forms of thought, emotion, and behavior". Ulrikas föräldrar ansåg att dottern levde destruktivt och att det bästa sättet att hjälpa henne var att driva ut de andar som de trodde hon var besatt av. Även Eli berättar om att andra församlingsmedlemmar ansåg att han var besatt av demoner. En kvinna skrev ett brev till Eli där det stod: "Du lever i mörker och jag har sett att det finns demoner kring dig". Eli säger: "Och det var väl lite droppen då. Då ville jag inte gå tillbaka dit". Jag frågar hur det kändes och får svaret:

Jag blev fruktansvärt ledsen, jag blev helt förstörd. Det kändes som jag verkligen behövde välja och jag visste att jag kan inte välja kyrkan för att det... jag har liksom... jag har redan gjort det så länge och jag mår så dåligt av det här. Så, ja... jag sa att jag måste välja sann mot mig själv, jag måste välja att få leva liksom som trans.

Eli såg ingen möjlighet att leva som transperson i sin församling och ställdes inför ett vägval, där han inte såg någon annan utväg än att lämna kyrkan. När jag frågar Ulrika hur hon mår idag utifrån de svåra erfarenheter hon har svarar hon att när det inträffar oförutsedda händelser eller olyckor så tänker hon direkt att det är Guds straff för att hon lever på det sätt hon gör:

Jag förstår liksom att jag har ett värde men jag har ju konsekvenser av våldet och det förakt som har uttryckts kring hbtq-personer i hela mitt liv. Det självföraktet sitter ganska djupt. När jag har hamnat i de här kriserna så slår tanken till att det är Guds straff. Då blir jag varse att det kan gå ganska snabbt för mig att slås tillbaka liksom. Så jag måste hela tiden jobba på det här och välja att ha en positiv gudsbild och välja att tro att jag inte är ond och syndig och ska straffas.

I vilken omfattning omvändelsemetoder och andeutdrivningar existerar i frikyrkliga gemenskaper är inte kartlagt, men utifrån erfarenheterna hos dem jag intervjuat för denna studie är det tydligt att de förekommer. Ingen av dem har erfarenhet av omvändelseprogram av mer formell art, även om några har blivit rekommenderade att delta i sådana. Det har då handlat om program utanför Sverige.

En kamp mellan ont och gott

Inom vissa delar av den karismatiska kristendomen är kampen mellan det onda och det goda ständigt närvarande. De karismatiskt kristna kallas att delta i striden mot ondskans krafter, där änglar och demoner är realiteter som deltar. Världen ses bokstavligen vara angripen av onda andar, vars syfte är att sprida rädsla och uppmuntra till omoral. Som bakgrund står idén att en alltmer intensiv strid pågår eftersom vi lever i de yttersta dagarna av mänsklighetens historia. "Pingstväckelse är hänförelse och apokalyptik men ordnat i företag och församlingar", skriver kyrkohistorikern Joel Halldorf (2020, s. 92). De som jag har talat med som är medlemmar eller har varit medlemmar i karismatiska miljöer skildrar en sammansvetsad gemenskap med stark tillhörighet och nära relationer. I karismatiska församlingar dras ofta en tydlig gräns mellan medlemmar och icke-medlemmar. Meredith McGuire (2008) visar i sin studie av karismatisk katolicism att personer som tillhör en religiös minoritet i sina värderingar, sin tro och livsstil ständigt utmanas av det omgivande samhället. Detta leder till att medlemmarna blir alltmer beroende av varandra för att bekräfta sin tro och för att hålla det övriga samhällets normer och värderingar på avstånd. Jessica Moberg (2013) diskuterar McGuires slutsatser i sin studie av karismatisk kristendom i Sverige och menar att denna minoritetsställning upplevs ännu starkare bland hennes informanter. Moberg tolkar detta som en konsekvens av att Sverige är mer sekulariserat, att det inte är lika accepterat att vara kristen här som i USA. Hennes resonemang delas av Woodhead (2007) som menar att religiösa individer i sekulära samhällen tenderar att bli än mer restriktiva och konservativa i sitt trosutövande. Enligt Woodhead blir detta särskilt tydligt i intimitet och sexualitet.

"Är du Guds barn eller djävulens barn?"

Christina beskriver hur det gick en tydlig gräns mellan dem som tillhörde kyrkan och dem som inte gjorde det. Hon säger:

Dom sa ju att "Tillhör du inte Gud så tillhör du djävulen och du som är Guds barn, vilka ska du umgås med? Dom som tillhör djävulen eller dom som tillhör Gud? Jamen är dina föräldrar frälsta? Nä, är de inte frälsta då tillhör dom ju djävulen, vem ska du ägna tid tillsammans med?" Och det skapade ju också ett avstånd.

Denna tydliga gräns mellan ont och gott framkommer även i intervjun med Sofia. När hon övervägde att lämna den karismatiska församling där hon var ungdomspastor reagerade pastorn och andra församlingsmedlemmar mycket starkt:

Att sitta där och få höra och se deras sorg och gråt och den här pastorn, han sa till mig att oavsett hur du kommer göra nu så kommer du bli en stark förkämpe för antingen det ena eller det andra. Han sa att "det är du som måste välja liv nu, och du vet ju vad vi tycker och vad Gud tycker, men oavsett hur du väljer så kommer du bli en farlig motståndare". Ungefär så, det var ungefär det jag skulle förstå. Att här är ett krig, här är en skiljelinje och om jag väljer att gå över den linjen då är jag deras fiende. Han sa inte riktigt så men det var tydligt att det var det han menade. Det var som att jag valde att gå utanför deras beskydd och utanför Guds beskydd och utanför deras gemenskap. Och dom har aldrig hört av sig till mig efter att jag gjorde mitt val och jag har ju inte hört av mig till dom heller.

Med Ahmeds (2006) ord är Sofia på fel spår, "out of line", och det blir ytterst viktigt att med alla medel (gråt, övertalning, hot) få henne att förstå det. När hon ändå valde att lämna blev hon en motståndare och fiende. De starka reaktionerna som Sofias val väckte visar hur känslor kan förstås som kraftfulla rörelser. I sin studie om frikyrkoungdomar frågar Persson (2003) en av sina intervjupersoner, Therése, vad hon tror det beror på att

någon blir homosexuell. Therése svarar: "Om man är kristen, då lever man ju under ett visst beskydd och då står man, då kan inte djävulens attacker nå en [...] om man står utanför det här beskyddet så tror jag att man på något sätt, ja då blir man attackerad". För den karismatiskt kristne gäller det att ständigt vakta sig själv så att djävulen inte kan få tillträde. För den som inte är kristen finns inte detta beskydd och därför kan djävulen lättare påverka till felaktiga tankar och handlingar. Charlie, som växte upp inom sjundedagsadventismen, tecknar en världsbild uppdelad i ont och gott där domedagsprofetior och hot om helvetet var en del av tillvaron:

Hela den här moraliseringen kring... alltså sjundedagsadventismen har för mig varit väldigt mycket domedagsprofetior i vad man får och inte får göra. "Du hamnar i helvetet om du gör på det här sättet". Det har varit väldigt hårt så.

Charlotta: Som ett fördömande?

Charlie: Ja, i mångt och mycket, om många saker. Det var väl det sättet jag växte upp, för att få en moralisk kompass också, så det har ju alltid funnits där.

Det som Charlie beskriver återkommer i fler intervjuer. Många återger att de har fått lära sig att strukturera världen i gott och ont, rent och orent och att det innebär en ständig (andlig) kamp att leva rätt som kristen. Även om varken Charlie eller hans föräldrar tillhör församlingen idag har församlingens världsbild påverkat hen:

Jag tror att det är för att dom har en väldigt snäv kunskap och deras kunskap kommer ifrån nån slags religiös ingång, liksom. Dom är ganska svartvita i sitt tänk om vad som är rätt och fel och vad det innebär att göra rätt och fel, för det är så himla hårt inom sjundedagsadventismen. Det finns liksom inga gråzoner överhuvudtaget utan att gör du fel så är du dömd att hamna i helvetet. Så.

Charlotta: Men tror du att det är så de ser på dig utifrån att du

kom ut som lesbisk och att du nu har transinsikt, är det något som du skulle komma till helvetet för?

Charlie: Ja, det tror jag absolut. Det tror jag. Sen är jag ju inte deras barn, så då kan man nog separera det litegrann. Men i alla fall från farmor och farfar så får jag känslan att det är något som är farligt att prata om och att de nästan blir rädda att det ska gå över till dom, att den synden som jag gör kan drabba dom. Alltså jag kan få en sån känsla att de blir väldigt rädda.

Charlie pekar på att det finns en rädsla hos släktingarna för att den synd som de anser Charlie begår kan komma att drabba även dem. Det är något som blir farligt att överhuvudtaget tala om.

Ulrika beskriver hur hela hennes uppväxt präglades av att homosexualitet representerade det onda:

Jag kan citera min pappa om ”de där äckliga bögarna, man skulle sätta dom på en öde och spränga dom i luften och må Gud lik-som”... ja att hiv är straff, Guds straff och ja men allt det här att det är onaturligt och sjukt [...] Jag uppfattade honom som otroligt rädd för bögar. Extremt så ”usch!” Minsta lilla på tv eller om det var nåt, som Jonas Gardell... han kunde börja prata i tungor när det kom upp nåt sånt.

Charlotta: Som ett sätt att hålla det borta?

Ulrika: Ja, som att rena hela rummet. Satt vi och kollade på Melodifestivalen och det var nåt queerinslag så kunde han bli väldigt så... ”I Jesus namn” och börja tala i tungor.

Enligt Moberg (2013) anses tungotalet i dessa miljöer ha kraft att både förändra situationer och fungera som ett vapen i kampen mot mörka makter. För Anna är djävulen verklig och närvarande och av rädsla att påkalla honom undviker hon att uttala hans namn. Hon förklarar:

Vi har tre röster i oss som talar. Att jag har rösten som Annas röst, nu talar Anna, nu är det hon som tycker och tänker, min

egen ande, så. Och så finns det också det som kommer från Gud, Jesus och den helige Anden, och så finns den ondes röst. Som kan tolka in saker i oss. Och dessa röster konkurrerar hela tiden om fokus i människan. Och jag tror att det kan vara väldigt svårt att höra liksom vad som är Guds röst och vad som är min egen röst och vad som är... jag vill inte ens säga hans namn... jag säger där nere, han där nere, för han är där nere och han ska inte sticka upp varken sin fingertopp eller sin hand. Vi ska sätta foten på, att nu stannar du där nere.

Anna stampar till med foten under bordet för att visa att "han" ska vara kvar där nere. Eftersom Anna tidigare under intervjun framfört att hon ser "utlevd homosexualitet" som synd, frågar jag om "han" är den som står också för homosexualiteten:

Öh... [suckar] Jag tänker inte att det är han som står för ... homosexualiteten, för då tar man ju bort människors tankar och känslor. Man behöver ha en mer nyanserad bild än så, men jag tänker att det finns olika saker i livet som kan liksom... så att säga... blockera kontakten med Gud, så, fast vi inte vill det [...]. Och jag tänker att om Gud är kärlek och det är han ju, och han är ljus och det är han, och han har skrivit i sin bok och förklarat för oss vad som är ett bra liv och skrivit att det är inte rätt, det livet, så...

Charlotta: ...att leva som homosexuell...?

Anna: ...att leva som homosexuell och då tänker jag... för Gud är ju också sanning och han är helig och då tänker jag att om Gud har sagt det här och han talar sanning, då har han ju sagt hur vi ska leva för att kunna må bra och jag tror ju... jag tar Gud på orden även om det är smärtsamt och det har ju varit smärtsamt för mig. Jag har full förståelse för hur man kan känna åt alla riktningar eftersom jag själv varit där och vet hur jobbigt det är. Men jag tänker så här, att Gud är sanning och han har sagt sanningen och även om jag inte gillar det i min egen människo-

Anna, så känner jag att Gud har sagt sanningen och jag tror på Guds ord och då måste jag svälja den här beska medicinen och lita på Gud att han inte gör så här för att göra mig illa.

Charlotta: Och den beska medicinen då, den är att leva ensam då?

Anna: Det behöver det inte vara, men just nu så är mitt fokus som Gud har sagt till mig och jag vill berätta min historia. Det här har jag varit igenom och att jag har kommit fram till att det här är rätt och det andra var fel, för det står så i Bibeln och jag tror på hela Guds ord för jag måste ju också stå för vad jag har förstått och vad jag känner. Och jag vill gärna att andra människor får höra hela den berättelsen och jag har helt och fullt... jag vet hur alla olika nyanser i det känns, så jag har så mycket hjärta för de här frågorna. Jag vill att människor ska förstå att jag har varit i allt det där och vet precis hur starkt och jobbigt det är och hur mycket man kan vilja båda sakerna, liksom. Och ibland bara det ena att leva i den här homosexuella relationen och att Gud välsignar det här och ändå... jag har varit i mellanläget där jag ifrågasatt "är det rätt? är det fel?". Och jag har vacklat men har gått åt andra hållet och tagit Gud på orden.

I detta längre intervjuutdrag säger Anna hur hon erfar att Gud har talat till henne och fått henne att förstå att det är fel att "leva som homosexuell", även om hon tycker att det ibland är svårt att urskilja vilken röst som tillhör vem. För de karismatiska kontexterna framhäver Luhrmann (2007) vikten av att lära sig förstå när Gud talar. Centralt i Luhrmanns tankegång är att de karismatiskt kristna lär sig erfara Gud genom sina kroppar och urskilja när fysiska sensationer, tankar och känslor kommer från Gud och inte från dem själva.

Rädslan för Guds straff

Trots att det har gått lång tid sedan Ulrika lämnade den religiösa miljön finns tankar om att bli straffad av Gud fortfarande kvar. Hon berättar om när hon och hennes nuvarande partner försökte få barn och hon fick missfall:

Och där nånstans började jag ju känna att jag började komma i såna här gudsgrejer igen, det kan komma och gå. Jag började bli så här... det här är ett straff.

Charlotta: Vad skulle det vara ett straff för?

Ulrika: För att jag levde med en kvinna. Den ploppade upp gång på gång. Jag tänkte, jag är inte fri än. Så tänkte jag. Det här kanske är Guds straff för att jag lever i synd.

En rädsla för att bli straffad av Gud eller att bli besatt av onda andar förekommer hos flera av de intervjuade. Christina berättar att hon fortfarande är rädd för att bli besatt av onda andar, även om det är många år sedan hon lämnade församlingen och hon förnuftsmässigt anser att detta är nonsens:

Alltså, jag var ju ständig livrädd att bli besatt. Vaknade man på natten trodde man att nu är djävulen här och man levde hela tiden i det där. För i deras teologi så kan man bli andebesatt även om man är kristen. Och att bjuda in andar i sitt liv är ju att se på profana filmer eller läsa profana böcker, i allt fanns det en risk att bli andebesatt. För att inte tala om buddhastatyer eller afrikanska masker! Då fick man verkligen passa sig, vilket gjort att jag har haft buddhaterapi med mig själv för att kunna sova i ett rum där en buddhastaty finns. Alltså rent logiskt vet jag ju... men skräcken i... jag har verkligen fått träna på det.

Charlotta: I efterhand?

Christina: Ja! Nu! Det är alldeles nyligen jag har lyckats sova hos en kompis som har en buddhastaty och klara av att ha buddhan i samma rum. Tidigare har jag ställt buddhan utanför dörren, vilket också är så här... det är bara tok! Det är skrock! Det finns ju bara i huvudet, men sen tänker jag att det är nog säkrast att den står utanför. Det är så starkt integrerat i huvudet.

Christina återkommer till denna rädsla senare i intervjun:

Som yoga... ”Nänä, vet du vad. Så där mycket andlighet vill jag inte ha”. Så jag är hypersektkänslig i alla lägen. Jag har svårt att inordna mig, jag värnar min egen frihet så oerhört högt. Samtidigt så läser jag *Världen idag* och *Dagen* och så är det något som hugger tag i mig och jag tänker ”tänk om de har rätt, tänk om de ändå har rätt”. Den känslan finns kvar: ”tänk om jag lever så oerhört fel”...

Enligt Riis och Woodhead (2012) är de religiösa emotionella regimerna övertygande. De införlivas hos församlingsmedlemmarna under tidig barndom och upprätthålls sedan under hela livet. De skriver: ”We are always already located within complex patterns of social and symbolic relationships, and ’emotion’ is a name we give to the multidimensional processes by which subjects navigate and negotiate within them” (Riis & Woodhead, 2012, s. 53). Även om känslorna har övergivits intellektuellt finns de mer eller mindre kvar i medvetandet och påverkar vad som är rätt att känna och riktigt att handla, något som blir tydligt i såväl Christinas som Ulrikas berättelser.

Jesu återkomst är nära

Flera av intervjupersonerna vittnar om en syn inom den karismatiska kristendomen där samhällets utveckling i form av lagar och normer för hbtq-personer är nära sammanbunden med den kristna eskatologin, läran om den yttersta tiden. Inom läran förkunnas att Jesu återkomst är nära förestående och tydliga tecken på detta är det samhälleliga moraliska förfallet. Christina säger: ”Det var någon reform och vår pastor tillika föreståndare och chef kom in och sa att ’nu är nog Kristi återkomst nära för nu har det skett ytterligare en förbättring för homosexuella lagligt sett så nu är den sista tiden kommen’”. Inför beslutsfattande om samkönade vigslar i Svenska kyrkan cirkulerade protestlistor i församlingarna där medlemmar uppmanades skriva under.³¹ Liselotte minns det som en enad hållning mot samkönade äktenskap i hennes församling. Hon säger: ”En efter annan sa att det här är ju den sista utposten mot världen”. Jag frågar vad som menas med det och hon förklarar: ”Då menas det att kyrkan har förändrats på så många sätt och gått i världens ledband, men det här ska de inte få oss att göra. Så att då var det minsann hårda ord och det här var

det mest fruktansvärda och nån tog upp Bibeln och började läsa och det här får vi inte få in innanför våra väggar”.

Cedersjö (2001) menar att talet om Jesu återkomst har fungerat som skrämseltaktik i många frikyrkliga sammanhang, där ett felaktigt, syndigt leverne kan innebära en risk att ”gå evigt förlorad”. Hbtq är i många karismatiska miljöer liktydigt med ett moraliskt förfall, som ett tydligt tecken på att vi ”lever i den sista tiden”.

Uteslutandets mekanismer och att lämna tron

Flera av intervjupersonerna har lämnat (eller blivit uteslutna ur) en församling och gått med i en annan, medan några helt har lämnat den kristna tron. De som lämnat tron har gjort det av olika anledningar, men samtliga uppger att det har att göra med att de är hbtq-personer. För många utgör tron och den religiösa gemenskapen en trygghet, och att inte längre ha kvar den riskerar att skapa en vilshenhet. Detta ger bland andra Ulrika uttryck för. Hon lämnade kyrkan vid 14 års ålder, då hon alltmer börjat tvivla på den kristna tron och se medlemmarna i församlingen som skenheliga. ”Jag började prova droger, tog droger regelbundet, drack mycket, festade mycket”. När jag frågade om hon hade kvar sin tro på Gud, svarar hon:

Ja... alltså... det är ju det. Jag ville ju inte det. Jag ville ju inte ha kvar tron, men när jag, så fort det hände något, typ att jag snedtände på nån drog eller hamnade i nåt som jag kände var övermäktigt, då bad ju jag. Det kunde de berätta sen att ja... ”Gud, vad du sneade igår” och du bara sa ”kan ni sjunga nån psalm?” liksom.

Trots att Ulrika inte såg sig som kristen längre bad hon till Gud och ville att de andra skulle sjunga en psalm för henne när hon hamnade i en svår situation som hon upplevde var övermäktig. Att be skapade en trygghet för henne. När Ulrika var på en fest träffade hon personer från ett kriminellt gäng. Hon blev ihop med en av killarna med högst status i gruppen och blev snabbt en självklar del i gänget. ”Nu i efterhand”, säger hon, ”känns det som jag drömmer när jag tänker på det”. Men samtidigt tycker hon inte det är så svårt att förstå hur hon drogs till den gruppen då dess

struktur påminde om de fireligiösa samfunden med sin starka gemenskap, sin tydliga hierarki och sina regler:

Jag kände mig supertrygg i den här miljön. Det är en hierarki och den känner jag igen, vet hur jag ska förhålla mig. Det finns ledare här, det finns regler, det finns kollektiva underförstådda regler och det finns uttalade regler. Jag tror också att jag kände att jag satte mig i någon form av respekt, för folk blev rädda. Och det tyckte jag var skönt. Så jag använde liksom den här gruppen som någon form av skydd också.

Jag frågar henne hur stor betydelse gruppen hade för henne och hon svarar snabbt och tveklöst ”våldigt stor”. Hon fortsätter:

Det blev liksom som en ny familj. Och det är ju det, det kan jag se som ett mönster i mitt liv, att jag har letat efter min familj. Men också för att... den här församlingen som jag har tillhört har ju varit en familj, kompisarna var som kusiner och liksom deras föräldrar var som fastrar och mostrar, det var liksom, det blev våldigt tomt utan det.

Några år senare fick Ulrika barn och gick på nytt med i kyrkan som aktiv under flera år. När hon sedan återigen valde att lämna fanns flera anledningar till beslutet, men den främsta, säger hon, var att hon började studera på högskola. I samband med att hon ”började förstå alla teorier och få ett språk” hamnade hon i en existentiell kris. Hon säger:

Samtidigt som det var så att om jag nu går en annan väg så kommer det att slå hårdare mot mig eftersom jag vet om Jesus och tackat ja till Jesus men sen vänder honom ryggen. Då är det ju bättre att inte ha blivit frälst [...] Jag kommer ihåg att jag kunde avundas mina vänner som inte visste vem Jesus var, för de skulle inte dömas.

Ulrika hade blivit lärd att Guds straff är hårdare för dem som tagit emot Jesus men sedan valt att lämna honom än för dem som aldrig blivit fräl-

sta. Hon började gå i samtal hos en kurator, något hon beskriver som avgörande för såväl beslutet om skilsmässa som att lämna kyrkan. Att lämna sin tro är en komplex process. Enstedt (2018) är kritisk till det fokus på tro och tillhörighet som han menar länge präglat de dominerande narrativen om religiös apostasi (att lämna en religiös tro eller övertygelse). I sin studie om muslimsk identitet ser han att många som lämnat islam ändå bibehåller vanor och ritualer från religionen. Han konstaterar att apostasi inte är ett linjärt händelseförlopp utan snarare en mångdimensionell process där faktorer som materialitet, symboler, kroppsliga och könade praktiker har stor inverkan. Enstedts resonemang går i linje med vad flera av dem jag intervjuat beskriver. Att lämna sin tro är för många en existentiell och komplex men också stegvis process. Christina berättar att hon i något sammanhang träffade en forskare som undersökte fenomenet att förlora sin kristna tro. Hon säger: ”Jag kommer ihåg att jag tittade på honom och tänkte: ’Hur kan folk förlora sin tro? Då kommer de bli förtappade, då kommer de ju till helvetet!’” Inte heller Laura, som nu står utanför allt församlingsliv, kunde förstå att det var möjligt att förlora tron:

Jag trodde aldrig att det skulle hända, men jag kände att jag hade förlorat min tro. Och verkligen, jag trodde inte att det kunde hända! Att om man hade en tro, att man kunde förlora den. Jag kommer ihåg att jag inte kunde förstå hur man inte kunde tro. Men dit kom jag. Ja [...] Och sen då när jag har träffat människor som beskriver ett liv utan tro ihop med att jag upplevde att det var tyst och tomt [från Gud] så har jag väl känt att man kan leva ett liv utan att tro och så har jag provat det. Men idag är jag ju då, vad ska jag säga... spirande... på nåt sätt som jag inte vet [skrattar].

Liksom Laura har William svårt att sätta ord på hur han upplever sin tro idag. Han säger: ”Jag vet inte faktiskt, rent ut sagt. Jag har kvar nån slags tro på att det finns någonting som är större än mig. Men tron på församlingen är nog ganska död”. Att inte ha kvar förtroendet för församlingen men ändå behålla en tro på Gud eller ”något större”, som William säger, återkommer flera av de intervjuade till. Paula lämnade sin församling

men är fortfarande troende. Hon säger: ”Jag kände att jag ville ha min tro i fred. Jag vill ha min dialog med Gud i fred utan *inputs* från hittan och dittan. Så då gick jag bara till Svenska kyrkan. Och det är så det ser ut idag”. Paula förklarar att det var viktigt för henne att gifta sig i Svenska kyrkan, trots att hon inte längre var medlem i någon församling:

Det har att göra med min tro. Med min gudstro och med revansch tror jag. Jag har faktiskt också rätt att tillhöra Gud. Jag vill leva lika mycket i de äktenskapliga reglerna som du, jag vill också praktisera monogami, jag vill praktisera kärlek i ett monogamt äktenskap med trohet. Jag tycker att värdegrunden i det kristna äktenskapet är i grunden gott.

Äktenskapet innebär för Paula att leva utifrån en kristen värdegrund. För henne är det viktigt att leva efter denna och på så sätt ”ha rätt att tillhöra Gud”, även om hon inte är med i någon församling.

Simon valde att lämna sin församling sedan han kommit ut som homosexuell. Han säger: ”Jag kunde inte längre fortsätta vara kvar i församlingen eftersom jag inte kunde få vara med på samma villkor”. Han reflekterar kring att hans tro har förändrats sedan han lämnade församlingen:

Nu så är ju min relation till Gud bra, han finns ju med, jag kan snacka med honom som jag alltid kunnat och jag ber med mina barn på kvällen. Sen har jag aldrig varit en bönemänniska och aldrig läst Bibeln, utan jag har varit en mer praktiserande... Jag har behövt församlingen och det kan man väl se när man har valt att lämna församlingen, så blir ju min tro något helt annat än vad den var tidigare eftersom jag inte praktiserar min tro idag.

Christina berättar att hennes erfarenheter från de karismatiska församlingar hon tidigare varit medlem i har satt djupa spår:

Jag är ju fortfarande troende. Jag går gärna på mina prästerliga vänners gudstjänster, men jag är så livrädd att hamna i en för-

samling som ska begränsa mig igen, så jag har valt att stå utanför en församling.

Charlotta: När du säger att du är livrädd, vad menar du då?

Christina: Jag har så mycket internaliserade fördömanden från de frikyrkor som jag har varit medlem i. Jag har fått höra så mycket hur fel jag är, så att ta risken att bli så fel igen... Alltså, idag kan jag tacka Gud för att jag inte blev präst. Och att jag slipper stå i en kontext där jag ska stå till svars för att jag har syns på en BDSM-klubb, jag har syns på Pride – jag orkar inte med en kristen kritik mot mig i något avseende längre. Så då får de gärna tro att jag inte är troende längre, det blir liksom lättare. Jag behöver inte bli kritiserad från det hållet.

På liknande vis förebär Lo att priset för att stanna kvar i den frikyrkliga kontexten var för högt:

Just när hbtq-frågan är så... det är inte realistiskt att vara medlem här, det är inte realistisk att förhålla sig det här. Det är inte en kamp jag kan bedriva där tyvärr, jag vet inte om det var en sorts feghet eller skyddsmarkör för jag visste väl att jag inte kunde bedriva... jag kunde inte ens ta upp det, det skulle förstöra. Jag ville inte utsätta mig själv för det. Så jag drog.

Enligt Enstedt (2018) kan de religiösa konforma gemenskaperna rymma ett socialt tryck som gör det svårt att lämna. Religionsvetaren Ann af Buren (2020) tar avstamp i Enstedts tankegångar och menar att samtidigt som det kan vara svårt att lämna den religiösa gemenskapen på grund av en social kontroll kan det också vara svårt att lämna ett sammanhang som länge har skänkt mening. Bland mina intervjupersoner finns erfarenheter av att lämna till följd av alltför stark social kontroll såväl som en stor ambivalens och ibland sorg över att inte längre få vara kvar. Gemenskapen, relationerna med andra församlingsmedlemmar, platser och ting har ett symboliskt och emotionellt värde som inte bara upphör. Markus säger: ”Jag hade väl alltid drömt om att få vara kvar i kyrkan. Drömmen om att

få vara med en man i kyrkan. Att få vara med en annan kristen man. Det hade väl varit drömmen. Men där är ju inte frikyrkan”. På liknande vis reflekterar Sofia: ”För det finns en längtan i mig. Det finns alltid en längtan tillbaka till en ganska självklar gemenskap och det som var bra med det, det goda i den typen av gemenskap”. Sofia beskriver en hemlöshet och ett sökande efter en mening som följt henne genom livet:

Den hemlösheten som jag upplevde då, den har jag ju burit med mig. Det blev en sådan otrolig livskris att jag blev fråntagen mitt hem, jag blev fråntagen mina vänner, min församlingsgemenskap, min framtidsvision, mitt yrkesval och meningen med mitt liv, som jag hade jobbat för i flera år, och den meningen har jag ju fortsatt att leta efter.

För Sofia och Markus liksom flera av de andra informanterna har uteslutandet eller övergivandet av den frikyrkliga gemenskapen orsakat mycket smärta och lidande. I detta avsnitt har jag återgivit deras erfarenheter av att ha blivit utfryssta från såväl familj som församling i samband med att de har kommit ut som hbtq-personer. Som jag tidigare beskrivit är det som särskilt utmärker de frikyrkliga församlingarna betoningen på gemenskapen och det kollektiva. Att bli exkluderad från en sådan tät gemenskap är extremt påfrestande. Återkommande ord som används för att beskriva dessa erfarenheter är kyla, tystnad, sorg och förtvivlan.

9. Ett arbete för (och i) förändring

En kyrka för alla – vad innebär det?

Så gott som alla intervjuer och samtal som ligger till grund för denna bok har jag avslutat med en fråga om vad informanterna önskar av de frikyrkliga samfunden: vilka förändringar anser de behövs? Intervjupersonerna har haft många tankar och reflektioner och i detta avslutande kapitel vill jag diskutera vad det kan innebära att vara en kyrka som bejakar mångfald och öppenhet. Det är viktigt att påpeka att dessa reflektioner inte utgör någon universell sanning eller mall för hur detta arbete bör gå till. Det finns, som jag tidigare redogjort för, många synsätt på hbtq inom frikyrkorna och det som lyfts fram här är de intervjuades subjektiva tankar, baserade på de erfarenheter som de bär med sig som hbtq-personer i kristna frikyrkor. De är inte heller alltid eniga om hur ett förändringsarbete bör se ut. I berättelserna framkommer både individuella och gemensamma krafter för förändring. I talet om förändring använder Ahmed (2006) begreppet *kollektiva orienteringar*. De kan utgöras av alternativa sätt att vara och göra, de kan vara tillvägagångssätt för att skapa trygghet och ut hårdliga sammanhang. De kan också vara direkta motståndshandlingar. I de kollektiva orienteringarna finns en stor förändringspotential. De kan vara till hjälp i att förstå hur normer, maktpositioner och relationer kan utmanas och förändras genom att en grupp människor organiserar sig för (eller mot) en gemensam sak (Sixtensson, 2018; Young, 2000).

Mångfald och representation

Majoriteten av intervjupersonerna talar om vikten av att det finns en bred representation i de frikyrkliga sammanhangen, att olika sorters människor med olika bakgrunder, levnadssätt och tillhörigheter tillåts vara medlemmar och på samma premisser. Mika anser att människor med olika egenskaper och personligheter kompletterar varandra och att man måste låta människor få ha skilda roller:

Jag tror generellt när man ska förändra saker så måste det få finnas alla typer av personer. Vissa måste få vara arga och hata och skrika och andra kan vara resonerande och orka förklara och beskriva och vissa får vara lite mer att man tolererar till och med hatiska personer, som orkar möta dom. Vissa ska bara få vara i ett tryggt sammanhang och få vara där, det måste finnas alla typer av sätt att förhålla sig till det här. För ibland kan jag bli lite trött på när det är som att antingen så... jag vet inte, men antingen så är man för radikal eller så är man för slapp. Jag tror att alla måste få ha sina olika roller, vad man vill göra och hur man vill förhålla sig till den här frågan.

Även Paula vill bredda representationen av människor i de frikyrkliga kontexterna:

Jag önskar att frikyrkan var lite bredare, vågade utmana sig själv i sin samtid. Är det så farligt att släppa in? Är det så farligt att inte kunna? Vad kan jag göra? Kan jag skaffa mig kunskap? Kan någon annan ha svaret? Kan vi lära av någon annan? Det är vad jag skulle önska av frikyrkan. Ta sin värdegrund på allvar och fundera på den.

Liksom Paula poängterar Christina att kyrkan bör ta sin värdegrund på allvar och fundera på vilka grundvärden som är viktiga inom kristendomen:

När jag stod på Pingstkyrkans parkering och såg alla dessa nya Volvobilar och fina bilar tänkte att vänta lite, nu är det något som skaver här. Om vi pratar om etik och moral, om änkans sista

skärva, sälj allt du äger och ge till de fattiga, vad har de bibelorden för betydelse idag? Det är på något sätt... vad är det som jag ska stå till svars för? För att jag har älskat för mycket? För det goda jag har gjort för mina medmänniskor? Och det hjälper mig också att få perspektiv på det här. Att det är så stort fokus på sexuell synd men inte på girighet.

Pontus ser de frikyrkliga miljöerna som alltför homogena:

I väldigt många församlingar är det vita, rika människor, småbarnsfamiljer som sitter där, som har samma klädstil allihopa. Det blir lite för homogent. Vi behöver nog alla sorters människor och jag tror att väldigt många vill att kyrkan ska vara fin och fräsch och ren och då vågar man kanske inte öppna upp sig utan är låst i att så här har vi alltid gjort och då blir det inte så många nya människor.

Det är viktigt att påpeka att de frikyrkliga gemenskaperna är mångfasetterade och kan uppfattas på olika vis av olika människor. Vi minns Sam som i kapitel 3 talade om att "[q]ueerkids som inte funkar i högstadiet fick en plats i kyrkan" och Lo som beskrev frikyrkan som asymmetrisk, där människor kan umgås över etnicitets- och klassgränser. Samtidigt som frikyrkorna kan vara inkluderande och möjliggöra en tät gemenskap med människor som kanske inte skulle umgås i andra sammanhang finns också en komplexitet med de starka normer som råder, vilket gör att många människor (inte minst hbtq-personer) upplever att de inte passar in eller, än värre, blir exkluderade och utfrysas ur kyrkan.

Samtal och öppenhet – att bryta en tystnadskultur

Intervjupersonerna betonar vikten av att bryta tystnadskulturer och att finna konstruktiva former för samtal om sexualitet och hbtq. De uttrycker ett behov av att få tala, men att de ofta upplevt att de blivit tystade, eller att utrymmen och mötesplatser för dialog inte har funnits. Flera anser att tystnadskulturer skapar till och med mer smärta än en uttalat negativ hållning gentemot hbtq. Eftersom tystnad inte går att bemöta skapar den osäkerhet och är omöjlig att argumentera emot. Rosmarie säger:

På ett sätt så omyndigförklarar kyrkan oss som är medlemmar när det inte finns forum för diskussioner om det här, jag tycker att det borde finnas forum där man för teologiska samtal om olika ämnesområden där man ser... jag menar hur sannolikt är det att Gud tycker att ett äktenskap är mellan en man och en kvinna, vad finns det för bevis i bibeln för och emot? Att man har såna dialoger och för samtal.

Även Anna lyfter betydelsen av öppenhet och utrymme för att kunna prata om frågor som rör relationer, hbtq och sexualitet:

Så det skulle jag verkligen önska, att det fanns mer samtal i församlingen, mer öppet samtal om de här sakerna, för då tror jag att den här hårda attityden skulle kunna försvinna som jag känner att många kristna har. Så fort de får höra något om sånt så ger de en skarp blick och så. Nu har väl jag kommit så långt i mig själv att jag tänker att det är mer deras process, att de inte har kommit längre än så. Men att det kan vara viktigt att kunna prata, det kan finnas saker de inte vet om och de kan behöva bli lite mjukare i sitt bemötande för att inte skrämma iväg människor, inte få människor att känna att här betraktas jag som en sämre människa av vissa. För då kan det ju bli att vissa människor går undan och inte vill prata med dom som har den hårda attityden. Att man känner sig främmande i församlingen.

Språkets betydelse och att finna sätt och utrymmen för att kunna tala om det som upplevs som svårt och konfliktfyllt lyfter många som oerhört viktigt. Judith Butler beskriver språkets oavhängiga kraft: "Språkets makt att inverka på kroppen är både orsaken till det sexuella förtrycket och utvägen ur detta förtryck" (Butler, 1990/2007, s. 190). Den språkliga makten påverkar genom talhandlingar som genom att upprepas blir befäst praxis och slutligen institutioner. Språket är således inte bara en kanal varigenom kommunikation sker utan också ett system som konstituerar sociala värden, identiteter och relationer. Språket utgör vidare ett maktmedel då det är i de konkreta talhandlingarna som strukturer och meningssystem skapas och förändras.

Engagemang och ställningstagande

Flera av dem jag mött önskar tydligare uttalanden från kyrkorna om vilken inställning som de har till hbtq. Exempelvis säger Lo: ”Det behövs ett skyltfönster där det står vad man vill sälja och inte, man kan inte komma in i kyrkan och upptäcka att Jesus älskar alla förutom just dig. Vad är det för apartheid?” Mika ser det som en svår uppgift att få frikyrkorna att bli hbtq-vänliga och menar att det är en särskild sorts logik som råder inom kristendomen. Det handlar inte bara om oförståelse utan också om teologiska tolkningar. Hen säger:

Man vill liksom kombinera den här idén om att man är kärleksfull och inkluderande och tolerant samtidigt som man har den här teologiska homofobiska ståndpunkten. Och då blir det så svårt att få folk att ändra på såna saker. På såna värderingar. Det blir liksom känsligt och sårande att pressa och tvinga folk att ändra såna värderingar eller teologiska ståndpunkter. Annars skulle jag bara vilja att man tvingade alla kyrkor att bli hbtq-vänliga. Att staten skulle kunna förbjuda alla former av diskriminering. Men som verkligheten ser ut så är det mycket så att det tar tid och det är segt, men folk i frikyrklig kontext måste förstå dels hur det är att vara hbtq-person. Hur det fungerar, man måste slå hål på den här idén att det går att kombinera att leva ett kärleksfullt, öppet och sant och fint liv samtidigt som man har en homofobisk teologisk syn. Den kombon går inte att få ihop och det måste folk förstå. Man behöver förklara det för folk så de förstår vad det är för smärta som människor utsätts för när frikyrkor tänker på det sättet. Eller när människor har den teologiska hållningen, hur det bryter ner människor. För det finns ändå nån slags empati att bygga på i frikyrkan. Folk vill vara snälla och goda och det görs ju mycket bra jobb.

Erik hänvisar till en undersökning som han har läst och vilka egenskaper som skapar mest förtroende åt en församling. Han säger:

Att kyrkan visar ett socialt engagemang, att man hjälper till utan egen vinning, olika sociala engagemang som är förutsättnings-

lösa, det ger förtroende [...] Medan fyrkantigheter, inramningar av ”det här är rätt” och ”det här är fel”, ”så här ska du leva”, ”så här ska du inte leva”, det får folk att fly och jag tror verkligen inte att det är rätt sätt. Jesus ville dra folk till sig och inte skjuta folk ifrån sig. Så tänker jag.

Equmeniakyrkan är, tillsammans med Svenska kyrkan, ofta representerad på Pridefestivaler. Den återkommande Regnbågsmässan, arrangerad i samband med Pride, brukar vara ett välbesökt inslag. Christina berättar om när hon deltog på Pride för första gången och besökte Elisabeth Ohlson Wallins *Ecco Homo*-utställning:

Där är nattvardsbordet dukat med regnbågsflagga, och jag genomgår någon slags andra frälsning där... För finns det en Gud som omfattar alla människor? Finns det en Gud som liksom Jesus där när han står med läderbögar och läderflatorna? Det blev en så otroligt stark... omfattar Guds kärlek även de här människorna? Kan det vara så? Ja. Jag trodde verkligen på det budskapet, att det kunde vara så och det blev så otroligt starkt och det var en jättestark upplevelse. Jag måste ha den här boken, så jag betalar in mig på Pride Park och jag betalar och hittar in där Elisabeth Ohlson säljer boken *Ecco Homo* och köper boken och sen är jag kvar där i några timmar och bara njuter av miljön, jag pratar med människor och bara går omkring där och jag bara känner så här... jag är hemma!

Utställningen *Ecce Homo* invigdes under Europride 1998 i Stockholm och bestod av tolv fotografier som föreställde Jesus bland homosexuella och transpersoner. Utställningen resulterade inte bara i en hätsk medial debatt utan tog sig även handgripliga uttryck med bombhot och polisbevakning (se Igrutinović & van den Berg, 2020). Men för många kristna hbtq-personer hade utställningen, som Christina skildrar, en mycket stark och bekräftande inverkan. Flera av de intervjuade berättar att Pride och kyrkans deltagande på festivaler haft en mycket stor betydelse för dem.

Vikten av kunskap och förståelse

Ett återkommande samtalsämne under intervjuerna är vikten av kunskap om hbtq för att minska fördomar och stereotypa bilder och öka förståelsen för hur det är att leva som hbtq-person. Mika säger: "Transpersoner och hbtq-personer syns mer, det skrivs fler böcker om hur folk har upplevt det och liksom, ja... jag tror att det är en nyckel. Att folk måste förstå hur människor faktiskt känner, mänskligheten i det. Men sen tror jag också att det måste vara mer kunskap". En del befarar dock att det kan bli problematiskt och riskera splittringar om alltför stor vikt läggs på frågor som rör hbtq, Pride och sexualitet. Jag frågar Pontus om han anser att det behövs mer utbildning om hbtq i kyrkorna och han svarar:

Helst skulle jag vilja att det inte behövs. Att du ska komma in i en kyrka och känna dig välkommen utan att det behöver sitta uppe en Regnbågsnyckel som visar det.

Charlotta: Tror du att det kommer bli så?

Pontus: Jag vet inte. Jag tycker inte det ska bli en för stor fråga. Om man gör det till en stor fråga är det risk att det blir polariseringar och splittringar, när det faktiskt inte finns alls mycket i Bibeln som talar vare sig för eller emot homosexualitet eftersom det som vi tänker homosexualitet idag inte fanns då på samma sätt. Det man pratar fördömande om är inte samma sak som homosexualitet idag. Och de få ställen som man kan tolka handlar om homosexualitet i Bibeln ska man inte göra en för stor grej av. Det finns andra saker som är viktigare.

Charlotta: Att det riskerar att det är många som... att det skapar en hätsk stämning?

Pontus: Ja. Jag skulle väl helst vilja att församlingen är öppen för personer som tänker på vilket sätt de vill. Att det är öppet för oliktankande. Det måste ju också innebära att det är öppet för homofober också. För bara för att man inte är homofob så finns det nog många andra saker som man är trångsynt i. Även om jag är bisexuell så finns det vissa saker som jag inte gör helt rätt, av kärlek till mina medmänniskor eller som för mig närmare Gud

som andra inte tycker är rätt. Och där skulle jag vilja se att kyrkan är öppen till alla sätt att tycka, men att vi förenas i Jesus. Att vi utgår från Jesus. Det kan jag ändå se som ett problem med regnbågs-certifiering... att det innebär ju att hela församlingen måste tänka likadant och det tror jag är svårt. Antingen leder det till att det inte blir en certifiering eller så blir det det och då kommer vissa gå ur församlingen och de söker sig till en än mer konservativ församling. Så jag tror... ja, jag är lite skeptisk till det. Men samtidigt så vet jag ju hur viktigt det är för vissa personer att känna att "i denna kyrka är jag välkommen". Så det är för- och nackdelar. Men långsiktigt så tror jag inte det hjälper riktigt, det blir en större splittring av det.

Erik resonerar på liknande vis:

Jag vet inte om det är helt rätt heller att församlingar ska hänga ut Prideflaggor eller pynta hela kyrkan med det, då blir det för mycket fokus på den här frågan fast från andra hållet. Återigen: varför är sexualiteten så oerhört viktigt? Men det behövs inte bara pratas om de här frågorna, det behövs så mycket mer. Att hitta språket att kunna tala om det. Och hur man gör det med de här superkonservativa krafterna som kanske vägrar att lyssna och alla reaktioner som kan komma efter de samtalen, jag har inget svar på det.

Återkommande ord i intervjuerna är förståelse och ödmjukhet. Varje erfarenhet har sina horisonter, och vi erfar händelser och situationer olika. För fenomenologen Emmanuel Lévinas (1969) sker den viktigaste etiska erfarenheten i mötet med den andre. Det är i mötet med den andre som den egna horisonten utmanas och individen blir medveten om det ansvar hon har mot den andre. Ytterst, menar Lévinas, handlar ansvaret om en frånvaro av egoism och ett etiskt ställningstagande om icke-våld. Avgörande i mötet är att acceptera den andra för sin annanhet, det vill säga att inte försöka göra om och reducera den andra till en själv. Öppenheten inför den andre handlar om att bereda plats åt denna, att ge den utrymme. Om någon tar rummet i besittning lämnar den inget kvar åt den andre

och stänger dörren för denna. Utan öppenhet nås inte den andre så som den är, utan blir skapad utifrån ens egen världsbild. Enligt Lévinas är moral inget som formas på ett abstrakt plan, utan något som måste ske i relation till den andre, ansikte mot ansikte. Att ansvara för sin medmänniska är enligt Lévinas inte något man kan välja – ansvaret är istället en grundläggande del av att vara mänsklig.

Avslutning

Som jag angav inledningsvis har utgångspunkten i denna bok varit att undersöka hbtq-personers erfarenheter av att tillhöra en frikyrklig gemenskap. Jag har varit intresserad av hur de erfar religiösa normer, känslor och göranden samt hur det relaterar till deras (upp)levda sexualitet och/eller könsidentitet.

Definitionen av sexualitet och hbtq-frågor inom frikyrkorna kan betraktas som en kamp, där olika hållningar gör anspråk på tolkningsföreträde och handlingsutrymme. Samtidigt som många kristna församlingar håller allt starkare fast vid en värdekonserverativ syn på relationer och sexualitet har också ett förändringsarbete rörande hbtq-personers villkor i församlingslivet påbörjats och det finns flera frikyrkliga församlingar i Sverige idag som är uttalat "hbtq-bejakande". Normer och lagar om kärlek, jämställdhet, äktenskap, familj och sexualitet har genomgått stora förändringar under de senaste decennierna, och de frikyrkliga samfunden är inte opåverkade. Samtidigt som många samfund går i takt med den samhällsliga utvecklingen har det också konstaterats (av t.ex. Woodhead, 2007; Wilcox, 2003) att då ett samhälle sekulariseras tenderar moraliska värderingar att stramas åt inom religiösa minoriteter, i synnerhet när det gäller frågor som rör intimitet, relationer och sexualitet. Detta är något som även Rúna Baianstovu, forskare i socialt arbete, och hennes kolleger belyser i en studie om hederskontexter och hedersvåld. De menar att det faktum att queera, könsöverskridande och normbrytande identitetsformationer överhuvudtaget är möjliga och synliga i konservativa samman-

hang kan tyda på en pågående maktkamp där olika värdesystem bryts mot varandra. Paradoxalt nog kan alltså den förhöjda nivån av våld och trakasserier i dessa miljöer hänga samman med hbtq-personers allt starkare ställning i samhället (Baianstovu m.fl., 2019).

Intervjupersonernas berättelser kan förstås som vittnesbörd om en komplex väv av drivkrafter och handlingar som uppstår i de sociala och andliga sammanhang som de befinner, eller har befunnit, sig i. Eftersom detta är en kvalitativ studie med ett begränsat antal intervjuer går det inte att dra några generella slutsatser, utan jag har snarare eftersträvat en nyanserad och fördjupad förståelse för vad det innebär att vara hbtq-person i en kristen frikyrklig miljö. Samtidigt kan vi, genom att belysa enskilda individers levda erfarenheter, få syn på övergripande (makt)strukturer. Anna Siverskog skriver i sin avhandling *Queera livslopp: Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld* (2016, s. 259): "Att studera livslopp som går utanför normativa förväntningar för hur ett liv bör levas bidrar också till att synliggöra normativa strukturer". Liksom för Siverskog har min ambition varit att relatera de individuella erfarenheterna och reflektionerna till övergripande strukturer, kontexter och gemenskaper som mina informanter lever sina liv i. Det talas mycket om hbtq i kristna miljöer, men hbtq-personerna själva blir väldigt sällan hörda. Judith Butler (2011, s. 15) skriver: "Vissa ansikten måste släppas in i det offentliga synfältet, måste ses och höras, för att en djupare förståelse för ett livs, alla livs, värde ska kunna få grogrund". Flera anger som ett viktigt skäl till att medverka i studien är att bryta den tystnadskultur som de menar råder, att de vill mana till förändring och samtal, finna och forma ett språk, sätta ord på känslor, tankar och reflektioner om det som rör hbtq, sexualitet och kristen tro.

De strukturella maktrelationerna inom frikyrkliga samfund opererar både synligt och dolt. Det finns åtskilliga erfarenheter bland dem jag intervjuat av att inte få vara med på samma premisser som övriga församlingsmedlemmar. De skildrar att de inte upplevs som trovärdiga, att de blir fråntagna uppdrag, att de betraktas som andra klassens församlingsmedlemmar, att deras tillhörighet villkoras och ifrågasätts. De talar om olevbara kompromisser där ett engagemang som hbtq-person alltid har någon premis. Det kan handla om allt från utfrysning till subtila kommentarer eller tystnader. Flera av dem vittnar om att det förekommer

olika former av omvändelseförsök i frikyrkorna idag och exemplifierar med påtryckningar i bön, själavård och samtal där de blivit tystade eller fått höra att det går att välja bort bi-/homosexualiteten.

Flera av dem jag mött har under perioder av sitt liv internaliserat en homonegativitet. Därigenom utvecklas negativa föreställningar runt det egna självet, något som påverkar såväl självbild och psykisk hälsa som interaktioner med andra. Det finns också en stark utsatthet för minoritetsstress. Den oro och stress det innebär att riskera utsättas för homofobi och att ständigt anstränga sig för att passa in är enormt smärtsam. Flera av de intervjuade har således fått utstå mycket lidande som hbtq-personer i frikyrkliga samfund. Under arbetet med boken har jag träffat många kristna som säger att de skäms å kyrkans vägnar för hur hbtq-personer blivit, och fortfarande blir, behandlade. Jag har talat med flera så kallade allierade, heterosexuella personer som verkar för hbtq-personers villkor, som har lämnat kyrkan i protest mot hur församlingen agerar i frågor som rör hbtq.

Med det sagt är det dock viktigt att understryka att flera av de intervjuade avger vittnesmål om hur församlingen utgör, eller har utgjort, en trygg och stabil plats med en kärleksfull gemenskap där de både har blivit sedda och stöttade som hbtq-personer. Jag har talat med hbtq-personer och allierade som lägger ner mycket tid och engagemang för att driva frågor om hbtq-rättigheter inom frikyrkliga samfund. De beskriver hur det görs betydande förbättringar för att skapa inkluderande synsätt. Pastor Stefan Albinsson avslutar sin debattartikel i *Expressen*, som jag nämnde i inledningen till denna bok, med att konstatera:

Alltför länge har den konservativa, homofoba falangen tillåtit definiera frikyrklig tro och praktik. Men homofoberna har inte ensamrätt till frikyrkligheten. Äntligen börjar församlingar och enskilda medlemmar sätta ner foten och låta frikyrkligheten bli progressiv igen.³²

Sociologen Ken Plummer (1995, s. 35) talar om "the tale and its time" och menar att många (sexuella) berättelser förblir i det tysta eftersom de enbart kan nå ut om det finns någon som mottar och lyssnar. Är tiden kommen för att hbtq-personers berättelser ska kunna bli hörda i frikyrkorna? Jag hoppas att denna bok kan vara en del i en sådan utveckling.

Presentation av intervjupersonerna

Anna

I 45-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: hon, identifierar sig som bisexuell. Medlem i Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen. Har tidigare levt i en lesbisk relation men är nu celibatär, efter att i vuxen ålder blivit kristen.

Anton

I 30-årsåldern. Bor i en mellanstor stad. Pronomen: han, identifierar sig som homosexuell. Har tidigare varit medlem i Pingst – Fria församlingar i samverkan, söker ny församling.

Cecilia

I 30-årsåldern. Bor i en mellanstor stad. Pronomen: hon, identifierar sig som bi- och pansexuell. Var tidigare medlem i Pingst – Fria församlingar i samverkan. Lever i en relation.

Charlie

I 30-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: den eller han, identifierar sig som queer. Har vuxit upp i en familj som tillhörde Sjundedagsadventisterna. Lever i en relation.

Christina

I 50-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: hon, identifierar sig som bisexuell. Har varit medlem i Trosrörelsen och Pingstkyrkan. Lever i en relation.

Ellen

Runt 45 år. Bosatt i ett litet samhälle. Pronomen: hon, identifierar sig som homosexuell. Medlem i Equmeniakyrkan. Lever i en relation.

Eli

I 35-årsåldern. Bor i en större stad. Man med transerfarenhet, pronomen: han. Medlem i en mindre karismatisk församling, tidigare medlem i Pingstkyrkan.

Erik

I 30-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: han, identifierar sig numera som homosexuell. Har tidigare varit medlem i Equmeniakyrkan men söker ny församling. Lever i en relation.

Hanna

I 40-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: hon. Medlem i Equmeniakyrkan. Identifierar sig som lesbisk och lever i en relation.

Herman

I 60-årsåldern. Bosatt i en större stad. Pronomen: han, identifierar sig som homosexuell. Medlem i Equmeniakyrkan.

Jesper

I 40-årsåldern. Bor i en mindre stad. Pronomen: han, identifierar sig som bisexuell. Medlem i Equmeniakyrkan. Lever i en relation.

Julia

I 45-årsåldern. Bor i en mellanstor stad. Kvinna med transerfarenhet, pronomen: hon. Identifierar sig som lesbisk och asexuell (men tror att asexualiteten kan komma att förändras när hon avslutat könsbekräftande behandling). Har tidigare arbetat som pastor. Är vid tidpunkten för intervjun inte med i någon församling men har en önskan om att bli medlem i en transvänlig frikyrka när behandlingen är avklarad.

Kjell

I 50-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: han, identifierar sig som homosexuell. Har tidigare varit medlem i Frälsningsarmén. Lever i en relation.

Laura

I 30-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: hon. Vill inte ange någon sexuell läggning, men säger att hon förstår att andra ser henne som

homosexuell då hon lever med en kvinna. Har tidigare varit medlem i Pingstkyrkan.

Linda

I 45-årsåldern. Bor på landsbygden. Pronomen: hon, identifierar sig som lesbisk. Medlem i Evangeliska Frikyrkan, har tidigare varit medlem i Pingstkyrkan och Frälsningsarmén. Lever i en relation.

Linnea

I 35-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: hon, identifierar sig som homosexuell. Har tidigare varit medlem i Equmeniakyrkan. Lever i en relation.

Liselotte

I 45-årsåldern. Bosatt i en större stad. Pronomen: hon, identifierar sig som homosexuell. Har tidigare varit medlem i Pingstkyrkan, är nu medlem i Equmeniakyrkan.

Lo

I 40-årsåldern. Bosatt i en större stad. Pronomen: hon eller hen, identifierar sig som queer. Har varit medlem i Svenska Alliansmissionen.

Markus

I 30-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: han, identifierar sig som homosexuell. Var tidigare medlem i Pingstkyrkan. Lever i en relation.

Mika

Runt 25 år. Bor i en större stad. Pronomen: hen eller hon, identifierar sig som queer. Medlem i Equmeniakyrkan.

Paula

I 40-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: hon, identifierar sig som homosexuell. Har tidigare varit medlem i Pingstkyrkan. Lever i en relation.

Pontus

Runt 20 år. Bor i en mindre stad. Pronomen: han, identifierar sig som bisexuell. Medlem i Equmeniakyrkan.

Rosmarie

Cirka 35 år. Bor i en mellanstor stad. Pronomen: hon, beskriver sig som relationsanarkist. Har tidigare varit medlem i Vineyard samt en församling som var en utpost till Pingstkyrkan.

Sam

Drygt 20 år. Bor i en större stad. Man med transerfarenhet, pronomen: hen, den eller han. Medlem i Equmeniakyrkan.

Signe

I 35-årsåldern. Bor i en mellanstor stad. Pronomen: hon, identifierar sig som bisexuell. Medlem i Equmeniakyrkan.

Simon

I 45-årsåldern. Bor i en mellanstor stad. Pronomen: han, identifierar sig som homosexuell. Har tidigare varit medlem i Evangeliska Frikyrkan. Lever i en relation.

Sofia

I 45-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: hon, identifierar sig som lesbisk. Varit medlem i Vineyard. Lever i en relation.

Ulrika

Runt 40 år. Bor i en mellanstor stad. Pronomen: hon, identifierar sig som pansexuell. Har tidigare varit medlem i Pingstkyrkan men är nu inte medlem i någon församling. Lever i en relation.

William

I 40-årsåldern. Bor i en större stad. Pronomen: han, identifierar sig som homosexuell. Har tidigare varit medlem i Pingstkyrkan men är inte längre medlem i någon församling. Lever i en relation.

Presentation av de frikyrkliga samfunden

Här följer en kortare beskrivning av de frikyrkliga samfund (samt Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen) som intervjupersonerna är eller har varit medlemmar i.³³

Svenska Alliansmissionen (SAM)

präglas av en väckelsekristendom som betonar personlig omvändelse, tro och bekännelse. Gudstjänsten är församlingens mötesplats där bibelord, förkunnelse, lovsång och tillbedjan sker. Har cirka 14 700 medlemmar fördelade på 160 församlingar.

Evangeliska Frikyrkan (EFK)

bildades 1997 efter ett samgående mellan de tre samfunden Helgelseförbundet, Fribaptistsamfundet och Örebromissionen. Kyrkans rötter finns i de baptistiska strömningarna, helgelseörelsen och pingstväckelsen, som växte fram under senare delen av 1800-talet och början på 1900-talet. Nyckelorden är att kyrkan ska vara evangelikal, missionsinriktad, baptistisk och karismatisk. Har cirka 34 000 medlemmar fördelade på 300 församlingar.

Equmeniakyrkan

bildades 2011, då Svenska Baptistsamfundet, Metodistkyrkan i Sverige och Svenska Missionskyrkan gick samman. De tre samfunden har en lång gemensam historia och var en del av folkrörelserna under 1800-talet. Equmeniakyrkan har cirka 63 000 medlemmar fördelade på 630 församlingar.

Frälsningsarmén

är ett internationellt evangeliskt trossamfund som bildades i London i slutet av 1800-talet. Grunden är tron på en treenig Gud – Fadern, Sonen och den helige Ande – samt den personliga frälsningsupplevelsen och helgelse läran. Frälsningsarmén har cirka 4 500 medlemmar fördelade på 85 kårer.

Pingst – Fria församlingar i samverkan

är en del av en världsvid rörelse med omkring en halv miljard medlemmar. Rörelsen nådde Sverige i början av 1900-talet. Kännetecknas av en stark betoning på att uppleva den helige Andes kraft. Det finns cirka 87 000 pingstvännar i Sverige fördelade på 440 församlingar.

Vineyardrörelsen Norden

är en evangelikal och karismatisk församlingsrörelse med sina rötter i 1970-talets så kallade Jesusrörelse i Kalifornien. Den första församlingen startade 1992 i Sverige. Vineyard har cirka 650 medlemmar fördelade på sju församlingar i Sverige.

Trosrörelsen

är en del av den karismatiskt kristna rörelsen med en evangelikal och bibeltrogen bibelsyn. Gudstjänsterna präglas av lovsång, bön, förkunnelse och förbön. Är inte medlem av Sveriges kristna råd utan finns med som observatör. Har cirka 5 800 medlemmar fördelade på 30 församlingar, varav Livets Ord är den största och mest kända.

Sjundedagsadventisterna

har sitt ursprung i 1830-talets Nordamerika. De finns idag främst i Afrika, Latinamerika och Asien, sammanlagt med över 20 miljoner medlemmar. Inte medlem av Sveriges kristna råd utan är med som observatör. I Sverige har samfundet cirka 2 800 medlemmar fördelade på 37 församlingar.

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen (EFS)

är en lågkyrklig och nyevangelisk väckelserörelse inom Svenska kyrkan med rötter i 1800-talets väckelserörelse. Cirka 15 000 medlemmar fördelade på 314 föreningar och grupper. EFS framför fem punkter som särskilt utmärker deras nisch i relation till den övergripande Svenska kyrkan:

- arbeta med att stödja enskilda personers kristna tro,
- inspirera människor att läsa Bibeln och samtala om sin tro,
- skapa ett personligt engagemang för mission, både på hemmaplan och internationellt,
- betona att alla kristna ansvarar för kyrkans uppdrag, inte bara till exempel prästen,
- kunna erbjuda mötesplatser för ovanstående inom kyrkan.³⁴

Tabellen visar antalet intervjuade inom respektive samfund. En person kan ha haft erfarenhet av fler än ett samfund.

<i>Samfund</i>	<i>Antal intervjupersoner</i>
Svenska Alliansmissionen	1
Evangeliska Frikyrkan	3
Equmeniakyrkan	10
Frälsningsarmén	2
Pingst – Fria församlingar i samverkan	14
Vineyardrörelsen Norden	2
Trosrörelsen	1
Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen	2

Noter

1. https://www.expressen.se/kultur/homofoberna-har-inte--ensamratt-till-fri-kyrkan/?fbclid=IwARoWGELDBlm1dTqmt26mbx_d64Vb-VHqOb-CR3YT3KaXBGdxT4OO_uP5QY. Hämtad 20230201.
2. <https://www.expressen.se/kultur/jonas-gardell/min-homosexualitet-ar-engava-fran-gud/>. Hämtad 20230201.
3. <http://www.stefansward.se/2021/04/3.0/efk-och-utredningen-om-samkonade-relationer/>. Hämtad 20230201.
4. I oktober 2022 fattades beslutet om att ändra församlingsordningen och tillåta samkönade vigslar. <https://efk.se/webb/nyheter/nyheter/2022-10-10-efks-missionsdirektorer-kommenterar-beslutet-i-immanuelskyrkan-orebro.html>. Hämtad 20230201.
5. Kyrkokonferensen är Equmeniakyrkans högsta beslutande organ och hålls årligen. Kyrkokonferensens beslut bereds och verkställs av kyrkostyrelsen.
6. EFS tillhör inte frikyrkofamiljen utan är en självständig rörelse inom Svenska kyrkan. Jag har ändå valt att ta med de intervjuades erfarenheter av EFS då samfundet har många likheter med den karismatik som finns inom frikyrkorörelsen. Liksom flera frikyrkor har EFS sitt ursprung i den nyevangeliska väckelserörelse som växte fram under slutet av 1800-talet.
7. Projektet har finansierats av forskningsrådet Forte, med samfinansiering från Södertörns högskola, som en postdoktjänst (två år med omfattning heltid) vid Institutionen för historia och samtidsstudier, Södertörns högskola under åren 2019–2021.
8. De icke-heterosexuellas svar var fördelade enligt följande: bisexuell 3,1 procent, homosexuell 1,4, vill inte svara 2,4, vet inte 1,7, annat 0,9, queer 0,7, pansexuell 0,5, asexuell 0,3.
9. Medlemskyrkorna i den frikyrkliga familjen är som sagt Svenska Alliansmissionen, Evangeliska Frikyrkan, Equmeniakyrkan, Frälsningsarmén, Pingst – Fria församlingar i samverkan och Vineyardrörelsen Norden. Med

som observatörer finns Trosrörelsen, sjundedagsadventisterna och kväkar-na.

10. För en fördjupning inom queerteologi rekommenderas antologierna Loughlin (2007) och Stuart (1997) samt Tonstad (2018).
11. <https://equmeniakyrkan.se/>. Hämtad 20230201.
12. SEA, <https://xn--ktenskap-zza.info/pastoralt-2/nad-och-sanning/>. Hämtad 20230201, SEA är en nätverksorganisation – en tankesmedja – bestående av evangelikala och karismatiska församlingar och enskilda kristna individer.
13. Bl.a. *Gud och sex: Äktenskap, lust & sexualitet i Bibelns ljus* (2015) och *När minoriteten tar majoriteten som gisslan: Om identitet och sexualitet i queeteorins tidevarv* (2018).
14. För en genomgång av hur synen på homosexualitet har uppkommit och utvecklats i kristendomens historia rekommenderas Jordan (1997).
15. <http://www.centrumkyrkanmora.se/wp-content/uploads/2014/01/Pingst-v%C3%A4rdegrund.pdf>. Hämtad 20230201.
16. <https://efk.se/forsamlingar-i-sverige/materialbanken/samkonade-relationer.html>. Hämtad 20230201.
17. <https://equmeniakyrkan.se/samtal-i-forsamlingarna-om-hbtq-relaterade-fragor/>.
18. <https://www.ekho.se/>. Hämtad 20230201.
19. Ett stift är ett kyrkligt förvaltningsområde. Svenska kyrkan har 13 stift vars verksamheter styrs av stiftsfullmäktige som väljs vid kyrkoval vart fjärde år.
20. <https://www.ekho.se/regnbagsnyckeln>. Hämtad 20230201.
21. För en fördjupning om omvändelsemetodernas skadliga verkningar, se t.ex. Beckstead (2012); Drescher (2015); Erzen (2006); Serovich et al. (2008); Wolkomir (2006).
22. Studiens forskningsetiska övervägande tar sin utgångspunkt i Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2012). Samtliga intervjupersoner har samtyckt till att delta i studien och har fått information om studiens syfte, syftet med deras deltagande samt att de när som helst kan avbryta intervjun och dra tillbaka sitt samtycke till deltagande. Information om konfidentialitet och att de insamlade uppgifterna endast kommer användas i forskningssyfte har lämnats. Jag har varit varsam med vad som skrivits ut i texten och har använt fiktiva namn för att inte riskera att röja någons identitet. I sammanhang där det eventuellt har kunnat gå att identifiera intervjupersonen har jag i berättelserna ändrat vissa detaljer, som inte spelat någon roll för mitt syfte. Projektet har formellt godkänts i etikprövning från Etikprövningsmyndigheten, Dnr 2019-04368.
23. Intervjuerna har spelats in på diktafon och transkriberats i sin helhet. Jag har, i möjligaste mån, återgivit informanternas citat ordagrant. När det förekommit många mellanord (som ”eller”, ”man”, ”liksom”, ”bara”, ”kan-

- ske”) har jag valt att ta bort vissa av dessa för att underlätta läsningen, men också för att återgivning av talat språk ibland tenderar att framställa den talande i ofördelaktig dager (Kvale, 1997). Enstaka kursiver avser intervju-personens emfas.
24. Tips på poddar som behandlar sexualitet och/eller tro: Lustpodden, Exvangeliet, Sex på arbetstid, Sektpodden.
 25. Personer med funktionsvariationer.
 26. För en fördjupad skildring av Knutby och sektmiljöer rekommenderas Anna Lindmans bok *Sekten: Ett reportage om Knutby Filadelfia* (2021).
 27. Jag analyserar queera känslor, begär och utrymmen i frikyrkliga kontexter mer ingående i Carlström (2021).
 28. För vidare läsning om kroppen i relation till kristendom så rekommenderas Ola Sigurdsons bok *Himmelska kroppar: Inkarnation, blick, kroppslighet* (2006).
 29. Regeringen (2022) Tilläggsdirektiv till Utredningen om åtgärder mot kontroller av flickors och kvinnors sexualitet (Ju 2021:16).
 30. <https://truefreedomtrust.co.uk/about-us>. Hämtad 20230201.
 31. För en utförlig redogörelse av detta förfarande, se van den Berg (2017).
 32. Se not 1.
 33. Informationen om samfunden är hämtad från Sveriges kristna råds hemsida, <https://www.skr.org/om-oss/medlemskyrkor/>.
 34. Informationen är hämtad från EFS hemsida, <https://www.efn.se/>. Hämtad 20230201.

Referenslista

- ”60 minuter”, gäst P.O. Enquist (2014). En intervjuiserie från *Expressen* med Eric Schüldt. <https://www.podplay.com/sv-se/podcasts/60-minuter-38714>.
- Ahmed, S. (2006) *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press.
- Ahmed, S. (2010) *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.
- Ahmed, S. (2011) *Vithetens hegemoni*. Stockholm: Tankekraft förlag.
- Ahmed, S. (2014) *The Cultural Politics of Emotions*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ahmed, S. (2017) *Att leva feministiskt*. Stockholm: Tankekraft förlag.
- ALMA Europa & RFSL Ungdom (2012) ”HBT & heder: Råd till yrkesverksamma”. Stockholm: ALMAeuropa.
- Althaus-Reid, M. (2004) *The Queer God*. London: Routledge.
- Ambjörnsson, F. (2016) *Vad är queer?* Stockholm: Natur och Kultur.
- Ambjörnsson, R. (1988/2017) *Den skötsamme arbetaren: Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930*. Stockholm: Carlsson.
- Ammerman, N. (2014) *Sacred Stories, Spiritual Tribes: Finding Religion in Everyday Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Andersson, G. (2016) ”Homosexualitetsfrågan: En retorisk kris för kyrkan och dess ledare”. *Scandinavian Journal of Leadership and Theology* 3:1–21.
- Andersson, G., Spjuth, R. & Wenell, F. (2017) ”Unga i karismatiska och evangelikala kyrkor resonerar om sin tro”. *Scandinavian Journal for Leadership and Theology* 4:1–22.
- Andersson, C. (2011) *Hundra år av tvåsamhet: Äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909–2009*. Diss. Lund: Arkiv.

- Anderson, A. H. & Westerlund, D. (2012) *Den världsvida pentekostalismen*. Stockholm: Dialogos.
- Andersson, Å. (2003) *Inte samma lika: Identifikationer hos tonårsflickor i en multietnisk stadsdel*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Asad, T. (1993) *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Ashley, F. (2020) "Homophobia, conversion therapy, and care models for trans youth: Defending the gender-affirmative approach". *Journal of LGBT Youth* 17(4):361–383.
- Baianstovu, R. Í., Strid, S., Särnstedt, G. E., Cinthio, H. & Enelo, J. M. (2019) *Heder och samhälle: Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhälls utmaningar*. Stockholm: Stockholms stad.
- Beckstead, A. L. (2012) "Can we change sexual orientation?". *Archives of Sexual Behavior* 41(1):121–134.
- van den Berg, M. (2017) "Rings for the rainbow family: Religious opposition to the introduction of same-sex marriage in Sweden". *Theology & Sexuality* 23(3):229–244.
- Bibel 2000 (1999). Göteborg: Cordia.
- Blosnich, J. R., Henderson, E. R., Coulter, R. W., Goldbach, J. T. & Meyer, I. H. (2020) "Sexual orientation change efforts, adverse childhood experiences, and suicide ideation and attempt among sexual minority adults, United States, 2016–2018". *American Journal of Public Health* 110(7):1024–1030.
- Bornemark, J. (2015) *Kroppslighetens mystik*. Stockholm: Volante.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006) "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology* 3(2):77–101, doi:10.1191/1478088706qp0630a.
- Burén, A. (2020) "En känsla av samhörighet", i Sorgenfrei, S. & Thurffell, D. (red.), *Kvinnligt religiöst ledarskap: En vänbok till Gunilla Gunner*, s. 279–288. Huddinge: Södertörns högskola.
- Butler, J. (1990/2007) *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Butler, J. (2005) *Könet brinner!*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Butler, J. (2009) *Krigets ramar: När är livet sörjbart?*. Stockholm: Tankekraft förlag.
- Butler, J. (2011) *Osäkra liv: Sörjandets och våldets makt*. Hägersten: Tankekraft förlag.
- Camenius, A. & Wiberg, J. (2017) "Hemlängtan: Problemen med frikyrkans lösningar", i Poletti Lundström, T. (red.), *Välkomna varandra! Bejakande perspektiv på homosexualitet i frikyrkan*, s. 55–70. Örebro: Libris.
- Carlström, C. (2016) *BDSM: Paradoxernas praktiker*. Diss. Malmö universitet.

- Carlström, C. (2020) "God's word does not change as trends do': Contemporary discourses on homosexuality in Swedish Christianity". *Theology & Sexuality* 26(1):28–44.
- Carlström, C. (2021) "Queer desires and emotional regimes in Swedish free-church contexts". *Theology and Sexuality* 27(2/3):188–203.
- Carlström, C. (2022) "Tensions, power, and commitment: LGBTQ and Swedish free churches". *Lambda Nordica* 27(2):17–40.
- Cedersjö, B. (2001) *Bortom syndakatalogen: En studie av svensk frikyrklig etik från 1930-talet till 1990-talet*. Diss. Örebro: Libris.
- Chan, E. & Cavacuiti, C. (2008) "Gay Abuse Screening Protocol (GASP): Screening for abuse in gay male relationships". *Journal of Homosexuality* 54(4):423–438.
- Clough, M. (2017) *Shame, the Church and the Regulation of Female Sexuality*. London: Routledge.
- Collins, R. (2005) *Interaction Ritual Chains*. Princeton: Princeton University Press.
- Csordas, T. (1997) *The Sacred Self: A Cultural Phenomenology of Charismatic Healing*. Berkeley: University of California Press.
- Dahl, U. (2014) *Skamgrepp: Femme-inistiska essäer*. Stockholm: Leopard förlag
- Derrida, J. (2001) *Writing and Difference*. New York: Routledge
- Drescher J. (2015) "Can sexual orientation be changed?". *Journal of Gay & Lesbian Mental Health* 19(1):84–93.
- Edsinger, O., Ewert, P., Ewert, T. & Wellstam, J. (2017) *När två blir ett: Sex och samlevnad ur ett kristet perspektiv*. Stockholm: Svenska Evangeliska Alliansen.
- Edsinger, O. (2018) *När minoriteten tar majoriteten som gisslan: Om identitet och sexualitet i queerteoriernas tidevarv*. Stockholm: Svenska Evangeliska Alliansen.
- Edsinger, O. & Baker, R. (2019) *Bekänna färg: Kyrka och HBTQ i en regnbågsfärgad värld*. Stockholm: Apologia.
- Enstedt, D. (2011) *Detta är min kropp: Kristen tro, sexualitet och samlevnad*. Göteborgs universitet.
- Enstedt, D. (2015) "Blessing same-sex unions and the invention of a 'genuine homosexuality' in the Church of Sweden". *Sexualities* 18(5–6):564–592.
- Enstedt, D. (2018) "Levd apostasi bland ex-muslimer", i Enstedt, D. & Plank, K. (red.), *Levd religion: Det heliga i vardagen*, s. 326–341. Lund: Nordic Academic Press.
- Erzen, T. (2006) *Straight to Jesus: Sexual and Christian Conversions in the Ex-Gay Movement*. Berkeley: University of California Press.

- European Commission (2015) "Special Eurobarometer 437: Discrimination in the EU in 2015". Brussels.
- Flores, A. R. & Park, A. (2018) *Polarized Progress: Social Acceptance of LGBT People in 141 Countries, 1981 to 2014*. Los Angeles: William Institute.
- Folkhälsomyndigheten (2014). "Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningssfaktorer bland homo- och bisexuella personer: Resultat från nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor". Solna: Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten (2015) "Hälsan och hälsans bestämningssfaktorer för transpersoner: En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige". Solna: Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten (2019) "Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017: Resultat från befolkningsundersökningen SRHR 2017". Solna: Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten (2020) "Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland homo- och bisexuella samt transpersoner: Resultat från befolkningsundersökningen SRHR 2017". Solna: Folkhälsomyndigheten.
- Forsberg, P. (2010) "En introduktion till queer teologi". *Lambda Nordica* 15(1–2):10–29.
- Forte – Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (2021) "Hälsa och livsvillkor bland unga HBTQ-personer: Vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?" Stockholm: Forte.
- Foucault, M. (1974/1993) *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv.
- Foucault, M. (1976/2002) *Sexualitetens historia*, vol. 1, *Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos.
- Foucault, M. (1997) *Ethics: Subjectivity and Truth: Essential Works of Foucault*, vol. 1. New York: The New Press.
- Foucault, M. (2019) *Sexualitetens historia*, vol. 4, *Köttets bekännelser*. Göteborg: Daidalos.
- Frisk, L. (2017) "Barnkonstruktioner: Att växa upp i kontroversiella minoritetsreligioner", i Frisk, L., Nilsson, S. & Åkerbäck, P. (red.) *Guds nya barnbarn*, s. 28–66. Stockholm: Dialogos.
- van Gennepe, A. (1960/2004) *The Rites of Passage*. London: Routledge.
- Gustafsson, J. (2001) *Kyrka och kön: Om könskonstruktioner i Svenska kyrkan 1945–1985*. Stockholm: Symposion
- Gyll, E. & Ohlsson Sandahl, F. (2018) *Så att jag kan komma in: Kristen tro och HBTQ*. Göteborg: Riksförbundet EKHO.
- Gärdfeldt, L. (2005) *Hatar Gud bögar? Teologiska förståelser av homo-, bi- och transpersoner: En befrielse-teologisk studie*. Diss. Stockholm: Normal förlag.

- Halberstam, J. (2005) *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press.
- Halldorf, J. (2020) *Gud: Jakten: Existentiell svindel i det tjugoförsta århundradet*. Stockholm: Fri Tanke.
- Halperin, D.M. (1995) *Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Haraway, D. (1988) "Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective". *Feminist Studies* 14(3):575–599, doi:10.2307/3178066.
- Hatzenbuehler, M.L., Bränström, R. & Pachankis, J.E. (2017) "Societal-level explanations for reductions in sexual orientation mental health disparities: Results from a ten-year, population-based study in Sweden". *Stigma and Health* 3(1):16–26.
- Hellqvist, E. & Vähäkangas, A. (2018) "Experiences of (mis)recognition of same-sex partnerships in the Evangelical Lutheran Church of Finland". *Exchange* 47(3):258–281.
- Higbee, M., Wright, E.R. & Roemer, R.M. (2020) "Conversion therapy in the southern United States: Prevalence and experiences of the survivors". *Journal of Homosexuality* 69(4):612–631, doi: 10.1080/00918369.2020.1840213.
- Hochschild, A.R. (1979) "Emotion work, feeling rules, and social structure". *American Journal of Sociology* 85(3):551–575.
- Hochschild, A.R. (1983/2012) *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Holmberg, C. & Stjernqvist, U. (2008) *Väldsamt lika och olika: En skrift om våld i samkönade parrelationer*. Stockholm: Ljungbergs.
- Houston, E. & McKirnan, D.J. (2007) "Intimate partner abuse among gay and bisexual men: Risk correlates and health outcomes". *Journal of Urban Health* 84(5):681–690.
- Husserl, E. (1913/2004) *Idéer till en ren fenomenologi och fenomenologisk filosofi*. Stockholm: Thales.
- Husserl, E. (1913/1962) *Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology*. London: Collier Macmillan.
- Häggström, M. (2020) *Estetiska erfarenheter i naturmöten: En fenomenologisk studie av upplevelser av skog, växtlighet och undervisning*. Diss. Göteborgs universitet.
- Igrutinović, D. & van den Berg, M. (2020) "Ecce Homo in Sweden and Serbia: State, church, and blasphemy", i Derks, M. & van den Berg, M. (red.), *Public Discourses About Homosexuality and Religion in Europe and Beyond*, s. 261–283. London: Palgrave Macmillan.
- Inglehart, R.C., Haerpfer, A., Moreno, C., Welzel, K., Kizilova, J., Diez-Medra-

- no, M., Lagos, P., Norris, E., Ponarin, E. & Puranen, B. et al. (2014) World values survey. Round six – country-pooled datafile version. <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>, hämtad 2021-05-19.
- Jahnke, F. (2021) *Toleransens altare och undvikandets hänsynsfullhet: Religion och meningsskapande bland svenska grundskoleelever*. Diss. Södertörns högskola.
- Jakobsen, J. R. & Pellegrini, A. (2004) *Love the Sin: Sexual Regulation and the Limits of Religious Tolerance*. Boston: Beacon Press.
- Johannisson, K. (2010) "Sexualiteten i historien", i Lundgren, P. O. & Löfgren-Mårtensson, L. (red.), *Sexologi*. Malmö: Liber.
- Jones, T. W., Jones, J., Power, J. & Pallotta-Chiarolli, M. (2021) *Healing Spiritual Harms: Supporting Recovery from LGBTQ+ Change and Suppression Practices*. Melbourne: The Australian Research Centre in Sex, Health and Society, La Trobe University.
- Jordan, M. D. (1997) *The Invention of Sodomy in Christian Theology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Jordan, M. D. (2011) *Recruiting Young Love: How Christians Talk About Homosexuality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jönsson, M. (2011) "Att väcka anstöt: Om äckel, genans och obehag i mottagandet av Kerstin Thorvalls författarskap", i Bränström Öhman, A., Jönsson, M. & Svensson, I. (red.), *Att känna sig fram: Känslor i humanistisk genusforskning*, s. 45–65. Umeå: H:ström.
- Kalman, H. (2011) "Känslor av sorg och förlust: Jagan mellan autonomi och beroende", i Bränström Öhman, A., Jönsson, M. & Svensson, I. (red.), *Att känna sig fram: Känslor i humanistisk genusforskning*, s. 21–44. Umeå: H:ström.
- Kardemark, W. & Moberg, J. (2017) "Att spela innebandy på ett kristet vis: Sportkultur i KRIK Göteborg Student". *Prismet* (1–2):43–56.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lalander, P. (2009) *Respekt: Gatukultur, ny etnicitet och droger*. Malmö: Liber.
- Lévinas, E. (1969) *Totality and Infinity*. Pittsburgh: Duquesne University Press
- Lindström, S. (2005) *Kamp om rummet: En studie av heteronormativitet i Svenska kyrkan*. Diss. Umeå.
- Lindman, A. (2021) *Sekten: Ett reportage om Knutby Filadelfia*. Stockholm: Fri Tanke.
- Lomash, E. F., Brown, T. D. & Galupo, M. P. (2018) "'A whole bunch of love the sinner hate the sin': LGBTQ microaggressions experienced in religious and spiritual context". *Journal of Homosexuality* 66(10):1495–1511, doi: 10.1080/00918369.2018.1542204.
- Loughlins, G. (2007) *Queer Theology: Rethinking the Western Body*. Oxford: Blackwell.

- Luhrmann, T.M. (2012) *When God Talks Back: Understanding the American Evangelical Relationship with God*. New York: Vintage Books.
- Lundberg, T., Malmquist, A. & Wurm, M. (2017) *HBTQ+: Psykologiska perspektiv och bemötande*. Stockholm: Natur och Kultur
- Lundholm, A. (2017) *Välkommen in i min garderob: En självbiografisk berättelse om att vara gay och kristen*. Örebro: Libris.
- Lundström, E. (2020) "Kristen hederskultur: En studie om hedersrelaterad ecklesiologi i pentekostal-karismatisk kontext". Masteruppsats, Teologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Maccio, E.M. (2010) "Influence of family, religion, and social conformity on client participation in sexual reorientation therapy". *Journal of Homosexuality* 57(3):441-458.
- Mahmood, S. (2001) "Feminist theory, embodiment, and the docile agent: Some reflections on the Egyptian Islamic revival". *Cultural Anthropology* 16(2):202-236.
- Malmquist, A. (2017) "Bi och pan", i Lundberg, T., Malmquist, A. & Wurm, M. (red.), *HBTQ+: Psykologiska perspektiv och bemötande*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Mattebo, L. (2022) *En enda kropp: Vägar till en hbtq-inkluderande församling*. Varberg: Argument förlag.
- McClintock, K. A. (2001) *Sexual Shame: An Urgent Call to Healing*. Philadelphia: Fortress Press.
- McGuire, M. (2008) *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Merleau-Ponty, M. (1995) *Phenomenology of Perception*. London: Routledge
- Meyer, I.H. (2015) "Resilience in the study of minority stress and health of sexual and gender minorities". *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity* 2(3):209-213, doi:10.1037/sgd0000132.
- Meyer, I.H. & Frost, D.M. (2013) "Minority stress and the health of sexual minorities", i Patterson, C.J. & D'Augelli, A.R. (red.), *Handbook of Psychology and Sexual Orientation*, s. 252-266. New York: Oxford University Press.
- Millar, B.M., Wang, K. & Pachankis, J.E. (2016) "The moderating role of internalized homonegativity on the efficacy of LGB-affirmative psychotherapy: Results from a randomized controlled trial with young adult gay and bisexual men". *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 84(7):565-570.
- Moberg, J. (2013) *Piety, Intimacy and Mobility: A Case Study of Charismatic Christianity in Present-day Stockholm*. Huddinge: Södertörns högskola.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2019) *Olika verkligheter:*

- Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*, <https://www.mucf.se/publikationer/olika-verkligheter>, hämtad 2022-05-03.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2022) *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, <https://www.mucf.se/publikationer/unga-hbtq-personers-utsatthet-omvandelseforsok-i-sverige>, hämtad 2022-05-03.
- Möllås, H. (2020) "Sexualitet och religion i patientmötet", i Lindberg, L. (red.) *Sexologi för psykologer och psykoterapeuter*, s. 105–121. Lund: Studentlitteratur.
- Nationellt centrum för kvinnofrid (2018) *Väld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt*, Uppsala universitet, https://www.nck.uu.se/digitalAssets/70/c_570652-l_3-k_vald-mot-hbtq-personer---en-forskningsoch-kunskapsoversikt_nck-rapport_2018_1.pdf, hämtad 2022-10-12.
- Neal, C. & Davies, D. (red.) (2000) *Issues in Therapy with Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Clients*. Buckingham: Open University Press.
- Nkosi, S. & Masson, F. (2017) "Christianity and homosexuality: Contradictory or complementary? A qualitative study of the experiences of Christian homosexual university students". *South African Journal of Higher Education* 31(4):72–93, doi:10.20853/31-4-891.
- Nordgren, A. (2012) "The short instructional manifesto for relationship anarchy", <https://theanarchistlibrary.org/library/andie-nordgren-the-short-instructional-manifesto-for-relationship-anarchy>, hämtad 2021-04-26.
- Norrhem, S., Rydström, J. & Markusson Winkvist, H. (2015) *Undantagsmänniskor: En svensk HBTQ-historia med utblickar i världen*. Lund: Studentlitteratur.
- Nynäs, P., Kejonen, E. & Vullers, P. (2020) "The changing relation between sexual and gender minorities and religion in Finland: Some observations in the light of postsecularity", i Derks, M & van den Berg, M. (red.), *Public Discourses About Homosexuality and Religion in Europe and Beyond*, s. 171–196. Cham: Palgrave Macmillan.
- Ohlander, A. (2003) "Varför inte fråga dem själva? Etiska reflektioner kring deltagande observation", i Meuwisse, A. & Swärd, H. (red.) *Den o censurerade verkligheten: I reportage, bild och i undersökningar*, s. 225–245. Stockholm: Carlsson.
- Orsi, R.A. (1985) *The Madonna of 115th Street: Faith and Community in Italian Harlem, 1880–1950*. New Haven: Yale University Press.
- Ouis, P. (2015) "Primär och sekundär diskurs om heder: Att problematisera givna föreställningar om förövare och brottsoffer i 'hedersrelaterat våld och förtryck'". *Socialvetenskaplig tidskrift* 22(3–4):359–365.
- Pachankis, J.E. & Bränström, R. (2018) "Hidden from happiness: Structu-

- ral stigma, sexual orientation concealment, and life satisfaction across 28 countries". *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 5(86):403–415.
- Persson, J. (2003) "Vårt att vänta på? Om frikyrkoungdomars syn på sexualitet", i Johansson, T. & Lalander, P. (red.) *Sexualitetens omvandlingar: Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*, s. 47–68. Göteborg: Daidalos.
- Plummer, K. (1995) *Telling Sexual Stories: Power, Change and Social Worlds*. London & New York: Routledge.
- Poletti Lundström, T. (red.) (2017) *Välkomna varandra! Bejakande perspektiv på homosexualitet i frikyrkan*. Stockholm: Libris.
- Puwar, N. (2004) *Space Invaders: Race, Gender and Bodies Out of Place*. Oxford: Berg.
- Riessman, C. (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles: Sage Publications.
- Riis, O. & Woodhead, L. (2012) *A Sociology of Religious Emotions*. Oxford: Oxford University Press.
- Rosenberg, T. (2002) *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas
- Rubin, G. (1984) "Thinking sex: Notes for a radical theory on the politics of sexuality", i Vance, C. (red.), *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*, s. 143–178. London: Routledge.
- Salway, T., Ferlatte, O., Gesink, D. & Lachowsky, N.J. (2020) "Prevalence of exposure to sexual orientation change efforts and associated sociodemographic characteristics and psychosocial health outcomes among Canadian sexual minority men". *The Canadian Journal of Psychiatry* 65(7):502–509.
- Serovich, J.M. et al. (2008) "A systematic review of the research base on sexual reorientation therapies". *Journal of Marital and Family Therapy* 34(2):227–238.
- Sigurdson, O. (2009) "Kristna kroppar? Om kristologi, kroppslighet och kön". *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1(6):29–44.
- Sigurdson, O. (2006). *Himmelska kroppar: Inkarnation, blick, kroppslighet*. Göteborg: Glänta.
- Siverskog, A. (2016) *Queera livslopp: Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld*. Diss. Linköpings universitet.
- Sixtensson, J. (2018) *Härifrån till framtiden: Om gränslinjer, aktörskap och motstånd i tjejers vardagsliv*. Diss. Malmö universitet.
- Skeggs, B. (1997) *Att bli respektabel*. Göteborg: Daidalos.
- Socialstyrelsen (2016) "Psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap", <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikel-katalog/ovrigt/2016-2-23.pdf>, hämtad 2022-10-12.
- SOU 2014:49 "Våld i nära relationer: En folkhälsofråga: Förslag för ett ef-

- fektivare arbete”. Betänkande av Nationella samordnaren mot våld i nära relationer.
- Stuart, E. (1997) *Religion is a Queer Thing: A Guide to the Christian Faith for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgendered People*. London: Cassell.
- Subhi, N. et al. (2017) ”Intrapersonal conflict between Christianity and homosexuality: The personal effects faced by gay men and lesbians”. *e-Bangi* 6(2):193–205.
- Sue, D.W. (2010) *Microaggressions in Everyday Life: Race, Gender, and Sexual Orientation*. Hoboken: Wiley.
- Svartvik, J. (2008) *Bibeltolkningens bakgator: Synen på judar, slavar och homosexuella i historia och nutid*. Stockholm: Verbum.
- Tonstad, L.M. (2018) *Queer Theology: Beyond Apologetics*. Eugene: Wipf and Stock Publishers.
- Trammell, J.Y. (2015) ”’Homosexuality is bad for me’: An analysis of homosexual Christian testimonies in *Christianity Today* magazine”. *Journal of Media and Religion* 14(1):1–15.
- The Trevor Project (2020) National survey on LGBTQ youth mental health, conversion therapy & change attempts. <https://www.thetrevorproject.org/survey-2019/?section=Conversion-Therapy-Change-Attempts>, hämtad 2022-10-05.
- Trulson, Å. (2018) ”Religiös ungdom i en sekulär vardag”, i Enstedt, D. & Plank, K. (red.), *Levd religion: Det heliga i vardagen*, s. 151–166. Lund: Nordic Academic Press.
- Ungdomsstyrelsen (2010) *Hon Hen Han: En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Weber, M. (2021) *Religion as a Lifeworld: An Alternative to Secularist Concept of Religion in Social Work*. Diss. Malmö universitet.
- Wickberg, J., Caspersson, A.-K. & Agernäs, E. (2016) *Rapport ”Församling för alla”?*. Göteborg: EKHO Göteborg.
- Wilcox, M.M. (2003) *Coming Out in Christianity: Religion, Identity, and Community*. Bloomington: Indiana University Press.
- Wilkinson, M. (2017) ”Pentecostalism, the body, and embodiment”. *Annual Review of the Sociology of Religion* 8:15–35.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wolkomir, M. (2006) *Be Not Deceived*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Woodhead, L. (2007) ”Sex and secularization”, i Loughlin, G. (red.), *Queer Theology: Rethinking the Western Body*, s. 230–244. Oxford: Blackwell.

- World Association for Sexual Health (WAS) (2014). *Declaration of sexual rights*.
http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf
- Wurm, A. & Hanner, H. (2017) "Att möta samhället som hbtq+", i Lundberg, T., Malmquist, A. & Wurm, M. (red.) *HBTQ+: Psykologiska perspektiv och bemötande*, s. 153–167. Stockholm: Natur & Kultur.
- Young, I. M. (2000) *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Zackariasson, M. (2014) "Being yourself: Identity and self-presentation among youths in Christian youth organizations". *Nordic Journal of Youth Research* 22(2):153–170.
- Zackariasson, M. (2016) *Gemenskapen: Deltagande, identitet och religiositet bland unga i Ekumenia*. Farsta: Molin och Sorgenfrei.
- Yip, A. (2000) "'Leaving the church to keep my faith': The lived experiences of non-heterosexual Christians", i Francis, L.J. & Katz, Y.J. (red), *Joining and Leaving Religion: Research Perspectives*, s. 129–145. Herefordshire: Gracewing.
- Öjebrandt, N. (2017) "En ohållbar situation", i Poletti Lundström, T. (red.), *Välkomna varandra! Bejakande perspektiv på homosexualitet i frikyrkan*, s. 11–28. Stockholm: Libris.

